

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU
OLAN GENÇLERE
SERBEST ZAMANI YÖNETME
BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ:
KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI**
Doktora Tezi
Seniha KURTOĞLU
Eskişehir 2023

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN GENÇLERE
SERBEST ZAMANI YÖNETME BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ:
KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI**

Seniha KURTOĞLU

DOKTORA TEZİ

Zihin Engelliler Eğitimi Programı / Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Temmuz 2023**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN GENÇLERE SERBEST ZAMANI YÖNETME BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ: KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI

Seniha KURTOĞLU

Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engelliler Eğitimi Programı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2023

Danışman: Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Bu araştırmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan Serbest Zamanı İşlevsel Değerlendirme Eğitim Paketi'nin (SEZİDEP) etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulanmasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma karma yöntem araştırmasının deneysel karma yöntem deseni kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın ilk aşamasında durum çalışması deseni kullanılarak gereksinimler belirlenmiş, ikinci aşamada SEZİDEP hazırlanmış ve SEZİDEP'in etkililiği tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılarak sınanmış, üçüncü aşamada ise fenomonoloji deseni kullanılarak OSB olan gençlerin ve ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlara katılımlarına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Araştırma bulguları OSB olan gençlerin serbest zaman farkındalığı, serbest zaman etkinlikleri, seçim yapma, serbest zaman kaynakları ve kullanımı, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme içeren serbest zamanı yönetme becerilerini öğrenmeye gereksinimlerinin olduğunu göstermiştir. SEZİDEP bu gereksinimi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bulgular OSB olan gençlere uygulanan SEZİDEP'in etkili olduğunu, OSB olan gençlerin SEZİDEP kapsamında öğrendikleri becerileri toplumsal ortamlarda da beceri olarak sergilediklerini göstermektedir. Bulgular ayrıca SEZİDEP sonrası OSB olan gençlerin ve ebeveynlerin de çocuklarının serbest zamanlara katılmalarına yönelik olarak memnun edici, olumlu, geliştirici yönde görüşlerinin olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu olan gençler, Serbest zamanı yönetme becerileri, Öz-belirleme, Deneysel karma yöntem deseni.

ABSTRACT

TEACHING LEISURE TIME-RELATED SKILLS TO YOUTHS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: A MIXED METHOD RESEARCH

Seniha KURTOĞLU

Department of Special Education, Programme in Education of Mentally Disabled

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, July 2023

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

The purpose of this study is to determine the needs of youths with autism spectrum disorder (ASD) in functional use of their leisure time, and to test the effectiveness of the Leisure Time Functional Assessment Training Package (SEZIDEP), which was prepared in line with the needs, and to determine the opinions of the youths with ASD regarding their leisure time participation after the implementation of SEZIDEP. The research was carried out using the experimental mixed method design of the mixed method research. In the first stage of the research, the needs were determined using the case study design, SEZIDEP was prepared in the second stage, and the effectiveness of SEZIDEP was tested using the multiple probe model with inter-participant probe phase, and in the third stage, the views of the youths with ASD and their parents regarding their children's participation in leisure time were determined by using the phenomenology design. Research findings showed that youths with ASD need to learn leisure time-related skills including leisure awareness, leisure activities, making choices, leisure resources and using, initiating activity, social interaction, and problem-solving. SEZIDEP has been prepared to cover this requirement. Findings show that SEZIDEP applied to youths with ASD is effective, and youths with ASD demonstrate the skills they learned within the scope of SEZIDEP as skills in social environments. The findings also revealed that after SEZIDEP, youths with ASD and their parents also had satisfactory, positive, and improving views on their children's participation in leisure time.

Keywords: Youths with autism spectrum disorder, Leisure time-related skills, Self-determination skills, Experimental mixed method design.

TEŞEKKÜR

Çok büyük bir hevesle çıktığım, oldukça uzun ve yorucu olmasının yanında çok şey öğrendiğim bir sürecin sonuna geldim. Sürecin sonuna gelmiş olmanın inanılmaz mutluluk verici olduğunu belirtmeden geçemeyeceğim. Bu yolda o kadar çok kişinin desteği ve emekleri var ki... Hepsine sonsuz teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Lisans eğitimimden bu yana gerek akademik yaşantıma gerekse de hayata ilişkin kendisinden çok kıymetli bilgiler öğrendiğim, hayata bakış açısıyla, görüş ve fikirleriyle benim yoluma da ışık tutan, doktora sürecim boyunca büyük sabır göstererek araştırmamın her aşamasında bilgi, deneyim ve görüşlerini esirgemeyen, her daim yanımda olan saygıdeğer danışmanım sayın Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON'a sevgi, saygı ve minnetlerimi sunarım.

Şimdi ki teşekkürüm Tez İzleme Komitesi üyelerime. Kendisiyle tanıştığım lisans dönemimden beri olumlu enerjisi, motivasyonu ve desteğini her zaman hissettiğim, her minicik dokunuşla tezim için inanılmaz değerli katkılar sunan çok değerli hocam sayın Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR'a, her daim o naif, pozitif, sevecen haliyle heyecanlı anlarımda beni rahatlatan, güzel enerjisinden enerji bulduğum, değerli görüşleriyle çalışmamın şekillenmesine destek sunan sayın Prof. Dr. Emine Sema BATU'ya tezim için sarf ettikleri büyük çabalarından ötürü ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez jürimde bulunarak tezimi büyük bir özveriyle değerlendirerek çok kıymetli katkılarını sunan, lisans eğitimimde de kendilerinin öğrencisi olma şansını yakalayabildiğim saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Aysun ÇOLAK'a ve Dr. Öğr. Üyesi Çimen ACAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmam kapsamında gereksinim belirleme aşaması görüşme soruları, SEZİDEP içeriği ve veri kayıt formları, SEZİDEP sonrası görüş belirleme aşaması görüşme soruları için uzman görüşlerini aldığım, araştırmamda geçerli veriler toplamama çok büyük katkıları olan birbirinden değerli hocalarıma katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı birlikte yürüttüğümüz, araştırmanın tüm süreçlerinde büyük bir sabır ve özveriyle çalışan sevgili gençlere ve araştırmanın konusu bağlamında birinci ve üçüncü aşamalarda görüşlerini içtenlikle paylaşan değerli ebeveynlerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Onlar olmasaydı bu çalışma da gerçekleşemezdi. Sevgili gençler, sizlerle yolculuğum henüz bitmedi. Sizlerle daha farklı çalışmalarda bir arada olmayı sabırsızlıkla bekliyorum.

Birbirinden değerli katılımcılarımla beni buluşturan değerli meslektaşım Rifat ÇAKIR'a, çalışmamın planlı bir şekilde yürütülmesi için her konuda desteklerini esirgemeyen saygıdeğer meslektaşlarım Hilmi BÖCEK'e ve Tevfik DEMİRCİ'ye çok teşekkür ediyorum.

Araştırmamın bilişsel edinim oturumlarındaki güvenilirlik verilerinin toplanmasında bana yardımcı olan değerli meslektaşım Arş. Gör. Melike KURTULUŞ'a, toplumsal ortam oturumlarındaki güvenilirlik verilerimi toplayan meslektaşım Halime KÖKMEN'e, çalışmamın nitel bölümlerindeki inandırıcılık aşamalarında çalışan Dr. Funda ULUGÖL'e özverili çalışmaları için ne kadar teşekkür etsem azdır. Doktora eğitimine birlikte başladığımız ve aynı süreci birlikte yaşadığımız, bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Dr. Özlem TOPRAK'a ve bilim uzmanı Esra ERBAŞ'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca manevi desteklerini her an yanımda hissettiğim sevgili arkadaşlarım ve kıymetli meslektaşlarım Funda BOYNUUZUN'a ve Neslihan ŞEHİRLİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma kapsamında kullanılan SEZİDEP materyallerinde yer alan görsellerin fotoğraflarının çekilmesinde bana yardımcı olan işletme sahiplerine, fotoğraflarda model olan sevgili kardeşlerim Tansu ve Murat KURTOĞLU'na, adlarını tek tek sayamadığım çok değerli arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin yapısal ve teknik düzenlemelerinde destek veren, tez sürecim boyunca manevi desteğini esirgemeyen arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Sercan YILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu uzun, zorlu yoldaki en büyük destekçim ailem... Eğitim-öğretim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen, başarabileceğime her daim inanan, çok zorlanıp vazgeçme aşamasına geldiğim anlarda bile bana "Yapabilirsin!" diyerek umut veren çok değerli ailem. Her zaman "Ben biliyorum, sen en iyisini yaparsın." diyerek beni motive eden hayatımın anlamı sevgili babam, benim sorumluluklarımı paylaşarak bana destekçi olan fedakar annem, tezimin yazım işlerinde maddi ve bitirmem konusunda manevi desteklerini sunan kardeşlerim sizlere o kadar çok şey borçluyum ki... Sizlere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yoğun ve uzun çalışma zamanlarımdan dolayı kendisiyle yeterince ilgilenemediğim, belki bazı önemli anlarını kaçırdığım, minik kalbiyle halasının büyük destekçisi olan tatlı yeğenim Kerem Ali KURTOĞLU'na da çok teşekkür ediyorum.

Seniha KURTOĞLU

Eskişehir 2023

20/07/2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla” tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Seniha KURTOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
GÖRSELLER DİZİNİ	xix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xx
1. GİRİŞ	1
1.1. OSB Olan Bireyler ve Özellikleri	5
1.2. OSB Olan Gençlerin Serbest Zaman Katılımları	7
1.3. Serbest Zamanla İlgili Temel Kavramlar: Serbest Zaman, Serbest Zaman Etkinlikleri, Serbest Zaman Becerileri	9
1.4. Serbest Zaman Etkinliklerinin Sınıflandırılması	11
1.5. Serbest Zaman Etkinliklerinin Gelişimini Sağlayan Bileşenler	14
1.6. OSB Olan Gençlere Serbest Zaman Etkinliklerini Kazandırmanın Önemi	18
1.7. Serbest Zaman Etkinliklerinin Değerlendirilmesi	20
1.8. Serbest Zaman Etkinliklerinin Öğretiminde Kullanılan Strateji/Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler	22
1.8.1. Doğrudan öğretim yöntemi	23
1.9. Serbest Zaman Etkinliklerine Katılımla İlgili Yürütülen Araştırmalar	25
1.9.1. Yurt dışında yürütülen araştırmalar	27
1.9.2. Yurt içinde yürütülen araştırmalar	35
1.10. Araştırma Gereksinimi	37
1.11. Araştırmanın Amacı	43
1.11.1. Gereksinim belirleme aşamasına ilişkin amaçlar	44

	<u>Sayfa</u>
1.11.2. SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması aşamasına ilişkin amaçlar	44
1.11.3. SEZİDEP sonrası görüş belirleme aşamasına ilişkin amaçlar	44
1.12. Araştırmanın Önemi	44
1.13. Tanımlar	49
2. YÖNTEM	51
2.1. Araştırma Modeli	51
2.2. Araştırmanın Birinci Aşaması: Gereksinim Belirleme	55
2.2.1. Araştırma Deseni	55
2.2.2. Araştırmanın doğrudan katılımcıları	56
2.2.2.1. OSB olan gençler	56
2.2.2.2. OSB olan gençlerin ebeveynleri	57
2.2.3. Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar	58
2.2.3.1. Araştırmacı	58
2.2.3.2. Kodlayıcı	59
2.2.4. Ortam	59
2.2.5. Veri toplama araçları ve geliştirilmesi süreci	59
2.2.5.1. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması süreci	60
2.2.6. Verilerin toplanması	63
2.2.7. İnandırıcılık	64
2.2.8. Verilerin analizi	65
2.3. Araştırmanın İkinci Aşaması: SEZİDEP'in Hazırlanması ve Etkililiğinin Sınanması	68
2.3.1. Araştırma deseni	68
2.3.2. Bağımlı değişken	69
2.3.3. Bağımsız değişken	69
2.3.4. İç ve dış geçerliği etkileyen etmenlerin kontrolü	70
2.3.5. Katılımcılar	71
2.3.5.1. Araştırmanın doğrudan katılımcıları (OSB olan gençler)	71

	<u>Sayfa</u>
2.3.5.1.1. <i>Ön koşul özelliklerin ve becerilerin değerlendirilmesi</i>	72
2.3.5.2. <i>Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar</i>	78
2.3.5.2.1. <i>Araştırmacı</i>	78
2.3.5.2.2. <i>Gözlemciler</i>	79
2.3.6. <i>Ortam</i>	79
2.3.7. <i>Araç-gereçler</i>	81
2.3.7.1. <i>SEZİDEP'in ve SEZİDEP el kitabının hazırlanması</i>	81
2.3.7.2. <i>PowerPoint sunuları</i>	86
2.3.7.3. <i>SEZİDEP'in etkililiğini belirlemek üzere başlama düzeyi, uygulama, toplu yoklama ve izleme oturumlarında kullanılan veri toplama araçları ve hazırlanması</i>	87
2.3.8. <i>Genel süreç</i>	89
2.3.8.1. <i>Deney sürecine hazırlık</i>	89
2.3.8.2. <i>Pilot uygulama</i>	90
2.3.8.3. <i>Deney süreci</i>	93
2.3.8.3.1. <i>Başlama düzeyi oturumları</i>	94
2.3.8.3.2. <i>Günlük yoklama oturumları</i>	97
2.3.8.3.3. <i>Öğretim oturumları</i>	98
2.3.8.3.4. <i>Toplu yoklama oturumları</i>	106
2.3.8.3.5. <i>İzleme oturumları</i>	107
2.3.9. <i>Verilerin toplanması</i>	109
2.3.9.1. <i>Etkililik verilerinin toplanması</i>	109
2.3.9.2. <i>Güvenirlilik verilerinin toplanması</i>	110
2.3.9.2.1. <i>Gözlemciler arası güvenirlilik verilerinin toplanması</i>	111
2.3.9.2.2. <i>Uygulama güvenirliliği verilerinin toplanması.....</i>	112
2.3.10. <i>Verilerin analizi</i>	113
2.3.10.1. <i>Etkililik verilerinin analizi</i>	113
2.3.10.2. <i>Güvenirlilik verilerinin analizi</i>	114

	<u>Sayfa</u>
2.3.10.2.1. <i>Gözlemciler arası güvenirlik verilerinin analizi</i>	114
.....	
2.3.10.2.2. <i>Uygulama güvenirliği verilerinin analizi</i>	115
2.4. Araştırmanın Üçüncü Aşaması: SEZİDEP'in Uygulanması	116
Sonrasında Katılımcıların Görüşlerinin Belirlenmesi	
2.4.1. Araştırma deseni	116
2.4.2. Katılımcılar	116
2.4.2.1. <i>Araştırmanın doğrudan katılımcıları (OSB olan</i>	117
<i>gençler ve ebeveynleri)</i>	
2.4.2.2. <i>Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar</i>	117
2.4.2.2.1. <i>Araştırmacı</i>	117
2.4.2.2.2. <i>Kodlayıcı</i>	117
2.4.3. Ortam	118
2.4.4. Veri toplama araçları ve hazırlanması	118
2.4.5. Verilerin toplanması	119
2.4.6. İnandırıcılık	119
2.4.7. Verilerin Analizi	120
2.5. Araştırma Etiği	121
3. BULGULAR	125
3.1. Gereksinim belirleme aşamasına ilişkin bulgular	125
3.1.1. OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak	125
değerlendirme konusundaki gereksinimlerini belirleme	
aşamasına ilişkin bulgular	
3.1.1.1. <i>OSB olan gençlerin serbest zaman tanımları</i>	126
3.1.1.2. <i>OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek</i>	127
<i>başlarına yaptıkları etkinlikler</i>	
3.1.1.3. <i>OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile</i>	128
<i>üyeleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları</i>	
<i>etkinlikler</i>	
3.1.1.4. <i>OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini</i>	129
<i>hangi amaçla yaptıkları</i>	

3.1.1.5. OSB olan gençlerin en çok tercih ettikleri etkinlikler	130
3.1.1.6. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği	131
3.1.1.7. Etkinliklerin nasıl planlandığı	132
3.1.1.8. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni	133
3.1.1.9. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler	134
3.1.1.10. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar	135
3.1.2. OSB olan gençlerin ebeveynlerinin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerini belirleme aşamasına ilişkin bulgular ...	136
3.1.2.1. Ebeveynlerin serbest zaman tanımları	136
3.1.2.2. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler	137
3.1.2.3. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler	139
3.1.2.4. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle birlikte yaptıkları etkinlikler	139
3.1.2.5. OSB olan gençlerinin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları	141
3.1.2.6. Ebeveynlerin çocuklarının en çok tercih ettikleri etkinlikler	142
3.1.2.7. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği	142
3.1.2.8. Etkinliklerin nasıl planlandığı	143
3.1.2.9. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni	144

	<u>Sayfa</u>
3.1.2.10. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler	145
3.1.2.11. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar	146
3.1.2.12. Serbest zamana katılımı arttıran durumlar ...	147
3.2. SEZİDEP'in Etkililiğinin Sınanmasına İlişkin Bulgular	150
3.2.1. Etkililik bulguları	150
3.2.1.1. Berkay'ın SEZİDEP'e ilişkin etkililik bulguları	150
3.2.1.2. Selin'in SEZİDEP'e ilişkin etkililik bulguları	151
3.2.1.3. Toprak'ın SEZİDEP'e ilişkin etkililik bulguları	153
3.2.2. Güvenirlik bulguları	154
3.2.2.1. Gözlemciler arası güvenirlik bulguları	155
3.2.2.2. Uygulama güvenirliliği bulguları	155
3.3. SEZİDEP'in Uygulamasının Sonrasında OSB Olan Katılımcıların Serbest Zaman Katılımlarına Yönelik Olarak Kendilerinin ve Ebeveynlerinin Görüşlerinin Belirlenmesi Aşamasına İlişkin Bulgular	156
3.3.1. OSB olan gençlerin SEZİDEP sonrası serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasına ilişkin bulgular	157
3.3.1.1. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı	157
3.3.1.2. Eğitimin OSB olan gence katkısı	159
3.3.2. OSB olan gençlerin ebeveynlerinin SEZİDEP sonrası çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasına ilişkin bulgular	160
3.3.2.1. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı	160
3.3.2.2. Eğitimin OSB olan gence katkısı	161
3.3.2.3. Eğitimin ebeveyne katkısı	162

	<u>Sayfa</u>
3.3.2.4. <i>Farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşünceler</i>	163
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	165
4.1. Sonuç	165
4.2. Tartışma	166
4.3. Sınırlılıklar	189
4.4. Öneriler	190
4.4.1. Uygulamaya yönelik öneriler	190
4.4.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler	190
KAYNAKÇA	192
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. Serbest zaman etkinliklerinin gelişimini sağlayan bileşenler ...	14
Tablo 1.2. OSB olan bireylerin serbest zamanlara katılımları konusunda yürütülen yurt dışı araştırmaların temel özellikleri	28
Tablo 2.1. Gereksinim belirleme aşamasına katılan OSB olan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler	57
Tablo 2.2. Gereksinim belirleme aşamasına katılan ebeveynlere ilişkin demografik bilgiler	57
Tablo 2.3. Pilot görüşmelere ilişkin bilgiler	62
Tablo 2.4. SEZİDEP'in uygulanması ve etkililiğinin sınanması aşaması katılımcılarının kod isimleri, yaşları, tanıları ve öğrenim durumları	71
Tablo 2.5. Serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketinin (SEZİDEP) içeriği	84
Tablo 3.1. Bilisel edinim oturumları gözlemciler arası güvenirlik bulguları	155
Tablo 3.2. Toplumsal ortam oturumları gözlemciler arası güvenirlik bulguları	155
Tablo 3.3. Bilişsel edinim oturumları uygulama güvenirliği bulguları	156
Tablo 3.4. Toplumsal ortam oturumları uygulama güvenirliği bulguları ..	156

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli ön koşul beceriler (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016)	11
Şekil 1.2. Serbest zaman etkinliklerinin sınıflandırılması (Cermak ve vd., 2015)	12
Şekil 1.3. Serbest zaman etkinlikleri sınıflandırılması (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).....	12
Şekil 2.1. Araştırma süreci	53
Şekil 2.2. Gereksinim belirleme aşamasına ilişkin nitel veri analizi (Cresswell ve Plano Clark, 2015)	65
Şekil 2.3. Deney süreci	93
Şekil 2.4. Doğrudan öğretim yöntemiyle yürütülen bilişsel edinim öğretim oturumları uygulama süreci	99
Şekil 2.5. Doğrudan öğretim yöntemiyle yürütülen toplumsal ortam öğretim oturumları uygulama süreci	104
Şekil 2.6. Görüş belirleme aşamasına ilişkin nitel veri analizi (Cresswell ve Plano Clark, 2015)	120
Şekil 3.1. OSB olan gençlerin serbest zaman tanımları	126
Şekil 3.2. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler	127
Şekil 3.3. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler	128
Şekil 3.4. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları	129

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.5. OSB olan gençlerin en çok tercih ettikleri etkinlikler	130
Şekil 3.6. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği	131
Şekil 3.7. Etkinliklerin nasıl planlandığı	132
Şekil 3.8. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni	133
Şekil 3.9. OSB olan gençlerin yapamadığı ama yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler	134
Şekil 3.10. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar	135
Şekil 3.11. Ebeveynlerin serbest zaman tanımları	137
Şekil 3.12. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler	138
Şekil 3.13. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler	139
Şekil 3.14. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle birlikte yaptıkları etkinlikler	140
Şekil 3.15. OSB olan gençlerinin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları	141
Şekil 3.16. Ebeveynlerin çocuklarının en çok tercih ettikleri etkinlikler ...	142
Şekil 3.17. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği	143
Şekil 3.18. Etkinliklerin nasıl planlandığı	143
Şekil 3.19. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni	144

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.20. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler	145
Şekil 3.21. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar	147
Şekil 3.22. Serbest zamana katılımını arttıran durumlar	148
Şekil 3.23. Serbest zamanı yönetmek için sergilenmesi gereken beceriye ilişkin başlama düzeyi (BD), öğretim, toplu yoklama (TY), izleme oturumlarına ilişkin doğru tepki yüzdeleri	152
Şekil 3.24. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı	157
Şekil 3.25. Eğitimin OSB olan gence katkısı	159
Şekil 3.26. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin çocuklarına katkısı	160
Şekil 3.27. Eğitimin çocuklarına katkısı	161
Şekil 3.28. Eğitimin ebeveyne katkısı	162
Şekil 3.29. Farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşünceler	163

GÖRSELLER DİZİNİ		<u>Sayfa</u>
Görsel 2.1.	SEZİDEP el kitabı örnek sayfalar	84
Görsel 2.2.	SEZİDEP sunu örnekleri	86

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APA	: American Psychiatric Association
CEC	: Council for Exceptional Children
DEHB	: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu
GY	: Gelişimsel Yetersizlik
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NAC	: National Autism Center
NCAEP	: National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice
NPDC	: National Professional Developmental Center on Autism Spectrum Disorder
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
SEZİDEP	: Serbest Zamanı İşlevsel Değerlendirme Eğitim Paketi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİK	: Tez İzleme Komitesi
TV	: Televizyon
WHO	: World Health Organization
WHOQOL	: World Health Organization Quality of Life

1. GİRİŞ

Son yıllarda otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylerde incelenen ve araştırma konusu olan yaşam kalitesi kavramı, bireylerin yaşamlarındaki konumlarını kültür ve değer sistemi bağlamında algılayarak hedeflerinin, beklentilerinin, standartlarının, kaygılarının ve ilgilerinin değerlendirilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Yaşam kalitesi kavramı bireylerin fiziksel sağlıklarından, psikolojik durumlarından, sosyal ilişkilerinden, çevresiyle olan ilişkilerinden ve bağımsızlık düzeylerinden etkilenen bir kavram olarak açıklanmaktadır (World Health Organization [WHO], 1997). Yaşam kalitesi aynı zamanda barınma, yeterli gıda ve güvenlik gibi yaşamın temel koşullarını kapsamanın yanında bireyin yaşamının kalitesine, yaşamını zenginleştiren değerlerine, inançlarına, gereksinimlerine, ilgi alanlarına dayanır ve bireylerin sosyal, serbest zaman ve toplumsal etkinliklere katılmasını içerir (Schalock ve Parmenter, 2000). Aynı zamanda bu kavram tipik gelişen bireylerin “normal” olarak nitelendirilen koşullara ne kadar yakın bir yaşam sürdürdüğü, yaşamından ne kadar doyum sağladığıyla (Schalock vd., 2002) da ilgilidir. Kadın ya da erkek bireyin hoşlandığı önemli olasılıkların derecesi olan yaşam kalitesi kavramı, OSB olan bireyler için sosyal, serbest zaman, değer, inanç, ihtiyaç ve ilgiler gibi toplumsal etkinlikleri içerir (Coyne, 2014).

Yaşam kalitesi; (a) kişisel, ailesel, çevresel ve toplumsal durumlar, (b) bireylerin kendini düzenleyerek yaşamına ilişkin planlama yapması ve (c) bireylerin toplumsal hizmetlere erişiminin sağlanması sonucunda elde ettiği başarıdan destek almaktadır (Felce ve Perry, 1995; Wehmeyer ve Schwartz, 1998). Ayrıca yaşam kalitesi duygusal, fiziksel ve ekonomik olarak iyi olma, kişisel gelişim, huzur, yaşam memnuniyeti, kişilerarası ilişkiler, öz-belirleme (self-determination), sosyal katılım ve hakları içeren bir kavramdır (Schalock ve Verdugo, 2002; Turygin ve Matson, 2014). Özel gereksinimli diğer bireyler gibi OSB olan bireylerin de yaşam kalitesi göstergeleri arasında; (a) nitelikli sosyal ilişkiler kurma, (b) bir işte çalışma, (c) kişisel durumundan memnun olma, (d) kendi yaşam sorumluluğunu alma, (e) serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirme, (f) barınma, (g) kişisel gelişimine katkıda bulunma, (h) sosyal kabul görme, (ı) vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme yer almaktadır (Snell ve Brown, 2000). Görüldüğü gibi serbest zaman etkinlikleri yaşam kalitesinin göstergelerinden biridir ve OSB olan bireylerin eğitim-öğretim yaşantısında yer alan önemli ancak oldukça ihmal edilmiş alanlardan biridir.

OSB olan bireylerin ve ailelerinin yaşam kalitelerinin artmasında yaşamın her alanında gereksinim duyulan etkinliklere katılmaları önemlidir (Vilaseca vd., 2017). Bu alanlardan biri de serbest zaman etkinlikleridir. Serbest zaman etkinliklerine katılım OSB olan bireylerin yeni arkadaşlıklar edinmeleri, sosyal katılımlarının artması, gelişimlerine katkı sunması açısından önemlidir. Özellikle okul sonrası dönemde serbest zaman etkinliklerine katılım, diğer özel gereksinim gruplarında olduğu gibi OSB olan bireylerin de yaşamlarında büyük önem taşımaktadır. OSB olan bireyler örgün eğitimin dışına çıktıklarında eğitim ve diğer destek hizmetlerin dışında kalmakta, bir işe yerleşmedikleri sürece üretken durumda olamamakta ve topluma dahil olma konusunda çeşitli güçlükler yaşamaktadırlar. İş gücüne dahil olamayan, eğitim hizmetlerinden yararlanamayan bireyler zamanlarını genellikle evde geçirmektedirler (Artar ve Ergenekon, 2020; Ellison ve White, 2017; Veal, Darcy ve Lynch, 2013; Vivanti, Dawson ve Rogers, 2017). Evde olduklarında OSB olan bireylerin serbest zamanları oldukça fazla olmakta ve bireyler serbest zamanlarını çoğunlukla TV izleyerek telefonda, tablette ya da bilgisayarda oyun oynayarak geçirmekte veya yemek yemektedirler. Bu durum onların sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine engel olabilmektedir. Aynı zamanda serbest zamanını işlevsel şekilde değerlendirememek, bu bireylerin problem davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). Bu durum OSB olan bireylerin, ailelerinin ve çevresindeki kişilerin de yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Alanyazında OSB olan bireyler için serbest zamanın önemini yaşam kalitesini arttırmak üzere bir “araç” ve yaşamdaki stres durumlarıyla başa çıkabilmek için bir “kaynak” olarak gören çalışmalar bulunmaktadır (ör., Hutchinson vd., 2003; Hutchison, Baland ve Kleiber, 2008a). Serbest zaman etkinlikleri sadece bireyin stresli yaşamına ara vermek ve pozitif olmaya odaklanmak değil, aynı zamanda bireylerin gençleşmelerini ve yenilenme hissi kazanmalarını da sağlar. Serbest zaman etkinliklerinin birey üzerindeki sıkıntıyı azaltma ve olumlu etkiyi artırma, stresle başa çıkma, etkinlikleri sürdürme, sosyal destek sağlama ve devam eden stres etmeni karşısında iyimserlik duygusu geliştirme gibi yaşam kalitesine katkı sunan yararları bulunmaktadır (Iwasaki, Mactavish ve MacKay, 2005).

OSB olan bireylerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, kendi kararlarını alabilmeleri, yetişkinlik öncesinde ve yetişkinlik süresince yaşam kalitelerini artırabilmeleri için “serbest zaman etkinlikleri için gerekli becerilerle sahip olma” ve “serbest zamanı yönetme becerilerini yerine getirme” becerilerine sahip olarak serbest

zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirme konusunda desteklenmeleri gerektiği araştırma bulgularıyla da ortaya konmuştur (ör., Coyne, 2014; García-Villamisa ve Dattilo, 2010; Hoge ve Wilhite, 1997; Hoge, Dattilo ve Williams, 1999; Neumayer ve Bleasdale, 1996). García-Villamisa ve Dattilo (2010) yaptıkları çalışmada serbest zaman etkinlikleri programının OSB olan gençlerin yaşam kalitesi ve stres düzeyi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaya yaşları 17-39 arasında değişen 22 erkek, 15 kadın olmak üzere toplam 37 OSB olan birey katılmıştır. Çalışmada gençlerin egzersiz yapma, oyun oynama ve el sanatlarıyla meşgul olma etkinliklerine katılım davranışları ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda deney grubundaki katılımcılar için genel stres düzeylerinde anlamlı bir azalma olduğu ve yaşam kalitesi alanında ölçülen memnuniyet, bağımsızlık, yeterlilik ve sosyal etkileşim bileşenlerinde önemli bir artış olduğu görülmüştür. Buna karşılık kontrol grubundaki katılımcıların stres veya yaşam kalitesi düzeyleriyle ilgili anlamlı bir gelişme olmadığı görülmüştür.

Billstedt, Gillberg ve Gillberg (2011) yaptıkları çalışmada çocuklukta OSB tanısı almış ve genç yetişkinlik dönemine kadar takip edilen 120 bireyin yaşam kalitesini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma grubundaki katılımcılar tanıdan 13-22 yıl sonra (ortalama 17 yaş) ve 17-40 yıl sonra (ortalama 25 yaş) bir kez daha değerlendirilmiştir. Çalışmaya 36 kadın, 84 erkek olmak üzere 120 birey katılmıştır. Bu bireylerden 78'i (17 kadın, 61 erkek) OSB tanısına sahipken 42'si ise (19 kadın, 23 erkek) atipik otizm veya otistik özellikler gösteren birey olarak tanılanmışlardır. Böylece çalışmanın katılımcılarını 17-25 yaş aralığında değişen bireyler oluşturmaktadır. Takip sırasında katılımcılardan altı aile çalışmaya katılmayı reddetmiş, altı aile de hayatını kaybetmiştir. Sonuç olarak çalışmada 108 gencin sosyalleşmeleri ve yaşam kaliteleri incelenmiştir. Yürütülen çalışmada meslek, eğitim, sağlanan hizmetler, konaklama türü ve eğlence faaliyetlerini değerlendirmek için ebeveynlerle ve bakıcılarla yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, OSB olan gençlerin/genç yetişkinlerin yaşam kalitesini değerlendirmek için yeni oluşturulmuş bir ölçek kullanılarak veriler toplanmıştır. Çalışmanın bulguları, OSB olan gençlerin çoğunun eğitim, konaklama ve meslekle ilgili konularda yetişkin desteğine ihtiyaç duyduklarını göstermiştir. Buna rağmen bulgular çalışma grubunun genel yaşam kalitelerinin cesaret verici şekilde olumlu yönde arttığını göstermektedir. Ayrıca serbest zaman katılımı konusunda iyileştirici çalışmaların yapılması, ayrıntılı yaşam kalitesi değerlendirme araçlarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu da bulgularda ortaya çıkan başka bir sonuçtur.

Araştırma bulgularında görüldüğü gibi OSB olan bireyler genellikle çevrelerinden destek olarak serbest zamanlarını değerlendirmektedirler. Oysa OSB olan bireylerin bağımsız olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaları hem kendilerinin hem de ailelerinin yaşam kalitelerini arttırmaktadır. Toplumsal yaşama dahil olma ve bağımsızlık düzeyi artan birey günlük yaşam becerileri, öz-belirleme ve kişiler arası beceriler, mesleki beceriler gibi pek çok bağımsız yaşam becerisini kendi başına gerçekleştirerek toplumun aktif bir üyesi haline gelebilir (Brolin, 1997, Wandry, Wehmeyer ve Glor-Scheib, 2013). Tüm bireylerin olduğu gibi OSB olan bireylerin de kendi yaşamlarında söz sahibi olmaları, kişisel hedefler belirlemeleri, günlük olarak ve geleceğe yönelik planlar yapmaları, en önemlisi de bütün bunları nasıl yapacaklarını öğrenme ve böylece yaşam kalitelerini artırma hakları vardır. OSB olan bireylerle gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları serbest zamanı yönetme becerilerini de içeren yüksek düzeyde öz-belirleme becerileri sergileyen bireylerin bağımsızlık düzeylerinin arttığını, böylelikle kendilerinin, ailelerinin ve çevrelerindeki kişilerin yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Agran vd., 2010; Ahmad ve Thressiakutty, 2018). OSB olan bireylere öz-belirleme becerilerini de içeren serbest zamanı yönetme becerilerinin yer aldığı bağımsız yaşam becerilerinin öğretildiği araştırmaların bulguları, onların sözü edilen bu becerileri edinebildiklerini ve bu becerileri kullanarak toplumsal yaşamın aktif bir üyesi olabildiklerini ortaya koymaktadır (Agran vd., 2002; Shogren, 2017; Orum-Çattık, 2020; Orum-Çattık ve Ergenekon, 2019). OSB olan bireylerin öz-belirleme becerilerini de içeren serbest zamanı yönetme becerilerini kazanmaları diğer bağımsız yaşam becerilerini sergilemelerini de olumlu yönde etkileyecektir. Bu bağlamda OSB olan bireylerin bağımsız olarak serbest zamanlara katılmaları için gerekli olan serbest zamanın farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme gibi içinde öz-belirleme becerilerini de bulunduran serbest zamanı yönetme becerilerini edinmeleri son derece önemlidir (Wehmeyer, 1997; 2003).

Özel eğitimle ilgili ulusal alanyazın için oldukça yeni bir kavram olan öz-belirleme kavramı “bir bireyin başka bir bireyin ya da yaşadığı toplumun düşüncelerinden bağımsız olarak kendi değerleri ve inanç yargılarıyla yaşamına ilişkin kararlar alması” olarak tanımlanmaktadır (Cummins, 1997; Orum-Çattık, 2020; Shogren, 2017; Wehmeyer ve Shogren, 2016). OSB olan bireylerin öz-belirleme becerileri olarak ifade edilen “karar alma, seçim yapma, kişisel hedef/ler belirleme, plan yapma, çevresindeki

bireylerle sosyal etkileşimde bulunma, karşılaştığı sorunları çözebilme” becerilerini gerçekleştirebilmeleri, yaşamlarını kaliteli bir şekilde sürdürmeleri açısından son derece önemlidir (Turygin ve Matson, 2014). Yaşam kalitesinin göstergelerinden biri olan serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilme ve bağımsız olarak serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirebilme noktasında OSB olan bireylerin serbest zamanı yönetme becerilerini edinmeleri önemli bir gerekliliktir. Bireyin öz-belirleme becerilerinde belli bir yeterliğe sahip olması, serbest zamanı yönetme becerilerini yerine getirmesini de önemli ölçüde kolaylaştıracaktır. OSB olan bireylerin çoğu, hedef belirleme, karar verme, seçim yapma, çevresindeki bireylerle sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme becerilerini yerine getirmede çeşitli güçlükler yaşamaktadırlar (Heward, Alber-Morgan ve Konrad, 2017). OSB olan bireylerin bir çoğu serbest zaman etkinlikleri için gerekli olan “motor beceriler” ve “bilişsel becerilere” sahip olmalarına rağmen, öz-belirleme becerilerini de içeren serbest zamanı yönetme becerilerini bütünsel olarak yerine getiremedikleri için bağımsız olarak serbest zamanlarını değerlendirememekte, toplumsal ortamlara katılamamakta, dolayısıyla da kaliteli bir yaşam sürmekte güçlük çekmektedirler. OSB olan bireylere öz-belirleme becerileri kazandırıldığında bu bireylerin öğrenmeye ve bağımsız yaşamaya karşı motivasyonları artacak, karşılaştıkları problemleri kendi başlarına çözmeleri ve serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirebilmeleri kolaylaşacaktır. Böylece bu bireyler yaşadıkları toplumun aktif bir üyesi olabileceklerdir (Fowler vd., 2007; Wehmeyer vd., 2012).

1.1. OSB Olan Bireyler ve Özellikleri

Her bireyin birbirinden farklı özellikler taşıdığı bilinen bir gerçektir. Bu farklılıklar kültür farklılığı olabileceği gibi fiziksel, psikolojik ve zihinsel özellikler gibi bireysel özelliklerdeki farklılıklar olarak da ortaya çıkabilmektedir (Cavkaytar, Melekoğlu ve Yıldız, 2014). Bazı bireyler bu farklılıklardan daha fazla etkilenmekte, gelişim alanlarında bazı düzenlemelere ihtiyaç duymaktadırlar. 2018 yılında güncellenenerek yeni düzenlemeler içeren Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği tanımlarında yetersizliği olan bireyler “özel eğitim ihtiyacı olan birey” olarak nitelendirilerek “bireysel ve gelişim özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından anlamlı şekilde farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmışlardır (http-1).

Özel gereksinim kategorisi içerisinde yer alan, gelişim özellikleri bakımından farklılık gösteren kategorilerden biri de OSB grubudur. OSB, “sosyal iletişim ve

etkileşimde istikrarlı seyreden güçlükler” ile “sınırlı, yineleyici ilgi, etkinlik ve davranışlarla” ortaya çıkan, belirtileri gelişimin erken dönemlerinde oluşan ve etkileri yaşam boyu devam eden karmaşık bir nöro-gelişimsel bozukluktur (APA, 2013).

OSB olan bireylerin özellikleri arasında sözel olan ve olmayan iletişimle ilgili güçlükler, sınırlı ve/veya tekrarlayıcı etkinlikler ve ilgiler, sosyal etkileşimdeki yetersizlikler, motor koordinasyonda güçlükler yer almaktadır (National Autism Center [NAC], 2015). OSB olan bireyler iletişim konusunda çeşitli güçlükler yaşamaktadırlar. İletişim becerilerindeki güçlükler bireyden bireye farklılaşmaktadır. Bu bireylerin çoğunda sözel iletişim becerisi yoktur (Kırcaali-İftar, 2007; Rose vd., 2016). OSB olan bireylerin çoğu sosyal etkileşim ve iletişim başlatmada ve sürdürmede, duygularını, düşüncelerini ve ilgilerini paylaşmada güçlükler yaşamaktadırlar (APA, 2013). Ayrıca bu bireyler uygun sosyal karşılıklı bulunmada güçlük, sınırlı düzeyde akran etkileşimi kurma, karşısındaki bireyin duygularını ve düşüncelerini anlamada güçlük, yüz ifadelerini (ör., mutlu, üzgün, kızgın vb.) anlamada güçlük, sözel olan ve sözel olmayan iletişim kurmada güçlük gibi çevresindeki bireylerle sosyal etkileşimde bulunmada farklı güçlükler yaşamaktadırlar (Lai vd., 2014; Ponnet vd., 2008; Zager, 1999). Bu durum onların çevrelerindeki bireylerle iletişimlerini, sosyal etkileşimlerini ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Chiang ve Wineman, 2014). Bu nedenle OSB olan bireylere sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin kazandırılması çok büyük önem taşımaktadır. Davranışsal açıdan bakıldığında da sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar, tekrarlayıcı motor hareketler ve beden hareketleri, belli rutinelere bağlılık, sınırlı ilgi alanları bu davranışlar arasında gösterilmektedir (APA, 2013). OSB olan bireylerin davranışsal özellikleri onların sosyal etkileşim ve iletişimde bulunmayla ilgili davranışlarını doğrudan sınırlandırabilmektedir (Alpdoğan ve Sazak Duman, 2023). Bu durum onların çevresindeki bireylerle etkileşimini kısıtlamakta, kendilerini ifade etme, isteklerini ve ihtiyaçlarını belirtmelerine engel olmaktadır (Matson, Hess ve Mahan, 2013; Ramdoss vd., 2011). OSB olan bireylerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirerek serbest zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirebilmeleri için etkinlik öncesi, sırası ve sonrasında sosyal etkileşimde bulunmaları (ör., sosyal becerileri sergileme, iletişim kurma vb.) gerekmektedir. Bu bağlamda OSB olan bireylerin serbest zaman katılım özellikleri önem taşımaktadır. Bu çalışmada 14-24 yaş aralığındaki OSB olan bireylerle çalışılmıştır. Bu nedenle OSB olan bireyler çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde “OSB olan gençler” olarak ifade edilmiştir.

1.2. OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlara Katılımları

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken sosyal etkileşimde ve ortamdaki kişilerle ilişki kurmakta zorluk yaşadıkları görülmektedir. Bu durum onların serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan becerileri yerine getirerek serbest zaman etkinliklerine katılımlarını güçleştirmektedir (Brewster ve Coleyshaw, 2011). Çünkü serbest zaman etkinliklerinin çoğu sosyal etkileşimde bulunmayı gerektirmektedir. Etkinlik sırasında kurulan sosyal etkileşimler etkinliğin doğasında destekleyici etmenlerdir. Etkinlik araç-gereçlerini paylaşma, sıra bekleme, istek belirtme gibi beceriler serbest zaman etkinlikleri sırasında OSB olan gençlerin sergilemeleri gereken becerilerdir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). Serbest zaman etkinlikleri için gerekli olan sosyal etkileşim becerileri OSB olan gençler için motivasyon olmamakta, aksine potansiyel olarak bu gençlerde strese neden olmaktadır. Bunun sonucunda OSB olan gençler serbest zaman etkinliklerine yalnız katılmayı tercih etmektedirler (Orsmond, Krauss ve Seltzer, 2004). Bu nedenle OSB olan gençlere onların serbest zamanlara katılarak bu zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirebilmeleri için gerekli ön koşul beceriler öğretilmelidir.

Serbest zaman etkinliklerine katılarak bu etkinlikleri gerçekleştirmek için gerekli ön koşul olan beceriler arasında “serbest zaman etkinlikleri için gerekli beceriler” ve “serbest zamanı yönetme becerileri” yer almaktadır. Alanyazında “serbest zaman etkinlikleri için gerekli beceriler” serbest zamanlarda sergilenebilecek bir etkinliği başarılı bir biçimde gerçekleştirmede önemli ve gerekli olan “bilişsel beceriler” ya da “motor beceriler” olarak tanımlanmakta ve bu becerilerde yeterliliği gerektirmektedir. “Serbest zamanı yönetme becerileri” ise “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme”yi içermekte, güçlü bir sosyal etkileşimi ve üst düzey bilişsel becerileri gerekli kılmaktadır. Oysa OSB olan gençlerin çoğu serbest zaman etkinlikleri olarak daha az motor beceri, sosyal etkileşim ve iletişim gerektiren trambolinde zıplama, tablet ya da bilgisayarda oyun oynama, TV izleme gibi etkinliklere katılmayı istemektedirler (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). OSB olan gençlerin bazıları da serbest zaman etkinlikleri için gerekli olan topa vurma, kulaç atma, zıplama gibi motor beceriler ile nota ayırt etme, kurallara uyma, strateji geliştirme gibi bilişsel becerileri sergilemekte ancak serbest zamanlarını yönetme becerileri olan serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman

kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme becerilerinde güçlükler yaşadıkları için serbest zamanlarını bağımsız olarak değerlendirememektedirler.

OSB olan gençler genellikle yeni ve farklı yerleri görmeye, yeni ve farklı etkinlikler gerçekleştirmeye, yeni ilgiler geliştirmeye uzaktırlar. Bu durum OSB olan gençlerin toplumsal yaşama katılımını ve uyumunu güçleştirmektedir (Vivanti, Dawson ve Rogers, 2017). Bu nedenle OSB olan gençlerin toplumsal ortamlara katılımını, sosyal etkileşim ve iletişim becerilerini artırabilmek, yeni ve farklı ilgi alanları elde etmelerini sağlamak, ilgilerine yönelik beceri ve davranışlar kazandırabilmek, kendilerinin ve ailelerinin yaşam kalitesini arttırabilmek için bu gençlerin yaşlarına ve kişisel özelliklerine uygun serbest zaman etkinliklerinin ve bu etkinliklerde sergilenmesi gereken becerilerin onlara kazandırılması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır (Kroncke, Willard ve Huckabee, 2016).

OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeye ilişkin bir eğitim sunulması, bu gençlerin serbest zamanlarının kişisel açıdan anlamını keşfetmelerine, serbest zaman tercihlerini belirlemelerine ve yaşamlarında serbest zamanın rolünü daha iyi anlamalarına yardımcı olabilecektir (Sivan, 2014). Aynı zamanda serbest zamanı işlevsel şekilde değerlendirmeye ilişkin eğitim; yaratıcılığı, merakı, hayal gücünü ve oyun becerilerini daha da geliştirme ve bu gençlerin karşılaşılabilecekleri karmaşık sosyal sorunlar hakkında daha fazla bilgi edinme, ilişki kurma ve arkadaşlık geliştirmenin önemi hakkında bilgi verme anlamında da fırsatlar yaratabilecektir (Lindstrom, 2012). OSB olan gençlerin tüm bu fırsatları elde ederek serbest zaman etkinliklerine bağımsız şekilde katılabilmeleri ve serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için serbest zamanın ne olduğu, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğu, serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan becerilerin neler olduğunun farkında olmaları gerekmektedir. Alanyazında da serbest zaman, serbest zaman etkinlikleri, serbest zaman becerileri kavramlarına ilişkin bir kavram karmaşası söz konusudur. Bu nedenle öncelikle serbest zamanla ilgili temel kavramların açıklanması, bu kavramların farkının ortaya konması son derece gerekli ve önemlidir.

1.3. Serbest Zamanla İlgili Temel Kavramlar: Serbest Zaman, Serbest Zaman Etkinlikleri, Serbest Zaman Becerileri

Alanyazında “serbest zamanı” ifade etmek üzere kimi zaman “boş zaman” teriminin de kullanıldığı görülmektedir. Boş zaman, bireylerin uyumak, yemek yemek, okula gitmek, çalışmak gibi günlük yaşamda gerçekleştirdikleri çeşitli etkinliklerin ve görevlerin dışında dinlenmek, eğlenmek, gezmek veya kendini geliştirmek amacıyla ayırdıkları zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır (Torkildsen, 2005). Bu iki terim alanyazında birbirlerinin yerine kullanılsalar da ayrı kavramlardır. Serbest zaman, kişinin ilgi ve tercihlerini dikkate alarak seçtiği etkinlikleri gönüllü olarak gerçekleştirdiği, sonrasında da katıldığı etkinlikten mutluluk ve keyif aldığı, doyum sağladığı bir zaman dilimiyken boş zaman, kişinin iş ve okul yaşamındaki görevlerinin ve evdeki sorumluluklarının dışında kalan zaman dilimi olarak ifade edilebilir. Kavramların daha iyi anlaşılması için izleyen paragraflarda serbest zamanla ilgili temel kavramlara ilişkin tanımlara yer verilmiştir.

Serbest zamanla ilgili olarak alanyazında “serbest zaman”, “serbest zaman etkinlikleri” ve “serbest zaman becerileri” terimlerinin oldukça sık kullanıldığı görülmektedir. Bu terimler sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında kavramsal açıdan birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

Serbest zaman (leisure time) bireylerin kendi ilgi ve tercihlerini dikkate alarak özgürce kararlar alıp seçimler yaptıkları, gönüllü olarak gerçekleştirdikleri etkinlikleri içeren, katıldıkları etkinliklerden memnuniyet, doyum, mutluluk, özgüven duyma, arkadaşlık geliştirme, kendini ifade etme olanakları elde ettikleri, zorunluluk olmadan kendi istekleriyle dahil oldukları yaşamın belirli bir kesitidir (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Bir başka ifadeyle serbest zaman, bireylerin yaşadığı ortamını, mesleğini, sağlığını korumak için gerekli olan etkinlikler ve zorunlu gereksinimlerini karşılamamanın dışında kalan, kendi istediklerini yapabildikleri “zaman” olarak ifade edilmektedir (Torkildsen, 2005; Turygin ve Matson, 2014). Bireylerin serbest zamanlarını değerlendirirken kendi yeterliliklerinin farkında olmaları, ilgi alanlarını ve yeteneklerini göz önünde bulundurmaları önemlidir (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

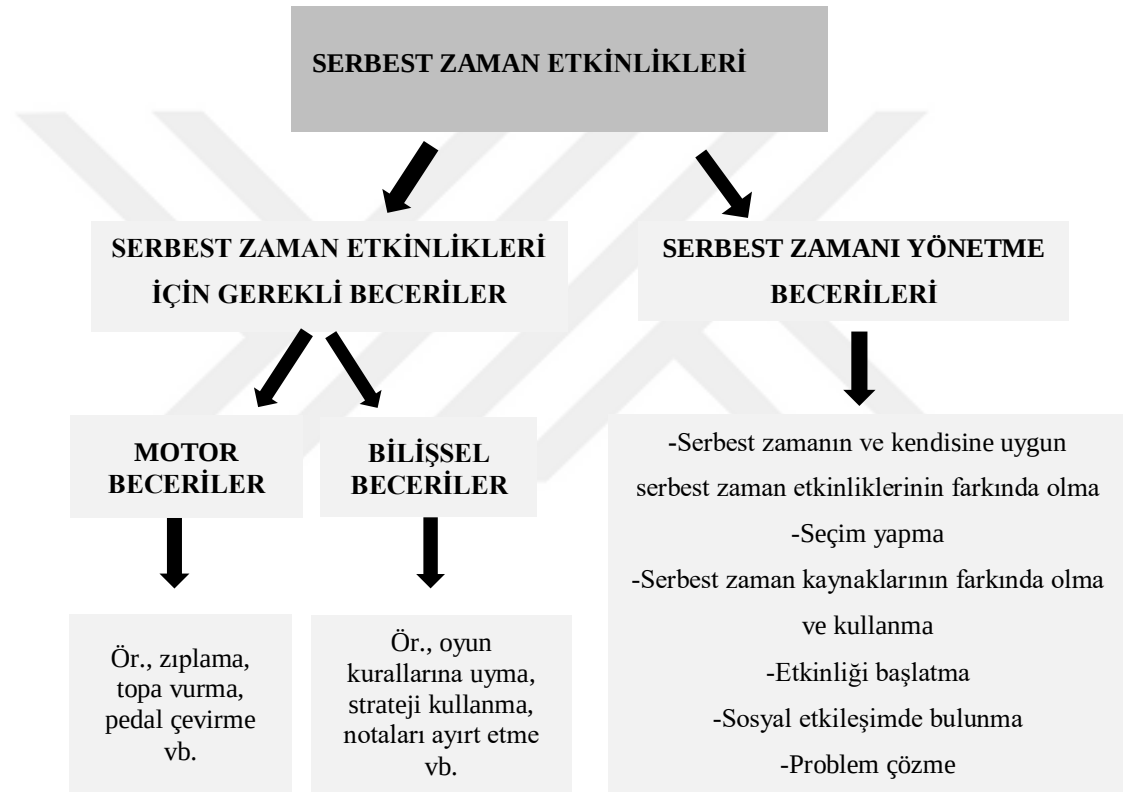
Serbest zaman etkinlikleri (leisure time activities/leisure activities) önemli çaba, bilgi ve planlama gerektiren, insanların sosyal, ekonomik kaynaklarını ve yeteneklerini kullanarak kendi isteklerini maddi bir kazanç elde etme amacı gütmeksizin

gerçekleştirdikleri ve sonucunda doyum sağladıkları etkinliklerdir. Bireyler serbest zamanlarını değerlendirmek, rahatlamak, dinlenmek, güzel vakit geçirmek, eğlenmek için ev, okul, iş ve toplumsal ortamlarda içsel motivasyon elde ederek çeşitli serbest zaman etkinlikleri gerçekleştirirler (Artar ve Ergenekon, 2020; Stebbins, 2005). Serbest zaman etkinlikleri bireysel ilgiye dayalı spor yapma, doğa sporlarına katılma, müzik dinleme ve dans etme, sanatsal çalışmalarla ilgilenme, kültürel etkinlik olarak tiyatroya gitme, müze gezme ve hobiler gibi etkinlikleri içermektedir (Coyne ve Fullerton, 2014; Epstein vd., 2019). Serbest zaman etkinlikleri bazı bireyler için bir kulübün, organizasyonun veya ekibin bir parçası olmayı içerirken bazıları içinse sadece bir hobi (ör., koleksiyon yapmak, sanat eseri üretmek, turistik yerleri ziyaret etmek, alışveriş yapmak, filmleri, oyunları, konserleri izlemek, sergilere katılmak vb.) gibi daha pasif etkinlikleri içerebilir (Turygin ve Matson, 2014). Serbest zaman etkinlikleri bireyin keyifli, nitelikli, yaşamdan doyum sağlayarak serbest zamanını değerlendirmesine destek olacaktır. Bu nedenle bireyin keyif alarak gerçekleştirmediği etkinlikleri veya geçirdiği vakitleri serbest zaman kapsamında değerlendirmemek gerekir (Artar ve Ergenekon, 2020).

Serbest zaman becerileri (leisure time skills) bireyin yaşam ortamını, mesleğini veya sağlığını korumak için gerekli olmayan, zorunluluk olmadan kendi isteğiyle yaptığı etkinlikleri gerçekleştirmesi için gerekli olan yetenekleri içerir. Bu nedenle serbest zaman becerileri, kişinin zevkli bulduğu, hoşuna giderek gerçekleştirdiği etkinlikleri belirleme, bunlara erişme, planlama ve başarılı bir şekilde katılma yeteneğini, rahatlatma etkinliklerini içerir (Artar ve Ergenekon, 2020; Turygin ve Matson, 2014). Serbest zaman etkinliklerine katılmada gerekli olan becerilerin birçoğu, günlük yaşamda da gerekli olan görevlerin yerine getirilmesi için gereken becerilerle aynıdır ve çoğu serbest zaman etkinliği, iletişim veya sosyalleşme becerisi gerektirir (Turygin ve Matson, 2014).

Alanyazında serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmede gerekli olan ön koşul beceriler “serbest zaman etkinlikleri için gerekli beceriler” ve “serbest zamanı yönetme becerileri” olarak belirtilmiştir. Serbest zaman etkinlikleri için gerekli beceriler, “serbest zamanlarda gerçekleştirilecek etkinliği başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için gerekli motor beceriler ve bilişsel beceriler” olarak ifade edilmektedir. Futbolda topa vurma, bisiklete binmek için pedal çevirme, ip atlamak için ayakları üzerinde zıplama vb. “motor beceri” alanında; piyano çalmak için notaları ayırt etme, dart oynamak için oyunun kurallarına uygun davranma, domino oynama sırasında oyundaki stratejileri kullanarak

hamle yapma vb. “bilişsel beceri” alanındaki “serbest zaman etkinlikleri için gerekli beceriler”dir (Artar ve Ergenekon, 2020; Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). “Serbest zamanın farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” gibi beceriler ise “serbest zamanı yönetme becerilerini” ifade etmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020; Carter, 1995; Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). Serbest zamanı işlevsel bir şekilde değerlendirebilme bağlamında serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli ön koşul becerilere ilişkin açıklamalar Şekil 1.1.’de yer almaktadır.

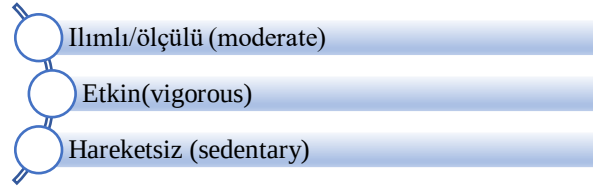

Şekil 1.1. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli ön koşul beceriler (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016)

1.4. Serbest Zaman Etkinliklerinin Sınıflandırılması

Alanyazın incelendiği zaman serbest zaman etkinliklerinin farklı biçimlerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Cermak ve meslektaşları (2015) serbest zamanlarda gerçekleştirilen etkinlikleri etkinlik sırasında sergilenen çabaya göre incelemişler ve bu etkinlikleri “ılımlı/ölçülü (moderate), etkin (vigorous) ve hareketsiz (sedentary) etkinlikler” şeklinde sınıflamışlardır (Artar ve Ergenekon, 2020; Cermak vd., 2015;

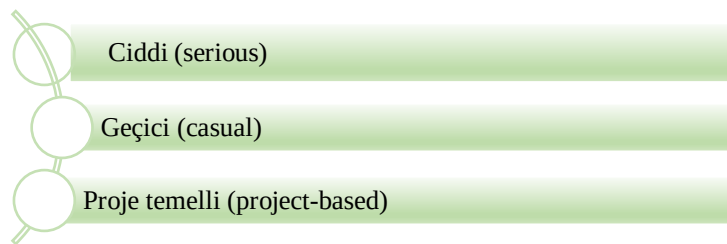
Ziviani, Scott ve Wadley, 2004). Şekil 1.2.'de Cermak ve meslektaşlarının (2015) serbest zaman etkinliklerine ilişkin yaptıkları sınıflandırma yer almaktadır.

Şekil 1.2. Serbest zaman etkinliklerinin sınıflandırması (Cermak vd., 2015)

Bu sınıflandırmada etkinlikleri gerçekleştiren bireylerin fiziksel olarak etkin oldukları, belirli bir efor sarf ettikleri etkinliklere “etkin serbest zaman etkinlikleri” denmektedir. Bu etkinlikler koordinasyon, denge gibi kaba motor becerilerde yetkin olmayı gerekli kılmaktadır. Yüzme, basketbol oynama, zıplama, yürüyüş yapma gibi etkinlikler etkin serbest zaman etkinliklerine örnek olarak verilebilir (Artar ve Ergenekon, 2020; Kioumourtzoglou vd., 1998). Resim yapma, enstrüman çalma gibi “ılımlı/ölçülü serbest zaman etkinlikleri” ince motor becerilerde yetkin olmayı gerektiren etkinliklerdir. Ancak bu etkinliklerde etkin olarak yapılan serbest zaman etkinlikleri kadar çabaya ihtiyaç duyulmaz. Oldukça sınırlı düzeyde fiziksel efor sarf etmeyi gerektiren ve çoğu zaman oturularak gerçekleştirilen etkinlikler ise “hareketsiz serbest zaman etkinlikleri” olarak ifade edilmektedir. Bilgisayarda veya telefonda oyun oynama, TV izleme, uzanma, kitap okuma gibi etkinlikler sabit de yapılabildiği için hareketsiz serbest zaman etkinliklerine örnek olarak verilebilir (Biddle vd., 2009).

Cohen-Gewerc ve Stebbins (2007) serbest zaman etkinliklerini “ciddi (serious), geçici (casual) ve proje temelli (project-based) serbest zaman etkinlikleri” olmak üzere üç başlık altında sınıflamışlardır. Şekil 1.3.'de Cohen-Gewerc ve Stebbins'in (2007) yaptığı serbest zaman etkinlikleri sınıflandırması yer almaktadır.

Şekil 1.3. Serbest zaman etkinlikleri sınıflandırması (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007)

Bireylerin hobi ya da gönüllü olarak amatör şekilde gerçekleştirdikleri ve birtakım bilgi ve deneyim, özveri, dikkat, özel beceriler gerektiren, kariyer odaklı etkinlikler “ciddi serbest zaman etkinlikleri (serious leisure time activities)” olarak tanımlanmaktadır. Resim çizmek, basketbol oynamak ciddi serbest zaman etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Ciddi serbest zaman etkinliklerini yerine getiren bireyler süreç içerisinde aktif bir şekilde yer almaktadırlar. Sinemada film izlemek “pasif” katılımı ifade ederken gitar çalmak “aktif” katılımı açıklamaktadır. Ciddi serbest zaman etkinlikleri, bireylerin bilgi ve birikimlerine katkı sunması, maddi kazanç elde etmesi, kendini geliştirmesi, yaratıcılığını sergilemesi ve kaliteli yaşaması konusunda bireylere katkı sağlamaktadır (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). “Geçici serbest zaman etkinlikleri (casual leisure time activities)” herhangi bir yeterlik ya da eğitim gerektirmeyen, bireylere anlık tatmin sağlayan ve sadece eğlenilen etkinliklerdir. Oturmak, gezmek gibi rahatlatıcı etkinlikler; kitap okumak, TV izlemek gibi pasif eğlence etkinlikleri; tavla, okey, şans oyunları gibi aktif eğlence etkinlikleri; yemek, içmek gibi dürtüsel etkinlikler ve sosyal etkileşim içinde bulunan etkinlikler geçici serbest zaman etkinliklerine örnek olarak verilebilir (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007; Çay ve Eratay, 2019). Etkinlik öncesi özenli bir düzenleme, organizasyon ve plan-program gerektiren, bilgilere ve becerilere göre birtakım düzenlemeler, değişiklikler içeren etkinlikler ise “proje temelli serbest zaman etkinlikleri (project-based leisure time activities)” olarak tanımlanmaktadır. Yap-boz tamamlama, uçurtma yapma, belli bir modeli örnek alarak montaj yapma ya da bayram, düğün, doğum gibi nadiren gerçekleşen etkinliklerdeki sergilenen beceriler bu tür etkinliklere örnek olarak gösterilmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

OSB olan gençlerin çoğu serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli ön koşul becerilerden olan serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler) bir kısmına sahip olsalar da bu gençlerin büyük çoğunluğu serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirebilmek için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerileri” konusunda güçlükler yaşamaktadırlar. Buradan hareketle OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılarak serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmelerinde kendilerine destek olacak ebeveynlerin ve hizmet sağlayıcıların serbest zaman etkinliklerinin gelişimini sağlayan bileşenlerin neler olduğu konusunda bilgi sahibi olmaları önemlidir. Bu nedenle izleyen başlıkta serbest zaman etkinliklerinin gelişimini sağlayan bileşenler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

1.5. Serbest Zaman Etkinliklerinin Gelişimini Sağlayan Bileşenler

Çoğu aile üyesi, bakıcı ve bu bireylere hizmet sunan kişiler OSB olan gençlerin kendileri için anlamlı olan serbest zaman ilgilerini ve becerilerini geliştirmelerine destek olmayı istemekte, ancak bu anlamda etkili ve sistematik yaklaşımların neler olduğu konusunda güçlük yaşamaktadırlar. Serbest zaman etkinliklerinin gelişiminin şekillenmesi belirli bileşenlere bağlıdır. Söz konusu bileşenler alanyazında “eğitim bileşeni, anlık bileşen ve sergileme bileşeni” olarak adlandırılmaktadır. Tablo 1.1.’de serbest zaman etkinliklerinin gelişimini sağlayan bileşenler yer almaktadır.

Tablo 1.1. Serbest zaman etkinliklerinin gelişimini sağlayan bileşenler (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016)

Anlık Bileşen	Sergileme Bileşeni	Eğitim Bileşeni
Yapılandırılmamış zamanlarda anlamlı katılım	Yeni serbest zaman ilgilerinin keşfedilmesi	Serbest zaman etkinliklerinin ve ilgili becerilerin edinimi
Duyusal tercihler ve bireysel ilgiler	Etkinlik seçimleri için rehberlik	Öncelikli etkinlikler için rehberlik yapma
Daha önceden kullanılmamış materyaller ve en az yönlendirme	Yeni etkinliklerin tekrar edilmesi	Sistematik öğretim
Biçimlendirici değerlendirme	Biçimlendirici değerlendirme	Biçimlendirici değerlendirme

OSB olan gençler farklı ortamlarda yeni etkinlikleri sergileme noktasında güçlükler yaşayabilmektedirler. Bu sınırlılığı ortadan kaldırmak için OSB olan gençlere evde, okulda, işte ve toplumsal ortamlardaki farklı etkinlikleri ve bu etkinliklerde ihtiyaç duyulan becerileri nasıl sergileyeceklerini kazandırmak önemli bir gerekliliktir. Yukarıda sıralanan bileşenler OSB olan gençlere seçim yapabilecekleri ve dahil olabilecekleri çeşitli etkinliklerde ön koşul olan beceri ve davranışları kazandırmayı amaçlamaktadır. “Anlık bileşen”de gençler bir ortamda o an aklına geldiği etkinliği sergilemekte, önceden herhangi bir etkinlik planı yapmamaktadırlar. Ortamda etkinlikler için kullanılacak araç-gereçler de hazır olarak bulunmaktadır. Bu bileşen süreç hazırlığı ve öğretim yapmayı gerektirmez. Yapılandırılmamış ortamlar, ev, okul, iş ve toplumsal ortamlarda potansiyel bir uygulamadır. “Sergileme bileşeni”nde OSB olan gençlerin sergiledikleri serbest zaman etkinliklerini, ilgilerini sistematik ve yapılandırılmış olarak düzenlenmiş deneme oturumlarıyla genişletme uygulamalarına yer verilmektedir. Bu aşamada yer alan uygulamalarda becerilerin edinimi için sistematik öğretimlerin yapılması gerekmektedir. Tipik gelişen bireylerin çoğu anne-babalarını, kardeşlerini ya da akranlarını gözlemleyerek çeşitli organizasyon ve etkinliklere katılarak serbest zaman etkinliklerini yerine getirebilmekteyken OSB olan gençlerin çoğu söz konusu etkinlikleri edinmek için yapılandırılmış ortama ve sistematik olarak düzenlenmiş öğretim süreçlerine ihtiyaç

duymaktadırlar. OSB olan gençlerin ev, okul, iş ve toplumsal yaşamda sergilenen serbest zaman etkinliklerine bağımsız olarak başarılı şekilde dahil olabilmelerini sağlamanın yolu, toplum temelli çeşitli etkinlikler yoluyla bu etkinlikleri gerçekleştirmek için ön koşul becerileri nasıl sergileyeceklerini onlara kazandırmaktan geçmektedir. Bu amacı taşıyan bileşen ise eğitim bileşenidir. “Eğitim bileşeni” hem serbest zaman etkinlikleri hem de serbest zamanla ilgili diğer beceri ve davranışların bireye kazandırılmasıdır. Eğitim bileşeninde sürecin sistematik ve dikkatli biçimde yönlendirilmesi, etkinliklerin planlanması, etkinlik öncesinde OSB olan gençlerin hazırlanması, destek hizmetlerin belirlenmesi ve etkinlikler için etkin bir şekilde katılımında bulunma oldukça önemlidir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Serbest zaman etkinlikleriyle ilgili hizmetlerin sunulmasında serbest zaman fırsatları ve deneyimleri açısından planlama, koordine etme, yürütme ve değerlendirme oldukça önemlidir. Her ne kadar insanlar doğal yaşam alanları, kamp, tatil, spor salonu, rehabilitasyon ve bakım merkezlerinde serbest zamanlarını geçirseler de bu zamanların mutlaka planlı, sistemli şekilde yürütülmesi, bir organizatör, kurum veya koordinatör tarafından programlanması gerekmektedir (Russell ve Jamieson, 2008). Bu planlama ve programlama serbest zaman eğitimi içermektedir. Serbest zaman eğitiminin amacı, sadece OSB olan gençlere serbest zamanın doğası hakkında bilgi vermek değil, aynı zamanda onlara iyi düzenlenmiş serbest zaman rolleri ve en uygun serbest zaman yaşam stili hakkında bilgi vermektir (Hutchinson ve Kleiber, 2005; Stebbins, 2001b). Bu nedenle OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmenin kazandırılması aşamasında “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” gibi “serbest zamanı yönetme becerilerinin” kazandırılması bu süreçte vurgulanması gereken önemli bir noktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

OSB olan gençlere serbest zaman, serbest zaman etkinlikleri ve becerilerinin kazandırılmasına yukarıda sıralanan bileşenlerden hangisiyle başlanacağını belirlenmesi önemlidir. Bu anlamda OSB olan gençlerin gerçekleştirdiği etkinliklerin ve sahip olduğu becerilerin değerlendirilmesi sürecinde; (a) anlık bileşen için OSB olan gençlerin ilgileri doğrultusunda kendini kısa süreliğine eğlendirip eğlendiremediği, (b) sergileme bileşeni için OSB olan gençlerin ev, okul ve toplumsal yaşama ilişkin çeşitli ilgilere sahip olup olmadığı, (c) eğitim bileşeni için ise OSB olan gençlerin etkinlikleri bağımsız olarak

gerçekleştirip gerçekleştirmediği belirlenmelidir (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Bu araştırmada sergileme ve eğitim bileşeni kapsamında çalışmalara yer verilmiştir.

Sergileme bileşeni kapsamında vurgulanan sistematik yaklaşım etkinlikleri seçme ve planlama, etkinlikler öncesinde OSB olan gençleri hazırlama, etkinliklere katılımda OSB olan gençleri destekleme ve rehberlik etme aşamalarını içermektedir. OSB olan gençlerin serbest zamana ilişkin etkinliklere kaç kez katılacağına yönelik bir kural yoktur. Tipik gelişim gösteren gençler için hobi, spor, fiziksel etkinlikler, su sporları ve suyla ilgili etkinlikler, sanat, zanaat, müzik, dans, drama, doğa etkinlikleri, oyun ve bakım gibi olanaklar oldukça geniştir. Ancak OSB olan gençler söz konusu olanaklarla ilişkili yeni etkinliklere katılımda güçlükler yaşamaktadırlar. Bu süreçte OSB olan gençlerin söz konusu etkinlikleri sergilemeleri için seçim yapma becerilerine sahip olmalarının önemi büyüktür. Aileler, öğretmenler, bu gençlere hizmet sunanlar OSB olan gençlerin serbest zamanlarında gerçekleştirebilecekleri etkinlikleri seçmeleriyle ilişkili olarak endişelenmektedirler. Bu anlamda OSB olan gençlere rehberlik etmede iki konu vurgulanmaktadır. Bunlardan biri etkinlik seçimi için kuralları belirleme, diğeri ise seçim kriterlerini karşılayan etkinliklere öncelik vermedir. Etkinlik seçimi sürecinde yapılabilecek çalışmalar; özel ilgi ve bireysel tercihlerin eşleştirilmesi, aile üyeleri ve arkadaşların ilgilerini belirleme, yaşın uygunluğu, evde, okulda, işte ve toplumsal yaşamdaki kişilere ulaşmanın kolaylığı, çeşitli ortamlarda yapılanlar, yalnız veya diğerleriyle katılım, serbest zaman etkinliklerine katılabilmek için ekonomik durumunun olması, potansiyel olarak uzun ya da kısa süreli katılım, kişinin beceri düzeyinde sosyal talepler konularında rehberlik olarak sıralanabilir (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

Eğitim bileşeni kapsamında OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımları için gerekli bilgi ve becerilerin geliştirilmesi çalışmalarına yer verilmektedir. Serbest zaman etkinliklerini başarıyla gerçekleştirmek üzere yüzme için kulaç atma, futbol için topa vurma gibi “motor beceriler” ile kuralları bilmek, strateji uygulamak, karar vermek, konsantrasyon gibi “bilişsel beceriler” gereklidir. Bunlara ek olarak serbest zamanda gerçekleştirilecek bir etkinlik için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerileri söz konusudur. Serbest zamanı yönetme becerileri “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” gibi becerileri içermektedir (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

Serbest zaman farkındalığı serbest zamanın ne olduğunu ifade eden bir kavramdır. Serbest zaman ev, okul, iş, zorunlu görevler ve kişisel bakım etkinliklerinin dışında kalan zamandır. Serbest zaman kişilere kendi seçimi olan eğlenceli ve hoşlanılan etkinliklere katılımları için fırsat/lar sunmaktadır (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Serbest zamanlarını ayırt etme, OSB olan gençlerin hangi etkinliklerden hoşlandıkları veya eğlenmek için hangi etkinlikleri yapmayı tercih ettikleri bilgisini içermektedir. Serbest zaman etkinliklerinin nerede (ör., ev, okul, iş, toplumsal ortamlar vb.) gerçekleştirileceği, bu etkinlikler için gerekli materyallerin (ör., para, ekip, malzeme vb.) neler olduğu, etkinliğe ulaşmak için ulaşımında neye ihtiyacın olduğu gibi bilgiler kaynakların tanımlanması için önemlidir. Bunlar da serbest zaman kaynaklarının farkında olmayla ilgili becerilerdir. Ayrıca bu bileşende ek olarak seçim yapma becerisi kapsamında nasıl seçim yapılacağını bilme, kendi tercihlerini ifade etme, konu ve eylemleri seçme, kendi kararını verme yer almaktadır (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

Eğitim bileşeninde serbest zamanı yönetme becerileri arasında yer alan “etkinliği başlatma etkinlikleri” toplanma, uygun yere yerleşme ve etkinliklere katılmayı içerirken “sosyal etkileşimde bulunma” bekleme, materyalleri paylaşma, sıraya girme, izin isteme, selamlaşma, sosyal kurallara uyma, özür dileme gibi sosyal beceriler ve iletişimde bulunma, dinleme, konuşma gibi iletişim becerilerini kapsamaktadır. “Problem çözme” becerilerine bakıldığında ise OSB olan gençlerin bir sorun karşısında ya tek bir çözüm noktasında bir fikirlerinin olduğu ya da soruna herhangi bir çözüm üretilmedikleri görülmektedir. Bu anlamda etkinliklerdeki olası problemlerin neler olabileceği ve o problemlerle nasıl başa çıkılabileceği OSB olan gençlere mutlaka öğretilmelidir. Doğal fırsatlar sırasında pratik çözümler uygulamak veya bir etkinliğin gerçekleştiği yerde durumlar oluşturmak gelecekte yaşanabilecek olası bir kaygı ve hayal kırıklığını önleyebilir. Sosyal anlatılar ve sorulara verilen yanıtların yazılı veya görsel olarak hatırlatılmasıyla daha sorunsuz bir katılım gerçekleştirilebilir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Öncelikli etkinlikler için rehberlik etme aşamasında öğretime başlamadan önce gereksinim duyulan etkinlikler düşünülmeli ve tanımlanmalıdır. Zamanında ve düzenli yapılan, tercih edilen, sistematik öğretim gerektiren ve kişinin anlamlı denge kurabildiği etkinliklerin olması bu anlamda önemlidir. Sistematik öğretimi açıklarken eğitim bileşeninde etkinliklerin ve seçilen etkinliklerle ilişkili serbest zamanı yönetme

becerilerinin geliştirilmesine odaklanıldığına vurgu yapılmaktadır. Eğitim bileşeninin temel adımlarına bakıldığında becerileri tanımlamak ve öğretim için desteklemek, bireyler için öncelikli etkinlikleri hazırlamak, bilimsel dayanaklı uygulamalara yer vermek (ör., pekiştirme, kendini yönetme, yapılandırılmış öğretim uygulamaları, beceri analizi, görsel destekler, video modellerle öğretim, doğrudan öğretim, genelleme ve öğretime hazırlık becerileri vb.) gibi aşamaların yer aldığı görülmektedir. OSB olan gençlerin gelişimini değerlendirmede devam eden uygulamaların izlenmesine gereksinim vardır. Bu bağlamda formal veriler, informal notlar, anekdot kayıtları bilgi sunma anlamında katkı sağlamaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

OSB olan gençlerin farklı ortamlarda, farklı kişilerle serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmeleri güçlük yaşadıkları konulardan biridir. Bu nedenle OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirebilmeleri için gerekli olan becerilerin öğretilmesi kendileri ve çevrelerindeki bireyler için önemlidir. Yukarıda sıralanan “anlık, sergileme ve eğitim bileşenleri” OSB olan gençlerin tercih ettikleri etkinlikleri seçerek bu etkinlikleri gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. OSB olan gençlerin sistematik olarak serbest zaman etkinlikleri için gerekli olan ön koşul becerileri ve serbest zamanı yönetme becerilerini öğrenmeleri birçok açıdan kendilerine ve çevresindeki bireylere katkı sağlayacaktır. İzleyen başlıkta ilgili becerileri öğrenmenin katkıları ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

1.6. OSB Olan Gençlere Serbest Zaman Etkinliklerini Kazandırmanın Önemi

Serbest zamanın insan yaşamına duygusal, fiziksel, sosyal, sağlık, yaşam memnuniyeti gibi birçok noktada yararı bulunmaktadır. İyi bir yaşantının bileşenleri zihin sağlığı için çok önemlidir. Zihinsel olarak sağlıklı olmak olumlu düşünmekle mümkündür. Olumlu duygular için gerekli koşulları sağlayan bileşenlerden biri de serbest zamandır. Aynı zamanda serbest zaman bireye kendini tanımlaması, düzenlemesi ve gerçekleştirmesi için önemli bir fırsat sağlar. Serbest zaman etkinliği olarak fiziksel etkinliklere katılmak; kalp ve damar sağlığı, solunum, kas sistemi, metabolizma ve bağışıklık sistemine katkı sunmaktadır. Benzer şekilde serbest zaman etkinliği olarak spor yapmak; kalp problemleri, şeker hastalığı, tansiyon, kanser, obezite gibi olumsuz sağlık sorunlarıyla karşılaşma riskini azaltmaktadır. Bu bağlamda serbest zaman etkinliklerini hem tipik gelişen bireylere hem de OSB olan gençlere kazandırmak son derece önemlidir. Serbest zaman etkinliklerini edinmek ve gerçekleştirmek; yalnızlığı engelleme,

arkadaşlık ilişkisi geliştirme, yetenek kazanma gibi konularda da oldukça yararlıdır (Benz, Halpern ve Close, 1986; Caldwell vd., 2004; Russell ve Jamieson, 2008). Alanyazında serbest zaman etkinliklerinin, kronik rahatsızlıkları olan kişilerin stres ve zorluklarla daha kolay başa çıkmalarına yardımcı olduğu ve bu etkinliklerin yaşama anlam kattığı yönünde araştırma bulguları bulunmaktadır (Hutchinson ve Nimrod, 2012; Payne, 2014). Serbest zaman eğitimi ayrıca bireyleri, kendilerinin ve serbest zaman tercihlerinin daha fazla farkına varma, serbest zamana katılımı ilgili seçimler yapma ve serbest zaman için hedefler belirleme konularında teşvik ederek karar verme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Mundy ve Odum, 1998).

Serbest zaman OSB olan gençlere fiziksel ve duygusal refahın yanı sıra olumlu koşullar, sosyal katılım, kişisel özgürlük, seçim yapma, öz-belirleme, kendini ifade etmeyi deneyimleyebilecekleri bir ortam, tatmin edici serbest zaman ve eğlence fırsatları, çeşitli şekillerde itibar ve saygı sağlamaktadır. Eğlenceli veya rahatlatıcı etkinlikler yapma fırsatı hayata anlam katar. Rahatlama, karşılıklı ilgi alanları ve ortak etkinlikler yoluyla kişiler arasında yakınlığın ve arkadaşlıkların gelişimini kolaylaştırabilir. Çalışmalar OSB olan gençlerin anlamlı rahatlama etkinlikleriyle meşgul olduklarında fiziksel saldırganlık, kendine ve çevresine zarar verme gibi yıkıcı davranışlarının azalabildiğini göstermektedir. Serbest zaman etkinlikleri bireylerin iş yaşamları dışında kalan zamanlarını değerlendirmeleri için de önemli bir fırsattır. Serbest zaman etkinlikleri ayrıca bireylerin toplumda sadece zorunlu olarak bulunmalarının dışında toplumsal ortamlardaki etkinliklere aktif olarak katılımlarını da sağlamaktadır (Coyne ve Fullerton, 2014).

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirerek serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeleri bireylerin kendilerinin, ailelerinin ve arkadaşlarının yaşam kalitesini artırmaktadır. Aileleri ve OSB olan gençlerin eğitimini üstlenen uzmanlar bu bireylerin nitelikli zaman geçirmelerini, dinlenmelerini, eğlenmelerini istemekte ve hedeflemektedirler. OSB olan gençlere kişisel olarak tatmin edici, yaşına uygun serbest zaman etkinlikleriyle ilgilenerek serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeleri öğretildiğinde gençler bu durumdan birçok yarar sağlayabilirler. Serbest zaman etkinliklerine katılım OSB olan gençlere; (a) yaşam kalitesini ve serbest zaman memnuniyetini artırma, (b) serbest zamanın kişisel açıdan anlamını keşfetmelerini sağlama, (c) başarı duygusu elde etme, (d) eğlenme, (e) fiziksel sağlığı geliştirme, (f) depresyon ve stresi azaltma, (g) seçim yapma, tercihte bulunma ve

kendini kontrol etme becerilerini arttırma, (h) toplumsal yaşama katılımı arttırma, (ı) ailelerinin yaşam kalitesini arttırma, (i) stresi hafifletme ve kontrol edilme ihtiyacını azaltma, (j) benlik kavramını ve kişisel değerleri geliştirme, (k) sosyal etkileşimleri, ilişkileri arttırma, (l) serbest zamanların yaşamlarındaki rolünü daha iyi anlamalarına yardımcı olma gibi yararlar sağlamaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016; Klepp, 2017; Sivan, 2014).

1.7. Serbest Zaman Etkinliklerinin Değerlendirilmesi

OSB olan gençlerin serbest zaman gelişimine nasıl yardımcı olunacağını belirlemek üzere birey hakkında mümkün olduğunca çok bilgi öğrenmek önemlidir. OSB olan gençlerin ilgileri, tercihleri, güçlü ve zayıf yönleri, gereksinimleriyle ilgili anlamlı serbest zaman katılımının değerlendirilmesi, OSB olan gençlerle çalışan kişilere hem serbest zaman gelişiminin bileşenlerinin hem de OSB olan gencin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan ön koşul becerilerine ilişkin yeterlikleri hakkında bilgi verir. Böylece bu bilgiler ve elde edilen değerlendirme sonuçları, OSB olan gençlerin gelişimi üzerindeki etkisi konusunda gence hizmet sunan kişilere dönüt sağlar. Gerekli bilgiyi toplamak OSB olan gençlerle çalışan kişilere zaman kazandırır. Serbest zaman gelişiminin bileşenlerini etkili şekilde uygulamak için serbest zamana ilişkin her türlü bilgi gerekli olmaktadır. Bu, OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini tanımlamayı desteklemektedir. Tercihler ve ilgiler (ör., duyguları içeren tercihler, bireysel yapılan serbest zaman ilgileri vb.), bireylerin hoşlanmadıkları etkinlikler, geçmişte ve şu anda bireylerin evde, okulda, işte ve toplumsal ortamlarda serbest zaman etkinliklerine katılımları, serbest zaman etkinlikleriyle ilgili bilgi ve beceriler, serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için ailelerinin ve arkadaşlarının ilgileri serbest zamana ilişkin değerlendirilen konular arasında yer almaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Serbest zaman etkinlikleri değerlendirilirken görüşmelerden, doğrudan gözlemlerden, anketlerden, özet profillerden, kontrol listelerinden yararlanılmaktadır. Değerlendirme yöntemleri ve değerlendirme araçları; birey hakkında zaten bilinmesi gereken bilgilere yoğunlaşma, bilginin türü ve değerlendirmeyi kimin yapacağı konusunda yararlı olacaktır. Bazı durumlarda OSB olan gençlerin serbest zaman etkinlikleri ve serbest zaman ilgileri zaten tanımlanmıştır ve kolayca bir özet profil üzerine kayıt edilebilir. Ayrıca OSB olan gençlerin ilgi ve becerileri daha az

gözlemlenebilir ve geniş kapsamlı değerlendirme gerektirebilir. Değerlendirmede önemli olan öncelikli alanın ne olduğu ve neden değerlendirme yapıldığının belirlenmesidir. Bu anlamda yukarıda sözü edilen değerlendirme yöntemlerinden birine başvurulmaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Serbest zaman eğitim programlarını değerlendirme yaklaşımlarına bakıldığında “biçimlendirici” ve “özetleyici değerlendirme”lerden söz edilmektedir. “Biçimlendirici değerlendirme”de uygulanan programda programın kullanılabilirliği konusunda veriler toplanarak değerlendirme yapılır. Süregelen ölçümler, süreç içerisinde gelişen olaylar ve gerçekleştirilen etkinlikler programı şekillendirmede bir ölçüttür. “Özetleyici değerlendirme” ise bir programın sonucunda yürütülen evredir ve gelecekte program için yararlı bilgi/ler sağlar. Değerlendirme önerisi hazırlamak, çalışmayı tasarlamak, örneklem seçmek, bilgi toplamak, bilgiyi yorumlamak, sonuç raporu hazırlamak ve bulguları çalışma içine yerleştirmek değerlendirmede izlenen aşamalardır (Russell ve Jamieson, 2008).

OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri için gerekli beceri/ler ve davranış/lar belirlenirken onların bireysel özellikleri, ilgileri ve tercihleri, geçmişteki serbest zaman deneyimleri, sosyal etkileşim ve iletişim özellikleri, bilişsel becerileri, kaba ve ince motor becerileri ve yaşadıkları çevrenin koşulları dikkate alınmalıdır. Bu anlamda OSB olan gençlerin bulundukları çevrede daha bağımsız olmalarını ve diğer bireylerle etkileşimlerini sağlayacak etkinlikler yoluyla hem ailesel ve toplumsal etkinliklere katılımlarını sağlayacak etkinliklerin neler olduğu hem de ailenin, okulun ve toplumun mevcut kaynaklarının neler olduğunun farkında olmaları önemlidir (Henning ve Dalrymple, 1986).

Serbest zaman etkinliklerini belirlerken dikkate alınması gereken önemli bir nokta da gerekli ön koşul becerilerdir. OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirebilmeleri için seçim yapma, kendi yapabileceklerinin farkında olma gibi becerilere sahip olmaları gerekir. Bu noktada OSB olan gençlerde herhangi bir serbest zaman etkinliğine katılımda sergilenmesi beklenen beceri ve davranışları yerine getirmek için gerekli ön koşul becerilerin var olup olmadığına bakılmalı ve OSB olan gençler bu becerilere sahip değilse öncelikli olarak bu becerilerin öğretiminin yapılması sürecine odaklanılmalıdır (Ünver, 2019).

1.8. Serbest Zaman Etkinliklerinin Öğretiminde Kullanılan Strateji/Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler

OSB olan gençlerin bireysel tercihleri ve toplumsal ortamlarda gereksinim duydukları becerilerin günden güne çeşitlenmesinden dolayı bu bireylere kazandırılacak serbest zaman etkinliklerine katılımı ilgili beceri ve davranışlar belirlenirken ailelerle uzmanların iş birliği içinde çalışması son derece önemlidir (Storey ve Miner, 2011; Ünver, 2019). Tipik gelişen bireyler çeşitli alanlardaki yetersizliklerine rağmen serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmek için gerekli beceri ve davranışları rahatlıkla kazanabilmektedirler. Ancak alanyazında OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için etkili, verimli ve yüksek nitelikli uygulamalara gereksinim duydukları ifade edilmektedir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016; Ünver, 2019). OSB olan gençlere serbest zaman etkinliklerine katılımı ilgili gerekli becerilerin ve davranışların kazandırılmasında yararlanılan bilimsel dayanaklı uygulamalar arasında model olma, akran eğitimi, aile eğitimi, doğrudan öğretim, doğal öğretim, görsel destekler, etkinlik çizelgeleri ve kendini yönetme stratejileri gelmektedir (Kurt, 2006; Ünver, 2019). Ayrıca sosyal öyküler, pekiştirme, ipucu sunma, video modellerle öğretim gibi uygulamalar da OSB olan gençlere çeşitli becerilerin ve davranışların öğretiminde sıklıkla yer verilen, bilimsel dayanaklı ve etkililiği yüksek olarak nitelenen uygulamalar içerisinde bulunmaktadır (NAC, 2015; National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorder [NPDC], 2014; National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice [NCAEP], 2020; Steinbrenner vd., 2020).

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılmalarında oldukça önemli ve gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretimi yapılırken (a) öğretim için gerekli becerileri ve destekleri tanımlama, (b) etkinliklerden önce OSB olan gençleri hazırlama, (c) bilimsel dayanaklı uygulamalarla öğretim yapma, (d) devam eden uygulamaları kullanma, (e) becerilerin genellemesini öğretme aşamalarına yer verilmektedir. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılmak için gerekli becerileri ve davranışları edinmeleri, onların bağımsız bireyler olarak toplumda yer almalarına, kaliteli bir yaşam sürmelerine, zorlukları tanımlamalarına, sosyal etkileşim kurmalarına destek sağlamaktadır. Bu nedenle OSB olan gençlere bu becerilerin sistematik şekilde öğretiminin yapılması gerekmektedir. Serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretiminde ipucu, pekiştirme, kendini yönetme stratejileri, yapılandırılmış öğretim, beceri analizi, doğrudan öğretim, görsel destekler, etkinlik çizelgeleri, video

modelle öğretim gibi bilimsel dayanaklı uygulamalar kullanılmaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016). Bu çalışmada serbest zamanı işlevsel olarak değerlendirebilmek için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretiminde doğrudan öğretim yönteminden yararlanılmıştır.

1.8.1. Doğrudan öğretim yöntemi

Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bulunan Özel Gereksinimli Çocuklar Konseyi’nin (Council for Exceptional Children [CEC]) yüksek etkili öğretim uygulamalarını belirleme ölçütleri arasında öğretmenlerin doğrudan öğretimi öğretim sunmada pratik ve kolay şekilde uygulayabiliyor olması yer almaktadır. Doğrudan öğretim yöntemi de bu ölçütleri karşılayan bir yöntemdir. Doğrudan öğretim, akademik ve akademik olmayan becerileri yapılandırılmış, destekleyici ve sistematik şekilde öğretmeye olanak sağlayan bir öğretim yöntemidir. CEC doğrudan öğretim için altı temel öğretim işlevinden oluşan bir liste geliştirmiştir. Bu işlevler; (a) inceleme, (b) küçük adımlarla yeni içerik sunma, (c) rehberli uygulama kullanma, (d) düzeltici geribildirim sunma, (e) bağımsız uygulama yapma olanağı sağlama (hem toplu hem de dağıtılmış) ve (f) haftalık/aylık değerlendirme yapma olarak sıralanmaktadır. Bu yöntemde hazırlanan kapsamlı içerikle öğretmenlerin etkili öğretim sunması, öğrencilerin öğretim sürecine aktif katılımı, öğrencileri yüksek düzeyde başarıya teşvik etme özellikleri vurgulanmaktadır (McLeskey vd., 2017).

Doğrudan öğretimde verimli bir öğretim sürecinin gerçekleşmesi için öğretilecek becerileri belirleme, içeriği belirli bölümlere ayırma, içerikte senaryolar hazırlama, değerlendirme yapma, öğrenci temelli öğretime fırsat sunma, geribildirimde bulunma aşamalarına yer verilebilir (Spencer, 2021). Bu yöntemde öğrenmeyi en üst düzeye çıkarmak için aktif öğrenci tepkileri, duyarlı iletişim fırsatları, bağımsız uygulamalara yer verilerek güçlü bir öğretmen-öğrenci etkileşimi vurgulanmaktadır (Rolf ve Slocum, 2021).

Doğrudan öğretim yöntemi, eğitim-öğretim süreçlerinde öğretmenlerin öğretimdeki uygulamaları doğrudan yürüttüğü ve öğretimin tam odağında yer aldıkları bir öğretim türüdür (Kahyaoğlu, 2010; McLeskey vd., 2017; Rosenshine, 1986; Spencer, 2021). Söz konusu öğretim yönteminde öğretim sürecinin başlangıcında tüm sorumluluk öğretmendedir. Öğretmen, öğretimi yapılacak olan davranışla, beceriyle ya da kavramla ilişkili olarak davranışI, beceriyi nasıl gerçekleştireceğini, kavramları nasıl

tanımlayacağını öğrenciye sözel şekilde anlatır ya da öğrenciye model olur. Öğretim süreci devam ettiği zamanlarda başlangıçta öğretmene ait olan sorumluluk zamanla öğrenciye geçmektedir (Dağseven, 2001; McLeskey vd., 2017; Rosenshine, 1986; Spencer, 2021; Varol, 2018).

Doğrudan öğretim yöntemi; (a) günlük gözden geçirme, (b) gereksinim oluşturma, (c) model olma, (d) rehberli uygulamalar, (e) bağımsız uygulamalar ve (f) haftalık, aylık tekrarlar ve değerlendirme şeklinde uygulama aşamalarına ayrılmıştır (Dağseven, 2001; Güzel, 1998; McLeskey vd., 2017; Resenshine, 1986). “Günlük gözden geçirme aşaması”, öğrencilerle ders işleme aşamasına geçmeden önce öğrencilere verilen ödevlerin kontrolünün yapıldığı, bir önceki ders sürecinde işlenen konunun ya öğretilen becerilerin gözden geçirildiği, öğretimi yapılan becerilerin tekrar edilmesiyle yeni işlenecek konuya hazırlık yapılan aşamadır (Rosenshine, 1986; Sola-Özgüç, 2015; Vayiç, 2008). “Gereksinim oluşturma” aşamasında öğrenciye öğretilecek beceri hakkında bilgi verilerek öğrencinin çalışmaya dikkatini yöneltmesi sağlanır. Öğrenciye öğretilmesi hedeflenen beceri üzerinde neden çalışıldığı, öğrencinin öğretimi yapılacak konuya neden ihtiyaç duyacağı, öğretim süreci sonunda öğrencinin ne tür kazanımlar sağlayacağı ve öğrendiklerinin günlük yaşamında ne gibi katkı sağlayacağı açıklanır (Çifci, 2001; Rosenshine, 1986; Sazak, 2003; Spencer, 2021; Yılmaz, 2017). “Model olma” aşaması sorumluluğun öğretmende olduğu aşamadır. Bu aşamada öğrenciye öğretimi yapılacak kavramın örnekleri açıklanır veya becerinin nasıl yapılacağı öğrenciye gösterilir. Böylece öğrenci becerinin ya da kavramın öğretiminin yapılışını gözlemlene fırsatı bulmuş olur (Alptekin, 2010; Rosenshine, 1986). “Rehberli uygulamalar” aşamasında öğretim sunan kişi/öğretmen öğrencilere gerekli geribildirimleri sunarak öğrencinin anlatılan konu hakkında ne düzeyde bilgi sahibi olduğunu gözlemler. Öğretmen gözlemleri sonucunda öğrencinin doğru sergilediği becerileri ve davranışları pekiştirerek hatalarını düzeltme yoluna gider. Böylece anlatılan konu ya da içeriğin doğru şekilde öğrenilmesini sağlamış olur (Dağseven-Emecen, 2008; Hill ve Macmillan, 2004). “Bağımsız uygulamalar” aşamasında ders sorumluluğu olduğu gibi öğrenciye geçmektedir (Dağseven-Emecen, 2008; Güzel, 1998; Rosenshine, 1986; Spencer, 2021; Vayiç, 2008). Bu aşamada öğrencinin tamamen bağımsız olması hedeflenir. Öğrencinin yanlış tepkilerinde öğretmen tarafından hatırlatıcı ipuçları sunulup, doğru yanıt bulma noktasında öğrenciye destek sağlanabilir ya da rehberli uygulamalara dönüş yapılabilir (Güzel, 1998; Watkins ve Slocum, 2004). Doğrudan öğretim yönteminin basamaklarında yer alan “haftalık, aylık

tekrarlar ve değerlendirme” aşamasında sık sık gözden geçirme ve tekrar yapılarak süreç devam ettirilir. Öğrencinin bu süreçte öğrendiği becerileri ve davranışları istikrarlı olarak sürdürmesi, becerilerin ve bilgilerin kalıcılığını da sağlamaktadır (Rosenshine, 1986; Sola-Özgüç, 2015; Spencer, 2021).

Doğrudan öğretim yöntemi sunum yapan kişi ile dinleyici arasında açık iletişim olmasına, desteklerin sistematik olarak azaltılmasına, sosyal becerileri geliştirmeye, duyarlı etkileşim fırsatının oluşmasına, aktif öğrenci yanıtlarına, ders sunumu ve öğretim sürecini hızlandırmaya, çeşitli öğretimsel etkinliklerle (ör., senaryo, sosyal öykü vb.) sunum içeriğini genişletmeye, hata düzeltmesine, veriye dayalı karar vermeye olanak tanıyan bir öğretim yöntemidir (Heward ve Twyman, 2021). Bu anlamda serbest zamanı yönetme becerilerini doğrudan öğretim yöntemi öğretim basamaklarını takip ederek öğretmek OSB olan gençlere yarar sağlayacaktır. Ayrıca serbest zaman etkinliklerinin tanımı gereği bu etkinlikler içsel olarak bireyleri motive eden ve onlara anlamlı gelen etkinliklerdir (Janke vd., 2020). Bu nedenle bu çalışmada doğrudan öğretim yönteminin kullanımının Serbest Zaman İşlevsel Değerlendirme Eğitim Paketi (SEZİDEP) ile uyumlu olacağı düşünülmektedir.

1.9. Serbest Zaman Etkinliklerine Katılımla İlgili Yürütülen Araştırmalar

Serbest zaman etkinliklerine yönelik araştırmalar sunulurken öncelikle özel eğitim alanında serbest zaman, serbest zaman etkinlikleri ve serbest zaman becerilerine yönelik araştırmalar konusunda genel bir bilgi verilmiştir. Ardından araştırmacının katılımcılarını oluşturan OSB olan gençlere yönelik serbest zaman, serbest zaman etkinlikleri ve serbest zaman becerilerine yönelik yapılan çalışmalar yurt dışında ve yurt içinde yürütülen araştırmalar başlıkları altında ele alınarak özetlenmiştir.

Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli bireylerle serbest zaman konusunda yapılan çalışmalar bu bireylerin “serbest zamana katılım özellikleri, serbest zamana katılımı etkileyen etmenler, serbest zamana katılmanın yararları, özel gereksinimli olan ve olmayan bireylerin ne tür etkinliklere katıldıkları, serbest zaman etkinlikleri için gerekli becerilerin öğretimini içeren çalışmalar, ailelerin öğretici olduğu çalışmalar, görüş belirleme çalışmaları” şeklinde ele alınabilir. Buna göre alanyazında özel gereksinimli bireylerin hangi etkinliklere, ne zaman ve nerede katıldıklarına ilişkin serbest zaman katılım özelliklerini inceleyen araştırmalar (ör., Aitchison, 2000; Braun, Yeargin-Allsopp ve Lollar, 2006; Çay ve Eratay, 2019; King vd., 2009; King vd., 2010; Law vd., 2006;

Majnemer, 2009; Sarol vd., 2020; Yalon-Chamovitz vd., 2006; Zijlstra ve Vlaskamp, 2005) yer almaktadır. Benzer şekilde alanyazında özel gereksinimli bireylerin serbest zamana katılımını etkileyen etmenleri inceleyen araştırmaların (ör., Çöl, 2015; King vd., 2003; Orlin vd., 2010; Shikako-Thomas vd., 2012) gerçekleştirildiği görülmektedir. Özel gereksinimli olan ve olmayan bireylerin benzer etkinliklere katılıp katılmadıklarını (ör., Heah vd., 2007; King vd., 2009) ve katılımları arasındaki farkı inceleyen araştırmalar (ör., Hilton, Crouch ve Israel, 2008) da konuyla ilişkili olarak alanyazında yer alan araştırmalardır. Serbest zamana katılmanın yararlarını açıklayan araştırmalar da (ör., Jessup, Cornell ve Bundy, 2010) benzer şekilde alanyazında yer alan araştırmalar arasındadır.

Alanyazında serbest zamanla ilgili olarak yürütülen bir başka çalışma konusu özel gereksinimli bireylerin serbest zamanlarında yaptıkları serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor ve bilişsel beceriler) öğretimini içeren çalışmalardır (ör., Aslan ve Eratay, 2009; Altundağ vd., 2017; Chan vd., 2014; Çankaya ve Eratay, 2012; Çay ve Özbey , 2016; Çuhadar, 2008; Eldeniz-Çetin ve Çay, 2016; Eldeniz-Çetin ve Ulugöl, 2017; Çöl, 2015; Direm, 2019; Dollar vd., 2012; Gökmen, Tekinarslan ve Tekinarslan, 2015; Kagohara, 2011; Kagohara vd., 2011; Köse, 2006; Kurt, 2006; Park, Collins ve Lo, 2020; Seward vd., 2014; Ulugöl, 2017; Vuran, 2008; Yanardağ vd., 2011; Yılmaz vd., 2005; Zhang vd., 2004). Bunun yanı sıra alanyazında ailelerin çocuklarına serbest zaman etkinlikleri için gerekli becerileri öğrettiği çalışmalar (ör., Dalgın Eyiip, Ergenekon ve Çolak, 2018; Ünver, 2019) bulunmaktadır.

Alanyazında yaşam kalitesi kavramının serbest zaman etkinliklerine katılımı güçlü bir ilişkisi olduğu ifade edilmektedir. Yürütülen araştırmalardan (ör., Billstedt, Gillberg ve Gillberg, 2011; García-Villamisa ve Dattilo, 2010; Nieto vd., 2015) elde edilen bulgular, serbest zaman etkinliklerinin yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Alanyazında ayrıca OSB olan bireylerin serbest zaman katılımlarına ilişkin aile görüşlerinin belirlendiği çalışmalar (ör., Bayram, 2016; Çay ve Eratay, 2019) yer almaktadır. Konuya ilişkin alanyazında yukarıda belirtilen çalışmalar bulunurken “serbest zamanı yönetme becerileri”nin tüm bileşenlerinin ele alınarak çalışıldığı bir araştırmaya ise ulaşılamamıştır. Bu nedenle araştırmanın katılımcılarını oluşturan OSB olan gençlere yönelik serbest zaman, serbest zaman etkinlikleri ve serbest zaman becerilerine yönelik yapılan çalışmaların araştırmaya katkı sağlayabileceği düşüncesiyle ilgili çalışmalar izleyen başlıklarda sunulmuştur.

1.9.1. Yurt dışında yürütülen araştırmalar

OSB olan gençlerle yürütölen yurt dışında ve yurt içinde gerçekleştirilen araştırmalar Tablo 1.2.'de kısaca özetlenmiş, ardından izleyen paragraflarda araştırma özetlerine yer verilmiştir.

Tablo 1.2.'de de göröldüğü üzere yurt dışı alanyazında konuya ilişkin yürütölen araştırmalar birkaç grupta sınıflandırılabilir. Bu araştırmalar; (a) serbest zaman tanımları, OSB olan gençlerin serbest zamanlara ne zaman, nerede, kimlerle katıldıklarına (serbest zaman kaynakları), bu zamanlarda ne yaptıklarına (serbest zaman etkinlikleri), serbest zamanın kendilerine ne sağladığına (serbest zamanın yararları) ilişkin görüşlerinin incelendiğı araştırmalar, (b) OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarında sorun yaşıyıp yaşamama, arkadaşlık ilişkisi geliştirme durumlarının ele alındığı araştırmalar, (c) OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılımlarıyla yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen, sağlık ile ilişkisini inceleyen araştırmalar, (d) OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılmalarının sosyal etkisinin ve serbest zaman katılımlarıyla ilgili deneyimlerinin incelendiğı araştırmalar, (e) OSB olan gençlerin günlük oyun ve fiziksel etkinliklere katılım şekillerinin incelendiğı araştırmalar şeklinde kategorize edilebilir. Açıklanan bu konularda yürütölmüş ve Tablo 1.2.'de sıralanan araştırmaların özetlerine izleyen paragraflarda yer verilmiştir.

Tablo 1.2. OSB olan bireylerin serbest zamanlara katılımları konusunda yürütülen yurt dışı araştırmaların temel özellikleri

Kaynak	Katılımcı Özellikleri (Tanı, Sayı, Cinsiyet, Yaş)		Araştırma Modeli	Amaç	Bulgular
Aitchison (2000)	GY 15 ...		Karma yöntem araştırma deseni	Serbest zaman tanımları, serbest zaman kaynakları, katılım gösterilen serbest zaman etkinlikleri ve serbest zamanın yararlarının değerlendirilmesidir.	Çalışmanın bulguları GY olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine özgürce katılmadıklarını göstermiştir.
Brewster ve Coleyshaw (2011)	OSB 20 kişi 14E, 6K 8-17 yaş		Karma yöntem araştırma deseni	OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine dahil olmalarına yönelik bakış açılarının, gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılıp katılmadıklarının ve katıldıkları etkinliklerde dışlanıp dışlanmadıklarının incelenmesidir.	Çalışmanın bulguları OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine farklı ortamlarda aktif biçimde katılımda güçlükler yaşadıklarını göstermiştir.
Garcia-Villamizar ve Dattilo (2010)	<u>Deney grubu</u> OSB 37 kişi 22E, 15K 17-39 yaş	<u>Kontrol Grubu</u> OSB 34 kişi 19E, 15K 24-38 yaş	DeneySEL yöntem araştırma deseni	Serbest zaman eğitim programının OSB olan gençlerin stres ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesidir.	Çalışmanın bulguları serbest zaman etkinliklerine katılımın OSB olan bireylerin rekreasyon ve yaşam kalitesini artırdığını göstermiştir.
Solish vd. (2010)	TGG (90 kişi) OSB (65 kişi) ZY (30 kişi) Toplam 185 kişi 5-17 yaş Aileler		Nicel araştırma deseni	OSB, ZY tanıılı ve TGG bireylerin arkadaşlık ve serbest zaman etkinliklerine katılım özelliklerinin karşılaştırılmasıdır.	Çalışmanın bulguları TGG bireylerin OSB ve ZY olan bireylere göre serbest zaman katılımlarının daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir.
Garcia-Villamizar ve Dattilo (2011)	Deney grubu OSB 31 kişi 20E, 11K 27-28 yaş	Kontrol grubu OSB 20 kişi 13E, 7K 24-38 yaş	Ön-test ve son-test deneysel desen	Serbest zaman eğitim programının OSB olan genç bireyler üzerindeki sosyal ve klinik etkilerinin değerlendirilmesidir.	Çalışmanın bulguları OSB olan gençlerin başlangıçtaki performanslarıyla 12 aylık müdahaleden sonraki performansları arasında anlamlı farkların olduğunu göstermektedir.

[**Tablo 1.2. (Devam)** OSB olan bireylerin serbest zamanlara katılımları konusunda yürütülen yurt dışı araştırmaların temel özellikleri]

Kaynak	Katılımcı Özellikleri (Tanı, Sayı, Cinsiyet, Yaş)	Araştırma Modeli	Amaç	Bulgular
Playne (2011)	GY 4 kişi 2E, 2K 20 yaş	Tek-denekli araştırma modellerinden ABA modeli	Ortaöğretim programına kayıtlı GY olan öğrencilerin bağımsız ve gönüllü olarak etkinliklere katılımını desteklemek üzere tasarlanmış bir serbest zaman eğitim programının etkisinin incelenmesidir.	Çalışmanın bulguları programın etkili olduğunu göstermiştir.
Christensen (2013)	GY 11 kişi 6E, 5K 11-19 yaş	Karma yöntem araştırma deseni	GY olan gençlerin serbest zaman ve rekreasyon bağlamındaki deneyimlerinin tanımlanmasıdır.	Çalışmanın bulguları GY olan gençlerin ayrıştırılmış programlara katılmada daha istekli olduklarını göstermiştir.
Memari vd. (2015)	OSB 83 kişi 52E, 31K 6-15 yaş	Nicel araştırma deseni	OSB olan çocukların ve gençlerin günlük oyun ve fiziksel aktivitelere katılım şekillerinin değerlendirilmesidir.	Çalışmanın bulguları OSB olan çocukların ve gençlerin fiziksel etkinliklere sınırlı bir şekilde katıldıkları, akranlarıyla sosyal oyunlar yerine yalnız başına oynanan oyunları tercih ettiklerini göstermektedir.
Nieto vd. (2015)	OSB çocuğu olan aile 159 kişi 3-43 yaş Gönüllü 290 kişi	Nicel araştırma deseni	OSB olan bireyleri serbest zamanlarında desteklemek üzere üniversitelerdeki gönüllü programların etkisinin ve ilgili etmenlerin değerlendirilmesidir.	Çalışmanın bulguları serbest zaman etkinliklerine katılımı teşvik etmeye yönelik programların etkili olduğunu göstermiştir.
Finke, Hickerson ve Kremkow (2018)	OSB 10 kişi 9E, 1K 18-24 yaş	Nitel araştırma deseni	Birincil serbest zaman etkinliği olarak video oyunları oynayan OSB olan gençlerin video oyunlarının hayatlarındaki rolü ve video oyunları oynama motivasyonlarıyla ilgili algılarının incelenmesidir.	Çalışmanın bulguları uygulanan etkinliklerin OSB olan gençlerin motivasyonlarını artırdığını göstermiştir.

GY: Gelişimsel Yetersizlik; **OSB:** Otizm Spektrum Bozukluğu; **ZY:** Zihin Yetersizliği; **TGG:** Tipik Gelişim Gösteren; **K:** Kız; **E:** Erkek

Aitchison (2000) yürüttüğü çalışmada serbest zaman tanımlarına, GY olan gençlerin serbest zamanlara ne zaman ve nerede katıldıklarına (serbest zaman kaynakları), bu zamanlarda ne yaptıklarına (serbest zaman etkinlikleri) ve serbest zamanın kendilerine ne sağladığına (serbest zamanın yararları) odaklanmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada GY olan gençlerin hangi serbest zaman etkinliğine, kiminle, ne zaman ve nerede katıldıkları gibi sorulara da yanıt aranmıştır. Çalışma karma yöntem araştırmasıyla yürütülmüştür. Çalışmada veri toplamak amacıyla odak grup görüşmeleri yapılmış ve günlükler kullanılmıştır. Katılımcılarla dört odak grup görüşmesi yapılmıştır. İlk odak grup görüşmeleri 11-13 yaş aralığındaki gençler, ikinci odak grup görüşmeleri 13-15 yaş aralığındaki gençler, üçüncü odak grup görüşmeleri 11-13 yaş aralığındaki gençlerin aileleri ve bakıcıları, dördüncü odak grup görüşmeleri 13-15 yaş aralığındaki gençlerin aileleri ve bakıcılarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada belirli etkinlikleri ve alanları “serbest zaman” olarak tanımlamak için bir ön koşul olarak GY olan bireylerin diğer bireylerle sosyal etkileşimleri değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada GY olan gençlerin yaşamındaki serbest zaman etkinliklerinin ve alanlarının birleşimi incelenmiş ve bu etkinliklerin, alanların serbest zaman olarak tanımlanmasında arkadaşlıkların ve sosyal etkileşimin önemi incelenmiştir. Araştırmanın temel bulgularında GY olan bireylerin katıldıkları serbest zaman etkinliklerinin yaşamlarının belirli bir kesitini kapsadığı, bu bireyler için hangi serbest zaman etkinliklerinin, nerede ve ne zaman gerçekleştirildiğinden çok bu etkinlikler sırasında kiminle etkileşime girildiğinin daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Serbest zaman etkinliklerine katılım tipik gelişen ve GY olan bireyler açısından paralellik göstermekte, GY olan bireylerin serbest zaman etkinliklerine katılımları konusunda alanyazında sözü edilen sürecin izlenmediği, bu bireylerin serbest zaman etkinliklerine özgürce katılmadıkları araştırmada ortaya çıkan diğer sonuçlardır.

OSB olan çocukların ve gençlerin serbest zaman etkinliklerine dahil olmalarına yönelik bakış açılarını değerlendirdikleri çalışmalarında Brewster ve Coleyshaw (2011) bu bireylerin serbest zaman etkinliklerine katılıp katılmadıklarını, katıldıkları etkinliklerde dışlanıp dışlanmadıkları sorusuna yanıt aramışlardır. Çalışmaya yaşları 8-17 arasında değişen, 14 erkek ve altı kız olmak üzere 20 OSB tanılı çocuk ve genç katılmıştır. Bu katılımcıların bazılarında OSB tanısına ek olarak dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu da (DEHB) görülmektedir. Çalışma karma yöntem araştırması kullanılarak yürütülmüştür. Çalışmada OSB olan çocuk ve gençlere boş zamanlarında ne

yapmaktan hoşlandıkları, yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler hakkında sorular sorulmuştur. Bulgular küçük çocukların, ebeveynleri ve arkadaşlarıyla oynama, yüzme, bowling oynama gibi etkinliklere katılmayı tercih ettiklerini, daha büyük çocukların ise evde kalarak interneti kullanmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Bulgular ayrıca serbest zaman etkinliklerine katılmanın OSB olan gençler için tipik gelişim gösteren akranlarına göre daha zor olduğunu da ortaya koymaktadır.

Serbest zaman eğitim programının OSB olan bireylerin stres ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında Garcia-Villamizar ve Dattilo (2010) serbest zaman ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi açıklamışlardır. Araştırmaya yaşları 17-39 arasında değişen OSB olan bireyler katılmıştır. Katılımcılar araştırmaya kapsamında medyayla etkileşimi, egzersiz yapmayı, oyun oynamayı, el işi yapmayı, etkinliklere katılmayı içeren bir programa dahil edilmişlerdir. Araştırma deneysel yöntemle yürütülmüştür. Deney grubunda OSB tanısı almış 37, kontrol grubunda 34 birey yer almaktadır. Çalışma süresince deney grubunda yer alan OSB olan katılımcıların genel stres seviyesi puanlarında önemli bir düşüş olmuş, ölçülen dört yaşam kalitesi göstergesinde (memnuniyet, bağımsızlık, yeterlilik ve sosyal etkileşim) ve ayrıca 12 ay sonra başlangıçtan müdahalenin sonuna kadar yaşam kalitesi toplam puanında önemli bir artış olmuştur. Kontrol grubunun stres veya yaşam kalitesinde ise önemli bir gelişme görülmemiştir. Bulgular, rahatlama (rekreasyon) etkinliklerine katılımın OSB olan bireylerin stresini azalttığını ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Solish, Perry ve Minnes (2010) gerçekleştirdikleri çalışmada OSB, zihin yetersizliği tanılı ve tipik gelişen bireylerin arkadaşlık ve serbest zaman etkinliklerine katılım özelliklerini karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarını yaşları 5-17 arasında değişen 90 tipik gelişen, 65 OSB, 30 zihin yetersizliği tanılı çocuk ve genç ile onların aileleri oluşturmaktadır. Nicel araştırma yöntemiyle yürütülen araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen anket aracılığıyla toplanmış ve veriler istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, tipik gelişen çocuk ve gençlerin OSB ve zihin yetersizliği tanılı çocuk ve gençlere göre daha fazla sosyal ve eğlence etkinliğine katıldıklarını, ancak OSB ve zihin yetersizliği grupları arasında sosyal ve eğlence etkinliklerine katılım açısından anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koymuştur. Tipik gelişen, OSB ve zihin yetersizliği tanılı çocuk ve gençlerin katıldıkları serbest zaman etkinliklerinin sayılarının benzer olduğu, ancak tipik gelişen çocuk ve

gençlerin OSB ve zihin yetersizliği tanımlı çocuk ve gençlere göre serbest zaman etkinliklerine daha fazla katıldıkları görölmektedir. Ayrıca çalışmanın katılımcılarının çoğunun evde gerçekleştirilen serbest zaman etkinliklerine (ör., TV izleme, oyun oynama vb.) yalnız ve pasif olarak katıldıkları görölmüştür. Toplumsal ortamlarda serbest zaman etkinliklerine katılım konusunda tipik gelişen gençlerle OSB ve zihin yetersizliği tanımlı gençler arasında farklılıklar söz konusuken küçük yaş grubunda her iki grup için katılımın benzerlik gösterdiği görölmektedir. Bu çalışmada katılımcıların serbest zaman etkinliklerine katılıp katılmadıklarından ziyade kiminle katıldıklarına odaklanılmıştır. Bu noktada tipik gelişen bireylerin OSB ve zihin yetersizliği tanımlı çocuk ve gençlere göre serbest zaman etkinliklerine daha yüksek düzeyde akranlarıyla katıldıkları görölmektedir.

Garcia-Villamizar ve Dattilo (2011) yürüttükleri çalışmada serbest zaman programının OSB olan bireyler üzerindeki sosyal ve klinik etkilerini değerlendirmişlerdir. Çalışma ön test-son test deneysel desenle gerçekleştirilmiştir. Deney grubuna yaşları 27-38 aralığında olan 31 katılımcı (20 erkek ve 11 kadın), kontrol grubuna ise yaşları 24-38 aralığında olan 20 katılımcı (13 erkek, 7 kadın) rastgele atanmıştır. Çalışmada sosyal-duygusal biliş ölçmek için Yüz Ayrımcılık Bataryası (Facial Discrimination Battery [FDB]) İspanyolca sürümü ve Vineland Uyarlanabilir Davranış Ölçekleri-Görüşme Sürümü Anket Formu (Vineland Adaptive Behavior Scales-Interview Edition Survey Form [VABS]) kullanılmıştır. Renk İzleri Testi (Color Trails Test [CTT]) ve Londra Kulesi Testi-Drexel Versiyonu (Tower of London-Drexel Edition) yürütücü bilişsel işlevleri ölçmek için kullanılmıştır. Ekolojik perspektif değerlendirilmesinde ise Ardışık Anket (Dysexecutive Questionnaire [DEX]) ve Frontal Sistem Davranış Ölçeği (Frontal Systems Behavior Scale [FrSBe]) kullanılmıştır. Deney grubu için ortalama puanlar programı tamamladıktan sonra kullanılan tüm sosyal ve duygusal ölçeklerde kontrol grubuna göre başlangıçtan daha yüksek çıkmıştır. Sosyal-duygusal göstergelerin ve yürütücü işlevlerin istatistiksel sonuçları karışık olsa da sosyal davranışlara odaklanan VABS birleşiminde OSB tanımlı bireylerin davranışları önemli görölmüştür. Çalışmanın sonucunda OSB tanımlı bireylerin başlangıçtaki performanslarıyla 12 aylık müdahaleden sonraki performansları arasında büyük fark ortaya çıkmıştır.

Playne (2011) gerçekleştirdiği çalışmada bir ortaöğretim programına kayıtlı öğrencilerin bağımsız ve gönüllü olarak etkinliklere katılımını desteklemek üzere Güneydoğu Üniversitesinde tasarlanmış bir serbest zaman eğitim programının etkililiğini değerlendirmiştir. Çalışma tek-denekli araştırma modellerinden ABA modeli kullanılarak

yürütülmüştür. Çalışmanın katılımcıları ortaöğretim programına kayıtlı öğrenciler arasından seçilen, yaş ortalaması 20 olan dört gelişimsel yetersizlik (GY) olan gençtir. Bu gençlerin ikisi kız, ikisi erkektir. Bir katılımcı öğrenme güçlüğü, bir katılımcı zihin yetersizliği, iki katılımcı da OSB tanısına sahiptir. Çalışmada katılımcıların gelecekteki gönüllü etkinliklere katılma isteğini ve gönüllülüğe yönelik tutumlarını ölçmek üzere Gençlik Katılım Envanteri (Youth Inventory of Involvement) ve Gençlik Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin (Youth Social Responsibility Scale) uyarlanmış formu kullanılmıştır. Ayrıca katılımcılarla gönüllülüğe yönelik tutumları ve gönüllülüğe yönelik istekleri hakkında görüşme yapılmıştır. Son olarak programın sosyal geçerliliği incelenmiştir. Bu çalışmanın müdahale aşamasında gençlerle serbest zaman kaynakları ve serbest zaman bilinci, karar verme ve sosyal etkileşim üzerine odaklanılmıştır. Bulgular hazırlanan programın etkili olduğunu, gençlerin bağımsız ve gönüllü olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaya istekli olduklarını göstermektedir.

GY olan gençlerin serbest zaman ve rekreasyon bağlamındaki deneyimlerini tanımlamayı amaçladığı çalışmada Christensen (2013) karma yöntem araştırma desenini kullanmıştır. Çalışmaya 11-19 yaş aralığındaki GY olan çocuk ve gençler katılmıştır. Veriler GY olan çocuk ve gençlerin programlarındaki deneyimlerini tanımlamalarına olanak tanıyan değiştirilmiş digital fotoğraf uygulaması (ör., katılımcı fotoğrafları, fotoğraf öyküleri, fotoğraf albümleri vb.), gözlemler, saha notları, yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Veriler analiz edilirken de içerik analizi ve doküman analizi kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları GY olan çocuk ve gençlerin yeni insanlarla tanışmalarının, yakın arkadaşlıklar geliştirmelerinin ve eğlenmelerinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca sonuçlar karma grup programına dahil olan çocuk ve gençlerin genellikle yetersizliklerini açıklamamayı ve programlarda pasif kalmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Bu sonuçlara ek olarak çalışmada ayrılmış programlara dahil olan çocuk ve gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılma ve etkinlikleri gerçekleştirirken ortamdaki kişilerle sosyal etkileşimde bulunmaya istekli olduklarını gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Memari ve meslektaşları (2015) gerçekleştirdikleri çalışmada OSB tanılı çocuk ve gençlerin günlük oyun ve fiziksel aktivitelere katılım şekillerini değerlendirmişlerdir. Çalışmada yaşları 6-15 arasında değişen OSB tanılı 52'si erkek 31'i kız toplam 83 çocuk ve gencin günlük fiziksel aktivitelere katılım şekilleri araştırılmıştır. Araştırma nicel araştırma yaklaşımı kullanılarak yürütülmüştür. Bulgular, çocuk ve gençlerin sadece

10'unun (%12) fiziksel olarak aktif olduğunu, sosyal oyun etkinliklerinden ziyade ağırlıklı olarak tek başına oyun oynamayı tercih ettiklerini göstermektedir. Ayrıca cinsiyet, aile geliri ve aile yapısının aktivitelere katılım puanlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Mali yük ve fırsat eksikliğinin fiziksel aktivitelere katılımın önündeki başlıca engeller olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak bulgular, OSB olan çocuk ve gençlerin fiziksel etkinliklere katılım oranlarını OSB olan çocuk ve gençlerin ailelerinin ekonomik durumlarının, sosyal yaşantılarının etkilediğini, bu bağlamda da fiziksel etkinliklere katılım oranlarının düşük olduğunu göstermiştir.

Nieto ve meslektaşları (2015) gerçekleştirdikleri çalışmada OSB olan çocuk ve gençleri serbest zaman etkinliklerinde desteklemeyi amaçlayan üniversitelerdeki gönüllü programların (Program for University Supports for People with Autism Spectrum Disorders [APUNTATE]) etkisini ve ilgili etmenleri değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırma nicel araştırma deseniyle yürütülmüştür. Çalışma kapsamında bir etki değerlendirme anketi kullanılmıştır. Anket çalışmasına yaşları 3-43 arasında değişen 159 OSB tanılı çocuk ve gence sahip ebeveyn ve 230 gönüllü katılmıştır. OSB olan çocuğa sahip ebeveynler ve gönüllüler programdan çok yüksek düzeyde memnuniyet duyduklarını bildirmişlerdir ancak kullanıcıların kişisel özellikleri puanları etkilemiştir. Yapılandırılmış organizasyon ve gönüllüler tarafından alınan sürekli eğitim ve destek, programın en değerli unsurları olmuştur. Elde edilen bulgular, OSB olan çocuk ve gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımını teşvik etmeye yönelik gönüllülük programlarının kamu üniversitelerinde başarıyla uygulanabileceğini göstermektedir. Bu programların OSB olan çocuk ve gençlerin kişisel gelişimini artırma, yetersizliği olan bireylere yönelik tutum değişikliğini kolaylaştırma ve bu bireylerin gelecekteki istihdam olasılıklarını iyileştirme anlamında alanyazına katkı sunduğu görülmüştür.

Finke, Hickerson ve Kremkow (2018) yürüttükleri çalışmada video oyunlarının OSB olan gençlerin yaşamlarındaki rolünü ve serbest zaman etkinliği olarak öncelikle video oyunları oynamayı tercih eden OSB olan gençlerin algılarını incelemişlerdir. Araştırmaya OSB tanılı, 18-24 yaş arasındaki 10 genç katılmıştır. Nitel araştırma olarak yürütülen çalışmada veriler görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Bulgular, katılımcıların popüler bir eğlence arayışı içinde olduklarını, video oyunları oynamanın yaşamları ve gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir. Bulgular aynı zamanda video oyunları oynamanın, yeni kişilerle iletişim kurma, sosyal etkileşimde bulunma ve dil

öğretimi için yararlı olması bağlamında OSB olan gençler ve tipik gelişim gösteren akranlarını benzer şekilde etkilediğini göstermektedir.

Alanyazında OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılımı ve serbest zamanlarını değerlendirmelerine yönelik araştırmalar oldukça sınırlıdır (Artar ve Ergenekon, 2020). Araştırmalar sınırlı olmakla birlikte yukarıda özetlenen araştırmalarda görüldüğü üzere OSB olan gençler serbest zaman etkinliklerine özgür olarak katılamamakta, katıldıkları serbest zaman etkinliklerini genellikle yalnız gerçekleştirmekte, pasif ve düşük fiziksel aktivite gerektiren etkinliklere katılım göstermektedirler. Gençlerin serbest zaman etkinliklerine kiminle katıldıkları önemlidir. Alanyazındaki bulgular, OSB olan gençlerin serbest zamanla ilgili eğitimlere ve programlara dahil olduklarında serbest zamanla ilgili bilgi düzeylerinde ve serbest zaman etkinliklerine katılımlarında artış olduğunu göstermektedir (Wehmeyer, 1997; 2003). Serbest zaman etkinliklerine katılan OSB olan gençlerin sosyal kabullerinin arttığı, karar verme, inisiyatif alma becerilerinin geliştiği, yeni ilgi alanı/ları elde ettikleri ve yaşam kalitelerinin arttığı araştırmalarla (ör., Dupuis ve Smale, 1995; Garcia-Villamizar ve Dattilo, 2010; Hutchinson vd., 2003; Hutchinson, Bland ve Kleiber, 2008) ortaya konan önemli bir bulgudur. Bu bulgulardan hareketle OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirme, serbest zaman etkinliklerine katılım, serbest zaman etkinliklerine katılımın bireyin yaşam kalitesine etkisi vb. konularda araştırma gereksinimi yoğun şekilde devam etmektedir. Serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirebilmek için bireyin sahip olması gereken çeşitli beceriler bulunmaktadır. Bu beceriler alanyazında “serbest zamanı yönetme becerileri olarak isimlendirilmektedir. Alanyazında serbest zamanı yönetme becerilerinin bazı bileşenlerinin bir değişken olarak çalışıldığı araştırmalar yer almasına rağmen (ör., Aitchison, 2000; Playne, 2011, Weber, 2010) serbest zamanı yönetme becerilerinin bir bütün olarak çalışıldığı bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu konudaki araştırma gereksiniminin devam ettiği söylenebilir.

1.9.2. Yurt içinde yürütülen araştırmalar

Serbest zamanla ilgili özel eğitim alanında yurt içinde farklı yetersizlik gruplarıyla (ör., bedensel yetersizlik, çoklu yetersizlik, zihin yetersizliği vb.) yürütülen çalışmalara bakıldığında serbest zaman etkinlikleri için gerekli becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler) öğretildiği (ör., Aslan ve Eratay, 2009; Aykut vd., 2014; Çankaya ve Eratay,

2011; ay ve zbey, 2016; Eldeniz-etin ve ay, 2016; Eldeniz-etin ve Ulugöl, 2017; Gökmen, Tekinarslan ve Tekinarslan, 2015), serbest zamana ilişkin görüşlerin belirlendiği (ör., Bayram, 2016; ay ve Eratay, 2019; Eldeniz etin ve Terzioğlu, 2018; Sarol vd., 2020), serbest zamana katılım özelliklerinin incelendiği (ör., çay ve Eratay, 2019), serbest zaman ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelendiği (ör., Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009; Alıcı, 2019), oyun, fiziksel aktivite ile serbest zaman ilişkisinin incelendiği (Sarol vd., 2020) alışmaların yürütüldüğü görölmektedir.

OSB olan bireylerle yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların daha çok serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler) öğretime odaklanmış çalışmalar olduğu görölmektedir (ör., Direm, 2019; Vuran, 2008). Ülkemiz alanyazınında serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli beceriler olan “motor ve bilişsel beceriler”in öğretimini gerçekleştirildiği sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar gerek OSB olan her yaş grubundaki bireylere yönelik araştırmalar (ör., Altun ve Yücesoy-Özkan, 2018; uhadar, 2008; Kurt, 2006; Ünver, 2019; Yanardağ vd., 2011; Yılmaz vd., 2005) gerekse de OSB olan gençlere yönelik araştırmalar (ör., Dalgın Eyiip, Ergenekon ve olak, 2018; Direm, 2019; Vuran, 2008) anlamında oldukça sınırlıdır. Alanyazında OSB olan gençlere serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler) öğretildiği sınırlı sayıda araştırma olduğu görölürken “serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretime ilişkin bir çalışmaya ise ulaşılamamıştır. Alanyazında ayrıca ebeveynlerin çocuklarına serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler) öğretildiği sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır (ör., Dalgın Eyiip, Ergenekon ve olak, 2018; Ünver, 2019). Bu alışmalardan Dalgın Eyiip, Ergenekon ve olak’ın (2018) alışmalarının katılımcısı OSB olan bir genç iken Ünver’in (2019) alışmasının katılımcıları ise OSB olan üç çocuktur. Bu araştırmalar dışında alanyazında OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerin serbest zaman ve fiziksel etkinliklerle ilgili görüşlerini inceleyen sınırlı sayıda araştırma (Sarol vd., 2020) yer almaktadır. Sarol ve diğerlerinin (2020) alışmasında OSB olan çocuğa sahip ebeveynler çocukları için serbest zamanın zorunlu bir ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Alanyazında OSB olan gençlere yönelik serbest zamanla ilgili sınırlı sayıda araştırma olmakla birlikte OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılım özelliklerini inceleyen, serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerin, belirleyen çalışmalara ise ulaşılamamıştır. Oysa OSB olan bireyler çeşitli serbest zaman

etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan becerileri (motor beceriler ve bilişsel beceriler) öğrenseler bile onlara asıl öğretilmesi gereken serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimidir. Serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenleri “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme”dir. Bu bağlamda gerek OSB olan gençlerin serbest zaman katılım özelliklerinin incelendiği gerekse de bu gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretiminin yapıldığı, böylece bu gençlerin serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmelerinin incelendiği araştırmalara olan gereksinimin halen önemli bir ihtiyaç olduğu yadsınamaz bir durumdur.

1.10. Araştırma Gereksinimi

OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri kendilerinin yaşam kalitesini arttırdığı gibi ailelerinin de yaşam kalitesini arttırmakta ve aile içi etkileşimi olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle OSB olan gençlerin ev, okul, iş ve toplumsal yaşam ortamlarında serbest zaman etkinliklerine katılabilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini edinmeleri son derece gerekli ve önemlidir. Serbest zamanını işlevsel şekilde değerlendirmeyi öğrenmek için bireye “serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor ve bilişsel beceriler)” ve “serbest zamanı yönetme becerilerinin (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme)” öğretiminin yapılması gerekir. Bu amaçla OSB olan gençlere söz konusu bu becerileri öğretebilmek için gerekli hizmetlerin ve desteklerin belirlenmesi gerekmektedir. Etkinlikleri gerçekleştirmeden önce OSB olan gençlerin sürece hazır hale getirilmeleri, bilimsel dayanaklı uygulamalarla serbest zaman etkinliklerinin ve serbest zamanı işlevsel şekilde değerlendirmenin öğretiminin gerçekleştirilmesi, öğrenme tam olarak gerçekleşinceye kadar öğretim etkinliklerinin tekrar edilmesi, serbest zaman etkinliklerinin farklı ortamlarda da sergilenmesine fırsat/lar verilerek genelleme çalışmalarının yapılması ve yetersizlikten hafif düzeyde etkilenmiş bireyler için etkinliği öğrenmenin önemi, günlük yaşantısında bu bilgilerin ne işe yarayacağı gibi bilgi ve beceriler bireye açıklanmalıdır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine aktif ve nitelikli şekilde katılabilmeleri için birtakım yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bunlar alanyazında; (a) serbest zamanının farkında olma, (b) serbest zamana yönelik olarak ilgi geliştirme, tercih ve seçim yapma, (c) serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için önemli ve ön koşul becerilere sahip olma ve (d) serbest zaman kaynaklarını kullanma olarak sıralanmaktadır. Serbest zaman etkinlikleri ve serbest zamanı yönetme becerileri OSB olan gençler için önemli bir gereksinim olmasına rağmen bu beceri alanında yer alan davranışların öğretimi öğretmenler ve aileler tarafından genellikle ihmal edilmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020). Özel eğitim öğretmenleri öğrencilerine akademik becerilerin öğretimi kadar günlük yaşam becerileri içerisinde yer alan serbest zamanı işlevsel şekilde değerlendirmenin öğretiminden de sorumludurlar. Bu nedenle özel eğitim öğretmenlerinin öğrencilerine serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmek için gerekli beceri ve davranışları öğretmeleri önemli bir gerekliliktir.

Serbest zaman etkinlikleri bağımsız yaşam becerileri içerisinde yer alan günlük yaşam becerilerinin alt alanlarından birisidir. Okul programlarında serbest zamanla ilgili olarak serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor ve bilişsel beceriler) öğretimine (ör., resim çizmek, dart oynamak, spor vb.) yönelik amaçlar yer almaktadır (Çay, 2019). Aynı zamanda OSB olan gençlerin devam ettikleri özel eğitim meslek okulu ve/veya özel eğitim uygulama merkezi gibi okulların programlarına bakıldığında serbest zaman etkinlikleriyle ilişkili doğrudan bir dersin yer almadığı, OSB olan gençlerin serbest zamanlarını değerlendirdikleri birtakım becerilerin öğretimine ilişkin derslerin (ör., Özel Eğitim Meslek Okulu: Görsel sanatlar, beden eğitimi, müzik, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler, iş ve meslek ahlakı; Özel Eğitim Uygulama Merkezi: Müzik ve oyun, spor ve fiziki etkinlikler, görsel sanatlar, iş ve beceri uygulamaları, bağımsız yaşam becerileri) ve bu dersler için belirlenen hedeflerin yer aldığı görülmektedir. Genel eğitim okullarında ise beden eğitimi ve spor, görsel sanatlar, müzik; güzel sanatlar liselerinde müzik, resim; spor liselerinde spor alanındaki dersler; meslek liselerinde el sanatları, bahçecilik, giyim, fotoğraf, mobilya, iç mekan tasarımı vb. çok sayıda farklı ders yer almaktadır (<http-1>). Sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler dersi kapsamında geziler, gösteri sanatları, resim, koro, tiyatro, drama, dans, basketbol, bowling, dart, futbol, golf, tenis, satranç, yüzme, hentbol, halk oyunları, cimdastik gibi çeşitli serbest zaman etkinliklerinin yer aldığı görülmektedir. Bu etkinlikler serbest zamana katılım için sergilenen etkinliklerdir. Okullardaki ilgili derslerde bu serbest

zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan “motor” ve “bilişsel beceriler”in öğretimi gerçekleştirilmektedir.

MEB’in 21 Eylül 2022’de yayımlamış olduğu Özel Eğitim Uygulama Okulu III. Kademe Öğretim Programları İletişim ve Sosyal Beceriler dersinde yer alan amaçlara bakıldığında akran etkileşimi öğrenme alanında “Yeni serbest zaman etkinlikleri edinir.” amacının alt amaçlarında fotoğraf çekme, konsol oyunları oynama, kutu oyunları oynama gibi serbest zaman becerilerinin öğretimine yönelik amaçlar yer almaktadır. “Serbest zamanlarını değerlendirir.” amacının içerisinde ise “Serbest zamanlarını resim yaparak / boyama çalışmaları yaparak / patchwork çalışmaları yaparak / baskı çalışmaları yaparak / origami çalışmaları yaparak / ebru çalışmaları yaparak / örgü dokuma çalışmaları yaparak / süsleme çalışmaları yaparak / takı tasarım çalışmaları yaparak / maket yaparak / kitap okuyarak / sesli kitap dinleyerek / müzik dinleyerek / fotoğraf çekerek / sosyal medyayı kullanarak değerlendirir.” ve “Serbest zaman etkinliklerini yapmaktan zevk aldığını gösterir tepkilerde bulunur.” alt amaçları yer almaktadır.

Aynı şekilde Özel Eğitim Meslek Okulu Akademik Programları (Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği / Otizmi Olan Öğrenciler İçin) Sosyal Hayat dersinde yer alan amaçlara bakıldığında duygu ve davranış yönetimi öğrenme alanında “Tercihlerini uygun şekilde ifade eder.” amacı altında birtakım alt amaçlar yer almaktadır. Bu alt amaçlar izleyen şekilde sıralanmaktadır: (a) Etkinlik tercihlerini ifade eder. (b) Materyal tercihlerini ifade eder. (c) Ortam tercihlerini ifade eder. (d) Kişisel tercihlerini ifade eder. Ayrıca “Tercihlerini uygun şekilde belirtmekte istekli olur.” amacı altındaki alt amaçlar ise izleyen şekilde sıralanmıştır: (a) Etkinlik tercihlerini yapmaya istekli olur. (b) Materyal tercihlerini yaparken istekli olur. (c) Ortam tercihlerini yaparken istekli olur. (d) Kişi tercihlerini yaparken istekli olur. Sosyal Hayat dersi kapsamında yer alan serbest zaman öğrenme alanında ise “Serbest zaman kavramını açıklar.” amacı altında birtakım alt amaçlar yer almaktadır. Bunlar izleyen biçimde sıralanmaktadır: (a) Serbest zaman kavramını tanımlar. (b) Serbest zamanın önemini açıklar. (c) Okul/ders dışında yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. (d) Evde/mahallede yalnız yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. (f) Evde/mahallede aileyle yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. (g) Evde/mahallede arkadaşlarla yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. (h) Toplum içinde aile/arkadaşlarla yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. (ı) Fiziksel sağlığı korumak/sürdürmek için yapılabilecek etkinlikleri örneklendirir. “Serbest zaman etkinliklerini planlar/yapar.” amacıyla bağlantılı olarak izleyen alt amaçlara yer

verilmiştir: (a) Serbest zamanını planlar. (b) Serbest zaman planını uygular. “Serbest zaman etkinliklerini yapmaktan zevk alır.” amacının altında yer alan alt amaçlar ise izleyen şekilde sıralanmıştır: (a) Okul/ders dışında yapılabilecek etkinliklere katılmaktan zevk alır. (b) Evde/mahallede yalnız yapılabilecek etkinlikleri yapmaktan zevk alır. (c) Evde/mahallede aileyle yapılabilecek etkinliklere katılmaktan zevk alır. (d) Evde/mahallede arkadaşlarla yapılabilecek etkinliklere katılmaktan zevk alır. (e) Toplum içinde aile/arkadaşlarla yapılabilecek etkinliklere katılmaktan zevk alır. (f) Fiziksel sağlığı korumak/sürdürmek için yapılabilecek etkinliklere katılmaktan zevk alır (http-2).

MEB’in yayımlamış olduğu programlar karşılaştırıldığında ilk programda serbest zamana katılım için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretimine yönelik hedefler oldukça sınırlı kalmaktadır (http-1). Yenilenen programda serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin olarak sadece özel eğitim meslek okulu öğretim programında Sosyal Hayat dersinde ilgili amaçların bir kısmına (ör., etkinlik tercihlerini belirtme, serbest zamanı açıklama, serbest zaman etkinliklerini belirtme, serbest zamanını planlama ve uygulama) yer verilmiştir. Yenilenen programda serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin amaçların yer alması bu becerilerin okul müfredat programlarında çalışılmasının önemini ortaya koymaktadır. Bir başka önemli nokta serbest zamanı yönetme becerilerinin bir bütün olarak ele alınıp çalışılması gerektiğidir. Özetle serbest zamanı yönetme becerileri OSB olan gençlerin, hatta özel gereksinimli olsun olmasın tüm bireylerin edinmeleri gereken becerilerdir denilebilir.

OSB olan gençlerin yaşamlarını tüm yönüyle yönetmede, problemin kaynağını fark etmede ve çözüm üretmede, kimliğini belirlemede, iletişim kurmada, ihtiyaçlarını keşfetmede, destek kaynakları bulmada güçlük/ler yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda OSB olan gençlerin günlük yaşam için rutinlerini organize etme, rahatlatma, pratik uygulamalar gerçekleştirmek için yaşamını düzenleme ve yönetme becerilerini edinmeleri önemlidir (Edwards, 2008). Bu becerilerin öğretiminin OSB olan gençler açısından çok önemli bir gereksinim olduğu alanyazında ifade edilmiş (Edwards, 2008) mevcut programlardaki gereksinimler vurgulanmıştır. Yapılan bu çalışmada da gereksinimler ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda özel planlama yapılarak serbest zamanı yönetme becerilerinin çalışılmasının OSB olan gençler açısından önemli bir gereksinim olduğu düşünülmektedir.

OSB olan gençlerin serbest zamanlarını daha nitelikli geçirmelerini amaçlayan araştırmalar incelendiğinde çalışmalarda bu bireylere serbest zamanlarda yapılabilecek

etkinlikleri gerçekleştirmek için gerekli olan becerilerin (motor ve bilişsel beceriler) öğretiminin yapıldığı (ör., Arntzen, Gilde ve Pedersen, 1998; Blum-Dimaya vd., 2010; Carlile vd., 2013; Dalgın Eyiip, Ergenekon ve Çolak, 2018; Kurt, 2006; Ünver, 2019; Vuran, 2008; Yanardağ vd., 2011; Yılmaz vd., 2005) ya da OSB olan gençlerin serbest zamanlarını nasıl geçirdiklerini inceleyen çalışmalar (ör., Brewster ve Coleyshaw, 2010; Garcia-Villamizar ve Dattilo, 2010; Memari vd., 2015) olduğu görülmektedir. Ancak ilgili alanyazındaki çalışmalarda serbest zamanın farkında olma ve toplum kaynaklarından yararlanma gibi serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimindeki bazı basamakların ihmal edildiği söylenebilir. Bu bağlamda OSB olan gençlere serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinlikleri başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme gibi becerileri içeren “serbest zamanı yönetme becerilerinin” bir bütün olarak öğretilmesi gereklidir (Artar ve Ergenekon, 2020). Bu sağlanabilirse OSB olan gençler serbest zamanlarını işlevsel biçimde değerlendirmeyi öğrenebileceklerdir. Bu konudaki araştırma gereksinimi halen devam etmektedir.

Carter (1995) yürüttüğü çalışmada yaş ortalaması 18 olan zihin yetersizliği olan gençlerin bağımsız olarak serbest zaman etkinliklerine katılım örüntülerini açıklamayı amaçlamıştır. Ayrıca çalışmada serbest zaman bilinci, serbest zaman kaynakları bilgisi, sosyal etkileşim becerileri, serbest zaman etkinliği becerileri, kişisel etmenler ve serbest zaman işleyişine engel olan etmenler belirlenmiştir. Araştırma nicel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüştür. Araştırmanın bulguları, serbest zaman eğitim programlarına katılan zihin yetersizliği olan gençlerin oldukça yüksek düzeyde ve bağımsız olarak serbest zaman etkinliklerine katıldıklarını göstermektedir. Bu çalışmada da vurgulandığı üzere zihin yetersizliği olan gençlerde olduğu gibi OSB olan gençlere gerek öğretmenler gerekse aileler tarafından serbest zamana katılım için gerekli yeterlikleri içeren beceri ve davranışların öğretilmesi önemli ve kaçınılmaz bir konudur. Tipik gelişen bireylerin çoğu serbest zamanlarını değerlendirme, planlama yapma konusunda güçlük yaşayabiliyorken OSB olan gençlerin de bu konuda zorluk çekmeleri şaşırtıcı olmayan bir sonuçtur. OSB olan gençlere bu becerilerin öğretimi bilimsel dayanaklı uygulamalarla gerçekleştirilmelidir. Öğretmenlerin serbest zaman etkinliklerinin öğretimi konusunda farkındalığının arttırılması, öğrencilerin de bu becerilerin öğretimi konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi bağımsız yaşama geçiş yapacak bu bireyler için son derece gerekli ve önemlidir (Çay, 2019). Alanyazında serbest zaman eğitime yönelik eğitim

paketinin/programın/modelin katılımcılar üzerindeki etkisinin incelendiği ve bu etkinin nicel ve nitel verilerden elde edilen bulgularla ortaya konduğu çalışmaların sahadaki uygulamalara katkı sağlayabileceği ve öncü olabileceği düşünülmektedir.

Serbest zamanla ilgili yapılan çalışmaların çoğunun zihin yetersizliği olan bireylere yönelik olduğu, “serbest zaman etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için gerekli becerilerin (motor ve bilişsel beceriler)” öğretildiği (ör., Aslan ve Eratay, 2009; Chan vd., 2013, 2014; Çankaya ve Eratay, 2011; Çay ve Özbey, 2016; Eldeniz-Çetin ve Çay, 2016; Eldeniz-Çetin ve Ulugöl, 2017; Gökmen, Tekinarslan ve Tekinarslan, 2015; Kagohara, 2011; Kagohara vd., 2011; Seward vd., 2014) ya da serbest zaman eğitime yönelik görüş belirleyen çalışmalara (ör., Bayram, 2016; Braun, Yeargin-Allsopp ve Lollar, 2006; Carter, 1995; Çay ve Eratay, 2019; Sarol vd., 2020; Solish, Perry ve Minnes, 2010) odaklandığı görülmektedir. Zihin yetersizliği olan gençlere “serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor ve bilişsel beceriler)” öğretime yönelik alanyazında çeşitli çalışmaların (ör., Aslan ve Eratay, 2009; Çankaya ve Eratay, 2011; Eldeniz-Çetin ve Ulugöl, 2017) yer aldığı görülürken OSB olan bireylerle yapılan çalışmaların daha sınırlı olduğu (ör., Blum-Dimaya vd., 2010; Dalgın Eyiip, Ergenekon ve Çolak, 2018; Vuran, 2008; Yanardağ vd., 2011; Yılmaz vd., 2005) dikkati çekmektedir. Ayrıca serbest zaman ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme gibi “serbest zamanı yönetme becerilerinin” bir bütün olarak öğretildiği çalışmalara alanyazında ulaşılamamıştır. Bu konudaki araştırma gereksinimi yoğun şekilde devam etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde ABD’de gençlerin, serbest zamana katılımı, rekreasyon (dinlenme) etkinlikleri kapsamında desteklendikleri birtakım programlar vardır. Yurt dışında birçok ülkede 1990’lardan beri genç insanların ihtiyaçları ve onları topluma kazandırmak için yapılması gerekenler tartışılan odak konular arasında yer almaktadır. ABD’de serbest zaman etkinliklerine katılımı sağlamak üzere kar amacı gütmeyen organizasyonlar kurulmuştur. Bu programlarda kadın ve erkeklere arkadaşlık ilişkisi kurma, iş birliği becerileri, fiziksel sağlık açısından destek olma odaklı programlar yürütmektedirler. 4-H ABD’deki en büyük gençlik organizasyonlarından biridir. 4-H’nin genişletilmiş programları kapsamında gençlere öğretilen etkinlikler; bilim, vatandaşlık, sağlıklı yaşam alanlarını içermektedir. Gençler 4-H kulübünün üyeleri olduklarında kamplara katılma, okul bazlı veya okul sonrası programlara katılma deneyimleri elde

etmektedirler. Bu program gençlere eğlenmek için zaman geçirme, yeni insanlarla tanışma, özgüven geliştirme, sorumluluk alma, hedefleri başarma gibi katkılar sağlamaktadır (http-5). Gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki birçok ülkede benzer uygulamalara nadiren rastlanmaktadır.

Gerçekleştirilen bu araştırmanın kuramsal bölümünün alanyazında sıklıkla kullanılan “serbest zaman”, “serbest zaman etkinlikleri”, “serbest zaman becerileri” kavramlarındaki kavram karmaşasının giderilmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırma kapsamında OSB olan gençlere “serbest zamanı yönetme becerilerinin” bir bütün olarak öğretimine yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın alanda çalışan öğretmenlere, uzmanlara ve bu konuda çalışacak araştırmacılara yol gösterici olması ve ilgili alanyazını genişleterek katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında uygulanan SEZİDEP’in uygulamaya pratik öneriler sağlayacağı ümit edilmektedir. Eğitim paketinin farklı eğitim ortamlarında, farklı kişilerle (ör., öğretmenler, ebeveynler, doğal destek sağlayıcılar vb.), farklı etkinliklere genellenebilirliğine ilişkin elde edilecek veriler eğitim paketinin yaygın biçimde kullanılmasına olanak sağlayabilecektir. Bu noktada OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerini desteklemek üzere araştırmacı tarafından katılımcılara öğretilen becerilerin ve öğretim sürecinin OSB olan katılımcıların davranışları üzerinde nasıl etki yarattığı, edinim, akıcılık ve kalıcılık düzeyindeki etkisi ve hazırlanan SEZİDEP’e ilişkin OSB olan gençler ve gençlerin ebeveynlerinden görüşler alınarak bu konudaki görüşlerin belirlendiği araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Buradan hareketle yürütülen bu araştırmada gereksinimlere bağlı olarak OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerini sağlayacak SEZİDEP hazırlanarak etkililiğinin sınanması çalışmalarına yer verilmiştir.

1.11. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP’in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP’in uygulanmasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1.11.1. Gereksinim belirleme aşamasına ilişkin amaçlar

1. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinlikleri konusundaki gereksinimlerine yönelik görüşleri nelerdir?
2. Ebeveynlerin OSB olan çocuklarının serbest zaman etkinlikleri konusundaki gereksinimlerine yönelik görüşleri nelerdir?

1.11.2. SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması aşamasına ilişkin amaçlar

1. Gereksinimlere dayalı olarak hazırlanan SEZİDEP, OSB olan gençlerin serbest zamanı işlevsel değerlendirmede gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerine (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme)” ilişkin bilgileri edinmelerinde etkili midir?
2. Gereksinimlere dayalı olarak hazırlanan SEZİDEP, OSB olan gençlerin serbest zamanı işlevsel değerlendirmede gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerini (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme)” toplumsal ortamlarda gerçekleştirmelerini sağlamış mıdır?
3. OSB olan gençler öğrendikleri serbest zamanı yönetme becerilerini 1., 5. ve 12. haftalarda da koruyabilirler mi?

1.11.3. SEZİDEP sonrası görüş belirleme aşamasına ilişkin amaçlar

1. OSB olan gençlerin SEZİDEP uygulandıktan sonra serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Ebeveynlerin OSB olan çocuklarının SEZİDEP uygulandıktan sonra serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.12. Araştırmanın Önemi

Tipik gelişen bütün bireyler için olduğu gibi OSB olan gençler için de kaliteli bir yaşam sürmek ve yaşamdan keyif almak oldukça önemlidir. Yaşamın kaliteli olması; nitelikli sosyal ilişkiler kurma, sosyal kabul görme, bir işte çalışma, kendi yaşam

sorumluluğunu alma, serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirme, kendini geliştirme, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme gibi yetişkin olmanın gerektirdiği pek çok karmaşık davranışı bilmeyi ve sergilemeyi gerektirmektedir. Bu anlamda OSB olan gençlerin serbest zamanlarını kaliteli şekilde geçirmeleri, kendi ilgileri, tercihleri olan, mutlu olabildikleri, eğlenebildikleri ve keyifli zaman geçirecekleri etkinliklerle meşgul olmalarıyla mümkün olmaktadır. Ancak alanyazında OSB olan gençlerin serbest zamanın, kendileri için uygun serbest zaman etkinliklerinin ve serbest zaman kaynaklarının farkında olmadıkları, serbest zaman kaynaklarını sınırlı şekilde kullandıkları, serbest zamanlarını genellikle TV izleyerek ya da bilgisayarda oyun oynamakla geçirdikleri, serbest zamanlarında hangi etkinliklere katılacaklarıyla ilişkili seçim yapma konusunda sıkıntı yaşadıkları ifade edilmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020; Çay ve Eratay, 2019; Solish, Perry ve Minnes, 2010).

Çalışmalar OSB olan gençlerin serbest zamanlarını oldukça sınırlı etkinliklerle değerlendirdiklerini göstermektedir. OSB olan gençler neredeyse tamamen evde yapılan serbest zaman etkinliklerine katılma eğilimindedirler ve aynı zamanda hem yetersizliği olan hem de olmayan diğer kişilere göre daha pasif (ör., televizyon izlemek, bilgisayar oyunu oynamak vb.) ve yalnız yapılan (ör., okuma, uzanma vb.) serbest zaman etkinliklerini tercih etmektedirler. Zorbalık ve diğer saygısız davranışlar dahil olmak üzere rahatlama ve serbest zaman etkinlikleri sırasında yaşanan olumsuz deneyimler, sosyal kabul eksikliği, ilişkilerdeki ve sosyal etkileşimdeki zorluklar, güvenlik endişeleri, çevredeki bireylerin tutarsız davranışları ve öngörü eksikliği OSB olan gençlerin kademeli olarak eve çekilmesine ve serbest zaman etkinliklerine katılım konusunda isteksizlik yaşamalarına neden olabilmektedir. OSB olan gençler çevrelerinde halihazırda bulunan serbest zaman uğraşları hakkında bilgi edinmeye ve halihazırda yaptıklarının dışındaki diğer etkinlikleri denemeye istekli değildirler. OSB olan pek çok genç serbest zamanlarında birlikte vakit geçirecekleri arkadaşlardan yoksundurlar (Coyne ve Fullerton, 2014). Bu nedenle OSB olan gençlere yaşadıkları ortamlarda katılabilecekleri farklı serbest zaman etkinliklerinin neler olduğu, bu etkinliklere katılmak için neler yapmaları gerektiği, etkinliklere kimlerle katılabilecekleri, etkinlikleri nasıl gerçekleştirecekleri gibi konularda öğretim yapılması son derece önemlidir.

OSB olan gençler genellikle birbirinin aynısı olan serbest zaman etkinliklerine katılmayı istemekte, yeni ve farklı serbest zaman etkinliklerini sergileme ya da planlamakta sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu durum OSB olan gençlere bağımsız olarak

serbest zaman etkinliklerini planlayacakları, planladıkları etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri yeni ve işlevsel serbest zaman etkinliklerine katılım için ön koşul olan beceri ve davranışların kazandırılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016; Ünver, 2019). Serbest zaman kişinin özgürlüğünün en önemli ifadelerinden biridir (Dattilo ve Schleien, 1994). Tüm bireyler yeteneklerinden bağımsız olarak serbest zamanlarını nitelikli ve keyifli biçimde deneyimleme hakkına sahiptirler. Ancak OSB olan gençler serbest zaman etkinliklerine bağımsız olarak katılma konusunda güçlük/ler yaşamaktadırlar (Dattilo, 1999). OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri, kendi seçtikleri etkinliklere katılmaları, seçtikleri etkinliklerle ilgili becerileri yerine getirebilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu araştırmanın OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri için gerekli “serbest zamanı yönetme becerilerini” edinerek yaşam kalitelerini arttırmaları yönünde hem bu bireylerin yaşamına hem de alanyazına önemli bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

OSB olan gençlere serbest zaman etkinlikleri öğretilirken serbest zaman etkinliklerine katılım için gerekli “serbest zamanı yönetme becerilerinin” bileşenleri olan “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme” gibi beceri ve davranışların öğretimi genellikle düşünülmemekte ve OSB olan gençler nadiren bu alanlarda öğretime dahil olmaktadır. Kısıtlı ilgiler, sosyal etkileşim zorluğu, duyuşal girdilerde olağandışı tepkiler nedeniyle OSB olan gençler için evde, okulda, işte ve toplumsal ortamlarda serbest zaman etkinlikleri oldukça sınırlıdır. Sonuç olarak OSB olan gençler sadece sınırlı serbest zaman deneyimlerine sahip olmakta, aynı zamanda da ev, okul, iş ve toplumsal ortamlarda bu becerileri öğrenememektedirler (Coyne ve Fullerton, 2014). Rastlantısal öğrenme ve genelleme konusunda yaşanan güçlüklerden dolayı OSB olan gençler sistematik öğretim düzenlemeleri olmadan serbest zaman etkinlikleri ve serbest zamanı işlevsel şekilde değerlendirmek için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerini” edinemediktedirler. “Serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretimi serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan becerilerin (motor ve bilişsel beceriler) öğretiminden daha zordur ve kafa karıştırıcıdır. Bundan dolayı bu beceriler bir etkinliğin öğretiminin önemli bir bölümü için gereksinim oluşturmaktadır (Johnson vd., 2004; Riesen vd., 2003). Örneğin OSB olan gençlerin çoğu bilgisayarda oyun oynamaktan

hoşlanırlar. Bu bireylerin bilgisayarda oyun oynamak için uygun zamanın ne zaman olduğu (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma), hangi bilgisayar oyununu oynayacağı (seçim yapma), bilgisayar oyununu nerede ve ne kadar süreyle oynayacağı (serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma) konularında bilgi sahibi olma, istediğinde bilgisayar oyununu bulup oyunu açma (etkinliği başlatma), çevresinden oyun oynamak için izin isteme ya da çevresindeki kişilere istek belirtme (sosyal etkileşimde bulunma), bilgisayar oyunu oynarken olası bir problemle karşılaşması durumunda çözüm yolu üretme (problem çözme) gibi “serbest zamanı yönetme becerilerine” sahip olmaları gerekli ve oldukça önemlidir.

Serbest zamanlarda gerek bireysel gerekse de yetişkin ve akranlarla gerçekleştirilen etkinlikler OSB olan gençler için oldukça önemlidir. Bu becerilerin öğretimi OSB olan gençlere, onların yaşamındaki diğer kişilere, bireye hizmet sunan kimselere ve alanyazına farklı açılardan yarar sağlamaktadır. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında sergileyebilecekleri etkinlikleri seçmeleri ve o etkinliklere katılmaları, onlara akranlarıyla sosyalleşmeleri ve etkileşim kurmaları, kişisel ilgilerini ve yeteneklerini keşfetmeleri, ruhen ve zihinsel açıdan sağlıklı olmaları, yaşamdan doyum sağlama, mutluluk duyma, rahatlama ve özgüven kazanmaları açılarından katkı sağlamaktadır (Artar ve Ergenekon, 2020; Caldwell ve Gilbert, 1990; Kinney ve Coyle, 1992; Ünver, 2019; Yalon-Chamovitz vd., 2006). Örneğin serbest zaman etkinlikleri arasında kabul edilen egzersiz yapma sağlığı korumak ve stresten uzak kalmak için gereklidir (Rigler, Rutherford ve Quinn, 2016). Bu etkinlere katılım OSB olan gençlerin yaşam standartlarını ve kalitesini arttırıp, stresi ve olumsuz duyguları azalttığından bir fırsat olarak görülebilmektedir. Ayrıca serbest zaman etkinlikleriyle ilgili becerilerin öğretilmesine yer verilmesi, OSB olan gençlerin serbest zamanlarının farkında olmaları ve özgürce serbest zaman etkinliklerine katılmaları açısından kendilerine önemli bir katkı sunacaktır (Sivan ve Ruskin, 2000).

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine kendi başlarına ya da aileleriyle katılmaları, ailelerin çocuklarıyla birlikte kaliteli zaman geçirmeleri, iletişim ve etkileşimlerinin artması, aile bireylerinin her birinin kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadır. OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeleri için gerekli beceri ve davranışların kazandırılması ailelerin çocuklarıyla birlikte ne tür serbest zaman etkinliklerine, hangi düzeyde katılabilecekleri hakkında fikir vermekte ve bu katılımı artırmaktadır (Çay ve Eratay, 2019; Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu, 2018). OSB

olan gençler serbest zamanlarını genellikle evde aileleriyle birlikte ve onların destekleriyle geçirmektedirler. Annelerin çocuklarının serbest zamanlarını kaliteli geçirmeleri için onların serbest zamanlarında gerçekleştirdikleri etkinliklere katıldıkları, çocuklarını farklı serbest zaman kaynaklarındaki etkinliklere dahil ettikleri görülmektedir (Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu, 2018). OSB olan gençlerin serbest zamanlarını kaliteli geçirmeleri onlarla bir arada yaşayan, onlara hizmet sunan ilgili kişilerin de yaşam kalitelerinin artmasına katkı sunacaktır.

OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımlarını olumsuz şekilde etkileyen etmenlerin sorumluluk almama, yeterli arkadaşla sahip olmama veya arkadaşlık kuramama, bağımsızlıkta güçlük yaşama, sosyal ve bilişsel becerilerdeki eksiklikler olduğu görülmektedir (Buttimer ve Tierney, 2005). Gerçekleştirilen bu çalışmada OSB olan gençlere öğretilecek “serbest zamanı yönetme becerileri” onların arkadaşlık ilişkilerini geliştirme, sosyal becerileri edinme, serbest zamanlarında kendi ilgileri ve tercihleri doğrultusunda kiminle, nerede, ne zaman, ne tür etkinliklere katılacağı konularında seçim yapmalarında ve karar vermelerinde onların kişisel gelişimine katkı sağlayacaktır. OSB olan gençlerin bu becerileri edinmeleri çevrelerinde bulunan kişilerle sağlıklı sosyal etkileşim ve iletişim içinde olmalarını, birlikte sosyal ortamlara katılımlarını artıracaktır. OSB olan gençlerin tanı almış olmaları, etiketlenmeleri serbest zaman etkinliklerine katılımı ve etkinliklere erişimde bir engel oluşturmaktadır (Devine ve Dattilo, 2000). Bu araştırmada hedeflenen becerilerin öğretilmesiyle OSB olan gençlerin topluma daha aktif bir şekilde katılmaları ve bunun sonucunda da toplumda yer alan diğer bireyler tarafından sosyal kabullerinin artacağı ümit edilmektedir.

OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri için gerekli olan becerileri ve davranışları öğrenmeleri kendilerine hizmet sunan kişilere de katkı sağlamaktadır. Yeni öğretimi yapılan davranışların ve becerilerin doğru ve sürekli uygulanması, okul ortamında bu bireylerin öğrendikleri becerileri sergilemeleri sıklıkla meydana gelen sosyal izolasyonu önleyerek öğretmenlerin verimli bir öğretim ortamı oluşturmalarına katkı sağlamaktadır (Kretlow ve Bartholomew, 2010). Ayrıca toplumsal ortamlarda tüm bireylerle aynı olanaklara sahip olma ve toplumla bir arada olma serbest zaman etkinliklerine katılımı mümkün olmaktadır (Steere, Rose ve Cavauiuolo, 2007). Bu bağlamda OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılım için gerekli olan sosyal etkileşim becerilerini edinmeleri, çevrelerindeki kişilerle olumlu iletişim ve etkileşim kurmalarına da olanak tanıyacaktır.

Serbest zaman etkinliklerinin OSB olan gençlerin yetişkinliğe başarılı bir şekilde geçişine katkıda bulunma potansiyeli bulunmaktadır. Serbest zamanı yönetmeyle ilgili davranışları ve becerileri edinmiş bireyler çevresindeki bireylerin güvenini kazanmış, başkalarına daha az bağımlı bireyler olabilmektedirler. Serbest zaman etkinlikleri bireylerin daha sistemli, uygulanabilir, toplumsal kabulü arttırıcı programlara dahil olmalarını ve hazırlanmalarını desteklemektedir (Caldwell vd., 2004). Alanyazında serbest zamana katılım için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretimine yönelik sınırlı sayıda araştırmanın olduğu görülmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020). Bu bağlamda gerçekleştirilen bu araştırmanın konu bakımından özgün olduğu, alanyazına ve saha uygulamalarına katkı sunacağı, bu konuda çalışma yürütecek araştırmacılara yol göstereceği, hazırlanan eğitim paketinin okullardaki öğretim uygulamalarına kılavuzluk edeceği düşünülmektedir.

1.13. Tanımlar

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB): Sosyal etkileşim ve iletişimde kalıcı bozukluklar, tekrarlayıcı ve sınırlı davranışlarla nitelenen, gelişim evresinin erken dönemlerinde ortaya çıkan ve bunun etkileri yaşam boyu süren nöro-gelişimsel bir bozukluktur (APA, 2013).

Boş Zaman: Bireylerin uyumak, yemek yemek, çalışmak, sorumluluklarını yerine getirmek gibi çeşitli görevlerinin dışında kalan zamanlarda dinlenmek, eğlenmek, gezmek veya kendini geliştirmek amacıyla ayırdıkları zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır (Torkildsen, 2005).

Genç: Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023).

Serbest Zaman: Bireylerin kendi ilgi ve tercihleri doğrultusunda, özgürce kararlar alıp seçimler yaptığı, gönüllü olarak gerçekleştirdikleri etkinlikleri içeren, katıldıkları etkinliklerden memnuniyet, doyum, mutluluk, özgüven duyma, arkadaşlık geliştirme, kendini ifade etme olanağı elde ettikleri, serbest zamanlarda yapılan, zorunlu olmayan etkinlikleri ifade eden yaşamın belirli bir kesitidir (Artar ve Ergenekon, 2019; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007).

Serbest Zaman Etkinlikleri: Önemli çaba, bilgi ve planlama gerektiren, insanların sosyal, ekonomik kaynaklarını ve yeteneklerini kullanarak kendi isteklerini maddi bir kazanç elde etme amacı gütmeksizin gerçekleştirdikleri ve sonucunda doyum sağladıkları etkinliklerdir (Artar ve Ergenekon, 2020; Stebbins, 2005).

Serbest Zaman Becerileri: Bireyin yaşam ortamını, mesleğini veya sağlığını korumak için gerekli olmayan, zorunluluk olmadan kendi isteğiyle yaptığı etkinlikleri gerçekleştirmesi için gerekli olan yeteneklerdir (Artar ve Ergenekon, 2020; Turygin ve Matson, 2014).

Serbest Zaman Bileşenleri: Serbest zaman etkinliklerinin gelişiminin şekillenmesini sağlayan, çeşitli etkinliklerde ön koşul olan beceri ve davranışları kazandırmayı amaçlamayan, “eğitim, anlık ve sergileme bileşeni” olarak sınıflandırılan bileşenlerdir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Serbest Zaman Etkinliklerini Gerçekleştirmek İçin Gerekli Olan Beceriler: Serbest zaman etkinliklerini başarılı şekilde gerçekleştirmek için gerekli motor beceriler ve bilişsel becerilerdir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Serbest Zamanı Yönetme Becerileri: Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan “serbest zamanın farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” becerileridir (Artar ve Ergenekon, 2020; Carter, 1995; Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016).

Öz-belirleme: Bir bireyin başka bir bireyin ya da yaşadığı toplumun düşüncelerinden bağımsız olarak kendi değerleri ve inanç yargılarıyla yaşamına ilişkin kararlar almasıdır (Cummins, 1997; Shogren, 2017; Wehmeyer ve Shogren, 2016).

Bilişsel Edinim Oturumları: Serbest zamanın farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” gibi serbest zamanı yönetme becerilerinin bilgi düzeyinde öğretiminin gerçekleştirildiği oturumlardır.

Toplumsal Ortam Oturumları: Bilişsel edinim oturumlarında öğretimi gerçekleştirilen bilgi düzeyindeki davranışların beceriye dönüştürülerek toplumsal ortamlarda (ör., AVM, lokanta, park, oyun salonu, spor salonu, müze vb.) sergilendiği oturumlardır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Karma yöntem araştırması olarak desenlenen araştırmada bu amaç doğrultusunda öncelikle OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılımlarına ilişkin gereksinimleri belirlenmiştir. Ardından belirlenen gereksinimlere dayalı olarak SEZİDEP hazırlanmıştır. SEZİDEP, OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için hazırlanan “serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretim sürecine yönelik bir eğitim paketidir. Hazırlanan SEZİDEP'in etkililiği tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılarak sınanmıştır. SEZİDEP'in etkililiğinin sınanmasının ardından OSB olan gençlerin (Bu bölümde bundan sonra bu kişiler katılımcılar olarak ifade edilecektir.) ve ebeveynlerinin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik görüşleri belirlenmiştir.

Araştırmanın en başında araştırma kapsamında gerçekleşecek tüm aşamaları (gereksinim belirleme, SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulanmasına ilişkin katılımcıların görüşlerinin belirlenmesi) kapsayacak şekilde ve ilerleyen zamanlarda araştırmanın yayın haline getirilmesi için ilgili evraklar hazırlanarak Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na etik kurul izni için başvurulmuştur. İlgili kuruldan etik kurul onay belgesi (EK-1) alınmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı karma yöntem araştırması kullanılarak yürütülmüştür. Karma yöntem araştırmasının farklı türleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın araştırma modeli müdahale içermesi nedeniyle deneysel karma yöntem desendir.

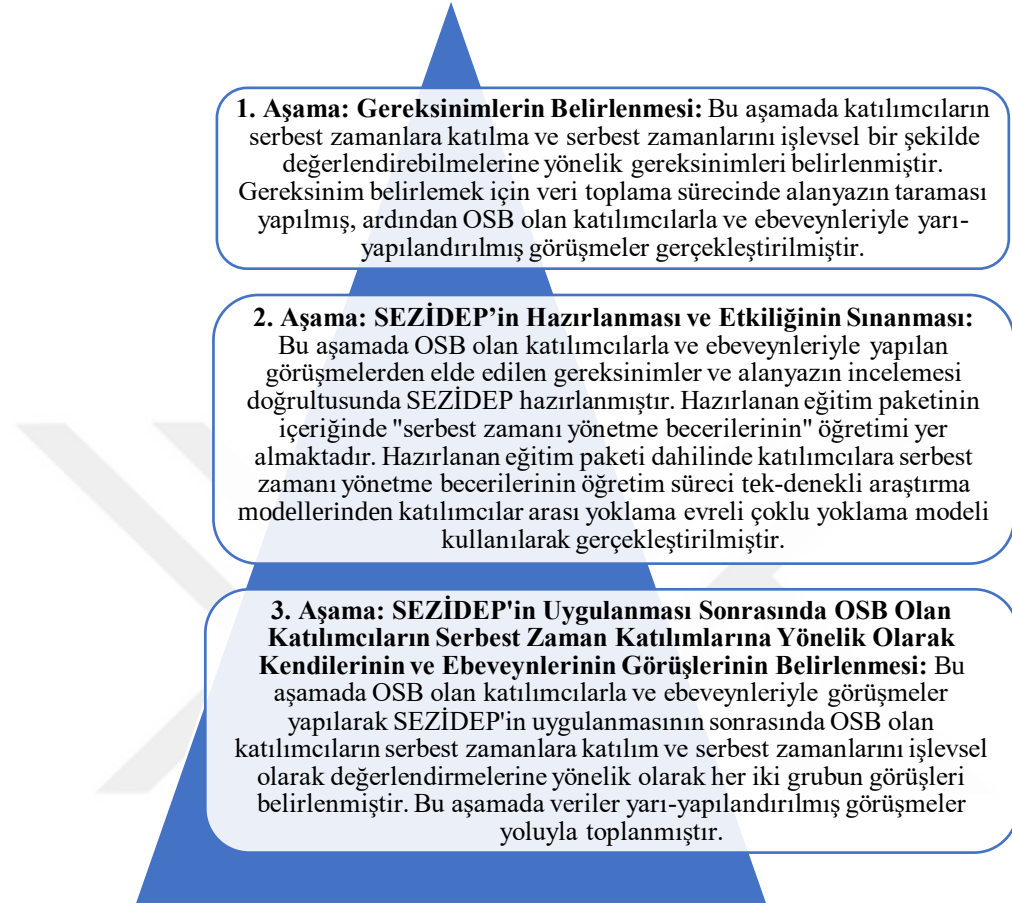
Alanyazında karma yöntem araştırmalarının pek çok farklı tanımının olduğu görülmektedir. Karma yöntem araştırması genel anlamda araştırma kapsamındaki problem durumu ortaya çıkarmak için çalışma/çalışmalar içerisinde nicel ve nitel verileri birlikte toplayarak verileri analiz etme ve harmanlama yöntemi olarak tanımlanmaktadır

(Creswell ve Plano Clark, 2015). Karma yöntem araştırması, nicel ve nitel yaklaşımların soru tür ve tiplerinde, araştırmanın amacı ve yöntemlerinde, verilerin toplanması ve analizi işlemlerinde kullanılan bir araştırma türüdür (Teddlie ve Tashakkori, 2015).

Mills ve Gay (2016) karma yöntem araştırmalarını temel düzey karma yöntem (açıklayıcı sıralı, keşfedici sıralı, yakınsayan paralel) ve ileri düzey karma yöntem (deneysel, sosyal yargı ve çok aşamalı değerlendirme) araştırmaları olmak üzere iki başlıkta ele almaktadırlar. İleri düzey karma yöntem araştırmaları içerisinde yer alan “deneysel karma yöntem deseni” müdahale deseni olarak da ifade edilmektedir. Bu desen bir müdahale programı ya da deney yoluyla araştırma sürecinde nicel verilerden yararlanarak araştırma problemine yanıt aramayı amaçlar (Creswell, 2017; Mills ve Gay, 2016). Bu desende araştırmanın temel odağı müdahaledir. Araştırmacı, nicel ve nitel verileri toplayıp analiz eder ve bu verileri müdahalenin içerisine dahil eder. Bu nedenle araştırmanın nicel boyutunda araştırmayı güçlü ve önemli kılan deneysel kısım yer almaktadır. Araştırmada destekleyici ve tamamlayıcı olan kısım ise araştırmanın nitel boyutudur (Creswell, 2017; Mills ve Gay, 2016). Deneysel karma yöntem deseninde nicel ve nitel veriler toplanıp analiz edilir ve bu veriler müdahale programına dahil edilir. Araştırmanın nicel yöntem kısmında deneysel süreçte deneysel desenler, yarı deneysel desenler veya tek-denekli araştırma modelleri kullanılabilir. Nitel araştırma yöntemi kısmında ise müdahale oturumlarını destekleme ve güçlendirme, bu oturumlara şekil vermek üzere müdahaleyi iyileştirme, katılımcıların uygulama ve kişisel deneyimlerini açıklama, müdahalenin etkililiğini açıklama ve verileri harmanlayarak araştırmayı genişletme gibi amaçlarla nitel veri toplama sürecine yer verilir. Deneysel karma yöntem deseninde nitel veriler müdahale öncesinde, müdahale sırasında ya da müdahale sonrasında bir defa ya da birden çok kez toplanabilir (Creswell ve Plano Clark, 2015; 2018).

Mevcut araştırma amacına yönelik olarak (a) OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik gereksinimlerini belirleme, (b) belirlenen gereksinimlere yönelik SEZİDEP hazırlama ve hazırlanan SEZİDEP’in tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılarak etkililiğini sına ve (c) SEZİDEP’in uygulamasının sonrasında OSB olan katılımcıların serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerini belirleme olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. İzleyen paragraflarda

aşamalar ayrıntılı açıklanmış, araştırma sürecine ilişkin bilgilere Şekil 2.1.'de yer verilmiştir.

Şekil 2.1. Araştırma süreci

Araştırmanın birinci aşaması, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak gerçekleştirilmiş ve katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirme bağlamında gereksinimleri belirlenmiştir. Bu aşamada OSB olan katılımcıların serbest zaman katılımlarına yönelik alanyazının neler söylediği incelenmiş, bunun yanı sıra ancak araştırmanın yapılacağı bölgedeki örneklem grubunda yer alan katılımcıların bu konudaki gereksinimlerinin neler olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşaması alanyazına ve gereksinimlere dayalı olarak SEZİDEP'in hazırlanması ve etkililiğinin sınanması aşamalarından oluşmaktadır. Bu aşamada öncelikle birinci aşamada alanyazın incelemesi ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda belirlenen gereksinimler doğrultusunda SEZİDEP hazırlanmıştır. Hazırlanan SEZİDEP'in içeriğinde serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenleri olan

“serbest zamanın ve kendisine uygun olan serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme” yer almaktadır. Eğitim paketi OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını fark edip, serbest zamanlarında seçtikleri bir etkinliği gerçekleştirmesine kadar kendilerine yardımcı olacak tüm becerileri ve davranışları öğrenmelerine destek olacak bir pakettir. Bu eğitim paketinde yer alan becerilerin öğretimi doğrudan öğretim yöntemine göre tasarlanmış ve öğretim sürecinde de doğrudan öğretim yönteminin basamakları izlenmiştir. Eğitim paketinin hazırlanmasının ardından SEZİDEP’in içeriğinde yer alan serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenleri olan “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” becerilerinin öğretim sürecine yer verilmiştir. Gereksinimlere ve alanyazına dayalı olarak hazırlanan SEZİDEP’in etkililiği yarı-deneyisel desen olan tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılarak sınanmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve son aşamasında OSB olan katılımcıların kendilerine sunulan SEZİDEP sonrasında serbest zamanlara katılım ve serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşleri belirlenmiştir. Araştırmanın üçüncü ve son aşamasına çalışmanın tüm aşamalarda yer alan OSB olan üç katılımcı ve onların ebeveynleri katılmıştır. OSB olan katılımcıların araştırmanın birinci aşamasında serbest zamanlara yönelik gereksinimleri belirlenmiş, gereksinimler doğrultusunda kendilerine gereksinim duydukları becerilerin öğretimi sunulmuş ve bu aşamada da sunulan öğretim sonrasında serbest zaman deneyimleri ortaya konmuştur. Benzer şekilde OSB olan katılımcıların ebeveynleriyle de görüşmeler gerçekleştirilerek çocuklarının SEZİDEP’in uygulanmasının sonrasındaki serbest zaman deneyimleri belirlenmiştir. OSB olan katılımcılardan ve ebeveynlerinden yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla verilerin toplandığı araştırmanın bu aşamasında fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseni, kaynağını felsefe ve psikolojiden alan, hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan bir fenomenle ilişkili olarak bireylerin yaşadıklarının, deneyimlerinin, duygu ve düşüncelerinin betimlediği araştırma desendir (Gay vd., 2012). Yürütülen araştırmanın bu aşamasında OSB olan katılımcıların SEZİDEP sonrasında serbest zamanlara katılım durumları, eğitim almadan önceki duruma göre yaşantılarında ne gibi değişikliklerin olduğu, serbest zaman katılımlarına

yönelik algıları ve görüşlerinin neler olduğunu incelemek, yorumlamak, katılımcıların deneyimlerinin özüne ulaşmak, kendilerine sunulan eğitim sonrasındaki duygularını açığa çıkarmak amacıyla bu desen tercih edilmiştir. Fenemonoloji deseniyle görüşlerin belirlendiği bu aşama katılımcıların gereksinimlerinin ne düzeyde karşılandığı, eğitimin kendilerine katkısı, eğitim sonrasında yaşamlarındaki değişimler, hatta psikolojik ve duygusal durumlarına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Bu araştırmanın genel süreçlerine ilişkin bilgi veri toplama araçlarının açıklandığı kısımda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

2.2. Araştırmanın Birinci Aşaması: Gereksinim Belirleme

Araştırmanın birinci aşaması gereksinim belirlemedir. Bu ana başlık altında araştırma deseni, araştırmanın bu aşamasına katılan doğrudan katılımcılar ile araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar, ortam, veri toplama araçları ve geliştirilmesi süreci, verilerin toplanması, inandırıcılık ve verilerin analizi alt başlıkları yer almaktadır. İzleyen başlıklarda her bir alt başlıkla ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

2.2.1. Araştırma deseni

Gereksinim belirleme aşamasında araştırma deseni olarak OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki ve gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla katılımcıların konuya ilişkin durumları hakkında derinlemesine analiz fırsatı sağlayan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının bir durumu, olayı, eylemi, süreci ya da birey/bireyleri derinlemesine analiz ettiği araştırma desendir (Creswell, 2017). Araştırmanın birinci aşamasında OSB olan katılımcıların serbest zamanlara katılma durumları ve serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirebilmeleri için nelere gereksinim duyduklarına ilişkin derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması sürecinde öncelikle araştırmanın amacı doğrultusunda araştırma soruları hazırlanmış, araştırmanın uygulama aşamasının gerçekleştirileceği odak katılımcılara ilişkin olarak OSB olan katılımcılar için 14-24 yaş aralığında olma ve OSB tanısı almış olma ölçütü; OSB olan katılımcıların ebeveynleri için ise 14-24 yaş aralığında OSB tanısı almış çocuğa sahip olma ölçütü belirlenmiştir. Araştırmacı, araştırmanın gerçekleştirileceği Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir ilde belirlenen ölçütleri karşılayan katılımcılara ulaşmak üzere araştırma yapmıştır. Yaptığı araştırmada bu ölçütleri karşılayan OSB olan 10 genç ve onların ebeveynlerini belirlemiştir. Katılımcıların aileleriyle görüşerek araştırma ve araştırma

süreçleri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Ailelerin araştırmaya katılmayı kabul etmesinin ardından kendilerinden araştırmaya katılım için yazılı ve sözlü onay alınmıştır. Araştırmanın gerçekleştirileceği ortamın belirlenmesinin ardından katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Araştırmanın doğrudan katılımcıları

Araştırmanın ilk aşamasının katılımcıları OSB olan gençler ve onların ebeveynleri olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Bu aşamada her iki gruptan 10'ar kişi olmak üzere toplam 20 kişiyle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu aşamada katılımcılar, amaçlı örnekleme türleri içerisinde yer alan ölçüt örneklemeyle belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, herhangi bir konuda incelenen duruma ilişkin olarak araştırmacıya araştırma sorusunu yanıtlama ve araştırma problemini çözmede derinlemesine bilgi vereceği düşünülen örneklemdir (Creswell, 2014).

Araştırmalarda araştırma öncesi belirlenen, araştırmanın amacına uygun, öğretilcek beceriler için ön koşul özellikleri dikkate alarak oluşturulan amaçlı örnekleme türüne ölçüt örnekleme denmektedir (Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında durum belirlemeye yönelik olarak deneyimleri olan grupların görüşlerine başvurulmuştur. Bu doğrultuda karma yöntem içerisinde araştırmanın nitel kısmının ilk aşamasında durum çalışması kullanılmıştır. Katılımcılar için belirlenen ölçütler OSB olan gençler için 14-24 yaş aralığında olma ve OSB tanısı almış olma; ebeveynler için ise 14-24 yaş aralığında, OSB tanılı bir çocuk sahibi olmadır.

2.2.2.1. OSB olan gençler

Bu çalışmada katılımcı olarak belirlenen her iki grup için 10'ar kişiye ulaşılmıştır. OSB olan katılımcılardan ikisi kadın, sekizi erkek, yaş aralığı 14-24, yaş ortalaması ise 19'dur. Katılımcılardan bir tanesi 10. sınıf, dört tanesi 11. sınıf, üç tanesi 12. sınıf öğrencisi, iki tanesi de mezundur. Bu katılımcılara ilişkin demografik özellikler Tablo 2.1.'de yer almaktadır.

Tablo 2.1. Gereksinim belirleme aşamasına katılan OSB olan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler

Sıra	Yaş	Cinsiyet	Sınıfı	Okulu	Bitirdiği Okul	Okul Sonrası Eğitim Durumu
1.	14	Erkek	11. Sınıf	... Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		
2.	17	Erkek	12. Sınıf	... Anadolu Lisesi		
3.	16	Erkek	11. Sınıf	... Teknik Meslek Lisesi		
4.	17	Kadın	11. Sınıf	... Güzel Sanatlar Lisesi		
5.	23	Erkek	Mezun	Mezun	... Özel Eğitim Okulu	Halk Eğitim Merkezi
6.	24	Erkek	Mezun	Mezun	... Özel Eğitim Okulu	Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi
7.	17	Erkek	11. Sınıf	... Özel Eğitim Okulu		
8.	21	Erkek	12. Sınıf	... Özel Eğitim Okulu		
9.	16	Erkek	12.Sınıf	... İmam Hatip Lisesi		
10.	14	Kadın	10. Sınıf	... Anadolu Lisesi		Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi

2.2.2.2. OSB olan gençlerin ebeveynleri

Çalışmaya katılan ebeveynlerden dördü erkek, altısı kadın, yaş aralığı 42-63, yaş ortalaması ise 50'dir. Katılımcı annelerden/aile üyesinden biri devlet memuru, diğerleri ev hanımı; babalar ise avukat, kamu emeklisi, serbest meslek çalışanı ve devlet memurudur. Eğitim durumlarına bakıldığında ebeveynlerden üçü ilkokul, ikisi ortaokul, biri ön lisans, dördü lisans mezunudur. Çalışmaya katılan bir ebeveynin hem OSB hem de zihin yetersizliği olan çocuğu; bir ebeveynin iki OSB olan çocuğu, diğerlerinin ise yalnızca bir OSB olan çocuğu bulunmaktadır. Bu katılımcılara ilişkin demografik özellikler Tablo 2.2.'de yer almaktadır.

Tablo 2.2. Gereksinim belirleme aşamasına katılan ebeveynlere ilişkin demografik bilgiler

Sıra	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuk/ OSB Olan Çocuk Sayısı	Çocuğun Yaşı	Çocuğa Yakınlığı	Gelir Durumu
1.	56	Kadın	Bekar	İlkokul	Ev hanımı	1/1	14	Babanne	2000
2.	47	Kadın	Evli	Lisans	Makine Mühendisi	2/1	17	Anne	8000
3.	42	Erkek	Evli	Lisans	Avukat	3/1	16	Baba	20000
4.	49	Kadın	Evli	MYO	Memur	2/2	17	Anne	15000
5.	49	Kadın	Evli	Ortaokul	Ev hanımı	2/1		Anne	2300
6.	63	Erkek	Evli	Lisans	Memur	3/2	24	Baba	8000
7.	43	Erkek	Evli	Ortaokul	İşsiz	2/1	17	Baba	Engelli aylığı

[Tablo 2.2. (Devam) Gereksinim belirleme aşamasına katılan ebeveynlere ilişkin demografik bilgiler]

8.	47	Kadın	Evli	İlkokul	Ev hanımı	2/2	21	Anne	4700
9.	50	Erkek	Evli	Lise	Memur	2/2	16	Baba	5000
10.	45	Kadın	Evli	İlkokul	Ev hanımı	4/2	14	Anne	2300

2.2.3. Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar

Bu başlıkta araştırmaya katkı sağlayan katılımcılara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda izleyen başlıklarda önce araştırmanın her aşamasında yer alan araştırmacı ayrıntılı şekilde tanıtılmıştır. Ardından araştırmanın birinci ve üçüncü aşamasında veri analizinin inandırıcılık aşamalarında çalışan kodlayıcıya ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.2.3.1. Araştırmacı

Araştırmacı lisans ve yüksek lisans eğitimini özel eğitim bölümü zihin engellilerin eğitimi alanında tamamlamıştır. Halen özel eğitim anabilim dalı zihin engellilerin eğitimi programında doktora eğitimine devam etmektedir. Özel eğitim alanında 14 yıldır özel eğitim öğretmeni olarak çalışan araştırmacı, dokuz yıldır hafif düzeyde zihin yetersizliği ve OSB olan gençlerin devam ettiği MEB’e bağlı bir özel eğitim okulunda özel eğitim öğretmeni olarak çalışmaktadır. Araştırmacı lisansüstü eğitimi sırasında bilimsel araştırma yöntemleri, nitel araştırma yöntemleri, tek-denekli araştırma yöntemleri gibi araştırma yöntemlerine ilişkin dersler almıştır. Araştırmacının tek-denekli ve nitel araştırma yöntemlerini kullanarak gerçekleştirmiş olduğu bilimsel çalışmaları (ör., makale, bildiri vb.) bulunmaktadır. Araştırmacı lisansüstü eğitimi sırasında ayrıca “akademik olmayan becerilerin öğretimi”, “GY olan çocuklar için geçiş süreci ve geçiş hizmetleri” derslerini almıştır. Bu dersler kapsamında OSB olan gençlere bağımsız yaşam becerilerinin öğretilmesine yönelik deneyimler kazanmıştır. Bunun dışında OSB olan gençlerin eğitime yönelik “GY olan bireylere öğretim sunmada video teknolojisinin kullanımı” semineri ve “destekli istihdam eğitimi” sertifika programına katılmıştır. Araştırmacı bilimsel çalışmalar olarak OSB olan gençlere çeşitli bağımsız yaşam becerilerinin öğretilmesini gerçekleştirmiştir. Bunların dışında araştırmacı halen çalıştığı okulda OSB olan öğrencilerine okul programında yer alan hedefler ve öğrencinin performansını göz önünde bulundurarak gereksinim duyulan diğer bağımsız yaşam becerilerinin öğretilmesini gerçekleştirmektedir.

Araştırmacının araştırmanın birinci aşamasındaki süreç içerisindeki rolleri izleyen biçimdedir. Araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasında

araştırmacı yarı-yapılandırılmış görüşme sorularını hazırlama, görüşme sorularının uygunluğunu teyit ettirmek için uzman görüşü alma, uzman görüşü sonrasında görüşme sorularına son şeklini verme, görüşme kılavuzu hazırlama, görüşmeleri gerçekleştirmek için katılımcı onayını alma, görüşmeler için randevu belirleme, OSB olan katılımcılar ve ebeveynleriyle yarı-yapılandırılmış görüşmeleri gerçekleştirme, görüşmelerin ses kaydını alma, görüşmelerin ses kayıtlarının dökümünü ve analizini yapma, temaları ve alt-temaları oluşturma, inandırıcılık (güvenirlik) çalışmalarını gerçekleştirme ve bulguları yazma görevlerini yerine getirmiştir.

2.2.3.2. Kodlayıcı

Araştırmanın birinci aşamasında döküm, tema ve alt-tema oluşturma, kodlama güvenilirliği verilerinin toplanmasında özel eğitim zihin engellilerin eğitimi alanında lisans ve yüksek lisans derecelerine sahip, aynı alanda doktora eğitimine devam eden, nitel araştırma konusunda deneyimli bir özel eğitim uzmanı yer almıştır. Kodlayıcı daha önce farklı araştırma ve uygulamalarda da kodlayıcı olarak görev almış bir kişidir ve güvenilirlik verisi toplama deneyimine sahiptir. Araştırmacı kodlayıcıya uygulama hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirme yapmıştır.

2.2.4. Uygulama ortamı

Görüşmeler veri toplama sürecinin gerçekleştiği dönemde (16.05.2021-26.05.2021) Haziran 20 tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir.

2.2.5. Veri toplama araçları ve geliştirilmesi süreci

Araştırmanın gereksinim belirleme aşaması nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinde gözlem, görüşme, belge incelemesi yoluyla veriler toplanabilmektedir. Araştırmanın bu aşamasında verilerin toplanmasında nitel veri toplama tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşme formu (demografik bilgi formu ve görüşme soruları) kullanılmış, araştırmacı günlüğünden de destek veri elde etmek amacıyla yararlanılmıştır. Araştırmanın bu aşamasına her gruptan (OSB olan katılımcılar ve ebeveynleri) 10'ar kişi olmak üzere toplam 20 kişi katılmıştır. Bu süreçte katılımcıların serbest zamanlara katılım ve serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmelerine ilişkin derinlemesine bilgi toplanması

amaçlanmıştır. İlk olarak OSB olan katılımcıların serbest zamana katılımlarını ve serbest zamanlarını değerlendirmelerine ve ebeveynlerin de OSB olan çocuklarının serbest zamana katılımlarını ve serbest zamanlarını değerlendirmelerine ilişkin yapılmış çalışmalar taranmıştır. Alanyazın incelenmesi sonunda OSB olan katılımcılar için sekiz ve ebeveynleri için 10 açık uçlu soruyu içeren yarı-yapılandırılmış görüşme formları (EK-2) hazırlanmıştır.

Nitel araştırmada görüşmelerde araştırmacı veri toplama aracının kendisidir. Görüşme, “görüşmeci olarak nitelenen bir kişinin belli bir olguya yönelik deneyimler, tutumlar, görüşler ve davranışlar hakkındaki sorularını karşısındaki kişi ya da kişilere iletmesi, soruları alan kişilerin de soruları yanıtlaması” şeklindeki karşılıklı sohbettir (Boeije, 2010). Görüşülen kişi ya da kişiler görüşmeciye bilgi, deneyim, görüşlerini aktararak araştırılan konuya ilişkin derinlemesine bilgi sunmuş olurlar (Boeije, 2010; Creswell, 2014). Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı-yapılandırılmış görüşmelerin seçilmesinin nedeni, OSB olan katılımcıların ve ebeveynlerin de çocuklarının serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini, neler yaptıklarını, serbest zamanı değerlendirme sürecinde yaşadıkları sorunları ve gereksinimlerini belirlemek amacıyla, ek sorulara ve ek açıklamalara olanak sağlayacak bir formata gereksinim duyulmuş olmasıdır.

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacının temel sorular sorarak görüşmeye başlayıp görüşmenin akışına ve katılımcıların yanıtlarına göre sorularını ayrıntılandığı veri toplama türüdür (Creswell, 2014; Mills ve Gay, 2016). Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinde öncelikle görüşme sorularını içeren görüşme formu hazırlanır. Görüşme formu hazırlandıktan sonra alan uzmanlarından uzman görüşü alınır. Uzman görüşlerine göre sorulara son hali verildikten sonra soruların işleyip işlemediğini sınamak üzere pilot görüşme yapılır. Son olarak ise araştırmacının görüşme ilkelerine uygun görüşme yapabilmesi için bir görüşmeci kılavuzu hazırlanır (Bogdan ve Biklen, 2007; Creswell, 2008). Bu araştırmada da görüşmeler bu paragrafta özetlenen süreç izlenerek gerçekleştirilmiştir.

2.2.5.1. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması süreci

Görüşme sorularının hazırlanması: Gereksinim belirlemek üzere kullanılacak veri toplama aracı (görüşme soruları) araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. İlk olarak konuya ilişkin alanyazın taraması yapılmıştır. Kuramsal çerçeve ve araştırmaların incelenmesinin

ardından danışmanın onayı alınarak OSB olan katılımcı ve ebeveyn görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak görüşme formunda OSB olan katılımcılar için toplam sekiz, OSB olan katılımcıların ebeveynleri için toplam 10 açık uçlu soru yer almaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formları (EK-2) ekler bölümünde yer almaktadır.

Görüşme soruları uzman değerlendirme formunun hazırlanması: Görüşme sorularının geçerliliğinin sınanması için sorular uzman görüşüne gönderilmiştir. Uzman görüşü sürecinde görüşme sorularının içerik, biçim, mantıklı akış, kullanılan dil, araştırma amacını yordaması gibi açılardan uygunluğunu değerlendirmek amacıyla iki aşamalı bir süreçte yer verilmiştir. İlk aşamada Tez İzleme Komitesi (TİK) üyeleri (üç uzman) tarafından görüşme soruları değerlendirilmiştir. İlk değerlendirmeden sonra düzenlenen sorular ikinci aşamada özel eğitim alanındaki 13 alan uzmanına gönderilmiştir. Uzman görüşleri sonrasında yapılan düzenlemelerde gerek OSB olan gençlerin gerekse de ebeveynlerin serbest zamanı “boş zaman” olarak adlandırabilecekleri görüşlerinden hareketle ilk sorudan önce serbest zamanın ne olduğuna ilişkin açıklama yapılmıştır. Yine uzman görüşü sonrasında yapılan değişiklikler sonucunda “Yapmaktan hoşlandığın, yapmayı tercih ettiğin etkinliğini/etkinliklerini nerelerde (ör., ev, okul, iş, toplumsal ortamlar vb.) gerçekleştiriyorsun? Açıklar mısın?”, “Söylediğin etkinliğini yapmak için gerekli materyaller (ör., para, ekip, malzeme vb.) neler? Örnekler verir misin?”, “Peki, söylediğin bu etkinliği/etkinlikleri yapmak için nelere (ör., ulaşım, para, zaman vb.) ihtiyaç duyuyorsun? Örnekler verir misin?”, “Sence serbest zamanlarını istediğin gibi geçirebilmen için neye/nelere ihtiyacın var?” gibi soruların farklı soruların içeriğinde yanıtının geleceği düşünülerek bu sorular görüşme soru formundan çıkarılmıştır. Böylece TİK üyeleriyle birlikte toplam 13 uzmanın görüşü sonrasında sorular yeniden düzenlenmiş ve son haline getirilmiştir.

Görüşmecî kılavuzunun hazırlanması: Görüşmecî kılavuzu görüşme sırasında katılımcıları sıkmamak, görüşülen kişiden doğru ve derinlemesine bilgi almak için rahat bir ortam oluşturmak ve araştırmacının endişe duymadan sorularını sorabilmesine zemin oluşturmak amacıyla hazırlanır. Kılavuzda görüşülenden ne beklendiği net bir şekilde ifade edilmelidir (Rubin ve Rubin, 2005). Bu araştırmada Rubin ve Rubin’in (2005) ifade ettiği bilgiler ve Creswell’in (2008) görüşmeyi yürütme ilkeleri dikkate alınarak araştırmacı tarafından bu araştırmaya özgü bir görüşmecî kılavuzu hazırlanmıştır. Hazırlanan kılavuz EK-3’de yer almaktadır.

Katılımcı onam formunun hazırlanması: Bu araştırmada araştırmaya katılıma ilişkin olarak her katılımcı grubuna (OSB olan gençler ve ebeveynleri) özel onam formları hazırlanmıştır. Hazırlanan onam formları EK-4 ve EK-5'te yer almaktadır. Yapılan görüşmelerde sözlü olarak onam teyidi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ebeveynler çocukların araştırmaya katılması konusunda bilgilendirilmiş ve kendilerinden veli izin formu (Ek-6) kullanılarak yazılı onay alınmıştır.

Görüşme talep formunun hazırlanması ve görüşme zamanının planlanması: Bu çalışmada tüm katılımcılar telefonla bizzat aranarak kendi istekleri doğrultusunda yer, tarih ve saat belirlenmiştir. Görüşmelerden bir gün önce de katılımcılar tekrar telefonla aranarak hatırlatma yapılmıştır.

Görüşme kayıt araç-gereçlerinin hazırlanması: Covid-19 pandemisi nedeniyle gereksinim belirleme aşamasındaki görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle yapılan görüşmeler biri bilgisayardaki ses kayıt uygulaması diğeri de cep telefonunun ses kayıt uygulaması olmak üzere iki farklı ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazlarından birinde problem yaşanması olasılığı düşünülerek verilerde herhangi bir kayıp yaşanmaması için iki farklı ses kayıt cihazıyla kayıt edilmiştir.

Pilot görüşmelerin yapılması: Yarı-yapılandırılmış görüşme formlarında yer alan soruların araştırma amacına uygunluğunu ve işlerliğini sınamak ve araştırmacının görüşme sürecinde yaşayabileceği olası durumları deneyimlemek üzere tipik gelişim gösteren birey ve annesi, zihin yetersizliği olan genç ve annesi, OSB olan genç ve annesi olmak üzere toplam altı kişiyle pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelere ilişkin bilgiler Tablo 2.3.'te yer almaktadır.

Tablo 2.3. Pilot görüşmelere ilişkin bilgiler

Katılımcı Grubu	Yaş	Cinsiyet	Görüşme Tarihi ve Yeri	Görüşme Süreci
Tipik gelişim gösteren genç	17	Kadın	04.05.2021	11:03
Ebeveyn	39	Kadın	04.05.2021	38:45
Zihin yetersizliği olan genç	15	Kadın	06.05.2021	31:34
Ebeveyn	41	Kadın	06.05.2021	26:15
OSB olan genç	14	Kadın	08.05.2021	20:18
Ebeveyn	43	Kadın	08.05.2021	34:13

Yapılan pilot görüşmeler sonucunda “Serbest zaman etkinliklerini nasıl seçiyorsun?” sorusunun pilot görüşmenin katılımcıları tarafından yeterince anlaşılmadığı görülmüştür. Bu soru “Aynı anda yapmak istediğin birden fazla etkinlik olduğunda hangi

etkinliği yapmak istediğine nasıl karar veriyorsun?” şeklinde daha anlaşılır hale getirilmiştir. Görüşme formunda yer alan “Bu saydığın serbest zaman etkinliklerinden başka yapmak istediğin etkinlik/ler var mı?” ve “İstediğin bir etkinliği yapamadığında onun yerine o zamanda ne yapıyorsun?” sorularının diğer soruların içerisinde yanıtının verilmesi nedeniyle görüşme soruları içerisinde çıkarılmasına karar verilmiştir. Ebeveynlerle yapılan pilot görüşmeler sonucunda “Çocuğunuzun yaptığını söylediniz. Peki, çocuğunuz bu etkinlikleri nasıl başlatır?” sorusu ebeveynler tarafından tam olarak anlaşılmamıştır. Bu nedenle soruya ilişkin olarak “Çocuğunuz serbest zamanlarında istediği bir etkinliği (ör., AVM’yi gezme, spor yapma) gerçekleştirecek. Çocuğunuz bu etkinliği gerçekleştirebilmek için öncelikli olarak ne yapıyor?” şeklinde açıklama yapılmıştır. Ayrıca görüşme formunda yer alan “Çocuğunuzun serbest zaman ya da boş zaman etkinliklerine katılımı konusunda yaşadığınız sorunlar var mı?” sorusu katılımcı tarafından anlaşılmazsa sorunun “Çocuğunuz yapmayı istediği herhangi bir serbest zaman etkinliğine katılma konusunda sorun yaşıyor mu?”, yanıt evet ise “Ne gibi sorun/sorunlar yaşıyor?” şeklinde sorulmasına karar verilmiştir. Benzer şekilde “Çocuğunuzun serbest zaman ya da boş zaman etkinliklerini sürdürmesi konusunda yaşadığınız sorunlar var mı?” sorusunda katılımcı tarafından anlaşılmazsa “Çocuğunuz tercih ettiği bir etkinliği başlatma, başlattığı etkinliği sürdürme süreçlerinde sorun yaşıyor mu?” yanıt evet ise “Ne gibi sorun/sorunlar yaşıyor?” şeklinde sorulması kararlaştırılmıştır. Açıklanan bu düzenlemeler gerçekleştirilerek sorulara son hali verilmiştir.

2.2.6. Verilerin toplanması

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında OSB olan 10 katılımcı ve bu katılımcıların 10 ebeveyni olmak üzere toplam 20 katılımcıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Görüşmeler çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme için buluşma gerçekleştğinde araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişimin doğal ve samimi olması için öncelikle karşılıklı kısa bir sohbet yapılmıştır. Ardından araştırmacı yönerge okumak üzere “Görüşme sürecine ilişkin yönergemiz burada, dilerseniz sizin için ben de okuyabilirim.” şeklinde bir açıklama yaparak görüşmeye giriş yapmıştır. Yönerge okunduktan sonra araştırmacı “Dilerseniz görüşmeye başlayabiliriz.” diyerek katılımcının görüşmeye hazır olduğunu hissettikten sonra ses kaydı için yazılı ve sözlü izin almıştır. Araştırmacı ses kaydı onayından sonra

görüşmeci kılavuzundaki basamakları takip ederek görüşmeleri gerçekleştirmiştir. OSB olan katılımcılarla ve ebeveynlerle görüşmeler 16.05.2021-26.05.2021 tarihleri arasında yapılarak yaklaşık 10 günde tamamlanmıştır. Görüşme takvimi EK-7’de yer almaktadır.

2.2.7. İnandırıcılık

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında inandırıcılığı sağlamak üzere araştırmacının gerçekleştirdiği çalışmalar izleyen şekildedir:

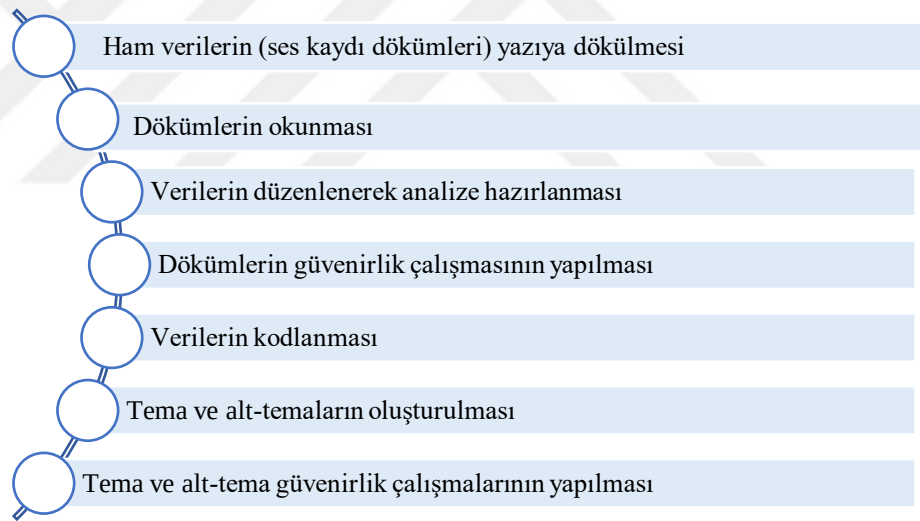
İnandırıcılık. Alanyazında inandırıcılık çalışmalarında (a) araştırma ortamında uzun süre zaman geçirilmesi, (b) uzman, danışman ve meslektaş görüşlerinin alınması, (c) araştırmacı rolünün ayrıntılı bir biçimde anlatılması ve araştırmacının süreç içerisindeki duygu ve düşüncelerini yansıtarak ifade etmesi, (d) çeşitli veri toplama kaynaklarından derinlemesine veri toplama ve bu verileri karşılaştırma, (e) katılımcı doğrulaması süreçlerine yer verildiği görülmektedir (Creswell, 2016; Erlandson vd., 1993; Guba ve Lincoln, 1989; Maxwell, 2005; Merriam, 2013; Patton, 2014). Çalışmanın ilk aşaması olan gereksinim belirleme aşamasına ilişkin inandırıcılık çalışmaları kapsamında izleyen süreçlere yer verilmiştir:

- (a) Veri toplama araçlarının (yarı-yapılandırılmış görüşmeler için hazırlanan görüşme soru formları) geliştirilmesi sürecinde uzman görüşü alınmıştır.
- (b) Farklı veri toplama yöntemleri (ör., demografik bilgi formu, görüşme formu, araştırmacı günlüğü) kullanarak veri toplanmıştır.
- (c) Toplanan veriler araştırmacı tarafından tez danışmanıya düzenli olarak paylaşılmıştır. Araştırmacı düzenli olarak veri toplama sürecinin her aşamasının ayrıntılarını danışmanıya ve TİK üyeleriyle paylaşmış, onlardan görüş ve öneriler almıştır. Bu nedenle bu paylaşımların araştırmanın şeffaflığına katkı sunduğu ve araştırma süreçlerine ilişkin uzman görüşleri sağladığı düşünülmektedir.
- (d) Veri kaybı yaşanmaması için veri toplama sürecinde gerçekleştirilen görüşmeler iki farklı ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır.
- (e) Toplanan veriler iki farklı harici depolama aygıtına kopyalanarak saklanmıştır.
- (f) Veri toplama süreçlerine ilişkin ayrıntılı açıklamalar araştırmacı günlüğüne kaydedilmiştir.
- (g) Araştırma raporunda verilerin toplanması aşamasında araştırmacı rolü ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

- (h) Toplanan verilerin yeterliğini sağlamak ve derinlemesine veri toplamak üzere iki farklı veri kaynağından (OSB olan katılımcılar ve ebeveynleri) toplam 20 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- (i) Araştırma sürecindeki bütün veri kaynaklarından doğrudan alıntılar yapılarak alıntılar tez raporuna yansıtılmıştır.
- (j) Raporlaştırma sürecinde veri toplama araçları, süreçleri ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.
- (k) Araştırma süreci kapsamında elde edilen tüm bulgular alanyazın verileri ve araştırmacının yansıtmalarıyla karşılaştırılarak/yorumlanarak tartışılmıştır.

2.2.8. Verilerin analizi

Araştırmada gerçekleştirilen görüşme verilerinin analizinde “içerik analizi” kullanılmıştır. Analize ilişkin bilgiler Şekil 2.2.’de yer almaktadır.

Şekil.2.2. Gereksinim belirleme aşamasına ilişkin nitel verilerin analizi (Cresswell ve Plano Clark, 2015)

Veri analizi süreci aşağıda açıklandığı şekilde gerçekleştirilmiştir:

- ✓ Toplanan verilerin veri kaybına izin vermeyecek şekilde, aslına uygun olarak analiz için hazır hale getirilmesi gerekmektedir (Miles, Huberman ve Saldana, 2014). Araştırmacı iki farklı ses kayıt cihazıyla kayıt altına almış olduğu görüşmeleri dinlemiş ve Microsoft Word programında 12 punto ve 1,5 satır aralığıyla ses kayıtlarının dökümünü gerçekleştirmiştir. 20 katılımcıyla gerçekleştirilen ve toplam süresi 17 saat, 46 dk. olan görüşmelerin ses kayıtlarının

dökümü sonrasında 425 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmacı görüşme kayıtlarını yazıya dökerken duyduğu sesi duyduğu gibi yazarak döküm işini tamamlamıştır. Araştırmanın raporlaştırılması sürecinde gizlilik ilkesine bağlı kalmak ve katılımcıların gerçek kimliklerinin ortaya çıkmaması için katılımcılara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isim verilmiştir.

- ✓ Araştırmacı verilere daha fazla hakim olmak için görüşmelerin her birini birkaç kez okumuştur. Bu işlem veri analizi ve verilerin yorumlanması aşamasında verilere hakim olma bağlamında araştırmacıya yardımcı olmuştur. Araştırmacı ayrıca verilerin analize hazır hale getirilmesi, analizi ve yorumlanması aşamasında sıklıkla araştırmacı günlüğüne aldığı notlardan yardım almıştır.
- ✓ Araştırmacı araştırma süresince olguyu olduğu haliyle ve mümkün olduğunca yansız şekilde gözlemesi anlamına gelen inandırıcılık çalışmalarına yer vermiştir. Veri analizi sürecinin öncesinde, ses kayıtlarının dökümünden sonra inandırıcılık çalışması kapsamında görüşme sorularına ilişkin olarak tez danışmanı ve uzman görüşü alınması, araştırmacının araştırmacı günlüğü tutması ve görüşmeler sırasında görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınması gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Gereksinim belirleme aşamasında 20 görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin ses kayıtları ve döküm dosyalarından her bir katılımcı grup için %30 olacak şekilde rastgele seçilerek özel eğitim bölümü zihin engelliler eğitimi alanında görevli bir alan uzmanına gönderilmiştir. Uzmandan görüşmeleri dinleyerek ses kayıtları ile döküm metninin tutarlılığını kontrol etmesi istenmiştir. Uzman dinlenen ses kayıtlarının doğru ve eksiksiz yapıldığını teyit etmiştir. Böylece görüşmelerin ilk doğrulanması gerçekleştirilmiş ve görüşme formuna aktarılmıştır. Görüşme formuna aktarılan dökümler tez danışmanı tarafından da kontrol edilmiştir.
- ✓ Araştırmacı verileri ayrıntılı olarak okumuş, ardından araştırma sorularına bağlı olarak anlamlı bütünlük oluşturan bölümleri ayırmış ve işaretlemiştir. Analiz öncesi gerçekleştirilen bir diğer inandırıcılık çalışması görüşme metninin paragraflandırılması sonrasında yapılmıştır. Ham görüşme verileri özel eğitim bölümü zihin engelliler eğitimi alanında görevli bir alan uzmanına verilmiş ve kendisinden verileri anlamsal ilişkilere göre paragraflandırması istenmiştir. Araştırmacının ve alan uzmanının birbirlerinden bağımsız olarak yapmış oldukları paragraflara ayırma işlemi karşılaştırılmış, değişiklik olan yerlerde

uzlaşmaya varılmıştır. Anlamlı paragraflara ayrılan veriler tez danışmanı tarafından da kontrol edilmiş, ardından kodlama işlemine geçilmiştir.

- ✓ Verilerin ifade ettikleri kısa kavramsal etiketlere kod, verileri bu etiketlerle adlandırmaya da kodlama denilmektedir (Rubin ve Rubin, 2005). Kodlama aşamasında araştırmacı öncelikle görüşme dökümlerini birçok kez okumuş, önemli boyutları belirlemiş, anlamlı kısımlardan kodlar çıkarmaya çalışmıştır.
- ✓ Verilerin tümü araştırmacı tarafından kodlandıktan sonra veriler bir alan uzmanına verilerek tüm verileri kodlaması istenmiştir. Alan uzmanı verileri kodladıktan sonra araştırmacı ve alan uzmanı bir araya gelerek birbirinden bağımsız olarak kodladıkları verileri bu kez birlikte değerlendirmişlerdir. Araştırmacı ve alan uzmanı 29 Mayıs 2021-14 Haziran 2021 tarihleri arasında üç kez bir araya gelerek uzlaşma toplantısı düzenlemişlerdir. Bu inceleme sırasında araştırmacı ve uzman görüş ayrılığı yaşadıkları verileri birlikte okumuşlar ve veriler üzerinde tartışarak görüş birliğine varmışlar, bir başka deyişle uzlaşmışlardır. Bu çalışmanın sonunda kod listesine son hali verilmiştir. Veriler kodlandıktan sonraki aşama temaların ve alt-temaların oluşturulmasıdır. Temalar araştırma verilerinden ortaya çıkartılan kavramlardır (Bogdan ve Biklen, 2007). Temaları ve alt-temaları belirlemek üzere araştırmacı ve alan uzmanı ortaklaşa belirledikleri bir kod dosyası üzerinde birbirlerinden bağımsız olarak çalışmışlardır. Bunun için araştırmacı ve alan uzmanı belirledikleri kod dosyasındaki verileri tekrar okumuşlar, ardından anlamlı ve benzer ifadeler içeren verileri başlıklandırarak gruplamışlardır. Grupladıkları verilere o grup için düşündükleri anlamla ilgili bir başlık belirlemişlerdir. Belirledikleri başlığı veri analizi kayıt formunda ilgili sütuna yazmışlardır. Elde edilen bu başlıklar araştırmanın temalarını, alt başlıklar ise alt-temalarını oluşturmuştur.
- ✓ Temalar ve alt-temalar oluşturulduktan sonra araştırmacı ve alan uzmanı birlikte çalışarak birbirlerinden bağımsız olarak oluşturdukları temaları ve alt-temaları karşılaştırmışlardır. Karşılaştırma işlemi, üzerinde çalışılan her bir kod dosyası için hem oluşturulan temaların ve alt-temaların hem de bu temalarda ve alt-temalarda yer alan katılımcıların kod isimlerinin uyuşmasına bakmak amacıyla yapılmıştır. Görüş birliğine varılan yerler aynen bırakılmış, görüş ayrılığı olan yerlerde veriler araştırmacı ve alan uzmanı tarafından birlikte okunmuş ve

üzerinde tartışılarak uzlaşmıştır. Uzlaşma sağlandıktan sonra temalar ve alt-temalar yeniden düzenlenmiştir.

- ✓ Görüşmelerin içerik analizleri sonucunda belirlenen temalar ve alt-temalar tez danışmanı tarafından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda tez danışmanı, tema ve alt-temalara ilişkin olarak birkaç temayı birleştirmeyi önermiş, anlaşılmayan kodlara, temalara ve alt-temalara ilişkin araştırmacıdan bilgi almıştır. Araştırmacı danışmanının önerisiyle ilgili temaları birleştirmiştir. Böylece tema ve alt-temalara ilişkin olarak görüş birliği sağlanmış, tema ve alt-temalar son halini almış ve bulgularının yazımına geçilmiştir.
- ✓ Veri analizi sonlandıktan sonra araştırmacı elde ettiği tema ve alt-temaları birbiriyle ilişkili ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde düzenleyerek yazmıştır. Araştırmacı bulguları yazarken verileri açık ve anlaşılır bir dil kullanarak ve kişisel görüş ve yorumlarına yer vermeden sunmaya özen göstermiştir.
- ✓ Araştırmanın bulgularını oluşturan temaların ve alt-temaların yazımı tamamlandıktan sonra tüm yazılanlar tez danışmanı tarafından tekrar okunmuş, gerekli yerlerde yeniden düzenleme yapılmıştır. Bu aşamalar sonucunda veri analizi tamamlanarak araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

2.3. Araştırmanın İkinci Aşaması: SEZİDEP'in Hazırlanması ve Etkililiğinin Sınanması

Araştırmanın ikinci aşamasında gereksinimlere dayalı olarak SEZİDEP hazırlanmış ve hazırlanan eğitim paketinin etkililiği sınanmıştır. İzleyen başlıklarda araştırmanın ikinci aşamasının nasıl yürütüldüğü ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Bu aşamada OSB olan katılımcıların ebeveynlerinden çocuklarının araştırmaya katılmaları, bu aşamada çocuklarına öğretim sunulması konusunda Veli İzin Formu (EK-6) aracılığıyla yazılı ve sözlü izin alınmıştır.

2.3.1. Araştırma deseni

Araştırmanın ikinci aşamasında hazırlanan SEZİDEP'in etkililiği sınanmıştır. Karma yöntem araştırması olarak tasarlanan bu araştırmada hazırlanan eğitim paketinin etkililiğinin sınanması kısmı tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evrekli çoklu yoklama modeliyle yürütülmüştür. Tek-denekli araştırmalar,

standart koşullar altında yinelenen ölçümlerle her bir katılımcının ayrı ayrı kendisinin kontrolünü oluşturmasıyla bir öğretim uygulamasının etkililiğini ortaya koyan yarı-deneysel araştırmalardır. Çoklu yoklama modelleri ise bağımsız değişkenin/lerin uygulanmasından önce bağımlı değişkende yer alan tüm durumlara (katılımcılar, davranış, koşul, ortam) ilişkin olarak çoklu başlama modellerinde olduğu gibi başlama düzeyi aşamasında sürekli veri toplamayı gerektirmeyen modellerdir (Gast, Lylod ve Ledford, 2014; Tekin-İftar, 2012).

Bu araştırmada serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretim sürecinin her bir katılımcıyla ayrı ayrı gerçekleşmesi söz konusu olduğu için katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Yoklama evreli çoklu yoklama modeli, bir uygulamanın etkililiğini birden fazla durumda değerlendirerek sürekli başlama düzeyi verisinin toplanmasını gerektirmeyen tek-denekli araştırma modelidir (Gast, Lylod ve Ledford, 2014; Tekin-İftar, 2012). Bu model beceriler, katılımcılar, ortamlar arası yoklama evreli çoklu yoklama olmak üzere üç şekilde planlanabilmektedir.

Katılımcılar arası çoklu yoklama modellerinde deneysel kontrol, uygulaması gerçekleştirilen becerilerin katılımcının beceriyi sergilemesi düzeyindeki değişimin yalnızca çalışmada yer alan bağımsız değişken uygulandığında ortaya çıkması, bağımsız değişkenin uygulanmadığı durumlarda anlamlı bir değişimin olmaması ve sözü edilen bu etkinin arka arkaya diğer katılımcılarla da tekrarlanmasıyla sağlanır (Gast ve Ledford, 2014). Bu çalışmada da deneysel kontrol için benzer süreç izlenmiştir.

2.3.2. Bağımlı değişken

Araştırmanın bağımlı değişkeni katılımcıların serbest zaman etkinlikleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenleri olan “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme” becerilerini öğretim oturumlarında ve edinilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi boyutunda yerine getirirken sergiledikleri doğru tepki yüzdeleridir.

2.3.3. Bağımsız değişken

Araştırmanın bağımsız değişkeni araştırmacı tarafından hazırlanan ve sunulan SEZİDEP’tir. SEZİDEP doğrudan öğretim yönteminin; (a) gereksinim oluşturma, (b)

model olma, (c) rehberli uygulamalar, (d) bağımsız uygulamalar ve (e) haftalık-aylık tekrarlar, değerlendirme basamaklarının sırayla uygulanmasını içermektedir. Doğrudan öğretim yöntemi her bir katılımcıyla bire-bir öğretim düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Uygulama oturumlarının düzenlenmesinde ebeveynler ve katılımcıların uygun zamanları gözetilerek planlama yapılmıştır. Bağımsız değişken bilişsel edinim oturumları aşamasında her bir katılımcı için haftanın altı günü, günde bir oturum olacak şekilde 16.30-17.30 saatleri arasında uygulanmıştır. Toplumsal ortam oturumları aşamasında ise her bir katılımcının belirlediği gün ve saatte uygulanmıştır.

2.3.4. İç ve dış geçerliği etkileyen etmenlerin kontrolü

İç geçerlik araştırmanın bağımlı, bağımsız ve dış değişkenlerin nasıl kontrol altına alındığını göstermektedir (Richards, 2019). İç geçerlik tüm araştırma yöntemlerinde olduğu gibi tek-denekli araştırma yöntemlerinde son derece önemlidir. İzleyen paragrafta iç geçerliği etkileyen etmenlerden; dış etmenler, olgunlaşma, katılımcı kaybı, katılımcı seçimi yanlılığı, sınanma, ölçme, verilerin kararsızlığı ve bunların kontrolünün nasıl sağlandığı açıklanmaktadır.

Araştırmacı dış etmenleri kontrol etmek amacıyla katılımcıların ebeveynlerini uygulama öncesinde süreç hakkında ayrıntılı şekilde bilgilendirmiştir. Araştırmacı yaptığı bilgilendirmede aile üyeleri olarak katılımcıya çalışma hakkında herhangi bir bilgi sunmamaları, konuşmamaları, hedeflenen beceriyi öğretmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca araştırmacı katılımcıların destek eğitim hizmeti aldıkları özel eğitim ve rehabilitasyon merkezindeki öğretmenleriyle çalıştıkları becerilerle ilgili olarak görüşme gerçekleştirmiştir.

Olgunlaşma: Araştırmacı olgunlaşma etkisini kontrol altına almak için uygulama sürecini belirlediği takvime bağlı kalarak (ör., gün, saat, oturum sayısı, uygulama süresi) önceden planladığı biçimde gerçekleştirmiştir. Ayrıca üç katılımcıyla yinleme sayısını arttırarak da bu etmeni kontrol altına almıştır.

Katılımcı kaybı: Araştırmacı katılımcı kaybını kontrol altına almak için uygulamaya başlamadan önce iki ebeveyn ve bir aile üyesiyle görüşmüştür. Ebeveynler ve aile üyesine çalışılacak beceri, ortam, süre, alınan önlemlerle ilgili ayrıntılı açıklamalar yapmış ve araştırma süreci hakkında genel bilgi vermiştir.

Katılımcı seçimi yanlılığı: Araştırmacı katılımcı seçimi yanlılığını kontrol altına almak amacıyla katılımcıların tamamının gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya

katılmasına dikkat etmiştir. Bu ölçüte ek olarak araştırmada öğretimi sunulan beceriler için gerekli olan önkoşul özellikleri karşılayan katılımcılardan istekli olanları araştırmaya dâhil etmiştir. Araştırmada üç oturum bilişsel edinim aşaması, bir oturum toplumsal ortam aşaması olmak üzere dört başlama düzeyi verisi toplanarak katılımcıların bağımsız değişken uygulanmadan önceki performansları grafik üzerinde açıkça gösterilmiştir. Katılımcıların seçiminde herhangi bir yanlılığın olmadığı grafik üzerinde belirtilen katılımcı performanslarında da görülmektedir.

Sınanma: Sınanma etkisini kontrol altına almak için tüm oturumların en az %30'unda uygulama güvenilirliği verisi toplanmıştır.

Ölçme: Ölçme etkisini kontrol altına almak için tüm oturumların en az %30'unda gözlemciler arası güvenirlik verisi toplanmıştır. Ayrıca gözlemciler verileri toplamadan önce gözlemci bilgilendirme formları hazırlanmış, araştırmacıdan kaynaklı olabilecek ölçmeyle ilgili riskler azaltılmaya çalışılmıştır. Verilerin kararsızlığını kontrol altına almak için de her evrede kararlılık analizi yapılmıştır.

2.3.5. Katılımcılar

Bu başlıkta önce araştırmanın doğrudan katılımcıları olarak OSB olan gençlere ilişkin bilgiler ile ön koşul özelliklerin ve becerilerin değerlendirilmesine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Ardından araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar olarak da araştırmacıya ve gözlemciye ilişkin bilgiler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2.3.5.1. Araştırmanın doğrudan katılımcıları (OSB olan gençler)

Araştırmanın ikinci aşamasının katılımcıları Karadeniz bölgesinde bir ilde MEB'e bağlı lise düzeyindeki okullarda kaynaştırma uygulaması kapsamında öğrenim gören OSB tanımlı dört katılımcıdır. Bu dört katılımcıdan biri pilot çalışmaya, diğer üçü ise ana uygulamaya katılmıştır. Araştırmanın ana uygulamasına katılan katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 2.4.'de yer almaktadır.

Tablo.2.4. SEZİDEP'in uygulanması ve etkililiğinin sınanması aşamasına katılan katılımcıların kod isimleri, yaşları, tanıları ve öğrenim durumları

Kod İsim	Yaş	Tanı	Öğrenim Durumu
Berkay	15	OSB	11. sınıf
Selin	18	OSB	11. sınıf
Toprak	18	OSB	12. sınıf

OSB olan katılımcılarda birtakım ön koşul özellikler aranmıştır. Katılımcıların ön koşul özelliklerinin nasıl belirlendiği “ön koşul özelliklerin ve becerilerin değerlendirilmesi” başlığının altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Araştırma amacı doğrultusunda katılımcılardan beklenen ön koşul özellikler ve beceriler aşağıda yer almaktadır. Katılımcıların:

- ✓ Tam teşekküllü hastanelerden alınmış, OSB tanısı aldığına ilişkin bir rapora sahip olması
- ✓ Katılımcıların yaşlarının 14-24 yaş aralığında olması
- ✓ Öğretilecek olan serbest zamanı işlevsel olarak değerlendirmek için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerine” ilişkin önceden bir öğretim almamış olması ya da halihazırda öğretim almıyor olması ve öğretilmesi hedeflenen “serbest zamanı yönetme becerilerini” yerine getiremiyor olması
- ✓ Beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlayarak yerine getirmesi
- ✓ Beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan cümlelerle kendini ifade etmesi
- ✓ İletişim başlatması
- ✓ İletişimi en az 5 dk sürdürebilmesi
- ✓ Kaba ve ince motor becerilere sahip olması
- ✓ Okuma, okuduğunu anlama, yazma becerilerine sahip olması
- ✓ Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergilemesi
- ✓ Pekiştireç belirleyebilmesi ve seçebilmesi
- ✓ Taklit becerilerine sahip olması
- ✓ Toplum kaynaklarını (ör., minübüs, otobüs gibi toplu taşıma araçlarını kullanma, spor salonunu kullanma, alışveriş yapma, AVM’de gezme vb.) kullanma becerilerine sahip olması
- ✓ Karar verme becerisine sahip olması
- ✓ Sosyal becerilere (ör., paylaşma, bekleme, sıraya girme, kurallara uyma vb.) sahip olması

2.3.5.1.1. Ön koşul özelliklerin ve becerilerin değerlendirilmesi

Katılımcıların seçilmesinde bazı ön koşul özellikler belirlenmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen bu ön koşul özellikler ve beceriler araştırmacı tarafından hazırlanan araç-gereçler kullanılarak sınanmış ve veriler “Ön Koşul Özellikleri ve

Becerileri Değerlendirme Formu'na (EK-8) kayıt edilmiştir. Katılımcılarda olması gereken ön koşul beceriler ve özellikler ile ön koşul becerilerin ve özelliklerin sınanma şekli izleyen paragrafta ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

1. Tam teşekküllü hastanelerden alınmış, OSB tanısı olduğuna ilişkin bir rapora sahip olma: Katılımcıların aileleri ve öğretmenleriyle ön görüşmeler yapılmıştır. Aileden edinilen raporun incelenmesiyle bu ön koşul özellik hakkında bilgi elde edilmiştir.
2. Katılımcıların yaşlarının 14-24 yaş aralığında olması: Katılımcıların ebeveynleriyle görüşülerek bireyin kimliği istenmiş ve kimlik bilgileri incelenerek araştırma kapsamında gerekli bilgiler araştırmacı tarafından gizliliği korunacak biçimde kaydedilmiştir.
3. Öğretilcek olan “serbest zamanı yönetme becerilerine” ilişkin önceden bir öğretim almamış olma ya da halihazırda öğretim almıyor olma ve öğretilmesi hedeflenen “serbest zamanı yönetme becerilerini” yerine getiremiyor olma: Araştırmacı katılımcıların kendileri için belirlenen serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin önceden herhangi bir öğretim alıp almadıkları konusunda aileleriyle ve öğretmenleriyle görüşerek bilgi almıştır. Aynı zamanda toplumsal ortamlarda hedef becerilere ilişkin bireyleri gözlemleyerek değerlendirme yapmıştır. Katılımcılarda ikinci olarak SEZİDEP'te yer alan serbest zamanı yönetme becerilerinin sergilenmesine yönelik birtakım ön koşul beceriler bulunması istenmiştir. Katılımcıların söz konusu ön koşul becerilere sahip olup olmadıklarını belirleyebilmek için becerileri gerçekleştirebilecekleri fırsatlar sunulmuş ve toplumsal ortamdaki katılımcı tepkileri gözlemlenerek kayıt edilmiştir. SEZİDEP'te yer alan becerilerin gerçekleştirilmesine ilişkin ön koşul beceriler izleyen biçimde sıralanmıştır:

- a. Beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlayarak yerine getirme: Katılımcıların bu ön koşul beceri ve davranışlara sahip olup olmadıklarını belirlemek amacıyla bir oturum düzenlenmiştir. Araştırmacı bu oturumda katılımcılara ardışık çeşitli yönergeler sunmuş (ör., “Sana vermiş olduğum kitabı al, sayfalarını incele, neler gördüğünü bana anlat, ardından kitabı masanın üzerine koy ve yerine otur.” vb.) ve katılımcıların yönergeleri anlayıp yerine getirip getiremediklerini gözlemlemiştir.

- b. Beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan cümlelerle kendini ifade etme: Bu süreçte OSB olan katılımcıların gereksinim duyduğu ya da yapmak istediği etkinlikler için fırsatlar yaratılarak katılımcının isteklerini belirtip belirtmediği gözlemlenmiştir (ör., Katılımcılardan birinin araştırmacıya “Annemin bana yeni telefon almasını istiyorum ama annem okulum bittiğinde telefon alacağını söylüyor.” şeklinde bir açıklaması yapması).
- c. İletişim başlatma: Katılımcıların toplumsal ortamlarda gözlemlenmesi ve kendilerine iletişim başlatması için fırsatlar sunulmasıyla bu ön koşul beceri değerlendirilmiştir (ör. aile bilgilendirme toplantısının olduğu gün katılımcıların kafede yalnız bırakılıp orada birbirleriyle sohbet etmelerinin gözlenmesi).
- d. İletişimi en az 5 dk. sürdürme: Katılımcılara videoda izledikleri, görsel ipucu kartlarında gördükleri hakkında konuşması için fırsatlar sunulmasıyla bu ön koşul beceri değerlendirilmiştir.
- e. Kaba ve ince motor becerilere sahip olma: Katılımcıların yapılan hareketi taklit edip etmediğini gözlemlene ve katılımcıdan istenilen ölçülerde (ör., 5 cm, 10 cm vb.) çizgi çizme, prize fiş takma, top yuvarlama, top sektirme gibi becerileri sergilemesini isteme şeklinde değerlendirme yapılmıştır.
- f. Okuma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerine sahip olma: Katılımcıların okuma-yazma ve okuduğu metni ya da kendisine okunan metni anlama becerilerine sahip olup olmadıklarını belirlemek amacıyla düzenlenen oturumda katılımcılara beş-altı cümleden oluşan “Mavi Balonlar” adlı bir okuma metni verilerek bu metni okuması, metinle ilgili sorulan “ne, ne zaman, nerede, niçin, nasıl ve kim (5N1K)” sorularını sözlü ve yazılı olarak yanıtlaması istenerek öğrenci tepkileri gözlemlenmiştir.
- g. Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergileme: Katılımcılara farklı fotoğraflar gösterilip bu fotoğraflarda ne olduğunu ifade etmesi ve görselde gördüğü etkinliği sergilemesi (ör., egzersiz yapan birinin görseli gösterilip katılımcıdan egzersiz yapması ya da resim boyayan birinin görseli gösterilerek katılımcıdan resim boyaması vb.) istenerek değerlendirme yapılmıştır.
- h. Pekiştireç belirleyebilme ve seçebilme: Katılımcılara farklı pekiştireçler sunulup bu pekiştireçlerden hoşuna gideni alması/göstermesi ya da söylemesi

ve pekiştireç belirleme formu verilip (EK-9) formu doldurması istenerek bu ön koşul beceri değerlendirilmiştir.

i. Taklit becerilerine sahip olma: Taklit etme becerisinde katılımcıların belirtilen ön koşul becerileri ve davranışları sergileyip sergilemediklerini belirlemeye yönelik düzenlenen oturumlarda taklit gerektiren beceriler (ör., karşısındaki kişinin yaptığını yapma, videoda gördüğü eylemi sergileme vb.) gerçekleştirilmiş ve katılımcıların bu becerileri tekrarlayıp tekrarlamadıklarına bakılmıştır

j. Toplum kaynaklarını kullanma becerilerine sahip olma: Katılımcıların toplumsal ortam ve durumlarda toplum kaynaklarını kullanma becerileriyle (ör., toplu taşıma araçlarını kullanma, alışveriş yapma, yeme-içme etkinliklerine katılma, spor salonunu kullanma, sinemaya gitme, AVM’de gezme vb.) ilgili olarak ebeveynlerinden bilgi alınmıştır.

k. Karar verme becerilerine sahip olma: Katılımcılara görsel ve sözel seçenekler sunularak karar vermesini gerektiren durumlar yaratılmış (ör., yemek saatinde katılımcılara hamburger, pizza ve kumpir yeme seçeneklerinden hangisini istedikleri sorulmuş, dört farklı ceket resmi arasından hangi ceketini beğendikleri sorulmuş vb.) ve katılımcıların tepkisi gözlemlenerek (ör., katılımcıların hamburger yanıtını vermeleri, sevdikleri renkteki ceketini seçmeleri vb.) kayıt edilmiştir.

l. Sosyal becerilere sahip olma: Araştırmacı tarafından katılımcıların ev, okul ve toplumsal ortamlarda gözlenmesi, sosyal becerilere ilişkin kontrol listesi hazırlanarak katılımcıların performanslarının alınmasıyla (ör., kendilerine bir şey verildiğinde teşekkür etme, topluluk içerisinde bir şey söylemek istediklerinde izin isteme, arkadaşının çıkmasını bekleme vb.) bu ön koşul beceri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasına katılan katılımcılar içerisinde yukarıda sıralanan ön koşul becerilere ve özelliklere sahip ve çalışmaya katılmak için gönüllü olan katılımcılar belirlenerek katılımcıların mevcut performans düzeyleri ortaya konmuştur. Katılımcılara ait ön koşul özellikler belirlendikten sonra ilgili paydaşlara (ör., ebeveynler, çevredeki doğal destekler, kurum personeli vb.) araştırma hakkında bilgi sunulmuştur. Araştırmanın ikinci aşamasının katılımcıları biri pilot çalışmada, diğerleri SEZİDEP’in ana uygulama aşamasında olmak üzere toplam dört katılımcıdır. Pilot

uygulamadaki katılımcı erkek, ana uygulamadaki katılımcıların ikisi erkek biri kızdır. İlerleyen paragraflarda katılımcıların performanslarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Pilot çalışmaya katılan Barış 20 yaşında, bir hastaneden OSB tanısı almış bir gençtir. Halk Eğitim Merkezi'nden eğitimler alan Barış, herhangi bir fiziksel yetersizliğe sahip değildir. Beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlayarak yerine getirir, beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan cümleler kurarak kendini ifade eder, bir ortamda iletişim başlatır, başlattığı iletişimi sürdürür ve gerektiğinde iletişimi sonlandırır. Kaba ve ince motor becerileri bağımsız bir şekilde yerine getirir ancak ince motor becerileri biraz zayıftır. İnce motor becerilerini kullanmayı gerektiren sanat etkinliklerine katılımda zorluk yaşamaktadır. Ayrıca bağımsız olarak okuma yapar, kendisine okunan ya da kendisinin okumuş olduğu bir metne ilişkin kendisine yöneltilen sorulara sözlü ve yazılı bir şekilde yanıt verir, kendisine okunan bir metni bağımsız olarak yazar. Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergiler. Pekiştireç belirler ve seçer. Taklit becerilerine sahiptir. Tercih belirtir, bir konuya ilişkin karar verir. İstek bildirme, teşekkür etme, vedalaşma gibi sosyal becerileri sergiler. Araba, şehir içi özel halk otobüsü, ticari taksi gibi ulaşım araçları ile AVM, park, orman, spor salonu gibi toplum kaynaklarını kullanır. Ulaşım araçlarını kullanabilmesine rağmen şehir merkezinde evine yakın ortamlar dışında bir ortama gitme konusunda desteğe gereksinim duymaktadır.

Araştırmanın ana uygulamasının katılımcıları OSB tanılı üç genç olan Berkay, Selin ve Toprak'tır. Berkay 15 yaşında, OSB tanısı almış, bir genel eğitim okulunun 11. sınıfında kaynaştırma uygulaması kapsamında öğrenim gören bir gençtir. Berkay okulunun yanı sıra bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden haftada üç saat destek özel eğitim hizmeti almaktadır. Berkay'ın herhangi bir fiziksel yetersizliği yoktur. Kaba ve ince motor becerileri bağımsız bir şekilde sergiler. Kendisine söylenen yönergeleri anlar ve yerine getirir. Her ortamda çok rahat iletişim başlatır ve sürdürür. Kendisine sorulan sorulara yanıt verir. Bağımsız olarak okuma yapar, okuduğunu anlatır, okuduğu bir metne yönelik kendisine yöneltilen soruları sözlü ve yazılı şekilde yanıtlar, merak ettiği bir konu hakkında araştırma yapar. Düşüncelerini yazar. Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergiler. Pekiştireç belirler ve seçer. Selamlaşma, istek bildirme, izin isteme gibi basit sosyal becerileri sergiler. Şehir içi özel halk otobüsü, şehirlerarası otobüs, ticari taksi gibi ulaşım araçlarını ve AVM, park, orman, spor salonu gibi toplum kaynaklarını kullanır. Tercihlerini değerlendirme, sosyal etkileşimde

bulunma, arkadaşlık geliştirme, sosyal uyum, zamanı yönetme, plan yapma gibi konularda güçlük yaşamaktadır.

Selin 18 yaşında, OSB tanısı almış, bir genel eğitim okulunun 11. sınıfında kaynaştırma uygulaması kapsamında öğrenim gören bir gençtir. Selin'in herhangi bir fiziksel yetersizliği yoktur. Kaba ve ince motor becerilerini bağımsız bir şekilde sergiler. Yönergeleri anlayarak yerine getirir. Toplumsal ortamlarda iletişim başlatmakta sıkıntı yaşar ancak başlatılan iletişimi sürdürür. Kendisine sorulan sorulara yanıt verir. Bağımsız olarak okuma yapar, okuduğunu anlatır, okuduğu metne yönelik kendisine iletilen soruları sözlü ve yazılı şekilde yanıtlar. Dinlediği ya da okuduğu bir metni bağımsız olarak yazar. Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergiler. Pekiştireç belirler ve seçer. İstek bildirme, teşekkür etme gibi sosyal becerileri hatırlatıldığında sergiler. Şehir içi özel halk otobüsü, şehirlerarası otobüs, ticari taksi gibi ulaşım araçlarını ve AVM, park, orman, spor salonu gibi toplum kaynaklarını kullanır. Tercihlerini değerlendirme, sosyal etkileşimde bulunma, arkadaşlık geliştirme, sosyal uyum, seçenekleri değerlendirme, plan yapma gibi konularda güçlük yaşamaktadır.

Toprak 15 yaşında, OSB tanısı almış, genel eğitim okulunun 12. sınıfında kaynaştırma uygulaması kapsamında öğrenim gören bir gençtir. Toprak okulunun yanı sıra bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden haftada üç saat destek özel eğitim hizmeti almaktadır. Toprak'ın herhangi bir fiziksel yetersizliği yoktur. Kaba ve ince motor becerileri bağımsız bir şekilde sergiler. Kendisine iletilen beş ve/veya daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlayarak yerine getirir. Toprak tanıdığı insanlarla iletişim başlatır ve sürdürür. Kendisine sorulan sorulara yanıt verir. Bağımsız olarak okuma yapar, kendisinin okuduğu metne ilişkin soruları sözlü ve yazılı olarak yanıtlar. Dinlediği ya da kendisinin okuduğu bir metni bağımsız olarak yazar. Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergiler. Pekiştireç belirler ve seçer. Selamlaşma, istek bildirme, teşekkür etme, vedalaşma gibi sosyal becerileri sergiler. Yakın mesafedeki yerlere giderken şehiriçi halk otobüsünü bağımsız olarak kullanır. AVM, park, orman, spor salonu gibi toplum kaynaklarını basit düzeyde kullanır. Sosyal etkileşimde bulunma, iletişim kurma, etkinliklere katılmayı çok sevmesine rağmen arkadaşlık geliştirme, sosyal uyum, seçenekleri değerlendirme, plan yapma gibi konularda güçlük yaşamaktadır. Katılımcılar serbest zamana katılımı ilişkili olarak serbest zamanlarında yapmak istedikleri serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli beceriler olan “motor (ör., pedal çevirme, topu zıplatma vb.)” ve “bilişsel becerileri (ör., kurallara uyma, strateji

geliştirme vb.)” bağımsız olarak yerine getirirler. Katılımcılar aşına oldukları ve sıklıkla gerçekleştirdikleri çeşitli serbest zaman etkinliklerine (ör., yürüyüş yapma, TV izleme, bilgisayarda oyun oynama vb.) rasgele katılmaktadırlar. Ancak katılımcılar “serbest zamanın ve kendilerine uygun farklı serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, uygun şekilde etkinlikler arasından seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma ve sürdürme, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme” gibi “serbest zamanı yönetme becerilerini” bir bütün olarak sergileme ve bağımsız olarak istedikleri serbest zaman etkinliğini gerçekleştirme konusunda (ör., hangi gün ve saatin serbest zamanı olduğu, kendi ilgilerine, tercihlerine, özelliklerine, ekonomik durumuna vb. uygun etkinlerin neler olduğunu açıklama, etkinlik için gerekli araç-gerecin neler olduğu, etkinliğe kiminle katılacağı, etkinliği nasıl başlatacağı, etkinliklerde nasıl sosyal etkileşim içinde olacağı, problemleri nasıl çözeceği vb.) güçlükler yaşamaktadırlar.

2.3.5.2. Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar

Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar olan araştırmacı ve gözlemcilere ilişkin bilgiler izleyen başlıklarda yer almaktadır.

2.3.5.2.1. Araştırmacı

Araştırmacı araştırmanın ikinci aşamasında öğretim için gerekli olan materyalleri (ör., SEZİDEP içeriğinin doğrudan öğretim yöntemine uygun şekilde hazırlandığı bir eğitim paketi, SEZİDEP el kitabı, öğretim sürecinde kullanılan PowerPoint sunuları, çalışma sayfaları vb.) hazırlamıştır. Araştırmacı materyalleri hazırlama rolüne ek olarak öğretim süreci için katılımcıların performans özelliklerini, araştırmaya katılmak için uygun ön koşul özelliklere ve becerilere sahip olma durumlarını değerlendirmiştir. Ayrıca araştırmacı katılımcıları belirleme, katılımcıları, ebeveynlerini, öğretmenlerini araştırma ve öğretimi yapılacak hedef davranışlar hakkında bilgilendirme, iki tane ebeveyn bilgilendirme toplantısı gerçekleştirme, pekiştireç belirleme formu kullanarak araştırmaya katılan katılımcılar için uygun pekiştireçleri belirleme, araştırma sürecinde katılımcılara serbest zaman etkinliklerine katılım için gerekli olan “serbest zamanı yönetme becerilerinin” öğretimini gerçekleştirme aşamalarında yer almıştır. Ek olarak araştırmacı öğretim sırasında katılımcılara geribildirim sunma, araştırmanın bilişsel edinim ve toplumsal ortam başlama düzeyi, öğretim, günlük ve toplu yoklama ile izleme oturumlarına ait verileri veri kayıt formlarına kayıt etme, güvenilirlik verilerini toplama ve

analiz etme, tüm oturumlarda toplanan verileri grafiksel olarak analiz etme, yorumlayarak çalışmanın etkililiğini ortaya koyma görevlerini yürütmüştür.

2.3.5.2.2. Gözlemciler

Araştırmada bilişsel edinim oturumlarında ve katılımcıların toplumsal ortamlarda becerileri sergiledikleri toplumsal ortam oturumlarında güvenilirlik verilerini toplamak üzere iki ayrı gözlemciden destek alınmıştır. Bilişsel edinim oturumları aşamasında gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verilerini toplamada özel eğitim zihin engellilerin eğitimi alanında lisans ve yüksek lisans derecelerine sahip, aynı alanda doktora eğitimine devam eden, alanda uygulama deneyimi olan bir özel eğitim uzmanı yer almıştır. Gözlemci daha önce farklı araştırma ve uygulamalarda da uygulamacı ve gözlemci olarak görev almış bir kişi olup bilimsel bir araştırma kapsamında gözlem verisi toplama deneyimine sahiptir. Araştırmacı gözlemciye uygulama hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirme yapmıştır.

Toplumsal ortamlarda becerilerin sergilenmesi aşamasındaki gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verilerini ise bir okul öncesi öğretmeni toplamıştır. Öğretmene araştırmacı tarafından pilot uygulama sırasında bir oturumluk gözlemci eğitimi verilmiştir. Pilot uygulamada da bu kişi yer almıştır. Gözlemci Bilgilendirme Formu EK-10'da yer almaktadır.

2.3.6. Ortam

Araştırmanın ikinci aşaması olan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması aşamasında OSB olan katılımcılara “serbest zamanın farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözüme” gibi serbest zamanı yönetme becerilerinin bilişsel düzeyde öğretiminin yapıldığı oturumlar “bilişsel edinim oturumları” olarak adlandırılmıştır. Bilişsel edinim oturumlarında öğretimi gerçekleştirilen becerilerin toplumsal ortamlarda (ör., AVM, lokanta, park, oyun salonu, spor salonu, müze vb.) beceri olarak sergilendiği oturumlar da “toplumsal ortam oturumları” olarak isimlendirilmiştir. Bu kapsamda “bilişsel edinim oturumları” il öğretmenevinin salonunda yüz yüze oturumlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu ortamda masa, sandalye, dolap bulunmaktadır. Ortamda anlatılacak konunun içeriğine göre düzenlemeler (ör. seçim yapma, sosyal etkileşimde bulunma basamaklarındaki rol oynama etkinlikleri için ortama farklı araç-gereçlerin

götürülmesi vb.) yapılmıştır. Doğrudan öğretim yöntemi kullanılarak öğretimi gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerinin bilişsel düzeyde öğretiminin yapıldığı oturumlar olan “bilişsel edinim oturumları” sonrasında öğrencilerin edindikleri becerileri toplumsal ortamlarda beceri olarak sergilemesine olanak sağlayan “toplumsal ortam oturumları” katılımcıların seçtikleri etkinliklerle ilişkili olan toplumsal ortamlarda (ör., park, AVM, orman, lokanta vb.) yürütülmüştür. Toplumsal ortamlar tercih edilirken katılımcıların başkalarıyla etkileşimde bulunacağı, kalabalık olmayan, genellikle açık havada bulunan ve şehir merkezindeki ortamlar olmasına dikkat edilmiştir. Kalabalık olmayan ve açık havadaki ortamların seçilme nedeni tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de etkileyen Covid-19 pandemisi sürecidir. Şehir merkezindeki etkinliklerin tercih edilme nedenleri ise OSB olan katılımcılar için şehir merkezi dışına çıkmanın güvenlik açısından endişeli durum yaratabileceği, şehir merkezi dışında bir çok etkinliğin olmasının araştırmanın müdahale aşaması ortamlarının sınırını çizmeyi zorlaştırabileceği, aynı zamanda şehir merkezi dışındaki etkinliklerin serbest zaman kaynaklarını (ör., para, ulaşım aracı, kişi, araç-gereçler vb.) kullanma anlamında da güçlük oluşturabileceğidir.

Gereksinimler ve alanyazına dayalı olarak hazırlanan SEZİDEP’in uygulanması aşamasına geçmeden önce ebeveynlerle bir tanesi gereksinim belirleme aşamasından hemen sonra diğeri de SEZİDEP’in uygulamasına başlanmadan hemen önce olmak üzere iki tane ebeveyn bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Her iki aile bilgilendirme toplantısı da il öğretmenevinin toplantı salonunda ve yüz yüze yapılmıştır. İlk toplantının amacı, ebeveynlere çalışma ve çalışmanın amacını açıklayarak araştırma süreci ve serbest zaman hakkında (ör., serbest zamanın ne olduğu, serbest zaman etkinlikleri ve becerilerinin ne olduğu) bilgi vermektedir. Ayrıca ebeveynlere çocukları ve kendileriyle yapılan görüşmeler ve alanyazı incelemesi sonucu çocuklarının serbest zamana katılım durumları ve gereksinimlerinin genel anlamda neler olduğu da anlatılmıştır. İkinci toplantının amacı ise ebeveynlere çocuklarının araştırmacıya güvenmelerini sağlama, toplumsal ortamlara çıkmalarını cesaretlendirme gibi konularında açıklamalar yapmaktır. Araştırmacı ebeveynlere önceden de belirttiği gibi toplumsal ortamlara çıktıklarında bir etkinliği gerçekleştirirken çocuklarına hiçbir şekilde öğretim yapmamaları gerektiğini hatırlatmıştır. Araştırmacının ebeveyn toplantılarındaki gözlemlerine ilişkin araştırmacı günlüğünde yer verdiği ifadeler izleyen şekildedir:

Bugün ebeveynlerle bir araya geldim. Amacım çocuklarının serbest zamana katılma durumları konusunda nelere ihtiyaçlarının olduğunu genel olarak açıklamak, çocuklarıyla çalışmam

konusunda bana güveneceklerini belirtmek, çocuklarını desteklemek ve cesaretlendirmek konularında onlara açıklamalar yapmaktı. Başlangıçta gerek aileleri tanımak, gerekse de serbest zaman konusuna giriş yapmak için ikramlar eşliğinde minik sohbetler ettik onlarla. Etkileşim içinde çok hoş bir toplantıydı bu. Yalnız şunu fark ettim. Ve hem sevindim hem üzüldüm. Sevindim çünkü beni bana kendilerini, yaşadıklarını aktaracak kadar yakın görmeleri. Üzüldüm çünkü yalnız hissediyorlar. Dinlenmeye, birilerine çocuklarının eğitimleriyle ilgili bir şeyler sormaya o kadar açlar ki... Desteklenmeye, kabul görmeye... Onları, yaşadıklarını belki anlayamam, ama elimden geldiğince anlamak için çaba gösterdim. Ebeveynlerin yanında olmak, onları dinlemek, empati kurarak onların yaşadıklarını anlamaya çalışmak, onlarla paylaşımlarda bulunmak kendimi çok iyi hissettirdi bugün bana.” (03.06.2021 tarihli araştırmacı günlüğü).

2.3.7. Araç-gereçler

OSB olan gençlerin gereksinimlerine göre hazırlanan SEZİDEP ve SEZİDEP içeriğinden oluşan SEZİDEP El Kitabına ilişkin ayrıntılı bilgiler izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

2.3.7.1. SEZİDEP’in ve “SEZİDEP El Kitabı”nın hazırlanması

Araştırmanın ikinci aşaması kapsamında katılımcıların gereksinimlerine ve alanyazına dayalı olarak araştırmacı tarafından SEZİDEP hazırlanmıştır. Bu doğrultuda gereksinim belirleme aşamasının sonucunda belirlenen gereksinimler doğrultusunda serbest zamanı değerlendirmeye ilgili öğretimi yapılacak beceriler (serbest zamanı yönetme becerileri) belirlenmiştir. Serbest zamanı yönetme becerilerine yönelik her bir bileşende (serbest zaman etkinliklerine katılabilmeleri için gerekli olan serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinlikleri başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) sergilenmesi gereken davranışlar tanımlanarak öğretimi yapılacak konulara ilişkin bir içerik (EK-11) oluşturulmuştur. Hazırlanan içerikte yer alan konuların doğrudan öğretim yöntemine göre nasıl öğretileceğini açıklayan ayrıntılı bir eğitim paketi (SEZİDEP) hazırlanmıştır. Serbest zamanı yönetme becerilerine yönelik her bir bileşen SEZİDEP’te ayrı bir bölüm olarak yer almıştır. Her bir bölümde öğretilecek bileşen için doğrudan öğretim yönteminin aşamalarına uygun olarak “gereksinim oluşturma, model olma, rehberli uygulamalar, bağımsız uygulamalar ve aylık, haftalık tekrarlar, değerlendirme” aşamaları yer almıştır.

Hazırlanan eğitim paketine yönelik olarak biri program geliştirme, diğerleri özel eğitim alanından olmak üzere toplam 15 uzmandan uzman görüşü alınmıştır. Uzman

görüşü sonrası uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda SEZİDEP'in içeriğinde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler aşağıda açıklanmıştır:

Şekilsel düzenlemeler: Uzman görüşleri sonrasında araştırma kapsamında ele alınan serbest zaman etkinliklerine, etkinlik ortamlarına, etkinlikler için gerekli araç-gereçlere ilişkin fotoğrafların yüksek kalitede olmasına, anlaşılır ve net olmasına, telifsiz sitelerden alınmış olmasına dikkat edilmesi önerilmiştir. Bu bağlamda SEZİDEP içeriğinde yer alan tüm fotoğraflar kontrol edilmiş, serbest zaman etkinlikleri (ör., bilgisayarda oyun oynama, müze gezme, kayak yapma vb.) ve serbest zaman kaynaklarını (ör., ortam, ulaşım, araç-gereç vb.) anlatan fotoğraflar çekilmiş, telifsiz sitelerden ilgili fotoğraflar alınmıştır. Ayrıca uzmanlar tarafından fotoğrafların topluca değil de her bir kategori tanıtıldığında o kategoriye ilişkin olarak verilmesi, etkinlikler için gerekli materyaller kısmında fotoğraflar ve yazılacak bölümlerin boyutlarının artırılması ya da bu kısımlarda yönlendirmenin yatay olarak tasarlanması önerilmiştir. Bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılarak SEZİDEP içeriğinin (EK-11) şekilsel düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir.

İçeriğe yönelik düzenlemeler: Uzmanlar tarafından SEZİDEP'in içeriğinde yer alan serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme bölümlerine hedeflerin ve kazanımların eklenmesi önerilmiştir. Bunun yanı sıra uzmanlar tarafından serbest zaman nedir, ne değildir konuları açıklanırken örnekler verilmesi, serbest zaman tanımı içeriğinde yer alan fotoğrafların kaldırılması, serbest zaman etkinlik listesinin çıkarılması, ev içi etkinliklerindeki temizlik yapma, dolap düzenleme gibi becerilerin serbest zaman etkinlikleri olarak alınmaması önerilmiştir. Bu kısımlarda uzmanların önerileri doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılarak ilave edilmesi gereken kısımlar eğitim paketinin içeriğine eklenmiştir.

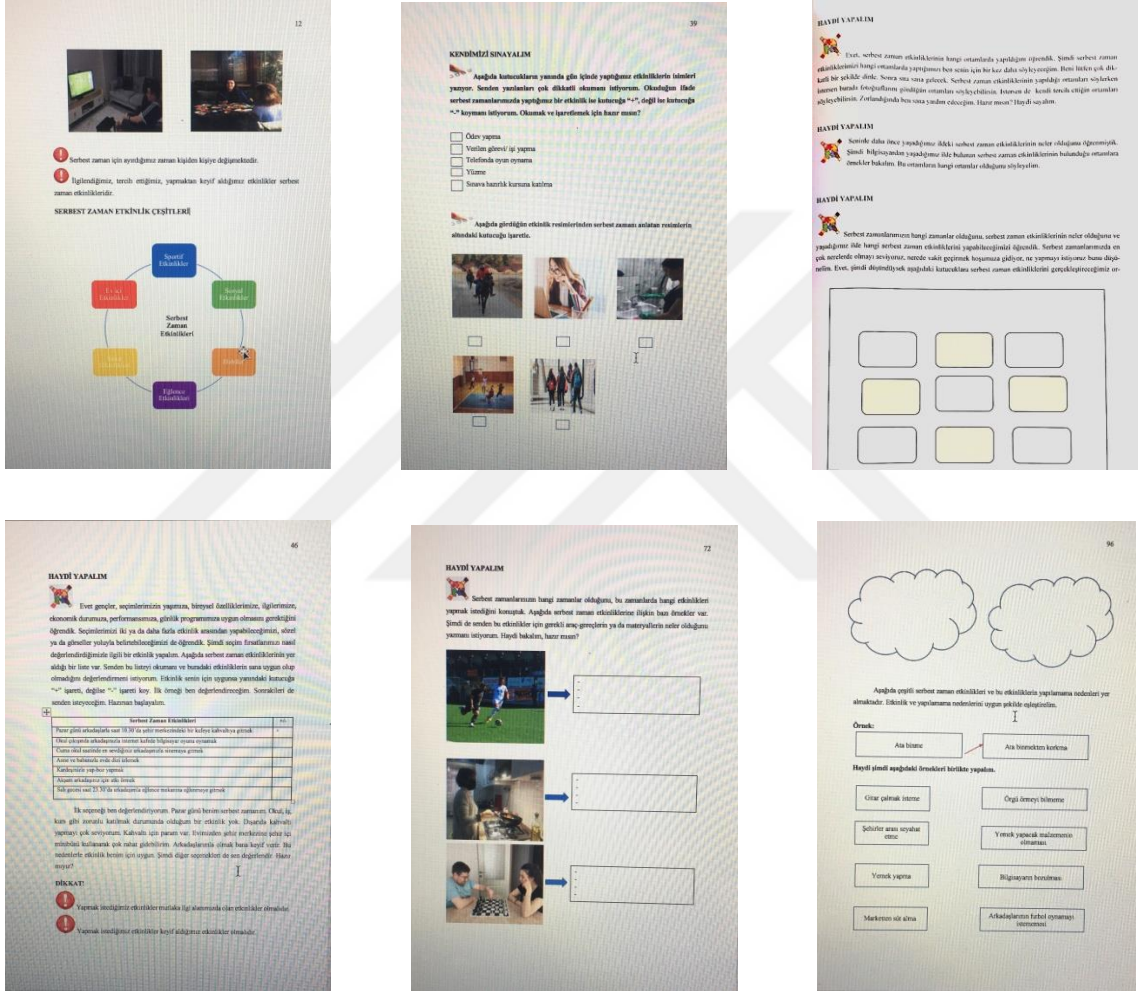
Uzmanlar tarafından öncelikli etkinliklerin belirlenmesi tablosunun araştırmanın katılımcılarına yönelik düzenlenmesi, serbest zaman etkinlikleri evde ya da dışarıda yapılabilir ifadesinin resimlerle örneklenmesi, etkinlikler sıralanırken kültürel etkinliklerin ön sıraya konulması önerilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. “Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için ulaşım nasıl sağlanır?” kısmında “güvenlik” konusuna ve etkinlik ortamına ulaşma konusunda OSB olan gençler cep telefonu kullanıyorlarsa navigasyon kullanımına değinilmesi

önerilmiştir. Bu konudaki kısma OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirme sürecinde ne gibi güvenlik önlemleri alabilecekleri konusunda açıklamalar içeren bilgiler eklenmiştir. “Etkinlikte kullanılacak araç-gereçler nasıl hazırlanır?” konusunda bazı etkinlikler için araç-gereçlerin önceden planlanmasının gerektiği, bazıları için de etkinlik sürecince planlanması gerektiğine dikkat çekilmesi, “Etkinliğin yapılacağı ortama nasıl gidilir?” konusunda önceden hazırlık gerektiren etkinlikler varsa o hazırlıkların tamamlanmasının ardından etkinlik ortamına gidileceğinin eklenmesi, serbest zaman etkinliklerinin yapılacağı ortamların katılımcıların yaşadıkları şehir merkezinin haritası üzerinde işaretlenip bireyin evine göre karar verebilmesine olanak sağlayan bir etkinliğin hazırlanmasına ilişkin öneriler kapsamında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. İlk yardım kursuna katılmak ya da matematik kursuna katılmak kimileri için hobi olarak değerlendirilebilir. O nedenle “Kendimizi Sınayalım” kısmının son etkinliğine hastaneye gitme, fatura ödeme gibi seçeneklerin eklenmesi, sosyal etkileşimde bulunma bölümüne sosyal mesafe kurallarının ilave edilmesi, uzun cümlelerin birkaç cümleye bölünerek yazılması, problem çözme stratejilerinin örneklendirilmesine ilişkin öneriler kapsamında gerekli eklemeler ve düzenlemeler yapılmıştır.

Birinci bölümdeki “Dikkat” başlığında “Hangi zamanların serbest zamanlarımız olduğunu ayırt etmemiz ÖNEMLİ’dir.” cümlesinde neden önemli olduğunun kısaca açıklanması, daha vurgulu olması ve kolay hatırlanması için “ne, nasıl, ne zaman” şeklinde kısa soruların sorulması, “Yaşadığımız ilde dışarıda yapılabilecek uygun serbest zaman etkinlikleri nelerdir?” konusunda OSB olan genci güdülemek için burada bir örnek olay verilmesi ya da bir video izlettirilmesi ve sunumların PowerPoint sunu anlatımıyla desteklenmesine yönelik önerilere ilişkin değişiklikler yapılarak eğitim paketindeki konu içeriği güncellenmiştir. Düzenlemeler tamamlandıktan sonra SEZİDEP’e son hali verilerek eğitim paketi (EK-11) uygulama aşaması için hazır hale getirilmiştir. Tablo 2.6.’da SEZİDEP’in içeriği yer almaktadır.

Katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmelerine yönelik bilgi sahibi olmaları için hazırlanan “SEZİDEP” bir kitapçık olarak tasarlanarak “SEZİDEP El Kitabı” haline dönüştürülmüştür. “SEZİDEP El Kitabı” serbest zamana katılım için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin bilgi veren, bu becerilerin nasıl sergileneceğini açıklayan anlatımların, örnek etkinliklerin, görsellerin yer aldığı bir dokümandır. “SEZİDEP El Kitabı”nın içeriği, kitaptaki akış ve etkinlikler

araştırmacı tarafından hazırlanmış, tez danışmanı tarafından birkaç kez edit edilmiş, kitap içeriğine yönelik uzman görüşü alınmış, son olarak da tez danışmanının ve uzmanların görüşleri sonrasında gerekli düzenlemeler yapılarak 87 sayfadan oluşan “SEZİDEP El Kitabı”na son hali verilmiştir. “SEZİDEP El Kitabı”nın içeriğine ilişkin örnekler Görsel 2.1.’de ve eklerde Öğretim Materyalleri (SEZİDEP içeriği, SEZİDEP el kitabı, PowerPoint sunusu) Örnek Sayfalar (EK-11)’da yer almaktadır.

Görsel 2.1. SEZİDEP El Kitabı örnek sayfalar

Tablo 2.5. Serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketinin (SEZİDEP) içeriği (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016'dan uyarlanmıştır.)

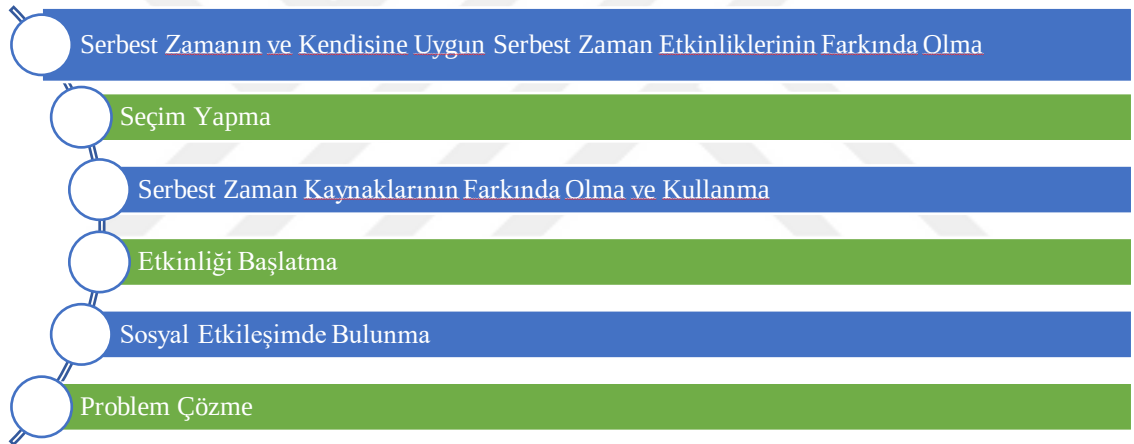
Serbest zamana katılımda “serbest zamanı yönetme becerileri” (içerik)	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretimine ilişkin amaçlar	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretiminde kullanılan yöntemler	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin değerlendirilmesi
Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma	1. Serbest zamanın ne olduğunu belirtme 2. Serbest zamanın ne olmadığını belirtme 3. Serbest zamanlarda yapılabilecek kendisine uygun (ör., yaş, beceriler, imkanlar vb.) etkinliklerin neler olduğunu belirtme 4. Yaşanan ilde dışarıda yapılabilecek kendisine uygun (ör., yaş, beceriler, imkanlar vb.) serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu belirtme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi
Seçim yapma	1. Seçim yapmanın ne olduğunu belirtme 2. Seçim fırsatlarının nasıl değerlendirildiğini belirtme 3. Kendi tercihlerini nasıl ifade ettiğini belirtme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi
Serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma	1. Serbest zaman etkinliklerinin nerede yapıldığını belirtme 2. Serbest zaman etkinliklerinin ne zaman yapıldığını belirtme 3. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için ulaşımın nasıl sağlandığını belirtme 4. Serbest zaman etkinlikleri için gerekli araç-gereçlerin ve materyallerin (ör., para, kıyafet, etkinliği yapabilmek için gerekli araç-gereçler vb.) neler olduğunu belirtme 5. Serbest zaman etkinliklerine kimlerle katılım sağlandığını belirtme 6. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli araştırmanın nasıl yapıldığını açıklama 7. Etkinlikleri yapabilmek için gerekli materyalleri (ör., araç, ekip, elbise, para vb.) belirtme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi
Etkinlikleri başlatma	1. Etkinliğin yapılacağı ortama nasıl gidildiğini belirtme 2. Etkinlikte kullanılacak araç-gereçlerin nasıl hazırlandığını belirtme 3. Kullanılacak araç-gereçlerin uygun yere nasıl taşınacağını belirtme 4. Etkinliği yapmak için kişilerin nasıl davet edildiğini belirtme 5. Etkinliğin nasıl gerçekleştirildiğini belirtme ve etkinliği gerçekleştirme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi

[Tablo 2.5. (Devam) Serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketinin (SEZİDEP) içeriği (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016'dan uyarlanmıştır.)].

Serbest zamana katılımda “serbest zamanı yönetme becerileri” (içerik)	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretimine ilişkin amaçlar	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretiminde kullanılan yöntemler	“Serbest zamanı yönetme becerileri”nin değerlendirilmesi
Sosyal etkileşimde bulunma	1. Sahip olması gereken sosyal becerilerin (ör., sıra alma, paylaşma, kurallara uyma vb.) neler olduğunu belirtme 2. Sahip olması gereken iletişim becerilerinin (ör., konuşma, dinleme vb.) neler olduğunu belirtme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi
Problem çözme	1. Etkinlik için olası problemin/problemlerin nasıl tanımlandığını belirtme 2. Problem için çözüm yollarının nasıl üretildiğini belirtme 3. Problem için en uygun çözüm yolunun nasıl seçildiğini belirtme 4. Çözüm yolunun uygulanarak problemin nasıl çözüldüğünü belirtme	-Doğrudan Öğretim Yöntemi	-Soru formu -Kontrol listesi

2.3.7.2. PowerPoint sunuları

PowerPoint sunularında “SEZİDEP El Kitabı”nın içeriğinde olmasına karar verilen konular (serbest zaman ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme) yer almıştır. Sunularda “SEZİDEP El Kitabı”nın içeriğinde yer alan konularla ilgili olarak aktarılan bilgi ve fotoğraflar yer almaktadır. PowerPoint sunularında “SEZİDEP El Kitabı”nda yer alan her bir bölüm ayrı ayrı olmak üzere toplam altı PowerPoint sunusu hazırlanmıştır. Bu sunuların en kapsamlı olanı konuyla da ilişkili olarak serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma sunusu iken en az kapsamlısı ise sosyal etkileşimde bulunma konusudur. Öğretim için hazırlanan PowerPoint sunularına ait örnekler Görsel 2.2.’de ve eklerde (EK-11) yer almaktadır.

DİKKAT!

Serbest zaman etkinliklerimizi yapmaktan keyif aldığımız etkinlikler arasından seçmeliyiz.

Serbest zaman etkinliklerimizi seçerken yaşımıza uygun etkinlikler olmasına dikkat etmeliyiz.

Serbest zaman etkinliklerimizi kolay ulaşabileceğimiz etkinlikler arasından seçmeliyiz.

Serbest Zaman Etkinlik Programım	
Etkinlik:	
Zaman ve Yer:	
Para:	
Araç-Gereçler:	
Ulaşım:	
Kimlerle Katılacağım:	

HAYDİ YAPALIM

Ece cumartesi günü öğleden sonra arkadaşlarıyla sinemaya gitmek istemiş ancak gidememiş. Sence neden olabilir? Düşünelim ve aşağıda yer alan alana yazalım.

Görsel 2.2. SEZİDEP sunu örnekleri

2.3.7.3. SEZİDEP'in etkililiğinin belirlemek üzere başlama düzeyi, uygulama, toplu yoklama ve izleme oturumlarında kullanılan veri toplama araçları ve hazırlanması

SEZİDEP eğitim paketinin OSB olan katılımcılar üzerindeki etkililiğini sınamak üzere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimini gerçekleştirmek üzere yürütülen “bilişsel edinim oturumları”ndaki verileri toplamak için “Serbest Zamanı Yönetmek İçin

Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” hazırlanmıştır. Bu veri toplama araçları başlama düzeyi, uygulama (öğretim), toplu yoklama, izleme aşamalarında veri toplamak amacıyla kullanılmıştır. Araştırmacı SEZİDEP eğitim paketinin içeriğinde yer alan konularla ilişkili olarak çoktan seçmeli, açık uçlu sorulardan oluşan bir soru formu hazırlamıştır. Soru formlarında SEZİDEP eğitim paketinin içeriğinde yer alan altı bölümün her birinden beşer soru olmak üzere toplam 30 soru yer almaktadır. Araştırmacı hazırladığı sorular için 13 uzmandan uzman görüşü almıştır. Bu sürecin sonrasında uzman görüşü alınan sorular uzmanların önerileri doğrultusunda düzenlenmiş ve sorulara son hali verilmiştir.

“Bilişsel edinim oturumları”nda SEZİDEP eğitim paketinin içeriğinde yer alan konuların öğretiminin gerçekleştirilmesinin ardından katılımcıların öğrendikleri becerileri toplumsal ortamlarda sergileyip sergilemediklerini ölçmek amacıyla da “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” hazırlanmıştır. Bu form katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme durumlarına göre serbest zamanı yönetme becerilerinden oluşan beceri analizi şeklinde hazırlanmıştır. “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” ve “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” araştırmacının tez danışmanının ve TİK üyelerinin önerileri doğrultusunda son halini almıştır. Bu veri toplama aracı, bilişsel edinim oturumunda yer alan konuların öğretime ilişkin %80 ölçütünü karşılayan OSB olan katılımcıların becerileri toplumsal ortamda sergilemeleri aşamasında veri toplamak amacıyla kullanılmıştır.

Araştırmada başlama düzeyi, toplu yoklama ve izleme oturumlarına ilişkin uygulama güvenilirliği verisi toplamak üzere bilişsel edinim yoklama oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-14)”, toplumsal ortam yoklama oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-15)”

kullanılmıştır. Araştırmada uygulama (öğretim) oturumlarına ilişkin uygulama güvenilirliği verisi toplamak üzere bilişsel edinim oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-16)”, toplumsal ortam oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-17)” kullanılmıştır.

2.3.8. Genel süreç

Araştırmanın ikinci aşamasının genel süreci pilot uygulama ve deney süreci olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Deney sürecinde başlama düzeyi oturumları, uygulama oturumları, günlük yoklama ve toplu yoklama oturumları, izleme oturumları yer almaktadır. Araştırmanın bilişsel edinim oturumları araştırmanın gerçekleştirildiği ilde bulunan il öğretmenevinde, bilişsel edinim oturumlarında öğrenilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi aşamasındaki oturumlar ise toplumsal ortamlarda (ör., AVM, park, lokanta, lunapark, kafe, müze, spor salonu vb.) gerçekleştirilmiştir. Serbest zamanı yönetme becerileri bilişsel edinim oturumları haftada altı gün, günde bir oturum şeklinde gerçekleştirilmiş ve her katılımcıyla bire-bir öğretim düzenlemesiyle yürütülmüştür. Oturumlar tüm katılımcılar için öğleden sonra 16.30-17.30 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Öğrenilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi aşaması katılımcıların serbest zaman olarak belirledikleri gün, tarih ve saatlerde, günde bir etkinlik olacak şekilde yürütülmüştür. Genel sürece ilişkin ayrıntılı bilgiler aşağıda başlıklar halinde yer almaktadır.

2.3.8.1. Deney sürecine hazırlık

Araştırmada deney süreci öncesinde birtakım hazırlıklar yapılmıştır. Bu hazırlıklar; (a) araştırma kapsamında gerçekleştirilecek tüm aşamaları kapsayacak şekilde ve ilerleyen zamanlarda araştırmanın yayın haline getirilmesi için Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan etik kurul izninin alınması, (b) katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerini sağlamak üzere gereksinimlerine ve alanyazına dayalı olarak “serbest zamanı yönetme becerilerinin” belirlenmesi, (c) bu becerilere dayalı olarak öğretim materyallerinin (ör., SEZİDEP el kitabı, PowerPoint sunusu, çalışma sayfaları vb.) hazırlanması, (d)

katılımcıların ebeveynleriyle görüşülerek gerekli izinlerin alınması, (e) öğretim için gerekli ön koşul becerilerin ve özelliklerin belirlenmesi, (f) ön koşul beceriler değerlendirilerek araştırmanın katılımcılarının belirlenmesi, (g) pekiştireç belirleme formu (EK-9) aracılığıyla katılımcıların pekiştireç tercihlerinin belirlenmesi, (h) katılımcıların ebeveynleriyle ebeveyn bilgilendirme toplantısının yapılması ve (ı) veri toplama aşamasında kullanılacak araç-gereçlerin hazırlanması şeklinde gerçekleşmiştir.

Yukarıda sıralanan hazırlıkların yanı sıra gerçekleştirilen bilişsel edinim ve toplumsal ortam oturumları için de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bilişsel edinim oturumlarında ortama araştırmacının ve katılımcının her hareketini görecektir şekilde kamera ayağına sabitlenmiş bir kamera yerleştirilmiştir. Bilişsel edinim oturumları kamerayla kayıt altına alınmıştır. Toplumsal ortamlarda çok sayıda ve farklı kişilerin olması, ortamdaki her bir kişiden izin alınmasının gerekmesi, çalışma sırasında bu kişilerin çekilen video kayıtlarında görünebileceği ve bu durumun etik açıdan sıkıntı oluşturması, seçilen etkinliklerin süresinin uzun olması ve tüm bu sürelerde sürecin video kaydına alınmasının zor olması gibi nedenlerle toplumsal ortam oturumları videoyla kayıt altına alınamamıştır. Bu nedenle bu ortamdaki veriler bağımsız bir gözlemci aracılığıyla toplanmıştır.

Araştırmacı öğretim oturumlarında kullanılacak pekiştireçlerin belirlenmesi için pekiştireç değerlendirme oturumu gerçekleştirmiştir. Araştırmacı tarafından öncelikle katılımcıların yaş düzeyine uygun olacak şekilde bir pekiştireç belirleme formu (EK-9) hazırlanmıştır. Hazırlanan bu liste katılımcılara verilerek kendilerinden tercih edebilecekleri pekiştireçleri “Pekiştireç Belirleme Formu”na işaretlemeleri istenmiştir. Böylece katılımcıların tercih ettikleri pekiştireçler (ör., sözel pekiştireçler, sosyal pekiştireçler, nesne ve etkinlik pekiştireçleri) belirlenmiştir. Belirlenen bu pekiştireçler her bir katılımcının tercihinine uygun olarak öğretim sürecinde pekiştireç olarak kullanılmıştır.

2.3.8.2. Pilot uygulama

Araştırmanın ikinci aşamasına ilişkin uygulama sürecine başlamadan önce araştırma sırasında karşılaşılabilecek olası problemleri önceden belirlemek ve bu durumları düzenleyerek kontrol altına almak amacıyla pilot uygulamaya yer verilmiştir. Pilot uygulama araştırmanın gereksinim belirleme dahil olmak üzere tüm aşamalarında yer alan katılımcılardan farklı bir katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama 21

yaşında OSB tanılı, bir erkek katılımcıyla yürütülmüştür. Pilot uygulamadaki katılımcının müdahale aşamasındaki asıl katılımcılarla ön koşul özellikleri benzerlik göstermektedir. Katılımcıya ilişkin bilgilere katılımcılar başlığında ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Pilot uygulama öncesinde araştırmacı pilot uygulamayı gerçekleştirebilmek için katılımcının annesine telefonda çalışmayla ilgil genel bilgilendirme yapmış, ardından süreçle ilgili daha ayrıntılı görüşmek için anneyle randevulaşmıştır. Araştırmacı anneyle yüz yüze görüşerek çalışmayla ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Araştırmacı annenin çocuğunun çalışmaya katılmasını istediğini belirtmesinden sonra katılımcıyla da görüşmüştür. Araştırmacı katılımcıya ne gibi bir çalışma yapacaklarını, neler öğreneceklerini açıklamış ve kendisiyle çalışmak isteyip istemediğini sormuştur. Araştırmacı, katılımcının çalışmaya katılmayı kabul ettiğini açıklamasının ardından anneye ve katılımcıya gönüllü katılım onam formlarını vermiş, kendilerinden formları okuyup onaylamalarını ve sonrasında da imzalayıp kendisine teslim etmelerini istemiştir. Tüm bu aşamalardan sonra pilot uygulama süreci başlamıştır.

Pilot uygulama aşaması başlama düzeyi, uygulama, toplu yoklama ve izleme oturumlarından oluşmaktadır. Katılımcının serbest zamanı yönetme becerisine ilişkin olarak performansını belirlemek için hem toplumsal ortam hem de bilişsel edinim aşamalarında başlama düzeyi oturumlarına yer verilmiştir. Bu oturumlarda üç başlama düzeyi verisi toplanmıştır. Toplumsal ortam ve bilişsel edinim oturumlarında katılımcıların beceri basamaklarına ilişkin tepkileri ilk eksi (-) alınan basamakta değerlendirmeye son verilmesini içeren tek fırsat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Diğer iki başlama düzeyi oturumunda da benzer süreç izlenmiştir.

Başlama düzeyi oturumlarının ardından katılımcıyla serbest zamanı yönetme becerilerinin (ör., serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) öğretimi üzerinde çalışılmıştır. Pilot uygulama oturumları haftanın altı günü, günde bir oturum, bire-bir öğretim düzenlemesiyle gerçekleştirilmiştir. Her bir oturumda tek bir becerinin öğretimi yapılmıştır. Öğretim oturumlarının her birinde öğretimi yapılan beceriyle ilişkili olarak ilgili bölümdeki “Kendimizi Sınayalım” soruları (5 soru) oturum sonunda katılımcılara sorularak oturum değerlendirmesi yapılmıştır. Bir beceride katılımcı 4/5 ölçütünü

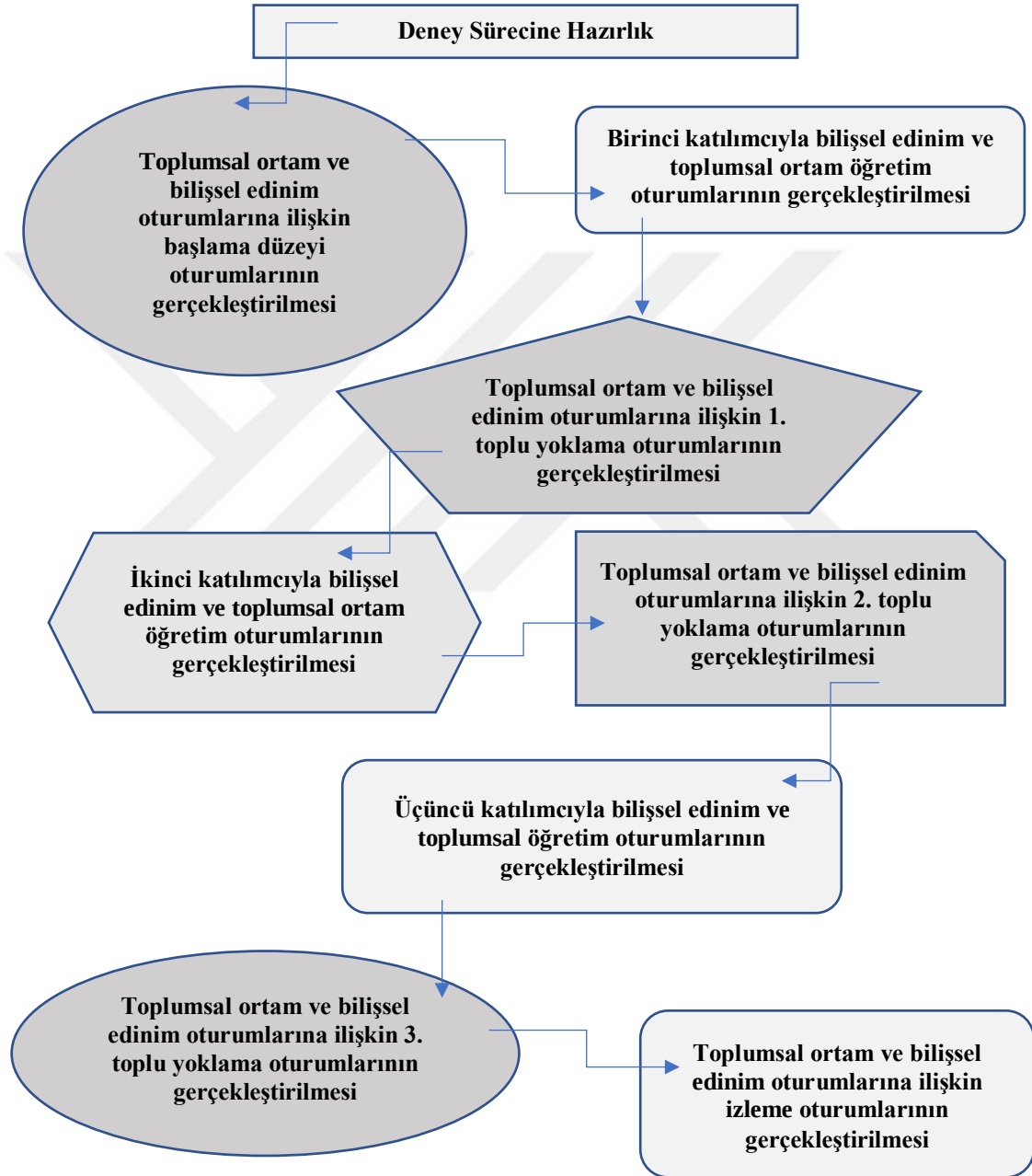
karşıladığında diğer becerinin öğretime geçilmiştir. Ölçüt karşılanmadıysa öğretim oturumlarına ek oturum yapılarak ölçütün karşılanması sağlanmıştır.

Pilot uygulama süreci, öğretim oturumlarının tamamında katılımcı için belirlenen %80 ölçütü karşılanarak üç oturum üst üste kararlı veri elde edilene kadar devam etmiştir. Bu aşamada ölçüt karşılanıp üç oturum üst üste kararlı veri elde edildiğinde bilişsel düzeyde edinilen bilgilerin (bilişsel edinim oturumları) toplumsal ortamlarda beceri olarak sergilenmesi aşamasına (toplumsal ortam oturumları) yer verilmiştir. Toplumsal ortam aşamasında katılımcıdan üç oturum üst üste %100 olarak serbest zamanını değerlendirmesi beklenmiştir. Katılımcı üç oturum üst üste %100 olarak serbest zamanını değerlendirdiğinde oturum sonlandırılmıştır. Pilot uygulamanın etkililik verileri 27.04.2022-29.05.2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Pilot uygulama sonucunda alınan kararlar izleyen şekildedir:

- ✓ Toplumsal ortamlarda becerilerin sergilenmesi için düzenlenen oturumlarda tek fırsat yöntemine göre veri toplarken katılımcıların ilk eksi (-) aldığı basamakta oturumu sonlandırıp katılımcıları evlerine geri göndermenin katılımcıların motivasyonunu kırdığı gözlenmiştir. Bu nedenle bu aşamada TİK üyelerinin de onayı alınarak tek başlama düzeyi verisinin alınmasının daha uygun olacağına karar verilmiştir.
- ✓ Bilişsel edinim oturumlarında serbest zamanı yönetme becerileri olan “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma”, “seçim yapma”, “serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma”, “etkinliği başlatma”, “sosyal etkileşimde bulunma” ve “problem çözme” becerilerinin haftada altı gün, günde bir oturum, bir oturumda tek bir beceri olmak üzere katılımcılara sunulması planlanmıştır.
- ✓ Öğretim aşamasında her bir beceri için düzenlenen oturumlar sonundaki oturum değerlendirmesinde becerilerin ediniminde 4/5 ölçütü karşılanmadığında becerinin öğretimini özetleyen ek oturumların yapılmasına karar verilmiştir. Bu ek oturumlarda katılımcı SEZİDEP eğitim paketinin içeriğinde yer alan bölümlerden/öğretilecek becerilerden hangisi/hangilerinde güçlük yaşıdıysa o konuda öğretim yapılması , becerilerin aynı sırada sunulması kararlaştırılmıştır.

2.3.8.3. Deney süreci

OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğini sınaama aşamasının deney sürecine ilişkin tüm ayrıntıları Şekil 2.3.'te ve izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Şekil 2.3. Deney süreci

2.3.8.3.1. Başlama düzeyi oturumları

Araştırmanın bağımsız değişkeni olarak tanımlanan SEZİDEP uygulanmadan önce katılımcıların var olan performanslarını belirlemek amacıyla başlama düzeyi oturumları gerçekleştirilmiştir. Başlama düzeyi oturumları hem toplumsal ortamda becerilerin sergilenmesi hem de bilişsel edinim oturumları için düzenlenmiştir.

Toplumsal Ortam Aşaması Başlama Düzeyi Oturumları: Toplumsal ortamlarda becerilerin sergilenmesi aşaması il öğretmenleri bahçesinde yürütülmüştür. Toplumsal ortamlarda pilot çalışma sonunda alınan karara uygun olarak bir oturum başlama düzeyi verisi alınmıştır. Bu durumun nedeni ard arda birkaç kez toplumsal ortama çıkıp ilk basamakta eksi alındıktan sonra oturumun sonlandırılması ve katılımcıları evlerine göndermenin katılımcılar için olumsuz bir durum oluşturacağı, çalışmaya karşı motivasyonlarını düşüreceğinin düşünülmesidir. Bire-bir öğretim oturumu düzenlemesiyle gerçekleştirilen oturumların arasında 180 dakikalık bir süre olacak şekilde oturumlar planlanmıştır. Bu oturumlarda katılımcıların beceri basamaklarına ilişkin tepkileri tek fırsat yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu aşamada hedef uyaran sunulduktan sonra katılımcının belirlenen sürede (5sn) beceri analizindeki basamakları sergilemeye başlaması beklenmiştir. Tek fırsat yönteminde belirlenen yanıt aralığı (5sn) süresinde katılımcının tepkide bulunmadığı ya da yanlış yaptığı ilk basamaktan itibaren araştırmacı beceri analizinin yer aldığı veri kayıt formundaki tüm basamaklara (-) işareti koyarak oturumu sonlandırmıştır. Başlama düzeyi oturumları video kameralarla kayıt altına alınmamış, toplumsal ortamlarda kayıt tutmak amacıyla bir gözlemci yer almıştır. Başlama düzeyi oturumlarında toplumsal bir ortam (il öğretmenleri bahçesi) seçilmiş, o ortamda gerekli olacak araç-gereçler (ör., veri kayıt formu, kalem, silgi vb.) hazır hale getirilmiştir. Başlama düzeyi oturumları her katılımcıda izleyen şekilde gerçekleştirilmiştir.

Toplumsal ortamlarda becerilerin sergilenmesi aşamasında başlama düzeyi verisi toplarken araştırmacı katılımcının adını söyleyerek yapılacak çalışma hakkında katılımcıya bilgi vermiştir. Araştırmacı belirlenen toplumsal ortamda (il öğretmenlerinin bahçesi) katılımcının karşısında ve ayakta kalarak “Hoşgeldin (katılımcının adını söyleyerek). Bugün seninle serbest zamanlarını değerlendirebilmen için bir çalışma yapacağız. Hazır mısın?” diyerek katılımcının dikkatini çekmiştir. Araştırmacı katılımcıdan jest ve mimiklerle (ör., kafa sallama, parmakla tamam işareti yapma vb.) ya da sözel ifadeyle (ör., “Evet.”, “Hazırım.” vb.) çalışmaya hazır olduğu geribildirimini

aldıktan sonra “Harika, hazırsan başlayalım o halde.” diyerek katılımcının davranışını pekiştirmiş ve ardından beceri yönergesini (Hadi serbest zaman değerlendir.) sunmuştur. Araştırmacı katılımcıdan o an serbest zamanı yönetme becerilerini sergileyerek serbest zamanını değerlendirmesini beklemiştir. Araştırmacı, katılımcının belirlenen yanıt aralığı (5sn) içerisindeki tepkilerini “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu’na (EK-13)” kaydetmiştir. Araştırmacı tek fırsat yöntemine göre katılımcı beceri basamaklarına doğru tepki vermişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepki vermemişse bu yanıtların her ikisini de yanlış tepki olarak kabul etmiş ve eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru tepkilerini “Harikasın sen, ne güzel yaptın.” gibi sözel ifadelerle pekiştirirken yanlış tepkileri ve tepkide bulunmaması karşısında herhangi bir pekiştirme yapmamış ya da ipucu sunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Bu sürecin ardından araştırmacı katılımcıya dönerek “Evet, çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur. Tüm katılımcılarda bir oturum başlama düzeyi verisi topladıktan sonra bilişsel edinim aşaması başlama düzeyi oturumlarına geçilmiştir. Bütün katılımcılarda başlama düzeyi oturumlarındaki doğru tepki yüzdeleri her oturum sonrasında hesaplanmış ve günlük olarak grafiğe aktarılmıştır.

Bilişsel Edinim Aşaması Başlama Düzeyi Oturumları: Bilişsel edinim oturumları il öğretmenevinde bir salonda, günde bir oturum ve oturumlar arasında 30 dakikalık bir süre olacak şekilde planlanmıştır. Bire-bir öğretim oturumu düzenlemesiyle gerçekleştirilen bu aşama tüm katılımcılarda üç oturum ard arda kararlı veri elde edilinceye kadar devam etmiştir. Başlama düzeyi oturumlarında katılımcıların tepkileri tek fırsat yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tek fırsat yöntemine göre performans alınırken bireyin soruları yanıtlaması için bireye fırsat verilmiştir. Bu aşamada katılımcıdan 5 sn. olan yanıt aralığı süresinde soruyu okuyup yanıtlamaya başlaması beklenmiştir. Araştırmacı böyle bir durumda veri kayıt formunda doğru sergilenen basamak/basamaklara veya doğru yanıtlanan soru/sorulara (+) işareti koymuştur. 5 sn. olan yanıt aralığı süresinde katılımcının herhangi bir tepkide bulunmaması, yanıt aralığı süresinde tepkide bulunmasına rağmen beceri basamağını uygun süre ve biçimde tamamlamaması beceri analizindeki basamağın yanlış yapıldığını göstermiştir.

Araştırmacı böyle bir durumda veri kayıt formunda yanlış sergilenen basamak/basamaklara veya yanlış yanıtlanan soru/sorulara (-) işaretiyle işaretleme yapmıştır. Başlama düzeyi oturumlarında ortam düzenlenmiş, araç-gereçler (ör., soru formu, kalem, silgi vb.) hazır hale getirilmiştir. Ortama araştırmacının ve katılımcının her hareketini görecektir şekilde kamera ayağına sabitlenmiş bir kamera yerleştirilmiş, oturumlar bu kamerayla kayıt altına alınmıştır. Başlama düzeyi oturumları her katılımcıda izleyen şekilde gerçekleştirilmiştir.

Bilişsel edinim aşaması başlama düzeyi oturumlarında araştırmacı katılımcının adını söyleyerek yapılacak çalışma hakkında katılımcıya bilgi vermiştir. Araştırmacı katılımcının yanında ve oturarak “Merhaba (katılımcının adını söyleyerek). Bugün seninle serbest zamanlarını değerlendirebilmen için bir çalışma yapacağız. Araştırmacı katılımcıyla kısa bir süre sohbet ettikten sonra formu katılımcıya göstererek “Evet, ben şimdi sana bir form vereceğim. Senden bu formda yer alan soruları yanıtlamanı istiyorum. Soruları okumakta veya anlamakta zorlanırsan ben sana soruları açıklayacağım. Senden soruları dikkatlice okumanı ve beni dikkatlice dinleyip sorulara yanıt vermeni istiyorum. Soruları dikkatli okursan, beni dikkatlice dinlersen ve benimle güzel çalışırsan dersimizin sonunda (oturum sonunda verilecek pekiştireç) kazanacaksın. Hazır mısın?” demiştir. Araştırmacı katılımcıdan jest ve mimiklerle (ör., kafa sallama, parmakla ok işareti yapma vb.) ya da sözel ifadeyle (ör., “Evet.”, “Hazırım.” vb.) çalışmaya hazır olduğu geribildirimini aldıktan sonra “Harika, hazırsın, o zaman çalışmamıza başlayabiliriz.” diyerek katılımcının davranışını pekiştirmiş ve ardından beceri yönergesini (Hadi soruları yanıtla.) sunmuştur. Katılımcıdan formda yer alan soruları tek tek yanıtlamasını istemiştir. Araştırmacı, katılımcının belirlenen yanıt aralığı içerisindeki tepkilerini “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kaydetmiştir. Araştırmacı, tek fırsat yöntemine göre katılımcı sorulara doğru tepki vermişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepki vermemişse bu yanıtların her ikisini de yanlış tepki olarak kabul etmiş ve eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru tepkilerini “Harika, çok güzel.” gibi sözel ifadelerle pekiştirirken yanlış tepkileri ve tepkide bulunmaması karşısında herhangi bir pekiştirme yapmamış ya da ipucu sunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Araştırmacı katılımcının formda yer alan tüm soruları yanıtlamasının ardından katılımcıya dönerek “Evet,

çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur. Birinci katılımcıda %80 ölçüt karşılanınca öğretim oturumlarına geçilmiştir. Bütün katılımcılarda başlama düzeyi oturumlarındaki doğru tepki yüzdeleri her oturum sonrasında hesaplanmış ve günlük olarak grafiğe aktarılmıştır.

2.3.8.3.2. Günlük yoklama oturumları

Yürütülen bu araştırma doğrudan öğretim yönteminin basamakları olan gereksinim oluşturma, model olma, rehberli uygulamalar, bağımsız uygulamalar (günlük yoklama oturumları), haftalık, aylık tekrarlar, değerlendirme basamakları takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Bağımsız uygulamalar basamağı öğretim oturumları sürecinde yer alan günlük yoklama oturumlarında değerlendirilmiştir.

Bilişsel Edinim Aşaması Günlük Yoklama Oturumları: Araştırma kapsamında bilişsel edinim aşamasında düzenlenen günlük yoklama oturumları birinci öğretim oturumu dışında her bir öğretim oturumu öncesinde, katılımcıların hedef beceriyi ne kadar edindiğini ve bu becerilerin öğretime devam edilip edilmeyeceğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Günlük yoklama oturumlarında %80 ölçüt karşılanıp üç oturum üst üste kararlı veri elde edilinceye kadar veri toplanmaya devam edilmiştir. Günlük yoklama oturumları bilişsel edinim başlama düzeyi oturumları başlığında açıklanan süreçle aynı şekilde gerçekleştirilmiştir. Günlük yoklama oturumlarındaki katılımcı tepkileri “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kaydedilmiştir. Katılımcıların sergilemiş oldukları doğru tepki yüzdeleri düzenlenen her bir yoklama oturumu sonrasında hesaplanmış ve günlük olarak grafiğin uygulama evresi kısmına işlenmiştir.

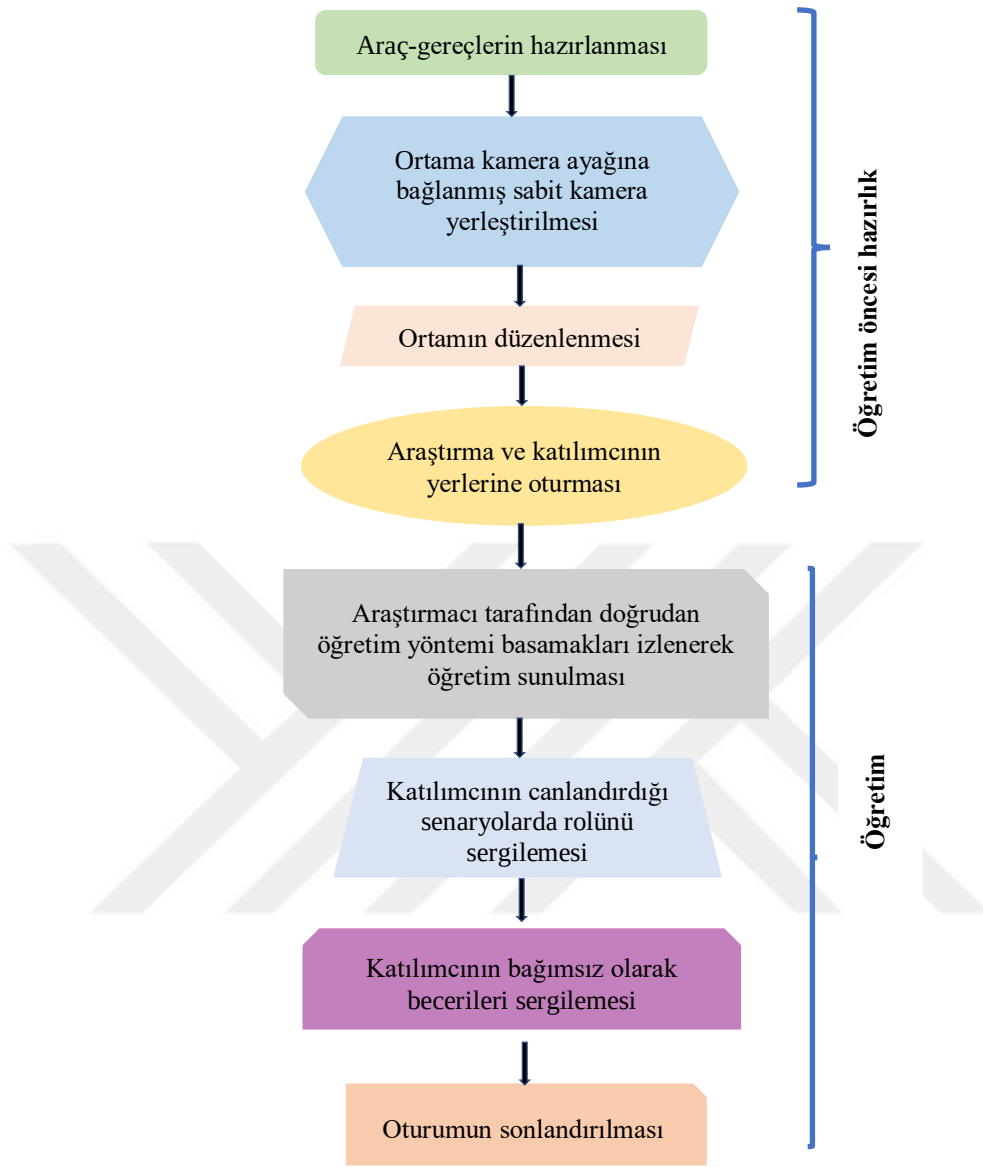
Toplumsal Ortam Aşaması Günlük Yoklama Oturumları: Araştırma kapsamında toplumsal ortam aşamasında düzenlenen günlük yoklama oturumları OSB olan katılımcıların bilişsel edinim aşamasında edindikleri bilgileri toplumsal ortamlarda beceriye dönüştürüp bağımsız olarak sergileyip sergilemediklerini değerlendirmek üzere gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlar katılımcıların hedef beceriyi ne kadar edindiğini ve bu becerilerin öğretime devam edilip edilmeyeceğini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Günlük yoklama oturumlarında tek oturum veri toplanmıştır. Katılımcı ilk oturumda

%100 ölçütü karşıladığı için toplumsal ortamlarda öğretim yapılmasına gereksinim kalmamıştır. Günlük yoklama oturumları toplumsal ortam başlama düzeyi oturumları başlığında açıklanan süreçle aynı şekilde gerçekleştirilmiştir. Günlük yoklama oturumlarındaki katılımcı tepkileri “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu’na (EK-13)” kaydedilmiştir. Katılımcıların sergilemiş oldukları doğru tepki yüzdeleri düzenlenen her bir yoklama oturumu sonrasında hesaplanmış ve günlük olarak grafiğin uygulama evresi kısmına işlenmiştir. OSB olan katılımcılar bilişsel edinim öğretim oturumları sonrasında düzenlenen toplumsal ortam öğretim oturumlarında (doğrudan öğretim yönteminin bağımsız uygulamalar aşaması) edindikleri bilgileri beceriye dönüştürerek bağımsız olarak sergiledikleri için bu ortamlarda ek öğretim oturumlarına gereksinim kalmamıştır.

2.3.8.3.3. Öğretim oturumları

Öğretim oturumlarında öğretilmesi hedeflenen serbest zamanı yönetme becerileri araştırmacı tarafından altı öğretim oturumunda katılımcılara sunulmuştur. İkinci katılımcı için “seçim yapma” becerisinin öğretim oturumunda ek oturum düzenlenmiştir.

Bilişsel Edinim Aşaması Öğretim Oturumları: Başlama düzeyi oturumlarında üç oturum ard arda kararlı veri elde edilmesinin ardından öğretim oturumlarına geçilmiştir. Oturumlar hafta içi altı gün, günde bir oturum şeklinde, öğleden sonra saat 16.30-17.30 aralığında ve bire-bir öğretim düzenlemesiyle gerçekleştirilmiştir. Öğretim oturumları il öğretmenevinde bir salonda yürütülmüştür. Öğretim oturumlarının hepsinde araç-gereç olarak “SEZİDEP El Kitabı, PowerPoint sunusu, çalışma sayfaları, etkinlik araç-gereçleri” kullanılmıştır. Öğretim oturumlarının tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve oturumlar video kamerayla kayıt altına alınmıştır. Öğretim sürecine ilişkin akış Şekil 2.4.’te yer almaktadır. Şekil 2.4. incelendiğinde öğretim sürecinin temelde yedi aşaması olduğu görülmektedir. Araç-gereçlerin, ortamın hazırlanması, araştırmacı ve katılımcının yerlerinde hazır bulunmaları, öğretimin sunulması gibi aşamalar öğretim süreci hazırlıklarını açıklamaktadır. Bu aşamalarda araştırmacı öğretim süreci için gerekli olan hazırlıkları tamamlamıştır. Öğretim süreci aşaması araştırmanın deney sürecini gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan aşamalardan oluşmaktadır. Katılımcıların hedef beceriyi sergileyebilmesi için bu aşamada araştırmacının üzerine düşen görevleri uygun biçimde gerçekleştirmesiyle sağlanmıştır.

Şekil 2.4. Doğrudan öğretim yöntemiyle yürütülen bilişsel edinim öğretim oturumları uygulama süreci

Öğretim oturumları doğrudan öğretim yöntemine göre planlanmıştır. Araştırma sürecinde gerçekleşen bütün öğretim oturumları, doğrudan öğretiminin aşamaları olan “gereksinim oluşturma, model olma, rehberli uygulamalar, bağımsız uygulamalar (günlük yoklama oturumları)” kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlar video kamerayla kayıt altına alınmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı tarafından hazırlanan “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kullanılmıştır.

Gereksinim oluşturma aşaması: Bu aşamada katılımcı ve araştırmacı masada karşılıklı olacak şekilde oturmuşlardır. Araştırmacı katılımcıya serbest zamanın ne olduğu, kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin neler olduğu, bu beceriler üzerinde neden çalışıldığı, bu becerileri öğrenmenin kendisine neler kazandıracak konularını açıklamıştır (ör., “Serbest zaman, kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinlikleri içeren zamanlardır. Bu zamanlarda mutlu oluruz, yaşamdan keyif alırız. Yaşımıza, bireysel özelliklerimize, performansımıza, ekonomik durumumuza, günlük programımıza dikkat ederek seçtiğimiz etkinler bizim için uygundur. Senin kendi günlük planlarını yapabilmen, planlı, düzenli ve mutlu bir yaşam sürmen için bu beceriyi öğreniyoruz. Bu beceriyi öğrendiğinde ailenle ve arkadaşlarınla daha fazla zaman geçirecek, daha mutlu yaşayacak ve kendi yaşamını kendin planlayabileceksin). Böylece araştırmacı katılımcıya öğreneceği konuya yönelik açıklamalar yaparak katılımcının dikkatini çalışmaya yöneltmesini sağlamıştır. Araştırmacı “Biz bugün seninle serbest zamanın ve sana uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma becerisini çalışacağız. İlk olarak serbest zamanın ne olduğunu, serbest zamanın ne olmadığını açıklamayı öğreneceğiz. Ardından serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşadığın ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu sıralamayı öğreneceğiz. Araştırmacı, katılımcıya çalışma sonunda kazanacağı pekiştireci açıklayarak katılımcının derse güdülenmesini sağlamıştır. Ardından araştırmacı katılımcıya “Hazır mısın? Hazırsan uygulamaya başlayabiliriz.” ifadesini yöneltmiştir. Araştırmacı katılımcıdan sözel olarak ya da jest ve mimiklerle hazır olduğuna ilişkin işaret aldıktan sonra “Harika, o halde başlayalım.” diyerek model olma aşamasına geçmiştir.

Model olma aşaması: Bu aşamada araştırmacı serbest zamanın ne olduğunu ve ne olmadığını, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşanan ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu açıklayarak katılımcıya model olmuştur. Örneğin araştırmacı “Evet, şimdi hangi zamanlar bizim serbest zamanlarımız söyleyelim. Önce ben hangi zamanların serbest zamanlarımız olduğunu söyleyeceğim. Ben söylerken beni dikkatlice dinlemeni istiyorum. Ardından sen söyleyeceksin. Gerekirse sayarken sana yardımcı olacağım. Hazır mısın? Hadi bakalım şimdi serbest zamanlarımızın hangi zamanlar olduğunu söyleyelim.” açıklamasını yapmış ve “Serbest zaman, kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz,

yaşamdan keyif aldığımız zamanlardır.” diyerek katılımcıya model olmuştur. Ardından katılımcıya “Şimdi hangi zamanlar bizim serbest zamanlarımız, sen söyle.” diyerek katılımcının tepkide bulunması için 5 sn. beklemiştir. Katılımcı 5 sn. içinde doğru tepkide bulunmuşsa “Harikasın. Evet serbest zaman, kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlardır.” diyerek katılımcıyı pekiştirmiştir. Katılımcı yanlış tepkide bulunmuşsa ya da tepkide bulunmamışsa araştırmacı katılımcıya tekrar model olarak davranışı gerçekleştirmesini sağlamıştır. Diğer serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi sırasında da aynı süreç izlenmiştir. Model olma aşaması tamamlandıktan sonra rehberli uygulamalar aşamasına geçilmiştir.

Rehberli uygulamalar aşaması: Araştırmacı model olma aşamasını tamamladıktan sonra katılımcılarla rehberli uygulamalar aşamasına geçmiştir. Bu aşamada araştırmacı ile katılımcı masada karşılıklı olacak şekilde oturmuştur. Araştırmacı katılımcıya “Evet, serbest zamanın ne olduğunu ve ne olmadığını, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşadığın ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu benim nasıl açıkladığımı dinledin. Şimdi bunları senin açıklamayı istiyorum. Hadi başlayalım.” diyerek katılımcının çalışmaya dikkatini çekmiştir. Katılımcının çalışmaya dikkatini yöneltme davranışını “Harikasın, beni çok dikkatli dinliyorsun.” diyerek pekiştirmiştir. Ardından model olma sürecinde yaptığı gibi katılımcıya serbest zamanın ne olduğunu ve ne olmadığını, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşadığı ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu açıklamış ve her bir açıklamasından sonra açıklama yaptığı konuya ilişkin katılımcıya soru sormuştur. Örneğin araştırmacı katılımcıya serbest zamanı “kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren, mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlar” olarak açıklamış, ardından katılımcıya “Serbest zaman nedir?” diye sormuştur. Araştırmacı katılımcının tepkide bulunması için 5 sn. beklemiştir. Katılımcı 5 sn. içinde doğru tepkide bulunmuşsa “Harikasın. Evet, serbest zaman kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlardır.” diyerek katılımcıyı pekiştirmiştir. Katılımcı yanlış tepkide bulunmuşsa ya da tepkide bulunmamışsa araştırmacı katılımcıya serbest zamanın ne olduğunu tekrar söylemesi için model olmuş,

katılımcının atladığı kısımları tekrar söyleyeyerek ona ipucu sunmuştur. Diğer becerilerde de aynı süreç tekrarlanarak rehberli uygulamalar basamağı sonlandırılmıştır.

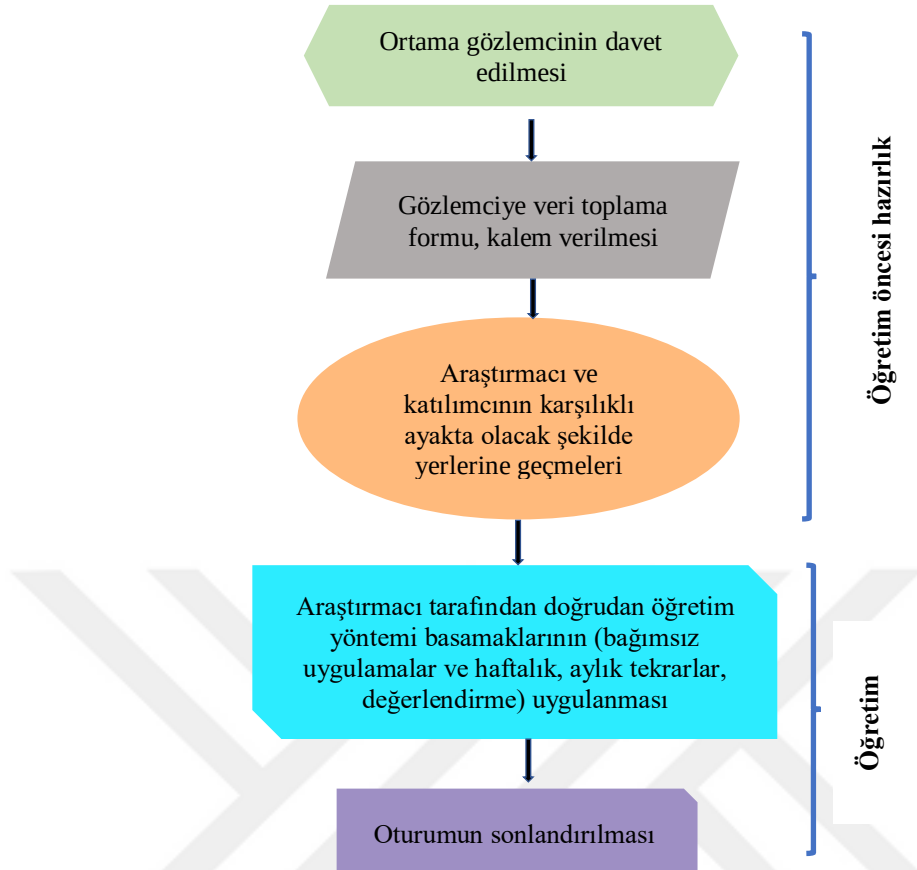
Bağımsız uygulamalar aşaması: Bu aşamada katılımcıdan bağımsız olarak yanıt vermesi beklenmektedir. Bu aşamadaki veriler günlük yoklama oturumlarında toplanmıştır. Süreç izleyen paragrafta açıklandığı gibi ilerlemiştir:

Araştırmacı ile katılımcı masada karşılıklı olacak şekilde oturmuştur. Araştırmacı katılımcıya “Evet, seninle bugün öğrendik. Şimdi de benim yardımım olmadan, bağımsız olarak öğrendiklerinle ilgili sana sorulan soruları yanıtlamaya sıra geldi. Şimdi sana bir form vereceğim. Senden bu formda yer alan soruları yanıtlamanı istiyorum. Soruları okumakta veya anlamakta zorlanırsan ben sana soruları açıklayacağım. Senden soruları dikkatlice okumanı ve beni dikkatlice dinleyip sorulara yanıt vermeni istiyorum. Soruları dikkatli okursan, beni dikkatlice dinlersen ve benimle güzel çalışırsan dersimizin sonunda (oturum sonunda verilecek pekiştireç) kazanacaksın. Hazır mısın?” demiştir. Araştırmacı katılımcıdan jest ve mimiklerle (ör., kafa sallama, parmakla ok işareti yapma vb.) ya da sözel ifadeyle (ör., “Evet.”, “Hazırım.” vb.) çalışmaya hazır olduğu geribildirimini aldıktan sonra “Harika, hazırsın, o zaman çalışmamıza başlayabiliriz.” diyerek katılımcının davranışını pekiştirmiş ve ardından beceri yönergesini (Hadi soruları yanıtla.) sunmuştur. Katılımcıdan formda yer alan soruları tek tek yanıtlamasını istemiştir. Araştırmacı, katılımcının belirlenen yanıt aralığı içerisindeki tepkilerini “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kaydetmiştir. Araştırmacı tek fırsat yöntemine göre katılımcı sorulara doğru tepki vermişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepki vermemişse bu yanıtların her ikisini de yanlış tepki olarak kabul etmiş ve eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru tepkilerini “Harika, çok güzel.” gibi sözel ifadelerle pekiştirirken yanlış tepkileri ve tepkide bulunmaması karşısında herhangi bir pekiştirme yapmamış ya da ipucu sunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Araştırmacı katılımcının formda yer alan tüm soruları yanıtlamasının ardından katılımcıya dönerek “Evet, çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur.

Katılımcıların sadece serbest zamanlarında istedikleri etkinlikleri gerçekleştirebilmeleri değil, araştırma tamamlandıktan sonra da yaşamlarını nitelikli şekilde sürdürebilmeleri, yaşamdan keyif almaları son derece önemlidir (Schalock vd., 2002). Serbest zaman etkinlikleri WHO'nun belirlediği yaşam kalitesi göstergelerinden bir tanesidir (WHO, 1997). Bu amaçla araştırma kapsamında katılımcılara serbest zamanlarını nasıl değerlendirebileceklerini öğrenmeleri için toplumsal ortamlarda becerileri sergilemeden önce serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin bilişsel edinim oturumları yoluyla öğretim sunulmuştur. Serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin bilişsel düzeyde öğretim yapılmasının amaçları arasında katılımcıların kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirme, kaliteli ve mutlu bir yaşamın bileşenlerinden olan serbest zamanlarında neler yapabileceklerini öğrenme yer almaktadır.

Toplumsal Ortam Aşaması Öğretim Oturumları: Başlama düzeyinde bir oturum veri elde edilen katılımcılarda öğretim oturumlarına geçilmiştir. Bilişsel edinim oturumlarında %80 ve üzeri ölçüt karşılayan katılımcılarda toplumsal ortam oturumlarında doğrudan öğretim yönteminin bağımsız uygulamalar aşamasına uygun şekilde veri toplanmıştır. Oturumlar katılımcıların belirledikleri saatlerde, günde bir etkinlik olacak şekilde düzenlenmiştir.

Doğrudan öğretim yönteminin bağımsız uygulamalar aşamasında OSB olan katılımcılardan bilişsel edinim aşamasında bilgi düzeyinde öğrendikleri becerileri toplumsal ortamlarda bağımsız şekilde beceri olarak sergilemeleri beklenmiştir. Bu nedenle OSB olan katılımcılara toplumsal ortamlarda doğrudan öğretim yönteminin diğer basamakları olan gereksinim oluşturma, model olma, rehberli uygulamalar aşamasına ilişkin bir öğretim yapılmasına gerek kalmamıştır. Toplumsal ortam öğretim oturumlarının bağımsız uygulamalar basamakları da araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Oturumlar video kamerayla kayıt altına alınamamış, ortamda kayıt tutmak için bir gözlemci yer almıştır. Öğretim sürecindeki aşamalar, üç tanesi öğretim sürecine hazırlığı içeren beş aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalarda araştırmacı öğretim süreci için gerekli olan hazırlıklıklarını tamamlamıştır. Toplumsal ortam oturumu öğretim sürecine ilişkin akış Şekil 2.5.'te yer almaktadır.

Şekil 2.5. Doğrudan öğretim yöntemiyle yürütülen toplumsal ortam öğretim oturumları uygulama süreci

Şekil 2.5. incelendiğinde öğretim sürecinin temelde beş aşaması olduğu görülmektedir. Öğretim süreci aşaması araştırmanın deney sürecinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan aşamalardan oluşmaktadır. Katılımcıların hedef beceriyi sergileyebilmesi için bu aşamada araştırmacının üzerine düşen görevleri uygun biçimde gerçekleştirmesiyle sağlanmıştır. Tüm katılımcılarda öğretim sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi izleyen paragraflarda yer almaktadır.

Öğretim oturumları doğrudan öğretim yöntemine göre planlanmıştır. Araştırma sürecinde gerçekleşen öğretim oturumları, doğrudan öğretiminin aşamaları olan bağımsız uygulamalar (günlük yoklama oturumları) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu oturumlarda araştırmacı tarafından hazırlanan “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılmıştır.

Bağımsız uygulamalar aşaması: Bu aşamada katılımcıdan bağımsız olarak bilişsel edinim aşamasında edindiği becerileri beceri olarak toplumsal ortamlarda sergilemesi beklenmiştir. Bu aşamadaki veriler günlük yoklama oturumlarında toplanmıştır.

Araştırmacı katılımcılardan serbest zamanları olduğunda WhatsApp uygulamasından ses kaydı göndererek kendisine haber vermelerini istemiştir. Bu ses kaydında araştırmacı katılımcılardan saat kaçta öğretmenevinin orada olacağını belirtmelerini beklemiştir. Katılımcının belirttiği saatte araştırmacı, katılımcı ve gözlemci ortamda hazır bulunmuşlardır.

Araştırmacı katılımcının karşısında ve ayakta kalarak “Hoşgeldin (katılımcının adını söyleyerek). Bugün seninle serbest zamanlarını değerlendirebilmen için bir çalışma yapacağız. Seninle serbest zamanın ne olduğunu, ne olmadığını, seçim yapmayı, serbest zaman etkinliklerine katılabilmen için gerekli kaynakların neler olduğunu, bir etkinliği nasıl başlatacağını, etkinliği sergilerken nasıl sosyal etkileşimde bulunacağını ve etkinlik öncesi, sırası ya da sonrasında karşılaşılabileceğin problemleri nasıl çözebileceğini öğrendik. Şimdi de benim yardımım olmadan, bağımsız olarak bu öğrendiklerimizi senin seçtiğin ortamlarda (etkinlik ortamına gitmeden önce belirtilen ortam) ve etkinliklerde uygulamayı istiyorum. Hazır mısın?” diyerek katılımcının çalışmaya dikkatini çekmiştir. Araştırmacı katılımcıdan jest ve mimiklerle (ör., kafa sallama, parmakla ok işareti yapma vb.) ya da sözel ifadeyle (ör., “Evet.”, “Hazırım.” vb.) çalışmaya hazır olduğu geribildirimini aldıktan sonra “Harika, hazırsan başlayalım o halde.” diyerek katılımcının davranışını pekiştirmiş ve ardından beceri yönergesini (Hadi serbest zaman değerlendir.) sunmuştur. Araştırmacı katılımcıdan o an serbest zamanı yönetme becerilerini sergileyerek serbest zamanını değerlendirmesini beklemiştir. Araştırmacı, katılımcının belirlenen yanıt aralığı (5sn) içerisindeki tepkilerini “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu’na (EK-13)” kaydetmiştir. Araştırmacı tek fırsat yöntemine göre katılımcı beceri basamaklarına doğru tepki vermişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepki vermemişse bu yanıtların her ikisini de yanlış tepki olarak kabul etmiş ve eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru tepkilerini “Harikasın sen, ne güzel yaptın.” gibi sözel ifadelerle pekiştirirken yanlış tepkileri ve tepkide bulunmaması karşısında herhangi bir pekiştirme yapmamış ya da ipucu sunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Bu sürecin ardından araştırmacı katılımcıya dönerek “Evet, çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde

katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur.

2.3.8.3.4. Toplu yoklama oturumları

Bu araştırmada toplu yoklama oturumları becerinin öğretiminin gerçekleştirildiği katılımcının, ulaştığı başarı düzeyini koruyup korumadığını ve öğretim oturumu düzenlenmeyen katılımcıların başlama düzeyinde gösterdiği performansı gösterip gösteremediğini, bir katılımcının öğretim oturumu tamamlandıktan sonra tüm katılımcıların var olan performanslarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Araştırmada katılımcıların serbest zamanı yönetme becerilerindeki performanslarının belirlenmesi amacıyla eş zamanlı olarak yoklama verisi toplanmıştır.

Bilişsel Edinim Aşaması Toplu Yoklama Oturumları: Bu oturumlarda araştırmacı tarafından hazırlanan “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kullanılmıştır. Toplu yoklama oturumlarında katılımcılardan beklenen, formda yer alan soruları doğru şekilde yanıtlamalarıdır. Toplu yoklama oturumlarında %80 ölçüt karşılanıp üç oturum üst üste kararlı veri elde edilinceye kadar veri toplamaya devam edilmiştir. Katılımcıların sergilemiş oldukları doğru tepki yüzdeleri düzenlenen her bir yoklama oturumu sonrasında hesaplanmış ve grafiğin toplu yoklama evresi kısmına işlenmiştir. Toplu yoklama oturumları başlama düzeyi oturumları başlığında açıklanan süreçle aynı şekilde gerçekleştirilmiştir.

Toplumsal Ortam Aşaması Toplu Yoklama Oturumları: Bu oturumlarda araştırmacı tarafından hazırlanan “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılmıştır. Toplu yoklama oturumlarında katılımcılardan beklenen, veri kayıt formunda yer alan beceriye ilişkin beceri basamaklarını doğru şekilde sergilemeleridir. Toplu yoklama oturumlarında %100 ölçüt karşılanıp üç oturum üst üste kararlı veri elde edilinceye kadar veri toplamaya devam edilmiştir. Toplu yoklama oturumları başlama düzeyi oturumları başlığında açıklanan süreçle aynı şekilde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sergilemiş oldukları her doğru tepki yüzdesi düzenlenen yoklama oturumu sonrasında hesaplanmış ve veriler grafiğin toplu yoklama evresi kısmına işlenmiştir.

Toplu yoklama oturumları bir yönüyle başlama düzeyi oturumlarından farklı gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı bilişsel edinim öğretim ve toplu yoklama oturumlarının ardından katılımcılara toplumsal ortamlarda çalışacaklarını, bunun için öncelikle öğretmenevinin bahçesinde buluşacaklarını belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak katılımcılara serbest zamanları olduğunda kendisine WhatsApp uygulamasından ses kaydı göndermelerini, bu ses kaydında saat kaçta (gün içerisinde belirlenen yanıt aralığı hafta içi ise 18.00 ve sonrası; haftasonu ise 10.00-21.00) öğretmenevinin bahçesinde olacaklarını belirtmelerini istemiştir. Toplu yoklama oturumlarında toplumsal ortamlarda katılımcıların gerçekleştirdikleri serbest zaman etkinlikleri izleyen paragraflarda yer almaktadır.

Berkay'ın toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: AVM'de teknoloji mağazası gezme, oyun saloununda oyun oynama, D&R mağazasını gezerek karikatür kitabı alma, üst geçitte araba fotoğrafı çekme, trileçe yiyip limonata içme, lunaparkta çarpışan arabalara binme, restoranda iskender kebab yeme, öğretmeniyle parkta sohbet etme, AVM'deki otomatik oyuncak makinesini inceleyerek oyuncak alma.

Selin'in toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: Annesiyle kafede kahve içme, bowling oynama, lunaparkta çarpışan arabalara ve atlı karıncaya binme, AVM'deki resim sergisini gezme, Migros markette gezme, kafede milkshake içme.

Toprak'ın toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: AVM'de zaman geçirme (ör., fast food restoranında hamburger yeme, oyun salonunda oyun oynama, otomatik oyuncak makinesinden oyuncak alma vb.) restoranda ıslak hamburger yeme, kent külliyesini gezme.

2.3.8.3.5. İzleme oturumları

Bu araştırmada izleme oturumları becerinin öğretimi sona erdikten sonra da katılımcıların öğrendikleri becerileri koruyup korumadıklarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. İzleme oturumları hem bilişsel edinim aşaması için hem de toplumsal ortamlar için gerçekleştirilmiştir. İzleme oturumları bilişsel edinim aşaması başlama düzeyi oturumları ve toplumsal ortam aşaması başlama düzeyi oturumlarına benzer bir süreç izlenerek yürütülmüştür. İzleme oturumları doğrudan öğretim yönteminin haftalık, aylık değerlendirme basamağını oluşturmaktadır. Öğretimde ölçüt karşılandıktan 1, 5 ve 12 hafta sonra izleme verileri toplanmıştır.

Bilişsel Edinim Aşaması İzleme Oturumları: İzleme verileri öğretim sona erdikten sonra da katılımcıların öğrendikleri becerileri koruyup korumadıklarını belirlemek için tüm katılımcılarda 1, 5 ve 12 hafta sonra olmak üzere üç oturumda toplanmıştır. İzleme oturumları başlama düzeyi oturumlarındakine benzer bir süreç izlenerek yürütülmüştür. İzleme oturumlarında pekiştireçlerde silikleştirilme yapılmıştır. Oturumun sonunda araştırmacı tarafından katılımcının çalışmaya katılım davranışı “Benimle çok güzel çalıştın. Katıldığın ve güzel çalıştığın için sana çok teşekkür ederim.” şeklinde sözel olarak pekiştirilmiştir. İzleme oturumlarındaki katılımcı tepkileri “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kaydedilerek hesaplanmıştır. Oturumlarda elde edilen veriler her izleme oturumundan sonra grafikte ilgili alan olan izleme evresi kısmına (İ) işlenmiştir.

Toplumsal Ortam Aşaması İzleme Oturumları: İzleme verileri öğretim sona erdikten sonra da katılımcıların öğrendikleri becerileri koruyup korumadıklarını belirlemek için tüm katılımcılarda 1, 5 ve 12 hafta sonra olmak üzere üç oturumda toplanmıştır. İzleme oturumları başlama düzeyi oturumlarındakine benzer süreç izlenerek yürütülmüştür. İzleme oturumları bir yönüyle başlama düzeyi oturumlarından farklı gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı bilişsel edinim öğretim ve toplu yoklama oturumlarının ardından katılımcılara toplumsal ortamlarda çalışacaklarını, bunun için öncelikle öğretmenevinin bahçesinde buluşacaklarını belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak katılımcılara serbest zamanları olduğunda kendisine WhatsApp uygulamasından ses kaydı göndermelerini, bu ses kaydında saat kaçta öğretmenevinin bahçesinde olacaklarını belirtmelerini istemiştir.

İzleme oturumlarında pekiştireçlerde silikleştirme yapılmıştır. Araştırmacı tarafından oturumun sonunda katılımcının çalışmaya katılım davranışı “Benimle çok güzel çalıştın. Katıldığın ve güzel çalıştığın için sana çok teşekkür ederim.” şeklinde sözel olarak pekiştirilmiştir. İzleme oturumlarındaki katılımcı tepkileri “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formuna (EK-13)” kaydedilerek hesaplanmıştır. Oturumlarda elde edilen veriler her izleme oturumundan sonra grafikte ilgili alana işlenmiştir. İzleme oturumlarında katılımcıların sergilemiş oldukları serbest zaman etkinlikleri aşağıda açıklandığı şekildedir.

Berkay'ın toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: Öğretmeniyle kafede kahve içme, arkadaşlarıyla parkta soğuk içecek içerek sohbet etme, scoter ile gezme.

Selin'in toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: Sinemada film izleme, öğretmeniyle kafede milkshake içme, vitrinlerdeki manken yüzlerini inceleme.

Toprak'ın toplumsal ortamlarda sergilediği serbest zaman etkinlikleri: Müze gezme, arkadaşlarıyla parkta soğuk içecek içerek sohbet etme, parkta bisiklete binme.

2.3.9. Verilerin toplanması

OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri konusundaki gereksinimlerine yönelik olarak hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınındığı bu aşamada etkililik ve güvenilirlik olmak üzere iki tür veri toplanmıştır.

2.3.9.1. Etkililik verilerinin toplanması

Etkililik verileri, katılımcıların serbest zamanlarını yöneterek serbest zamanlarını değerlendirebilmeleri için sergilemeleri gereken beceriye ilişkin başlama düzeyi, öğretim, toplu yoklama ve izleme oturumlarındaki tepkilerinin bilişsel edinim oturumlarında soru formu, toplumsal ortam oturumlarında ise beceri analizi kaydına göre hazırlanan veri kayıt formları aracılığıyla toplanmıştır. Etkililik verileri bilişsel edinim oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)”, toplumsal ortam oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılarak kaydedilmiştir.

Bilişsel edinim oturumlarında değerlendirmeler tek fırsat yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Tek fırsat yöntemine göre performans alınırken bireyin soruları yanıtlaması için bireye fırsat verilir. Bu aşamada katılımcıdan 5 sn. olan yanıt aralığı süresinde soruyu okuyup yanıtlamaya başlaması beklenmiştir. Araştırmacı böyle bir durumda veri kayıt formunda doğru sergilenen basamak/basamaklara veya doğru yanıtlanan soru/sorulara (+) işareti koymuştur. 5 sn. olan yanıt aralığı süresinde katılımcının herhangi bir tepkide bulunmaması, yanıt aralığı süresinde tepkide bulunmasına rağmen beceri basamağını uygun süre ve biçimde tamamlamaması beceri

analizindeki basamağın yanlış yapıldığını göstermiştir. Araştırmacı böyle bir durumda veri kayıt formunda yanlış sergilenen basamak/basamaklara veya yanlış yanıtlanan soru/sorulara (-) işaretiyle işaretleme yapmıştır. Araştırmacı herhangi bir ipucu ya da dönütte bulunmadan katılımcının çalışmaya katılım davranışını pekiştirerek oturumu sonlandırmıştır.

Toplumsal ortam oturumlarında değerlendirmeler tek fırsat yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Bu yönteme göre değerlendirme yapılırken katılımcıdan 5 sn. yanıt aralığı süresinde beceri basamaklarının uygun şekilde ve belirlenen sürede tamamlanması beklenmiştir. Bu şekilde tanımlanan tepki becerinin doğru yapıldığını göstermiştir. Araştırmacı formunda doğru yapılan basamak/basamaklar için veri kayıt formuna (+) işareti koymuştur. 5 sn. olan yanıt aralığı süresinde katılımcının herhangi bir tepkide bulunmaması, yanıt aralığı süresinde tepkide bulunmasına rağmen beceri basamağını uygun süre ve biçimde tamamlamaması beceri analizindeki basamağın yanlış yapıldığını göstermiştir. Böyle durumlarda ise tepkisiz kalınan ya da yanlış yapılan ilk basamakta araştırmacı veri kayıt formuna (-) işareti koymuş, herhangi bir ipucu sunmadan katılımcının çalışmaya katılım davranışını pekiştirerek oturumu sonlandırmıştır.

2.3.9.2. Güvenirlik verilerinin toplanması

Alanyazında bağımlı değişken ölçümüne yönelik “gözlemciler arası güvenilirlik” ve bağımsız değişken ölçümüne yönelik ise “uygulama güvenilirliği” verilerinin toplanması gerektiği belirtilmektedir (Wolery, Bailey ve Sugai, 1988). Araştırma kapsamında güvenilirlik verisi olarak OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmeleri için sergilemeleri gereken becerilere (serbest zamanı yönetme becerileri) ilişkin başlama düzeyi, uygulama (öğretim), toplu yoklama ve izleme oturumlarına ilişkin güvenilirlik verileri toplanmıştır. Katılımcıların serbest zaman eğitimini ifade eden bağımlı değişkenlere yönelik olarak hesaplanan toplam puan, ortalama ve frekans değerlerinin doğru olup olmadığına ilişkin “gözlemciler arası güvenilirlik” ve eğitim materyalini kapsayan bağımsız değişkenin planlandığı biçimde uygulanıp uygulanmadığına yönelik olarak da “uygulama güvenilirliği” verileri toplanmıştır. Toplumsal ortamlarda çok sayıda ve farklı kişilerin olması, ortamdaki her bir kişiden izin alınmasının gerekmesi, çalışma sırasında bu kişilerin çekilen video kayıtlarında görünebileceği ve bu durumun etik açıdan sıkıntı oluşturması, seçilen etkinliklerin süresinin uzun olması ve tüm bu sürelerde sürecin video kaydına alınmasının

zor olması gibi nedenlerle toplumsal ortam oturumları videoyla kayıt altına alınamamıştır. Bu nedenle bu ortamdaki veriler bağımsız bir gözlemci aracılığıyla toplanmıştır. Her iki güvenilirlik verisine ilişkin bilgiler izleyen başlıklarda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2.3.9.2.1. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin toplanması

Gözlemciler arası güvenilirlik “bir uygulamadaki aynı oturumlara ilişkin olarak iki bağımsız gözlemcinin birbirlerinden bağımsız olarak yaptıkları değerlendirmelerin karşılaştırılması” olarak tanımlanmaktadır (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2012). Araştırmadaki oturumların tamamının en az %30’unda gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılarla uygulamanın gerçekleştirildiği oturumların kamera kayıtlarının %30’u yansız atamayla belirlenmiştir. Bulgular bölümünde Tablo 3.5.’te gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin toplandığı oturumlar yer almaktadır. Gözlemciler arası güvenilirlik için toplamda 62 video atanmıştır. Ardından başlama düzeyi oturumlarının en az %30’u (n=3), öğretim oturumlarının en az %30’u (n=5), toplu yoklama oturumlarının en az %30’u (n=9), izleme oturumlarının en az %30’u (n=3) bir özel eğitim uzmanına gözlemciler arası güvenilirlik verilerini toplaması için teslim edilmiştir. Bulgular bölümünde Tablo 3.2.’de gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin toplandığı oturumlar yer almaktadır. Toplumsal ortamlardaki gözlemciler arası güvenilirlik verileri video kaydı alınmasına izin verilmediği için bağımsız bir gözlemci aracılığıyla toplanmıştır. Gözlemcinin toplumsal ortamlarda gözlem yaptığı 16 oturum bulunmaktadır. Gözlemcinin bu 16 oturumdan gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplayabilmesi için oturumların en az %30’u (n=5) yansız olarak seçilmiştir. Bulgular bölümünde Tablo 3.3.’te gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin toplandığı oturumlar yer almaktadır.

Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin doğru bir şekilde toplanabilmesi için “Gözlemci Bilgilendirme Formu (EK-10)” aracılığıyla gözlemciler bilgilendirilmiştir. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin değerlendirilmesi için gözlemcilere bilişsel edinim oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)”, toplumsal ortam oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” teslim edilmiştir. Katılımcı

tepkilerine ilişkin yapılacak işaretlemeler formların altında yer alan anahtarda açıklanmıştır. Gözlemcilerle işaretleme yaparken anahtarları dikkate almaları gerektiği bilgisi verilmiştir. Daha sonra araştırmanın deney sürecine ilişkin video kayıtları ve veri kayıt formları araştırmacı ve bir başka gözlemci tarafından birbirlerinden bağımsız şekilde izlenerek gözlemciler arası güvenirlik formuna işaretlemeler yapılmıştır. Her iki gözlemcinin kullandıkları formlardaki veriler birbiriyle karşılaştırılarak görüş birliği ve görüş ayrılıkları belirlenmiştir. Bu amaçla $[Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) \times 100]$ formülü (Erbaş, 2012; Miles ve Huberman, 1994) kullanılmıştır.

2.3.9.2.2. Uygulama güvenirliği verilerinin toplanması

Bağımsız değişkenin istendiği gibi uygulanıp uygulanmadığının değerlendirilmesi uygulama güvenirliğiyle açıklanmaktadır (Gresham, Gansle ve Noell, 1993; Yeaton ve Sechrest, 1981). Başka bir açıdan bakıldığında bu veriler veri kayıt formunda, planda ya da müdahale sürecinde uygulama güvenirliği bileşenlerinin doğruluğunu ve tutarlılığını göstermektedir (Wilkinson, 2007). Uygulama güvenirliği verileri; (a) değişkenleri yönetme, b) deneysel koşulların planlandığı gibi oluşup oluşmadığını değerlendirme, (c) uygulamanın nasıl gerçekleştiğine ilişkin uygulamacılara bilgi sunma amaçlarıyla toplanmaktadır (Wolery, 1994). Araştırmanın bağımsız değişkeni SEZİDEP'tir. Programın planlandığı şekliyle uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek amacıyla araştırmanın tüm evrelerindeki oturumların %30'una ilişkin uygulama güvenirliği verisi toplanmıştır. Bulgular bölümünde Tablo 3.4. ve Tablo 3.5.'te uygulama güvenirliği verilerinin toplandığı oturumlar yer almaktadır. Oturumlara ilişkin uygulama güvenirliği verileri, gözlemciler arası güvenirlik verilerinin toplanması sürecindeki aşamalar izlenerek toplanmıştır. Gözlemciler arası güvenirlik için kullanılan videolar uygulama güvenirliği için de kullanılmıştır. Videolar uygulama güvenirliği verilerini toplaması için bir özel eğitim uzmanına teslim edilmiştir. Toplumsal ortamlardaki uygulama güvenirliği verileri video kaydı alınmasına izin verilmediği için okul öncesi alanından bağımsız bir gözlemci aracılığıyla toplanmıştır. Gözlemciler arası güvenirlik için yansız olarak seçilen oturumlarda kullanılan veri kayıt formları uygulama güvenirliği için de kullanılmıştır.

Uygulama güvenirliği verilerinin doğru bir şekilde toplanabilmesi için "Gözlemci Bilgilendirme Formu (EK-10)" aracılığıyla gözlemciler bilgilendirilmiştir. Uygulama güvenirliği verilerinin değerlendirilmesi için bilişsel edinim yoklama oturumlarında

gözlemcilere “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-14)”, toplumsal ortam yoklama oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-15)” kullanılmıştır. Bilişsel edinim öğretim oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu (EK-16)”, toplumsal ortam öğretim oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu’ndan (EK-17)” yararlanılmıştır. Katılımcı tepkilerine ilişkin yapılacak işaretlemeler formların altında yer alan anahtarda açıklanmıştır. Gözlemcilere işaretleme yaparken anahtarları dikkate almaları gerektiği bilgisi verilmiştir. Daha sonra araştırmanın deney sürecine ilişkin video kayıtları araştırmacı ve bir başka gözlemci tarafından izlenerek uygulama güvenirliliği formuna işaretleme yapılmıştır. Her iki gözlemcinin kullandıkları formlardaki veriler birbiriyle karşılaştırılarak oturumlar değerlendirilmiştir (Tekin-İftar, 2012). Bu amaçla [(Gözlenen Uygulamacı Davranışı / Planlanan Uygulamacı Davranışı) X 100] formülü (Billingsley, White ve Munson, 1980; Tekin-İftar ve Kırcaali İftar, 2012) kullanılmıştır.

2.3.10. Verilerin analizi

OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri konusundaki gereksinimlerine yönelik olarak hazırlanan SEZİDEP’in etkililiğinin sınındığı bu aşamada etkililik verilerinin analizi ve güvenilirlik verilerinin analizi olmak üzere iki tür verinin analizi gerçekleştirilmiştir.

2.3.10.1. Etkililik verilerinin analizi

OSB olan katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini edinip edinmedikleri kaydedilip veriler analiz edilirken “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Öğretim, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)”, toplumsal ortam oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi,

Öğretim, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu'na (EK-13)" kullanılmıştır. Araştırmanın ikinci aşaması kapsamında yer alan serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretilmesi aşamasında tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Bu modelde araştırma sürecinde elde edilen veriler grafiksel olarak analiz edilmektedir (Gay, Mills ve Airasian, 2012). Beceri analizi kaydı dikkate alınarak "Doğru Yapılan Basamak Sayısı / Toplam Basamak Sayısı X 100" formülüyle (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2016) her katılımcıya ilişkin doğru tepki yüzdesi hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen doğru tepki yüzdesine ilişkin veriler grafiksel olarak analiz edilmiştir. Grafikte yatay eksen araştırmada düzenlenen ardışık oturumların sayısını, dikey eksen ise hedeflenen becerilere ilişkin doğru tepki yüzdesini göstermektedir.

2.3.10.2. Güvenirlik verilerinin analizi

Yürütülen bu araştırmada gözlemciler arası güvenirlik ve uygulama güvenirliliği olmak üzere iki tür güvenirlik verisi toplanmıştır. Bilişsel edinim aşamasındaki güvenirlik verileri bir özel eğitim uzmanı tarafından toplanırken toplumsal ortam aşamasındaki veriler ise bir okul öncesi öğretmeni tarafından toplanmıştır. Bu oturumda kamerayla kayıt altına alınan başlama düzeyi, günlük yoklama, toplu yoklama, öğretim ve izleme oturumları için veriler toplanmıştır. Toplumsal ortam verileri toplanırken güvenirlik verileri için bağımsız bir gözlemci araştırmacıyla birlikte toplumsal ortamlara gelmiştir. İzleyen başlıklarda güvenirlik verilerinin analizine ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

2.3.10.2.1. Gözlemciler arası güvenirlik verilerinin analizi

Araştırmada katılımcıların hedef davranışlarıyla ilgili gözlemciler arası güvenirlik verilerinin değerlendirilmesi amacıyla seçilen oturumlar için uyuma/tutarlılık yüzdesi hesaplamasında gözlemcilerin kullandığı formlar birbirleriyle karşılaştırılarak görüş birliği düzeyi incelenmiştir. Gözlemciler arası güvenirlik verileri her oturumun en az %30'unda toplanmıştır. Gözlemciler arası güvenirlik verilerinin toplandığı oturumların yüzdeleri Tablo 3.2. ve Tablo 3.3.'te ayrıntılı olarak yer almaktadır. Gözlemciler arası güvenirlik verileri bilişsel edinim oturumlarında bir özel eğitim uzmanı, toplumsal ortam oturumlarında ise bir okul öncesi öğretmeni tarafından toplanmıştır. Veriler bilişsel edinim aşamasında "Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere

İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)”, toplumsal ortam aşamasında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılarak kaydedilmiştir. Veri kayıt formlarına gözlemcilerin yaptığı işaretlemeler dikkate alınarak ve “Gözlemciler Arası Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) X 100” formülü (Miles ve Huberman, 1994) kullanılarak gözlemciler arası güvenilirlik verileri hesaplanmıştır. Tek-denekli araştırmalarda %80 oranında görüş birliğinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir (Kennedy, 2005). Yürütülen bu araştırmadaki gözlemciler arası güvenilirlik verileri kabul edilebilir düzeyin üzerindedir. Güvenirlik katsayıları bulgular bölümünde Tablo 3.2. ve Tablo 3.3.’te yer almaktadır.

2.3.10.2.2. Uygulama güvenirliliği verilerinin analizi

Araştırmacının SEZİDEP’i sunmasına ilişkin uygulama güvenirliliği verileri toplanırken araştırmacı tarafından önceden oluşturulmuş uygulama planını içeren veriler her oturumun en az %30’unda toplanmıştır. Uygulama güvenirliliği verilerinin toplandığı oturumların yüzdeleri bulgular bölümünde Tablo 3.4. ve Tablo 3.5.’te ayrıntılı olarak yer almaktadır. Uygulama güvenirliliği verileri bilişsel edinim oturumlarında bir özel eğitim uzmanı, toplumsal ortam oturumlarında ise bir okul öncesi öğretmeni olmak üzere iki farklı gözlemci tarafından toplanmıştır. Bu amaçla bilişsel edinim yoklama oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu (EK-14)”, toplumsal ortam oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu (EK-15) kullanılmıştır Bilişsel edinim öğretim oturumlarında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu (EK-16)”, toplumsal ortamoturumlarında öğretim oturumlarında ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu (EK-17)” kullanılmış ve gözlemcilerin yaptığı işaretlemelere göre veriler toplanmıştır. Toplanan veriler ışığında “Gözlenen Uygulamacı Davranışı / Planlanan Uygulamacı Davranışı X 100” (Billingsley, White ve Munson, 1980; Erbaş, 2012; Tekin-İftar ve

Kırcaali İftar, 2012) formülüyle uygulama güvenirliği hesaplanmıştır. Katılımcıların oturumlardaki uygulama güvenirliği verilerine ilişkin oranlar bulgular bölümünde Tablo 3.4. ve Tablo 3.5.'te yer almaktadır.

2.4. Araştırmanın Üçüncü Aşaması: SEZİDEP'in Uygulanması Sonrasında Katılımcıların Görüşlerinin Belirlenmesi

SEZİDEP'in uygulamansının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada katılımcıların gereksinimlerinin ne düzeyde karşılandığına, eğitimin kendilerine ve ebeveynlerine katkısına, eğitim sonrasında yaşamlarındaki değişimlere ilişkin veriler elde edilmiştir. Araştırmanın üçüncü aşamasına ilişkin bilgiler izleyen başlıklar ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

2.4.1. Araştırma deseni

Araştırmanın üçüncü aşamasında OSB olan katılımcıların SEZİDEP Eğitim Paketi'nin uygulanması sonrasında serbest zaman katılımlarına ilişkin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini, yaşantısındaki değişiklikleri betimlemek amacıyla fenomenoloji deseni kullanılmıştır (Gay vd., 2012). Fenomenoloji deseni, kaynağını felsefe ve psikolojiden alan, hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan bir fenomenle ilişkili olarak bireylerin yaşanan deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini betimlediği araştırma desenidir (Gay vd., 2012). Yürütülen araştırmanın bu aşamasında OSB olan katılımcıların SEZİDEP sonrasında serbest zamanlara katılım durumları, eğitim almadan önceki duruma göre yaşantılarında ne gibi değişikliklerin olduğu, serbest zaman katılımlarına yönelik algıları ve görüşlerinin neler olduğunu incelemek, yorumlamak, katılımcıların deneyimlerinin özüne ulaşmak, kendilerine sunulan eğitim sonrasındaki duygularını açığa çıkarmak amacıyla bu desen tercih edilmiştir.

2.4.2. Katılımcılar

Bu araştırmada doğrudan araştırmaya katılan katılımcılar ve araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar yer almıştır. İzleyen başlıklarda katılımcılarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

2.4.2.1. Araştırmanın doğrudan katılımcıları (OSB olan gençler ve ebeveynleri)

Bu aşamanın katılımcıları ikinci aşamada öğretim sürecine dahil olan OSB tanımlı üç katılımcı ve onların ebeveynleridir. Dolayısıyla araştırmanın üçüncü aşamasına OSB olan üç katılımcı ve üç ebeveyn olmak üzere toplamda altı kişi katılmıştır. Bu aşamanın katılımcılarına ilişkin bilgiler gereksinim belirleme aşamasında katılımcılar başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Bu aşamada OSB olan katılımcıların ve ebeveynlerinin SEZİDEP'in uygulanması sonrasında serbest zamanlarını değerlendirmelerine yönelik görüşleri ve deneyimleri belirlenmiştir.

2.4.2.2. Araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar

Bu başlık altında araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar olarak araştırmacı ve kodlayıcıya ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.4.2.2.1. Araştırmacı

Araştırmanın üçüncü aşaması olan OSB olan katılımcıların ve ebeveynlerinin SEZİDEP Eğitim Paketinin uygulanması sonrasında serbest zamanlara katılımlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi aşamasında araştırmacı doğrudan görev almıştır. Araştırmacının tanıtımı gereksinim belirleme aşamasında araştırmaya katkı sağlayan katılımcılar başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Araştırmacı bu aşamalarda yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun şekilde görüşme sorularını hazırlama, görüşme sorularının uygunluğunu teyit ettirmek için uzman görüşü alma, uzman görüşü sonrasında görüşme sorularına son şeklini verme, görüşme kılavuzu hazırlama, görüşmeleri gerçekleştirmek için katılımcı onamlarını alma, görüşmeler için randevu belirleme, OSB olan katılımcılar ve ebeveynleriyle görüşmeleri gerçekleştirme, görüşmelerin ses kaydını alma, görüşmelerin dökümünü ve analizini yapma, temaları ve alt-temaları oluşturarak bulguları yazma görevlerini yerine getirmiştir.

2.4.2.2.2. Kodlayıcı

Araştırmanın üçüncü aşamasında görüşme dökümleri, kod listesi, temaları ve alt-temaları oluşturma ve inandırıcılık çalışmalarında araştırmanın birinci aşamasında bu rolü üstlenen kodlayıcı yer almıştır. Kodlayıcı daha önce farklı araştırma ve uygulamalarda da kodlayıcı olarak görev almış bir kişi olup güvenilirlik verisi toplama

deneyimine sahiptir. Araştırmacı kodlayıcıya uygulama hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirme yapmıştır.

2.4.3. Ortam

Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP Eğitim Paketi'nin uygulanması sonrasında katılımcıların serbest zamanlarını değerlendirmelerine yönelik görüşlerini ve deneyimlerini belirlemek üzere yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların evlerinde ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

2.4.4. Veri toplama araçları ve hazırlanması

Araştırmanın SEZİDEP'in uygulanması sonrasında katılımcıların serbest zamanlarını değerlendirmelerine yönelik görüşlerini ve deneyimlerini belirlemek üzere demografik bilgi formu, yarı-yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacı günlüğü kullanılmıştır. OSB olan katılımcılar için üç ve ebeveynleri için yedi açık uçlu soru içeren görüşme soru formları (EK-2) hazırlanmıştır. SEZİDEP'in uygulanması sonrasında görüş belirleme aşamasında kullanılan veri toplama araçlarının türü ve kullanım amaçları gereksinim belirleme aşamasındakiyle benzer şekildedir. Araştırmanın bu aşamasındaki görüşme süreci gereksinim belirleme aşamasındaki süreç izlenerek gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın SEZİDEP'in uygulanması sonrasında görüş belirleme aşamasında kullanılan görüşme soru formlarının hazırlanması süreci araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasındaki süreçle benzer şekildedir. Sorular hazırlandıktan sonra uzman görüşü için özel eğitim alanından 15 uzmana uzman görüşü için gönderilmiştir. Uzman görüşü sonrasında görüşme sorularında bazı değişiklikler yapılmıştır. “Serbest zaman etkinliklerine nerelerde katılıyorsun?” sorusu soru formundan çıkarılmıştır. Aynı anlama gelebilecek sorular (ör., Çocuğunuz serbest zamanlarında neler yapar? / Çocuğunuz serbest zamanlarında neleri yapmaktan hoşlanır? / Çocuğunuz serbest zamanlarında neleri yapmayı tercih eder? Örnekler verir misiniz?) görüşme formundan çıkarılarak yerine “Çocuğunuz serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında (ör., okuldan ya da işten eve geldikten sonra yatma saatine kadar, haftasonları vb.) neler yapar?” sorusu görüşme formuna eklenmiştir. Uzman görüşü sonrasında düzenlenen görüşme formu kullanılarak altı adet pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşmeler sonrasında “Katıldığın eğitimden sonra serbest zaman etkinliklerine katılmayla ilgili yaşamında neler değişti? Örnekler verir misin?” sorusunun tam

anlaşılmadığı düşünülerek sorunun “Katıldığın eğitimden sonra serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yaptığın etkinliklerde değişiklikler oldu mu? Olduysa neler (ör., ev içi, ev dışı etkinlikler, kişiler vb.) değişti? Örnekler verir misin?” şeklinde sorulmasına karar verilmiştir.

2.4.5. Verilerin toplanması

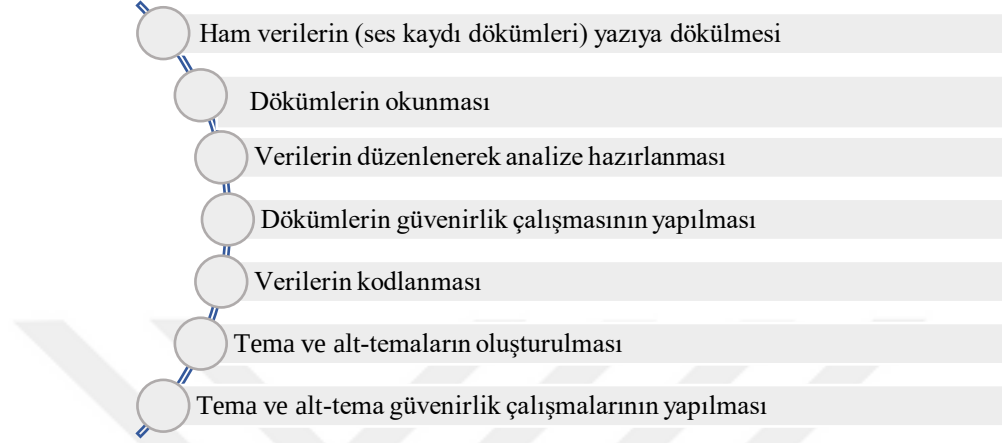
Araştırmanın bu aşamasında SEZİDEP’in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak hem kendilerinden hem de ebeveynlerinden veri toplanmıştır. Bu kapsamda OSB olan üç katılımcı ve bu katılımcıların üç ebeveyninden oluşan toplam altı katılımcıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme için buluşma gerçekleştiğinde araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişimin doğal ve samimi olması için öncelikle karşılıklı kısa bir sohbet gerçekleştirilmiştir. Ardından araştırmacı yönerge okumak üzere “Görüşme sürecine ilişkin yönergemiz burada. Dilerseniz sizin için ben de okuyabilirim.” şeklinde giriş yaparak görüşmeyi başlatmıştır. Yönerge okunduktan sonra araştırmacı “Dilerseniz görüşmeye başlayabiliriz.” diyerek katılımcının görüşmeye hazır olduğunu hissettikten sonra ses kaydı için sözlü olarak izin almıştır. Araştırmacı ses kaydı onamından sonra görüşmecisi kılavuzundaki basamakları takip ederek görüşmeyi tamamlamıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme sürecinin nasıl uygulandığına ilişkin açıklamalar gereksinim belirleme aşamasında verilerin toplanması başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

2.4.6. İnandırıcılık

Araştırmanın bu aşamasında OSB olan katılımcıların SEZİDEP uygulanması sonrasında serbest zaman katılımlarına ilişkin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini, yaşantısındaki değişiklikleri betimlemek amacıyla OSB olan katılımcılar ve ebeveynleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma süreçlerinde araştırmacının verilerin geçerliğini, inandırıcılığını ve güvenilirliğini sağlamak için gerçekleştirdiği çalışmalar araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasıyla benzer şekilde gerçekleştirilmiştir.

2.4.7. Verilerin analizi

Araştırmanın üçüncü aşamasında yapılan tüm görüşmelerin analizi içerik analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizine ilişkin bilgiler Şekil 2.6.'da yer almaktadır.

Şekil.2.6. Görüş belirleme aşamasına ilişkin veri analizi (Cresswell ve Plano Clark, 2015)

Araştırmanın üçüncü aşamasına ilişkin veri analizi süreci aşağıda açıklandığı şekilde ilerlemiştir:

- ✓ Bu aşama araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasında izlenen süreçle benzer şekilde yürütülmüştür.
- ✓ Bu aşamada altı katılımcıyla gerçekleştirilen ve toplam süresi dört saat, dört dk. olan görüşmelerin ses kayıtlarının dökümü sonrasında 57 sayfalık veri elde edilmiştir.
- ✓ İnanırlılık çalışması için araştırmacı ve alan uzmanı 2 Temmuz 2021-15 Temmuz 2021 tarihleri arasında üç kez bir araya gelerek uzlaşma toplantısı düzenlemişlerdir.

Katılımcı görüşlerine ilişkin araştırmacının günlüğünde yer verdiği ifadeler izleyen şekildedir:

Bugün mutlu olduğum bir kaç minik detayı daha belirtmek isterim. Selin artık il dışında serbest zaman planlamaları yapmaya başladı. Farklı kişilere etkinlik teklif etmiş. Berkay sık sık serbest zaman etkinliği için benimle buluşmayı teklif ediyor. Toprak çalışmaya başlamadan önce hep kardeşinin belirlediği etkinliklere katıldığını ifade ederdi. Şimdi kendisinin de farklı etkinlikler seçip onları gerçekleştirdiğini açıkladı. Tüm katılımcılarımda olumlu düşünceler oluşturduğum için çok mutluyum. İyi ki onlarla tanıştım ve böyle bir uygulamayı birlikte yürüttük. (01.07.2022 tarihli araştırmacı günlüğü).

2.5. Araştırma Etiği

Bu araştırmada OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin OSB olan gençlerle ve ebeveynleriyle görüşülerek belirlenmesi, gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma konusu düşünüldüğünde canlıların sürece dâhil olduğu araştırmalar gerçekleştirmek isteyen araştırmacılar genellikle çeşitli kurallar, yaptırımlar ve etik ilkelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Araştırma sürecine insanların dâhil olduğu her türdeki araştırmada izlenmesi gereken bazı kurallar ve ihlal edilmemesi gereken bazı etik ilkeler vardır (Anadolu Üniversitesi Bilim Eğiti Kılavuzu, 2023; Creswell, 2016; Yıldırım ve Şimşek, 2016):

1. Araştırmalar mümkün olduğunca katılımcıların tehlikeli durumlarla karşılaşmasını önleyecek şekilde planlanarak yürütülmelidir.
2. Veri toplama araçlarının içeriği ve uygulanış biçimi katılımcıları rahatsız edici, küçük düşürücü vb. olumsuz özellikler taşımamalıdır.
3. Katılımcılara yürütülecek olan araştırmanın amacı, araştırma sürecinde kendilerinden ne beklendiği, verilerin nasıl toplanacağı, sonuçların nerede kullanılacağı açık olarak anlatılmalıdır.
4. Katılımcıların tamamının araştırmaya kendi rızasıyla ve gönüllü olarak katılmayı kabul ettiğine ilişkin yazılı onayı alınmalıdır. Ayrıca araştırmacının iletişim bilgilerine (adı-soyadı, adresi, güncel telefon numarası, güncel e-posta adresi vb.) onam formunda açıkça yer verilmelidir.
5. Katılımcılar izin belgelerini imzalanmış olsalar bile dilediklerinde araştırmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilme hakkına sahiptirler. Bu hak katılımcılara araştırmanın en başında açıklanmalıdır.
6. Araştırmalarda “gizlilik, özel hayata saygı ve zarar görmeme” etik ilkesi çerçevesinde katılımcıların kimlikleri ve ortama ilişkin tanımlayıcı bilgiler gizli tutularak doğrudan veya dolaylı olarak deşifre edilmemelidir. Araştırma süresince katılımcılara ve ortamlara ilişkin elde edilen bütün veriler koruma altına alınmalı, izinsiz ve yetkisiz kişi ve kurumların eline geçmemesi konusunda gerekli önlemler alınmalıdır. Araştırmacı katılımcıların kimlik bilgilerini koruyabilmek adına onlara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isimler vermelidir.

7. Araştırmalarda önemli olan etik kurallardan biri de “verilere sadık kalma” kuralıdır. Olmayan verilerin varmış gibi sunulması, verilerin bir kısmının kapsam dışı bırakılması, verilerin çarpıtılması, bilimsel olmadığı gibi etik de değildir.

Yukarıda sıralanan kurallar ve ihlal edilmemesi gereken etik ilkeler doğrultusunda araştırmanın nitel yöntem kullanılarak yürütülen birinci (durum çalışması) ve üçüncü aşamasında (fenomonoloji) araştırma etiği kapsamında aşağıdaki sürece yer verilmiştir:

- ✓ Araştırma süreci katılımcıların tehlike arz edecek durumlarla karşılaşmamlarına dikkat edilerek planlanmış ve güvenli bir şekilde yürütülmüştür. Araştırmanın birinci aşamasındaki görüşmeler Covid-19 pandemisinin de etkisiyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında katılımcıların evlerinde ve odada yalnız olarak görüşmeleri gerçekleştirmeleri sağlanmıştır. SEZİDEP uygulamasının sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler ise katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında da ortamda araştırmacı ve katılımcının dışında üçüncü bir kişinin bulunmamasına özen gösterilmiştir.
- ✓ Veri toplama araçlarının hazırlanma ve düzeltme sürecinde sorularla ilişkili olarak alan uzmanlarından uzman görüşleri alınmış ve hiçbir paydaş grubunu içeriğiyle rahatsız etmeyecek sorular hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca veri toplama sürecinde kullanılan görüşme soru formları Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun onayından geçerek etik kurul izni alınmıştır. Ayrıca veri toplama araçlarının uygulanış biçimi tez danışmanı tarafından araştırmacıya açıklanmış ve pilot görüşmeler tez danışmanı tarafından baştan sona dinlenerek araştırmacıya konu hakkında dönüt sunulmuş ve önerilerde bulunulmuştur.
- ✓ Yürütülen bu araştırmada hem gereksinim belirleme aşamasında hem de SEZİDEP sonrası görüş belirleme aşamasında görüşme öncesinde her bir katılımcıya araştırmanın amacı, verilerin nasıl toplanacağı ve bu verilerden elde edilen sonuçların nerede kullanılacağı hazırlanan “Görüşme Onam Formları’nda (EK-4 ve EK-5)” sunulmuş, katılımcıların hem yazılı olarak hem de sözlü olarak onayları alınmıştır.
- ✓ “Görüşme Onam Formları’nda (EK-4 ve EK-5)” araştırmacının güncel iletişim bilgilerine yer verilmiştir.
- ✓ Yürütülen araştırmada veri toplama öncesinde imzalanan “Görüşme Onam Formları’nda (EK-4 ve EK-5)” katılımcının istediği zaman araştırmadan

çekilebileceği hem yazılı hem de sözel olarak net bir şekilde katılımcılara ifade edilmiştir.

- ✓ Katılımcıların veri toplama öncesinde imzaladıkları “Görüşme Onam Formları’nda (EK-4 ve EK-5)” katılımcılara kod isimler verileceği, verilecek bu kod isimlerin katılımcıların gerçek isimlerini çağrıştırmayacak isimler olacağı ve toplanan verilerin gizlilik yöntemiyle korunacağı, üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı katılımcılara net bir şekilde açıklanmıştır.
- ✓ Yapılan çalışmada elde edilen tüm ses kayıtlarının dökümleri katılımcıların söyledikleri haliyle hiçbir değişiklik yapılmadan yazılmıştır. Dökümler yazılırken yanlış kelime kullanımları, katılımcının duraksamaları, ses-hece tekrarları üzerinde dahi herhangi bir oynama yapılmamıştır. Dökümler araştırmacı ve bir alan uzmanı tarafından tek tek ses kayıtlarıyla eşleştirilmiştir.

Araştırmacı araştırmanın nitel olarak yürütülen her aşamasında yukarıda sıralanan etik kurallara dikkat ederek çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırmanın tek-denekli araştırma modeli kullanılarak yürütülen ikinci aşamasında (nicel kısım) araştırma etiği kapsamında aşağıdaki sürece yer verilmiştir:

- ✓ Araştırma süreci katılımcıların tehlike arz edecek durumlarla karşılaşmalarına dikkat edilerek planlanmış ve güvenli bir şekilde yürütülmüştür. Bu amaçla bilişsel edinim oturumlarına güvenlikle ilgili konular eklenmiş ve bu konunun üzerinde çok ayrıntılı şekilde durularak günlük yaşamdan örneklerle bu konu işlenmiştir. Toplumsal ortam oturumlarına geçmeden önce de seçilen serbest zaman etkinliğinde özel olarak dikkat edilmesi gereken durumlar üzerinde tekrar konuşulmuş ve katılımcılara gereken hatırlatmalar yapılmıştır.
- ✓ Veri toplama araçları hazırlandıktan sonra SEZİDEP içeriğiyle ilişkili olarak alan uzmanlarından uzman görüşleri alınmış ve içeriğiyle katılımcıları rahatsız etmeyecek bir eğitim paketinin hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca veri toplama sürecinde kullanılan veri toplama formları Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun onayından geçerek etik kurul izni alınmıştır. Ayrıca veri toplama araçlarının uygulanış biçimi tez danışmanı tarafından araştırmacıya açıklanmış ve pilot uygulama tez danışmanı tarafından baştan sona izlenerek araştırmacıya konu hakkında dönüt sunulmuş ve önerilerde bulunulmuştur.

- ✓ Yürütülen bu araştırmada SEZİDEP’in etkililiğinin sınanması aşamasında her bir ebeveyne/aile üyesine öğretim öncesinde araştırmanın amacı, verilerin nasıl toplanacağı ve bu verilerden elde edilen sonuçların nerede kullanılacağı ayrıntılı şekilde açıklanarak kendilerinden hem sözel hem de “Veli İzin Formu (EK-6)” aracılığıyla yazılı olarak izin alınmıştır.
- ✓ “Veli İzin Formu’nda (EK-6)” araştırmanın güncel iletişim bilgilerine yer verilmiştir.
- ✓ Yürütülen araştırmada veri toplama öncesinde imzalanan “Veli İzin Formu’nda (EK-6)” katılımcının istediğı zaman araştırmadan çekilebileceğı hem yazılı hem de sözel olarak net bir şekilde katılımcılara ifade edilmiştir.
- ✓ Yürütülen araştırmada veri toplama öncesinde imzalanan “Veli İzin Formu’nda (EK-6)” katılımcılara kod isimler verileceğı, verilecek bu kod isimlerin katılımcıların gerçek isimlerini çağrıştırmayacak isimler olacağı ve toplanan verilerin gizlilik yöntemiyle korunacağı, üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı katılımcılara net bir şekilde açıklanmıştır.

Alanyazında araştırmanın her aşamasını uygularken etik ilkelere dikkat edilerek araştırmanın yürütülmesi gerektiğı ifade edilmektedir (Creswell, 2016). Bu bağlamda yürütülen bu araştırmanın planlanmasından bulguların ve sonucun yazımına kadar tüm süreçlerinde yukarıda sıralanan etik ilkelere ve kurallara uygun olarak hareket edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırmada karma yöntem araştırmalarından deneysel karma yöntem araştırma deseni bağlamında üç araştırma sorusuna yönelik bulgular elde edilmiştir. Araştırma sorularına ilişkin bulgular izleyen şekilde sıralanmaktadır: (1) OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerini belirleme aşamasında nitel bulgular, (2) SEZİDEP'in hazırlanması ve etkililiğinin sınanması aşamasında nicel bulgular ve (3) SEZİDEP uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak nitel bulgular. Bu bağlamda bulgular deneysel karma yöntem araştırma desenine uygun olarak izleyen başlıklarda üç ana başlık altında sunulmuştur.

3.1. Gereksinim Belirleme Aşamasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında OSB olan gençler ve bu gençlerin ebeveynleriyle, her gruptan 10'ar kişi olmak üzere toplam 20 katılımcıyla yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. İçerik analizi sonucunda her iki grupta (OSB olan gençler ve bu gençlerin ebeveynleri) yer alan katılımcıların araştırma sorularına ilişkin verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan temalara ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın her iki grupta yer alan katılımcılarına ilişkin bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-18'da (OSB olan katılımcılar) ve EK-19'da (ebeveynler) yer almaktadır. Araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirlemeye yönelik nitel bulgular OSB olan gençler ve ebeveynler sıralamasıyla izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

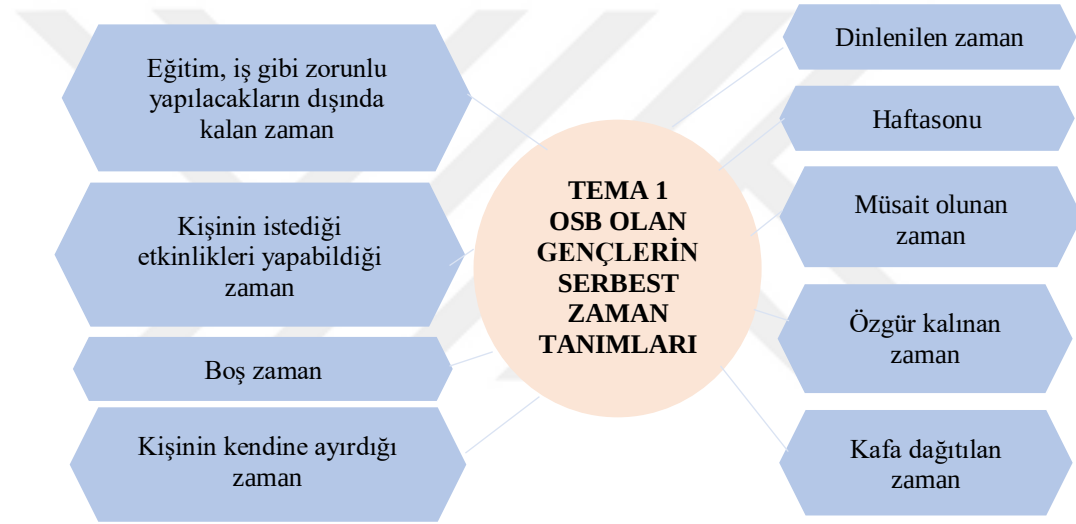
3.1.1. OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerini belirleme aşamasına ilişkin bulgular

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında OSB olan 10 gençle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. OSB olan gençlerle yapılan görüşmelerin en kısıası 12dk. 21sn., en uzununu 54dk. 48sn. arasında sürmüştür. Bu süreçte OSB olan gençlerin araştırma soruları çerçevesinde verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan 10 temaya ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın OSB olan katılımcılarına ilişkin bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-18'de yer almaktadır. Araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim

belirlemeye yönelik nitel bulgular OSB olan gençler için izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

3.1.1.1. OSB olan gençlerin serbest zaman tanımları

OSB olan gençler serbest zamanı “boş zaman, kişinin istediği etkinlikleri yapabildiği zaman, kişinin kendine ayırdığı zaman, özgür kalınan zaman, kafa dağıtılan zaman, dinlenilen zaman, haftasonu, müsait olunan zaman, eğitim, iş gibi zorunlu yapılacakların dışında kalan zaman” olarak tanımlamışlardır. OSB olan gençlerin serbest zaman tanımlarına ilişkin bilgiler Şekil 3.1.’de yer almaktadır.

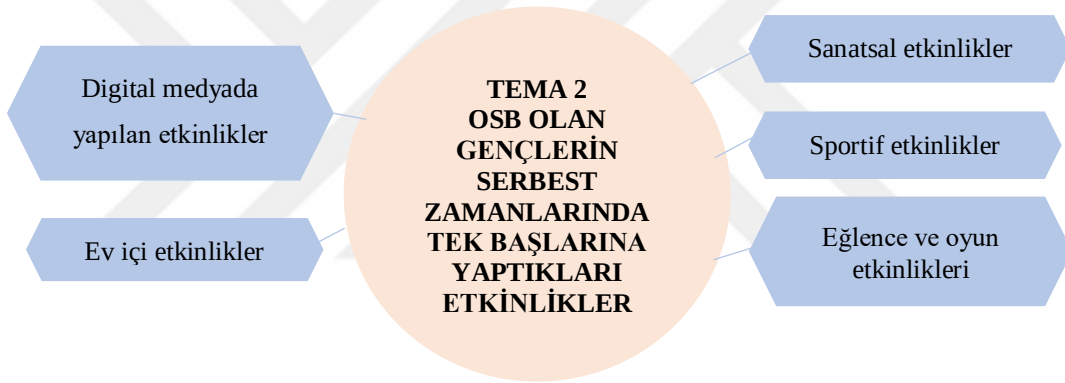

Şekil 3.1. OSB olan gençlerin serbest zaman tanımları

OSB olan gençlerden Selin serbest zaman tanımıyla ilgili düşüncelerini izleyen sözlerle dile getirmiştir: “... serbest zaman boş zaman demek, mesela okulun olmadığı hafta sonu demek oluyo. Cumartesi ve pazar oluyo. Cumartesi, pazar günleri hep tatil. ... Dersim bittikten sonra oluyo. Derslerimin hepsi bitince oluyo. ... Ödev bitmeden boş zaman demem (19.05.2021 tarihli Selin ile görüşme)”. Berkay ise serbest zaman tanımıyla ilgili düşüncelerini “Hocam yani böyle özgür olduğunuz zaman böyle kafanızı dağıtırınız genelde. Serbest zaman yani kendinize vakit ayırdığınız boş zaman işte. Herkesin anladığı şey yani çok farklı bişey yok. Yani herkesin böyle kendine ayırdığı bi zaman (16.05.2021 tarihli Berkay ile görüşme).” sözlerle ifade etmiştir.

3.1.1.2. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençler serbest zamanlarında tek başlarına YouTube'dan müzik dinleme, sosyal medyada (ör., Instagram, Facebook, TikTok vb.) zaman geçirme, internette oyun oynama ve film izleme, internetten bir şeyler araştırma, öğretici videolar izleme, haber dinleme ya da okuma gibi digital medyada yapılan etkinlikleri; kendisine yiyecek-içecek hazırlama gibi ev içi etkinliklerini; dinlenme gibi rahatlama etkinliklerini; bağ-bahçe işleri yapma, evcil hayvanlarla ilgilenme gibi hobileri; el işleri yapma, resim yapma, fotoğraf çekme, şarkı söyleme, ürün üretme gibi sanatsal etkinlikleri; sportif etkinlikleri (ör., bisiklete binme, koşma vb.) ve eğlence etkinliklerini (ör., salıncağa binme, yap-boz yapma, şarkı dinleme, oyuncaklarla oynama vb.) yaptıklarını ifade etmişlerdir. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.2.'de yer almaktadır.

Şekil 3.2. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençlerden Toprak serbest zamanlarında yaptıklarını şu sözlerle açıklamıştır:

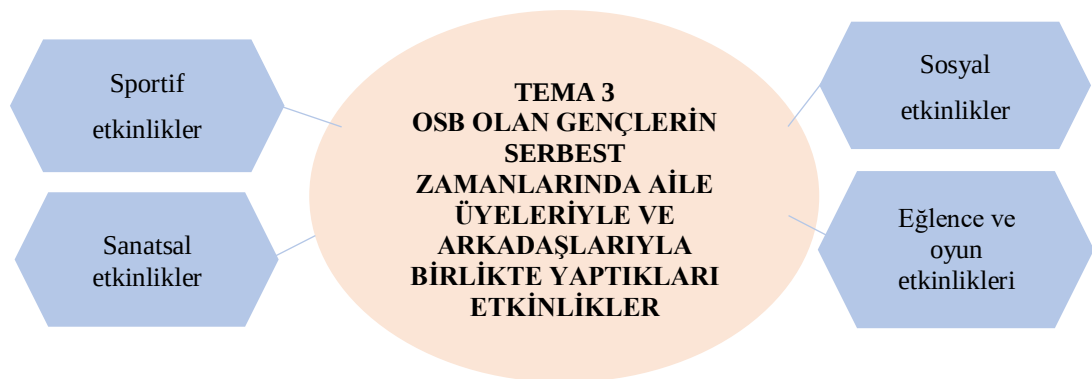
... gezmeye gitmek, kitap okumak. Serbest zaman gezmeye gitmek. ... Şey yapmak, bazen babamla bi yere gidiyoruz, dördümüz İnebolu'ya. Evet, boş zamanlarda kitap okumak. ... Gezmeye gidiyoruz. Şey yani. ... parkta oynuyoruz mahalledeki çocuklarla. ... Bazen arkadaşlarım geliyo, ondan sonra salıncağa biniyorum böyle. Atlı karıncada dönüyorum hocam. Bi de koşuyorum hocam, koşup gelebiliyorum. Gezmek ve parka gitmek dışında, kitap okuyorum, video izliyorum, eyler ... yani Facia Üçlünün ailesini izliyorum. Pek oyun oynamıyorum hocam. Önceden oynuyodum ama araba oyunu. İşte arabaları çok seviyorum hocam, arabalara da bakıyorum. Kitap okumayı çok seviyorum hocam. ... (18.05.2021 tarihli Toprak ile görüşme).

İrem ise serbest zamanlarında yaptıklarını aşağıdaki sözlerle özetlemiştir:

Eeeee mesela ee hocam ara sıra mı bizim bahçede salıncak var, onda sallanıyom çok iyi geliyo. ... Ara sıra da arkadaşlarımla görüşüyorum, buluşuyoruz. ... What, telefonla oynuyorum hocam, eeeee oyunlar oynuyorum, eee YouTube, pinterestten göz atıyorum. Hıhıuuuumm evet whatsApp'ım var zaten. Bi bi de hocam Snapchat diye bi uygulama var onda da fotoğraf çekiniyorum, keşfediyorum. Bi de benim fotoğraf çekmek favorim. Evet selfie çekiniyorum, başka neler yaparım mı? Hhıhhı resim yapıyorum, uhhıhhı ihhhıuh şarkı söylüyorum. Güzel sesim. (26.05.2021 tarihli İrem ile görüşme).

3.1.1.3. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençler serbest zamanlarında sosyal etkinlik olarak arkadaşlarıyla buluşma, sohbet etme, internet kafaye gitme, ailesi ve arkadaşlarıyla alışveriş yapma, ailesiyle akraba ve komşu ziyaretlerine katılma; sanatsal etkinlik olarak annesiyle örgü, panç gibi el işleri yapma; eğlence ve oyun etkinlikleri olarak arkadaşlarıyla parkta oynama, atari, playstation oyunları oynama, kardeşiyle oyuncaklarla oynama; sportif etkinlik olarak top oyunları oynama (ör. futbol) gibi etkinlikleri gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır. OSB olan gençlerin aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.3.'te yer almaktadır.

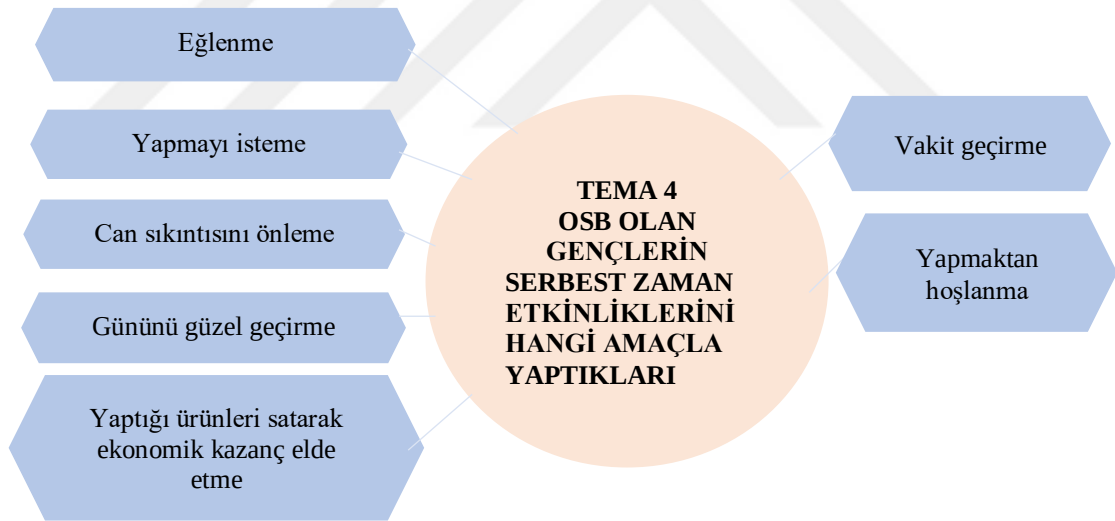
Şekil 3.3. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençlerden Engin serbest zamanlarında aile üyelerinden hangileriyle birlikte etkinliklere katıldığını “... annem, babam, abim, babaannem, bi de ben.” sözleriyle açıklamıştır. Engin aile üleriyle birlikte yaptıkları etkinlikleri ise “... eeeee işler yapmak gibi, market. Mesela markete gideriz babamla ikimiz, çünkü yiyecek alıcaz diye. ... (23.05.21021 tarihli Engin ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Cenk

babasıyla birlikte etkinlikler yaptığını söylemiş ve yaptıkları etkinlikleri “Heeee babamla işte eeee sohbet ediyoz, babamla da sohbet ediyoz ara sıra. Aynen hocam ara sıra öyle. Yani ara sıra babamla da dışarı çıkıyoruz. Genellikle geziyoz. Sonra ... onunla da play station oynuyoz. Yani aynen hocam (23.05.21021 tarihli Cenk ile görüşme)” sözleriyle özetlemiştir. Eray da ailesiyle yaptıkları serbest zaman etkinliklerini “Kumpir yaparız. Çıkıyoruz hafta sonu, gidiyoruz restoranta. (20.05.21021 tarihli Eray ile görüşme)” sözleriyle ifade etmiştir.

3.1.1.4. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları

OSB olan gençler serbest zamanlarında yaptıkları etkinlikleri “eğlenme, yapmaktan hoşlanma, yapmayı isteme, vakit geçirme, yaptığı ürünleri satarak ekonomik kazanç elde etme, gününü güzel geçirme, can sıkıntısını önleme” gibi amaçlarla yaptıklarını açıklamışlardır. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıklarına ilişkin bilgiler Şekil 3.4.’te yer almaktadır.

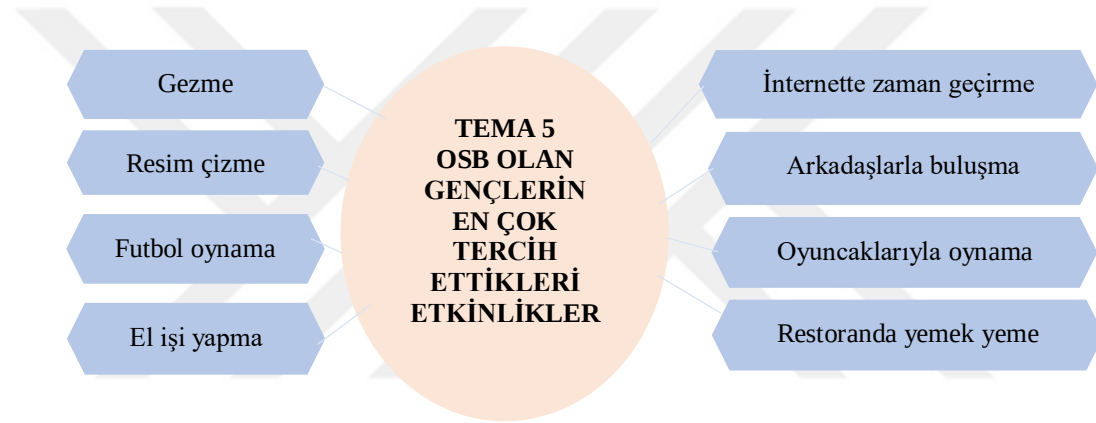
Şekil 3.4. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları

OSB olan gençlerden Selin serbest zamanlarında yaptığı etkinlikleri hangi amaçla yaptığını “... Ben barbie bebek oynamaya küçükken yani ben çok sevdiğim için oluyo. Bu nedenle salıncağa binmeyi de çünkü çok severim. Eğlenceli oluyo da ondan. ... (19.05.21021 tarihli Selin ile görüşme)” sözleriyle aktarmıştır. Berkay ise serbest zamanlarında yaptığı etkinlikleri hangi amaçla yaptığını izleyen sözlerle açıklamıştır: “Yani hocam mutlu oluyorum. Misal şimdi ben öngöremem sizi. Sizi şimdi, şimdi yanlış

anlamayın. Atıyorum siz A işini yaparken mutlu oluyosunuz, ben B işini yaparken yani şu kişi de C işini yaparken mutlu oluyo. Yani bu nesnel bir şey yani nesnel değil de öznel bi şey. (16.05.21021 tarihli Berkay ile görüşme).”

3.1.1.5. OSB olan gençlerin en çok tercih ettikleri etkinlikler

OSB olan gençler serbest zamanlarında en çok “internette zaman geçirmeyi, gezmeyi, restoranda yemek yemeyi, el işi yapmayı, arkadaşlarıyla buluşmayı, resim çizmeyi, futbol oynamayı, oyuncakla oynamayı” tercih ettiklerini açıklamışlardır. OSB olan gençlerin en çok tercih ettikleri etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.5.’te yer almaktadır.

Şekil 3.5. OSB olan gençlerin en çok tercih ettikleri etkinlikler

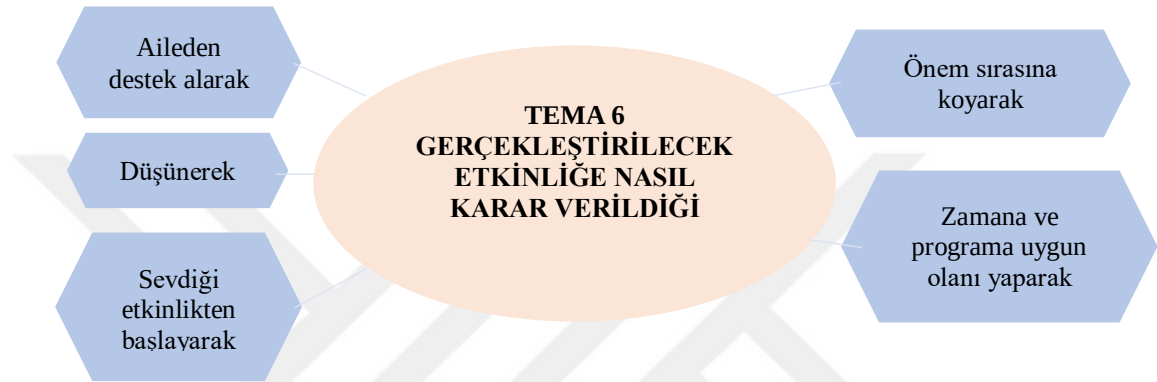
OSB olan gençlerden Berkay en çok tercih ettiği etkinliğin internette zaman geçirmek olduğunu belirtmiştir. Berkay İnternette zaman geçirirken neler yaptığını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

... hımmm hocam genelde telefonumda böyle sosyal medyaya takılıyım. Instagram, twitter, YouTube filan işte. İşte bi de oyunlar oynuyorum. Bi şeyin nasıl yapıldığına bakıyorum. Misal bugün ben bobin yöntemiyle internetimin internetimin kablolu internetimi bilgisayarda hızlandırdım. Yani beş 15 altı megabit internetimi 20-25 megabite çıkartabildim. Tabi deneyler yapmayı seviyorum hocam. Böyle deneyler, icatlar işte böle. İcat değil de yapılmış şeyleri kendi evimde yapmaya çalışıyorum. Bedeva ... (16.05.2021 tarihli Berkay ile görüşme).

Serkan da en çok tercih ettiği etkinliği “Yani istediklerimi yapmak isterim. Yani müzik dinlemek istiyorum. (19.05.21021 tarihli Serkan ile görüşme).” sözleriyle ifade etmiştir.

3.1.1.6. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği

OSB olan gençler serbest zamanlarında yapmak istedikleri etkinlikleri gerçekleştirecekleri zaman “ailelerinden destek aldıklarını, düşündüklerini, sevdiği etkinlikten başlayarak etkinlikleri yaptıklarını, zamana ve programa uygun olan etkinlikleri yaptıklarını ve etkinlikleri önem sırasına göre yaptıklarını” açıklamışlardır. OSB olan gençlerin gerçekleştirecekleri etkinliğe nasıl karar verdikleri Şekil 3.6.’da yer almaktadır.

Şekil 3.6. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği

OSB olan gençlerden Toprak gerçekleştirmek istediği etkinliğe nasıl karar verdiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

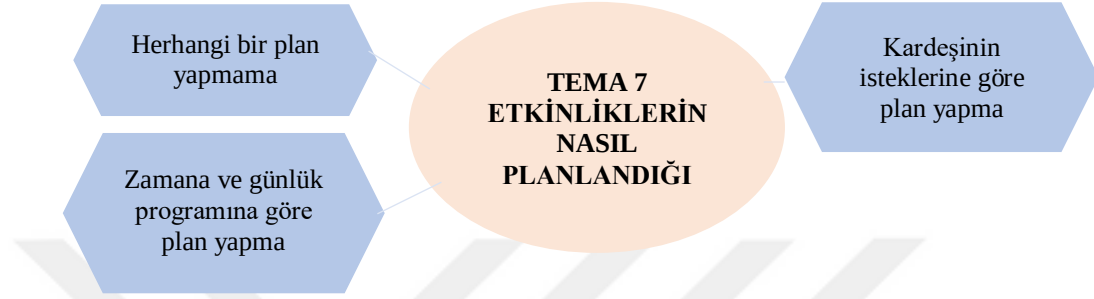
... Önce düşünerek düşünürsün ve yaparsın. Kararını verdiğin zaman yaparsın, söylemiştim.
... Komik şeyler geliyo aklıma. Kedi çizmeyi de çok istiyorum, parkta salıncak sallanmayı, parkı. ... Parka gitmek, onun için düşünüyorum diye karar veririm. Yani annemden izin alıyorum karar verdiğim zaman. O zaman parka gidiyorum. ... Ona göre karar veriyorum ...
(18.05.2021 tarihli Toprak ile görüşme).

Cenk gerçekleştireceği etkinliğe nasıl karar verdiğini aşağıda yer alan sözlerle açıklamıştır:

Heeeee nasıl karar veriyorum? Şey mi hocam? Eeeee mesela arkadaşlarım da var de mi o zaman, o zaman hocam önce bi 111 2-3 dk. maç yapıyoruz, sonra internet cafeye gidiyoruz, anlaşıyoruz. Yani hocam onları yani yanımda onlar da varsa onlara da sormalıyım onun için. Önce internet oynarsak akşam top oynayamam. Ama önce top oynarsak internete gidebiliriz. Ya ya kuzenlerimle de konuşmak var, bi de babamla da dışarı çıkmak var. Hocam ikisinin de kalbini kıramam. Babamla da gezerim, onları da ararım, konuşurum.
(21.05.2021 tarihli Cenk ile görüşme).

3.1.1.7. Etkinliklerin nasıl planlandığı

OSB olan gençler serbest zamanlarında yapacakları etkinlikleri nasıl planladıkları konusunda “herhangi bir plan yapmadıklarını, zamana ve günlük programlarına ve kardeşinin isteklerine göre plan yaptıklarını” belirtmişlerdir. OSB olan gençlerin etkinlikleri nasıl planladıkları Şekil 3.7.’de yer almaktadır.

Şekil 3.7. Etkinliklerin nasıl planlandığı

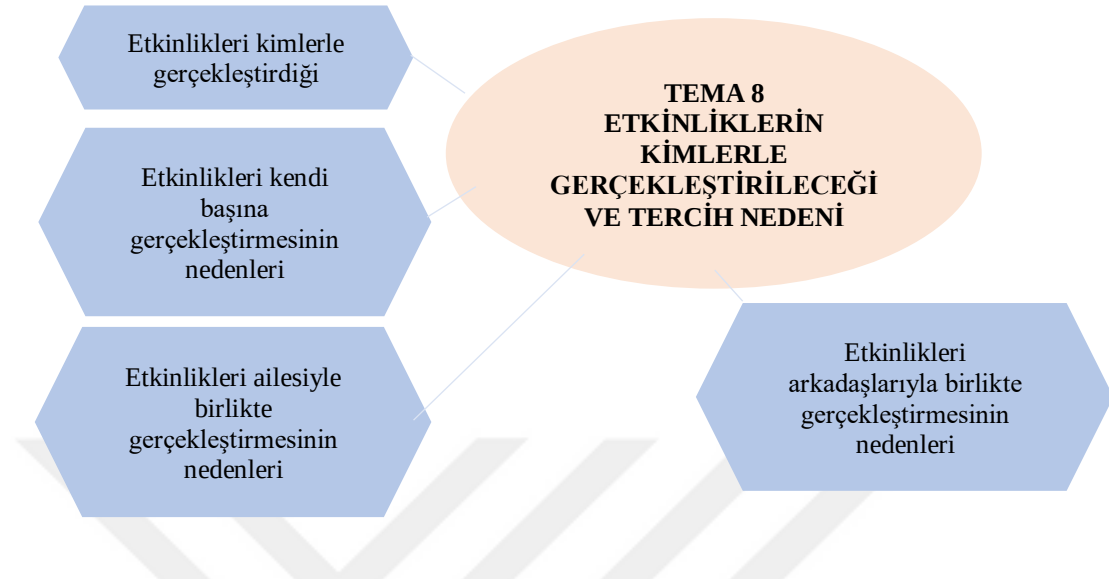
OSB olan gençlerden Eray serbest zamanlarını nasıl planladığını şu sözlerle açıklamıştır: “Yok planlamıyoruz. Ben kendim karar veriyorum evet. (20.05.2021 tarihli Eray ile görüşme)”. İrem serbest zaman etkinliklerini nasıl planladığını “Aslında hocam eeee her cumartesi aslında eeee haftaya şu şu günü falan işte onları tamamlıyorum. Cumartesi günü yani hep bütün ödevlerimi tamamlıyorum. Planlama yapamıyorum hocam (26.05.2021 tarihli İrem ile görüşme).” sözleriyle belirtmiştir. Berkay ise etkinlikleri nasıl planladığını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

Hı o anlık gelişen bişey. Yani tutup da böyle bi planım yok. Canım minecraft oynamak çektiyse giderim giderim minecraftı açım oynarım. Canım mı sıkıldı minecrafttan. Kapatırım minecraftı diğer istediğime geçerim. ... Yani plan denen bişey bende çok yok. ... planlamam gerekse şey yani babaannem plan yap, şunu şunu şu saatte oynıcan demese hiç plan yapmıyorum. Evet hocam, yani plan yapma konusunu söz açmayın, çünkü yok (16.05.2021 tarihli Berkay ile görüşme).

3.1.1.8. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni

OSB olan gençler başkaları tarafından kabul görmeme, rahat hissetmeme, özgüvenli hissetmeme gibi nedenlerle etkinlikleri kendi başlarına gerçekleştirmeyi; aileyle vakit geçirmeyi sevme, zorunlu olma gibi nedenlerden dolayı etkinlikleri ailesiyle birlikte gerçekleştirmeyi; rahat olma açısından da etkinlikleri arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. OSB olan gençlerin etkinlikleri

kimlerle gerçekleştirecekleri ve tercih nedenine ilişkin bilgiler Şekil 3.8.'de yer almaktadır.

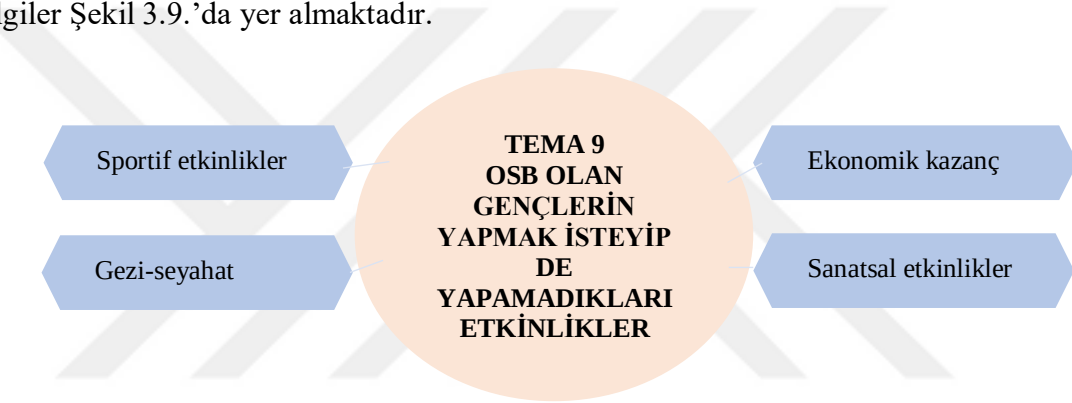
Şekil 3.8. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni

OSB olan gençlerden Selin etkinlikleri kimlerle gerçekleştirdiğini ve neden o kişileri tercih ettiğini “Yalnız başıma seviyorum. ... çünkü yalnız başına olup içim daha rahat oluyo. Yani evde oynayınca kalabalığı sevmiyorum yani. Ya bi kişiyle bile oynamıyorum, hep tek başıma oynuyorum bebeklerimle. Çünkü daha iyi hissediyorum, karşılıklı oynuyorum (19.05.2021 tarihli Selin ile görüşme).” sözleriyle açıklamıştır. Bu konudaki düşüncelerini Eray şu sözlerle belirtmiştir: “Yalnızken iyiyim. Yalnız kalmak istedim. Evet öyle kalasım geliyor. Evet rahatlatıyo bizi (20.05.2021 tarihli Eray ile görüşme)”. Serkan etkinlikleri aile bireyleriyle yapma isteğini “Başkalarıyla yapmak isterim, annemle ve babamla. Çünkü sıkılmamak için. Neden dedim, neden istiyorum çünkü onları çok seviyom, öyle. Doğru anladın, evet (19.05.2021 tarihli Serkan ile görüşme).” sözleriyle dile getirmiştir. Berkay etkinlikleri kimlerle gerçekleştireceğine duruma göre karar verdiğini söylemiş ve görüşlerini izleyen şekilde ifade etmiştir:

Yani yalnız da yaptığım oluyo. Başkalarıynan da yaptığım oluyor. Yani duruma göre değişiy o atıyorum bugün bi kutu, kutu oyunu mu aldım, ton tonbala oyunu. Oyunu mu manopoli midir? Onu ailecek oynuyoruz. ... Yani çoğunlukla yalnızım yalnız yaptıklarım. Yani yalnız yaptıklarım da daha rahat hissediyorum. Böyle bilgisayar karşısına geçip elime klavyeyi koyduğumda böyle sol elim klavyede sağ elim mouse’da. Böyle kendime güzel bi özgüven geliyo, böyle oyuncu, e sporcu özgüveni geliyor. Eee sporcu gibi hissediyom kendimi.

3.1.1.9. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler

OSB olan gençlerin çeşitli nedenlerle yapmak isteyip de yapamadığı etkinliklerin olduğu görüşmelerde ortaya çıkan bir bulgudur. Gençler yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler olarak sportif etkinlikler kapsamında yüzme, kay kayla kayma, takla atma, kayak yapma, basketbol oynama, profesyonel futbol oynama; sanatsal etkinlikler kapsamında gitar çalma, internette tasarım işleri yapma, şarkı söyleme, internette gördüğü değişik örgü işlerini yapma, resim yapma; ekonomik kazanç elde etmeye yönelik etkinlikler kapsamında internetten satış yapma; gezi-seyahat kapsamında şehir dışına çıkma, tatile gitme; araç kullanma olarak da motorsiklet ve araba kullanmayı belirtmişlerdir. OSB olan gençlerin yapamadığı ama yapmak istediği etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.9.'da yer almaktadır.

Şekil 3.9. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler

OSB olan gençlerden Berkay yapmak isteyip de yapamadığı çok fazla etkinlik olduğunu belirtmiş ve bu etkinlikleri izleyen şekilde sıralamıştır:

... yani gitar çalmak istiyorum, kursuna gittim ama çok çalışmadığım için böyle günlük bi 50dk'lık bi 40 dk'lık bi saatlik eğitimden ne olursa artık yani. Yani gitar gitarım var ama çok çaldığımı söyleyemem. Kay kayım var ama çok iyi sürebildiğim söylenemez. Çizim yapmak istiyorum, çizim yapmak, böyle şey etmek. Çizimler ... çizim yapmak ya da onda bir 111 işe yaracak işte eeee freelencerların yaptığı gibi grafik tasarımlar falan yapmak istiyorum ama tabletim ... Grafik tasarımlar, dublaj, logo tasarım, slogan işte yani ... (16.05.2021 tarihli Berkay ile görüşme).

Toprak yapmak isteyip de yapamadığı etkinlikler olduğunu, bunun kulağındaki sorundan kaynaklandığını belirterek durumu izleyen şekilde açıklamıştır:

Var hocam, yüzme. Yüzemiyorum. Evet istiyorum, yüzemiyoruz evet. Takla atamıyorum. Böyle yüksekten şey yapamıyorum uçamıyorum. Bazıları biraz yüksekten takla atıyo böyle. Hızlı oluyo ama bazı sporları yapamıyorum hocam, yapamıyorum. Kulağımda şey var, sorun vardı olduğu için yüzemiyorum hocam. O sorunu düzeltirlerse yüzerim (18.05.2021 tarihli

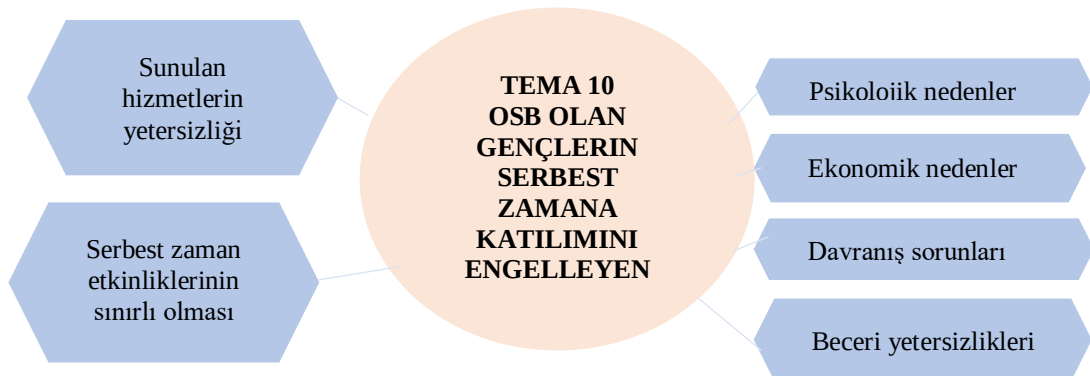
Toprak ile görüşme).

Selin yapmak isteyip de yapamadığı etkinliklere ilişkin durumunu “Mesela yazın, tatile gidi.. gidemiyosun, gitmek çok istiyorum, beş yıldızlı otel falan (19.05.2021 tarihli Selin ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Cenk ise yapmak isteyip de yapamadığı etkinlikleri aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

Şeyde oynamak isterdim ya. Ya mesela yaşıam 17 ya hocam ııııı hani maç filan olur ya süper ligde oynamak isterdim şu an. Aynen hocam yani geç başladığım için yapamadım bunları. ... Hocam 15 yaşında filan başlayınca o fark aynen hocam. Daha erken başlayabilseydim iddialı konuşuyorum oynardım ben de yani ama o kadar dert etmiyorum hocam. Evet hocam dert etmiyom. (21.05.2021 tarihli Cenk ile görüşme).

3.1.1.10. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar

OSB olan gençler yapmak istedikleri etkinlikleri gerçekleştirmek için gerekli becerilere sahip olmama gibi beceri yetersizliği; kendisine rehberlik edecek kimsenin olmaması, yüz yüze eğitime katılamama gibi sunulan hizmetlerin yetersizliği; Covid-19 pandemisi nedeniyle kursların kapanmasından dolayı serbest zaman etkinliklerinin sınırlı olması; gerekli ekonomik güce ve araç-gerece sahip olmama, etkinlik araç-gereçlerinin bozulması gibi ekonomik nedenler; toplum tarafından kabul görmeme, mutsuzken etkinliklere katılmak istememe, sıkılma, korkma, telefona-tablete bağımlı olma gibi psikolojik nedenler ile kişi, yer, araç-gerece bağlı olma gibi takıntılı davranışlara sahip olma ve öfkesini kontrol edememe gibi davranış sorunları nedeniyle serbest zaman etkinliklerine katılamadıklarını açıklamışlardır. OSB olan gencin serbest zamana katılımını engelleyen durumların neler olduğu bilgisi Şekil 3.10.'da yer almaktadır.

Şekil 3.10. OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar

Araştırmacının OSB olan gençlerle yaptığı görüşmelerde gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımlarını engelleyen durumlarla ilgili olarak araştırmacının günlüğünde yer verdiği ifadeleri izleyen şekildedir:

Gençler adına çok üzüldüm bugün. Aslında hepsi de fırsat verildiğinde serbest zaman etkinlik becerilerinden birçok etkinliği gerçekleştirebiliyor. Yalnız gençler genellikle yalnız kalmak, etkinliklere yalnız katılmak istiyorlar. Bunun nedenini tüm katılımcılar tam olarak açıklayamamaları da tipik gelişim gösteren akranlarının kendileriyle vakit geçirmek istememeleri olduğunu hissettiriyorlar. Hatta bir genç açık açık bunu ifade etti. “Ne olur hocam bana arkadaş bulun, okuldaki arkadaşlarım da benimle dışarıda görüşsünler.” şeklinde açıklama yaptı. İşte o an aslında özel gereksinimli tüm bireylerin en çok istediği şeyin kabul görmek olduğunu bir kere daha görmüş oldum (18.05.2021 tarihli araştırmacı günlüğü).

3.1.2. OSB olan gençlerin ebeveynlerinin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerini belirleme aşamasına ilişkin bulgular

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında OSB olan gençlerin ebeveynleriyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. OSB olan gençlerin ebeveynleriyle yapılan görüşmelerin en kısısı 22dk. 25sn., en uzun 64dk. 44sn. arasında sürmüştür. Bu süreçte OSB olan gençlerin ebeveynlerinin araştırma soruları çerçevesinde verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan 12 temaya ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın ebeveynlere yönelik bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-19’da yer almaktadır. Araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirlemeye yönelik nitel bulgular ebeveynler için izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

3.1.2.1. Ebeveynlerin serbest zaman tanımları

OSB olan gençlerin ebeveynleri serbest zamanı “kişinin istediği etkinlikleri yapabildiği zaman, kişinin kendine ayırdığı zaman, kafa dağıtılan zaman, eğitim, iş gibi zorunlu yapılacakların dışında kalan zaman” olarak tanımlamışlardır. Ebeveynlerin serbest zaman tanımlarına ilişkin bilgiler Şekil 3.11.’de yer almaktadır.

Şekil 3.11. Ebeveynlerin serbest zaman tanımları

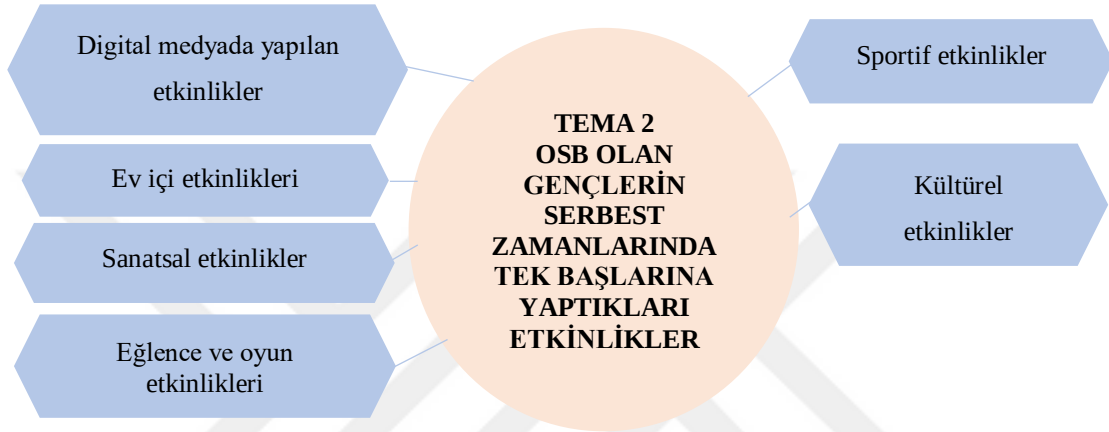
Ebeveynlerden Nursel Hanım serbest zamanı “... ııııı Selin’in online eğitiminin olmadığı, benim işe gitmediğim, ondan sonra evdeki de işlerimizi hani karnımızı doyurduk, ortalığı topladık ondan sonraki boş zaman ıııııııııııı ... (19.05.2021 tarihli Nursel Hanım ile görüşme)” sözleriyle betimlemiştir. Ebeveynlerden Hatice Hanım serbest zamanı “... eee hayatın eee geriye kalan bi boş zamanı hocam, öyle bi zaman. Yani, iş yok bi şey yok, öyle bi zaman benim için. (23.05.2021 tarihli Hatice Hanım ile görüşme)” biçiminde tanımlamıştır. Şaziye hanım ise serbest zamanı izleyen sözlerle açıklamıştır:

Hocam böyle serbest kendi adıma serbest, boş zaman yani o kalmıyo aslında, kendim yaratıyorum hani. Biraz işten şeyden hani kendime boş zaman. ... Boş zaman yani benim için boş zaman böyle ne biliyim kendimi böyle eeee sessiz, kimsesiz bi yerde böyle hani ... böyle kafamı dinliyorum, ya hiç kimse beni rahatsız etmesin, böyle duruyum, yani kendimi kapatıyorum bi yere o. ... Ben yapamıyorum işte evin ne biliyim işlerinden dolayı işte (16.05.2021 tarihli Şaziye Hanım ile görüşme).

3.1.2.2. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının serbest zamanlarında tek başlarına internette video izleme, internette oyun oynama, YouTube’dan müzik dinleme, internette film izleme, Facebook, Instagram, TikTok, WhatsApp uygulamalarında zaman geçirme, çevrimiçi kurslara katılma, haber dinleme ya da okuma gibi digital medyada yapılan etkinlikler; yiyecek-içecek hazırlama gibi mutfak işleri; TV izleme, oyuncaklarla oynama gibi eğlence etkinlikleri; dinlenme gibi rahatlama etkinlikleri; bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama vb.) GİBİ etkinlikleri gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır. Bunların dışında evcil hayvanlarla ilgilenme gibi hobiler; salıncağa binme, parkta oynama, oyuncaklarla oynama, puzzle yapma, play station, ateri oyunları oynama gibi eğlence ve oyun etkinliklerine; örgü, panç gibi el işleri yapma, dokuma,

sehpa, sepet gibi ürünler yapma, fotoğraf çekme, resim yapma, şarkı söyleme, tiyatro izleme, şiir okuma, dans etme gibi sanatsal etkinliklere; futbol, basketbol gibi top oyunları oynama, bisiklete binme, yürüyüş yapma, koşma, paten kayma, masa tenisi oynama, egzersiz yapma gibi sportif etkinliklere; kitap okuma, bulmaca çözme gibi kültürel etkinliklere; tamir işleri yapma gibi serbest zaman etkinliklerine katıldıklarını bildirmişlerdir. Ebeveynlere göre çocuklarının serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.12.'de yer almaktadır.

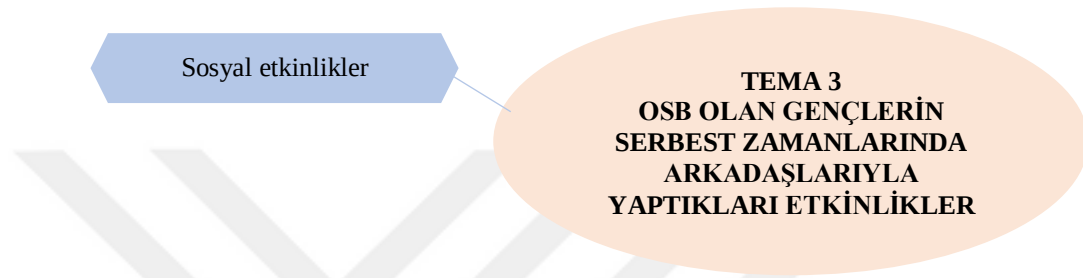
Şekil 3.12. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler

Ahmet Bey OSB olan çocuğunun serbest zamanlarında yaptığı etkinlikleri “Serkan daha çok zaten dediğim gibi müzik dinlemeyi seviyo. Ondan s.. YouTube’da bi şeyler açıyo, hopluyo, zıplıyo falan. ... Eeee kaçıyo eee eve masa tenisi aldık. Bazen beraber evde oynuyoruz şu masa tenisini (19.05.2021 tarihli Ahmet Bey ile görüşme).” sözleriyle belirtmiştir. OSB olan gençlerin ebeveynlerinden Tarık Bey ise çocuğunun serbest zamanlarında yaptığı etkinliklere ilişkin düşüncelerini izleyen şekilde açıklamıştır:

Çağrı boş zamanında pek öyle fazla bir şey yok, yattığı yerden telefonuyla ilgileniyor. İsterse oyun oynuyor. Oyunlar var. Tabi filimler var onlarla oynuyor. Yani isimleri şimdi aklıma gelmiyor. Küplerle mesela sıra tamamlıyor falan o tür şeyler oyunlar var. Yani Youtube’da bir şeylere bakıyor. Oradaki tamir videolarını seyrediyor. Tamir ediyorlar yeniden yapıyorlar falan onları seyrediyor yani onlara meraklı. Bahçede şimdi orada bir küçük bir çıta mı bir şey bulmuş onu kesiyordu keserle. ... Başka da bir şey yaptığımız yok yapabildiği. Yani biz izin almadan yani kendince çıkıyor yapıyor...(23.05.2021 tarihli Tarık Bey ile görüşme).

3.1.2.3. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının serbest zamanlarında sosyal etkinlik olarak “arkadaşlarıyla alışveriş yapma, top oyunları, play station vb. oyunlar oynama, buluşma, sohbet etme, internet kafeye gitme” gibi etkinliklere katıldıklarını açıklamışlardır. Ebeveynlere göre çocuklarının serbest zamanlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.13.’te yer almaktadır.

Şekil 3.13. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları etkinlikler

Ebeveynlerden Mehmet Bey çocuğunun etkinlikleri arkadaşlarıyla yapmaktan daha hoşnut olduğunu “... Arkadaşları ile yapmak istiyor daha çok. Neden yapmak istiyor? ... Arkadaşlarıyla daha iyi, rahat yapıyorlar. Akranları ile daha ... (21.05.2012 tarihli Mehmet Bey ile görüşme).” sözleriyle ifade etmiştir Bu konuda Şerife Hanım çocuğunun arkadaşlarıyla sohbet etmekten duyduğu hoşnutluğu “Arkadaşlarıyla konuşuyo, telefona bağımlı çok. Arkadaşlarıyla sohbet etmeyi de seviyo aynen (26.05.2021 tarihli Şerife Hanım ile görüşme).” sözleriyle dile getirmiştir.

3.1.2.4. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle birlikte yaptıkları etkinlikler

OSB olan gençlerin aile üyeleriyle sosyal etkinlikler olarak toplumsal ortamlarda bir şeyler yeme-içme, sohbet etme, gezme (ör., akraba ziyareti yapma, markete gitme, dolmuşla, arabayla gezme, şehir dışına gitme, AVM’de alışveriş yapma, babasının işyerine gitme vb.); sportif etkinlikler olarak yürüyüş yapma, top oynama, masa tenisi oynama, dart oynama, satranç oynama; sanatsal etkinlikler olarak örgü, panç gibi el işleri yapma; eğlence etkinlikleri olarak birlikte TV, video, film vb. izleme, oyun salonlarına gitme, oyuncaklarla oynama, sinemaya gitme; ev içi etkinlikleri olarak yiyecek-içecek hazırlama; hobiler olarak ise bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama

vb.) gibi etkinlikler yaptıkları görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlarında aile üyeleriyle birlikte yaptıkları etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.14.'te yer almaktadır.

Şekil 3.14. OSB olan gençlerin serbest zamanlarında aile üyeleriyle birlikte yaptıkları etkinlikler

Aile üyelerinden babaanne Şaziye Hanım torunuyla serbest zamanlarında ortak etkinlikler yaptıklarını aşağıdaki sözlerle örneklendirmiştir:

... ya Berkayla ya çok şey yapmıyo kızım. ... Beraber şey yapıyoruz kekti börekti hesabı. Mesela dışarı beraber çıkmalarımız çok oluyodu. ... Hani gezip dolaşmamız, hani bi yerde oturup Berkay'ın bana bişey ısmarlaması. ... Mesela bahçede beraber eee bahçede beraber mesela bahçe sulamasıydı işte bi şeyler hani onları beraber yapıyoruz çünkü kimse yok, Berkayla ikimiz. Biz zaten Berkay'ı bi şey anlattığında hani sonuna kadar dinliyorum hani ıııı söze katılmam gerektiğinde hani şey yapmam gerektiğinde ona hani fikir veriyorum, o bana bi şey soruyo. ... (16.05.2021 tarihli Şaziye Hanım ile görüşme).

Melahat hanım serbest zamanlarında çocuğuyla daha çok sohbet ettiklerini, Covid-19 pandemisi nedeniyle dışarda yapılan etkinlikleri kısıtladıklarını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

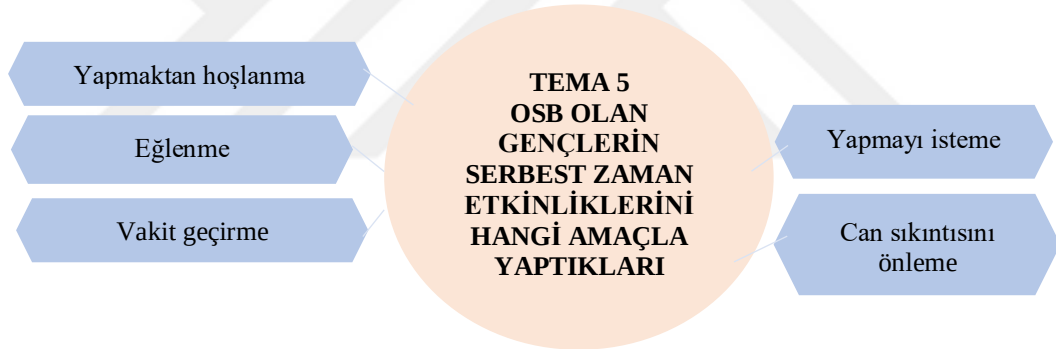
Oturur sohbet ederiz, bana bir sürü soru sorar. Bazen geç yanıt veririm o an dalgın ya da bir işle meşgul olursam. Bana mı küssün, bana mı şeysin? Yani anında cevap vermem gerekiyor Eray'a. Ses tonumu değiştirmeyeceğim sesimden anlıyor. Yüz ifadeni değiştirmeyeceksin, anlıyor yani ne olduğunu. Öyle yani sohbet ederiz bildiğim kadarıyla anlayabileceği tarzda kelimeler kullanarak cevap vermeye çalışırım. Sürekli gündemimiz bu korona. (20.05.2021 tarihli Melahat Hanım ile görüşme).

Ahmet bey Covid-19 pandemisi nedeniyle dışarıda yaptıkları çok çeşitli etkinliklerin artık "tıkandığını" belirtmiş ve pandemi öncesi birlikte yaptıkları etkinliklere örnekler vermiştir:

... hafta sonları falan birlikte bi yerlere gitmek, hani bi yerde bi yemeğe gitmek, bi şekilde bi yerlere gezme olayı oluyodu, kahvaltıya gitmek, bilmem ne, bu pandemi onları tıkadı açıkcası. ... Ondan sonra haftasonları yazın köye gidiyoruz Serkanla. Ondan sonra Çankırımız var bizim hanımın memleketi, arada oraya kaçıyoruz. Ondan sonra eee dolayısıyla e hafta sonu kahvaltıya gidelim, hafta sonu bi yerlere gezmeye gidelim, alışveriş merkezine gidelim. ... Ee eve masa tenisi aldık. ... Bazen beraber evde oynuyoruz şu masa tenisini. Ondan sonra dediğim gibi bahçe var, bahçede top oynuyoruz bazen filan. ... Köye git, babaannemize git, şuraya git, buraya git derken. Sinemaya gidiyoduk eskiden. (19.05.2021 tarihli Ahmet Bey ile görüşme).

3.1.2.5. OSB olan gençlerinin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları

Ebeveynler çocuklarının serbest zamanlarında yaptıkları etkinlikleri “eğlenme, yapmaktan hoşlanma, yapmayı isteme, vakit geçirme, gününü güzel geçirme, can sıkıntısını önleme” gibi amaçlarla yaptıklarını açıklamışlardır. Ebeveynlere göre çocuklarının serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları Şekil 3.15.’te yer almaktadır.

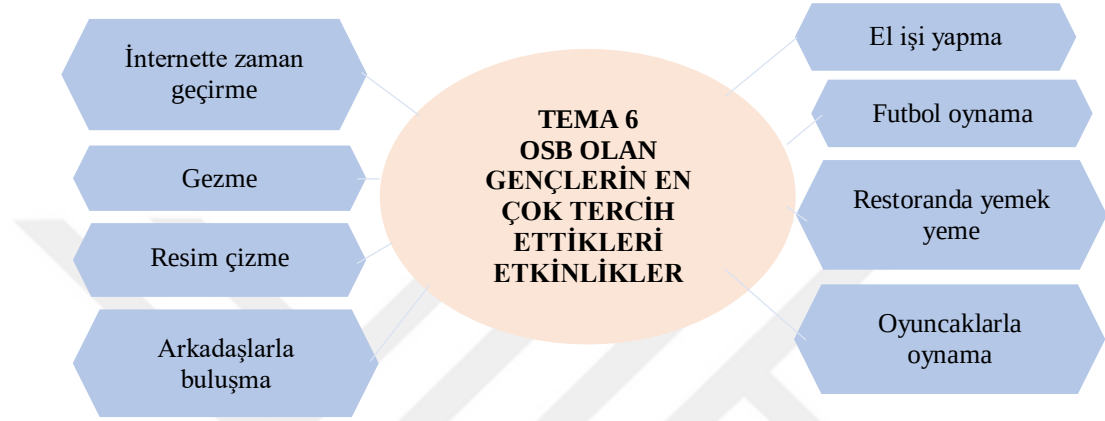

Şekil 3.15. OSB olan gençlerinin serbest zaman etkinliklerini hangi amaçla yaptıkları

Ebeveynlerden Duygu Hanım çocuğunun serbest zaman etkinlikleri olarak daha çok yapmaktan hoşlandığı etkinlikleri seçtiğini “... genellikle gezmeyi çok seviyor, ... hı hı gezmek. Yürüyüş yapmayı, arabayla dolaşmayı seviyor. ... (18.05.2021 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).” sözleriyle aktarmıştır. Ahmet bey çocuklarının serbest zaman etkinliği olarak sevdikleri etkinlikleri tercih ettiklerini “Serkan daha çok zaten dediğim gibi, müzik dinlemeyi seviyo. ... Evet, sinemaya gidiyoduk eskiden. Sinema daha bizim Yağmur daha meraklıydı, Serkan da uyum sağlıyodu. Kendileri serbest takılmayı daha çok seviyolar öyle söylüyim. (19.05.2021 tarihli Ahmet Bey ile görüşme)” sözleriyle belirtmiştir.

3.1.2.6. Ebeveynlerin çocuklarının en çok tercih ettikleri etkinlikler

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının serbest zamanlarında en çok tercih ettikleri etkinlikleri “internette zaman geçirme, gezme, arkadaşlarla buluşma, resim çizme, restoranda yemek yeme, futbol oynama, el işi yapma, oyuncaklarla oynama” olarak sıralamışlardır. Ebeveynlerin çocuklarının en çok tercih ettikleri etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.16.’da yer almaktadır.

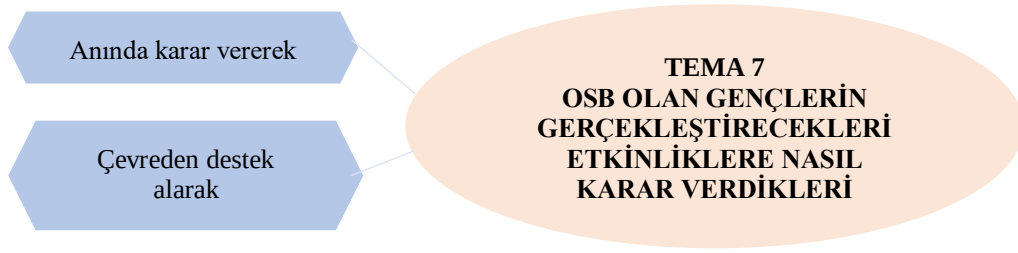
Şekil 3.16. Ebeveynlerin çocuklarının en çok tercih ettikleri etkinlikler

Ebeveynlerden Tarık Bey çocuğunun en çok tercih ettiği etkinlikleri “... yattığı yerden telefonuyla ilgileniyor. İsterse oyun oynuyor. Oyunlar var. Tabi filimler var.(23.05.2021 tarihli Tarık Bey ile görüşme).” sözleriyle belirtmiştir. Melahat hanım çocuğunun serbest zaman etkinliklerine ilişkin tercihlerinin oldukça çeşitli olduğu belirtmiş ve izleyen sözlerle bu tercihleri örneklemiştir:

Müziğini dinler, kulaklığını takar. Öyle hareket halinde hiç oturmaz zaten. Oturmayı sevmiyor, öyle gezinti halinde ordan oraya gider, işte oturur arada. Göz atar, televizyona göz atar, haber dinler, gündemi takip eder. Tableti var, sonra tableten internete girer, ee öyle şeylere bakar yani merak ettiği şeyleri inceler. ... Bulmaca çözer, sabah belli bir saati vardır. Posta gazetesinin bulmacası vardır yani bildiklerini çözer, bilmediklerini karalar belki ama bir sürü kelime öğrenmiştir oradan. (20.05.2021 tarihli Melahat Hanım ile görüşme).

3.1.2.7. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının serbest zamanlarında yapacakları etkinlikleri ani karar vererek ve çevresinden destek alarak yaptıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin çocuklarının gerçekleştirecekleri etkinliğe nasıl karar verdiklerine yönelik bilgiler Şekil 3.17.’de yer almaktadır.

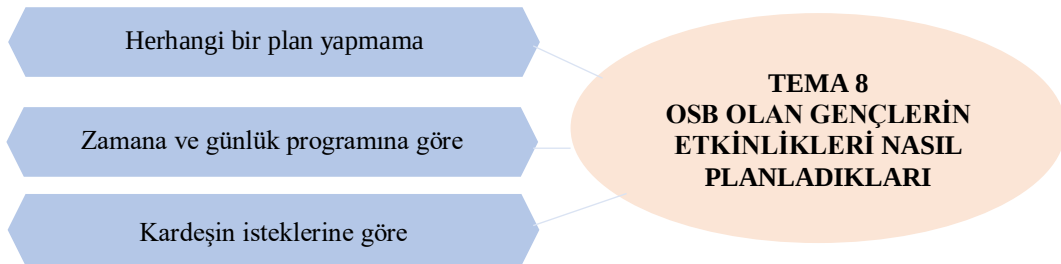
Şekil 3.17. Gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verildiği

Ebeveynlerden Şaziye Hanım çocuğunun ani kararlar alarak yapacağı etkinliklere karar verdiğini aşağıdaki sözlerle örneklendirmiştir:

... hocam şimdi diyelim ki oturuyoruz salondayız hepimiz, farz edelim ki televizyon izliyoruz. Bir anda bu aklına böyle bişey geliyo. Hani hemen söylemeden, hani pat diye hani marketten bişey alıcaksa hani şey yapcaksa pat diye gidiyo, hani haberin olmuyo. Mutfakta bi şey yapcaksa hani söylemeden hemen hemen onu gerçekleştirip ortaya getiriyo. Hemen hemen ... (16.05.2021 tarihli Şaziye Hanım ile görüşme).

3.1.2.8. Etkinliklerin nasıl planlandığı

Ebeveynler serbest zamanlarında çocuklarının herhangi bir plan yapmadıklarını, zamana ve günlük programlarına ve kardeşinin isteklerine göre plan yaptıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlere göre çocuklarının etkinlikleri nasıl planladıklarına ilişkin bilgiler Şekil 3.18.'de yer almaktadır.

Şekil 3.18. Etkinliklerin nasıl planlandığı

Ebeveynlerden Duygu Hanım çocuğunun serbest zaman etkinliklerini daha çok diğer özel gereksinimli kardeşinin isteklerine göre planladığını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

... ıı birlikte, daha çok ikizi, Toprak'ın ikizi tipik otizm. Konuşmıyor ve takıntıları var. Genelde onun çevresinde yani onun hoşlandığı şeyler yapılıyor. Toprak bahsetti aslında hani şunları şunları yapıyorum diye ama genelde tam olarak istediği şeyler değil. Deniz'in istediği

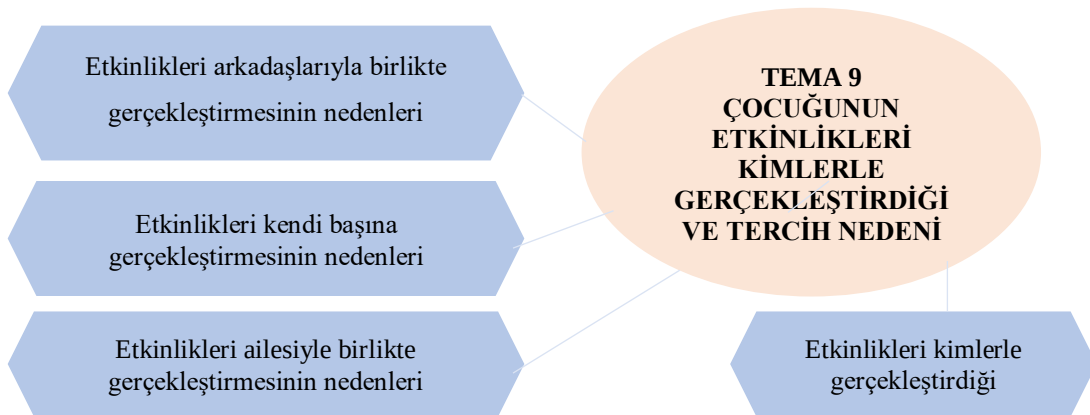
şeyler mecburen. Biz de buna katılmak zorunda kalıyoruz. (18.05.2021 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).

Ebeveynlerden Nursel Hanım çocuğunun seçtiği etkinliklere kendisinin karar verdiğini, kendi programına göre planlamasını yaptığını aşağıdaki sözlerle örneklendirmiştir:

Kendi yaptığı etkinlikleri? Ben şunu yapcam der, o kararlıdır. Mesela şimdi değil anne, 15 dk. sonra başlıcam der. O kendisi süresini kendisi koyar, kendisi karar verir. Mesela şimdi çok soru soruyo, ... yoruluyo. Anne ben yoruldum, biraz gidip dinleniyim der, odasına çekilir, orda bebeklerle dinlenir. (19.05.2021 tarihli Nursel Hanım ile görüşme).

3.1.2.9. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının rahat hissetmesi, mutlu olması, iletişim kurmakta zorluk yaşaması, başkaları tarafından kabul görmemesi, arkadaşının olmaması gibi nedenlerle etkinlikleri kendi başlarına gerçekleştirmeyi; başkaları tarafından kabul görmemesi, iletişim kuramaması, bağımsız olarak etkinliklere katılmakta güçlük yaşaması gibi nedenlerden dolayı da etkinlikleri aileyle birlikte gerçekleştirmeyi; rahat olması nedeniyle de etkinlikleri arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmeyi tercih ettiklerini açıklamışlardır. Ebeveynlere göre çocuklarının etkinlikleri kimlerle gerçekleştirecekleri ve tercih nedenine ilişkin bilgiler 3.19.'da yer almaktadır.

Şekil 3.19. Etkinliklerin kimlerle gerçekleştirileceği ve tercih nedeni

Ebeveynlerden Tarık Bey çocuğunun etkinlikleri daha çok kendi başına gerçekleştirmek istediğini ve bunun nedenini “Yok kendi başına. Başkalarıyla öyle bir yaptığı bir şey öyle bir şey yok. Doğru ya işte ya ne bileyim ben yani iletişimi tam

anlamıyla kuramadık mutlaka. (23.05.2021 tarihli Tarık Bey ile görüşme)” sözleriyle ifade etmiştir. Ebeveynlerden Duygu Hanım çocuğunun arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlandığı için çoğunlukla kendileriyle birlikte etkinlikler yaptığını söylemiş ve bunun nedenlerini izleyen sözlerle açıklamıştır:

... bizimle yaptığımız etkinlikler önce geliyor. Genelde zaten bizimle vakit geçiriyor. Okul kapalı olduğu için şimdi arkadaşlarıyla bir şey yapamıyor. ... Çünkü diğer çocuklar Toprak’ın dilinden anlamıyorlar. Onlarla çok iyi iletişim kuramadıkları için aslında. Anlayışlı arkadaşlar olsa bu da bilmiyorum ne kadar imkanı bir şey ama sadece halini hatırlarını soruyorlar mesela dışarı çıktığımızda beraber bir oyun olmuyor. ... (18.05.2021 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).

3.1.2.10. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının grup sporları yapma, profesyonel futbol oynama gibi sportif etkinlikleri; gitar çalma, internette gördüğü değişik örgü işlerini yapma, resim yapma gibi sanatsal etkinlikleri; seyahat etme gibi gezi-seyahat etkinliklerini; motosiklet ve araba kullanma gibi araç kullanma etkinliklerini yapmayı istediklerini ama çeşitli nedenlerle yapamadıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ebeveynlere göre çocuklarının yapmak isteyip de yapamadıkları etkinliklere ilişkin bilgiler Şekil 3.20.’de yer almaktadır.

Şekil 3.20. OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadıkları etkinlikler

OSB olan bireylerin ebeveynlerinden Şerife Hanım çocuğunun gezi, seyahat gibi etkinlikleri yapmayı sevdiğini belirterek bu etkinlikleri yapamama nedenlerini izleyen sözlerle açıklamıştır:

... ya gezmeyi çok seviyo mesela hani eee hiç bi yere gitmemekten muzdarip. Ne biliyim pikniğe gidip eğlenmeyi, ııı tatile gitmeyi istiyio mesela, denize girmeyi seviyo. Biz de öle çok gidemiyoz. ... Artık yani o da alıştı galiba. Orda da diyom ya imkanlarla mutlu olmaya

çalışıyo bence. Küçük şeylerden mutlu olabiliyo. (26.05.2021 tarihli Şerife Hanım ile görüşme).

Ebeveynlerden Melahat Hanım çocuğunun en çok araba kullanmayı istediğini tahmin ettiğini aşağıdaki sözlerle dile getirmiştir:

... yani kendi dile getirmiyor ama ya bilmiyorum ki ehliyet alıp araba kullanayımı istiyor. Acaba hani ehliyetim yok diyor. Şimdi hani bazen baba sen kullan Eray diyor hani. O yok ben kaza yaparım, ehliyetim yok diyor. Acaba ehliyet alıp da araba kullanmak mı istiyor diye düşünüyorum ben de. Ehliyetim yok dediği için kullanmak isterdi sanırım. (20.05.2021 tarihli Melahat Hanım ile görüşme).

Ahmet Bey çocuğunun grup etkinliklerine katılmakta zorlandığını aşağıdaki sözlerle örneklendirmiştir:

Grup etkinlikleri, mesela bi zamanlar ben basketbol kursuna yazdırmıştım, hani biraz sosyalleşir mi falan diye. Olmuyo, yani diğer çocuklar şey, tabiki haliyle onlar biraz bencil, biraz Serkan'ı idare edenler biliyo ama onlarla o şey yapamıyo. Yani biraz çekingen. Topa giremiyo, topu alamıyo. Yani o itişmeyi kakışmayı yapamıyo haliyle grup sporlarında. Gaçıyo grup sporlarından açıkcası. Bire-bir sporları yapabiliyo sadece. (19.05.2021 tarihli Ahmet Bey ile görüşme).

3.1.2.11. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımını engelleyen durumlar

OSB olan gençlerin ebeveynleri çocuklarının etkinlikleri gerçekleştirmek için gerekli becerilere sahip olmama, rehberliğe ihtiyaç duyma, yüz yüze eğitime ihtiyaç duyma, iletişim becerilerinin yetersiz olması gibi beceri yetersizlikleri; pandemi nedeniyle kursların kapanması, yaşanan bölgedeki serbest zaman etkinlik seçeneklerinin sınırlı olması gibi serbest zaman etkinliklerinin sınırlı olması; istenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli ekonomik güce ve araç-gerece sahip olmama, etkinlik araç-gereçlerinin bozulması gibi ekonomik nedenler; toplum tarafından kabul görmeme, mutsuzken etkinliklere katılmak istememe, sıkılma, korkma, telefona-tablete bağımlı olma gibi psikolojik nedenler ve takıntılar gibi davranış sorunları nedeniyle serbest zaman etkinliklerine katılmakta güçlük yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ebeveynlere göre çocuklarının serbest zamana katılımını engelleyen durumların neler olduğu bilgisi Şekil 3.21.'de yer almaktadır.

Şekil 3.21. OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine katılımı engelleyen durumlar

OSB olan gençlerin aile üyelerinden Şaziye Hanım torununun serbest zaman etkinliklerine katılamadığında bunun nedenini engel durumuna bağladığını “Ya bunları açık açık hani yapıyo. Babaanne bunu ben hani çok istemiştım, eee bunu almadınız bana, yaptırmadınız. ... Ya bi tartışma, bi kavga çıkacak. ... E ben özürliüyüm benim istediğim olmuyo, ben engelliyim diyo. (16.05.2021 tarihli Şaziye Hanım ile görüşme)” sözleriyle açıklamıştır.

Araştırmacının bu konuya ilişkin araştırmacı günlüğünde yer verdiği ifadeler ise şöyledir:

Ebeveynler çocuklarının serbest zaman etkinliklerine katılımıda yardıma ihtiyaç duyduklarını, genellikle de kendilerinin söyledikleri etkinlikleri gerçekleştirdiklerini belirttiler. Çocuklarını yalnız başına dışarıya göndermek istemeyen ebeveynler de vardı görüşme yaptığım ebeveynler arasında, tamamen her şeyi kendi başına ebeveynin desteği olmadan gerçekleştirsın isteyen de. Bu anlamda çocuklarının desteklenmesi gerektiğini düşünen ebeveynlerin düşüncelerinin SEZİDEP’in uygulama aşaması sonrasında değişeceğini düşünüyorum. Umarım bunu başarabilirim. Çünkü OSB olan gençler aslında serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerileri sergileyebiliyorlar (24.05.2021 tarihli araştırmacı günlüğü).

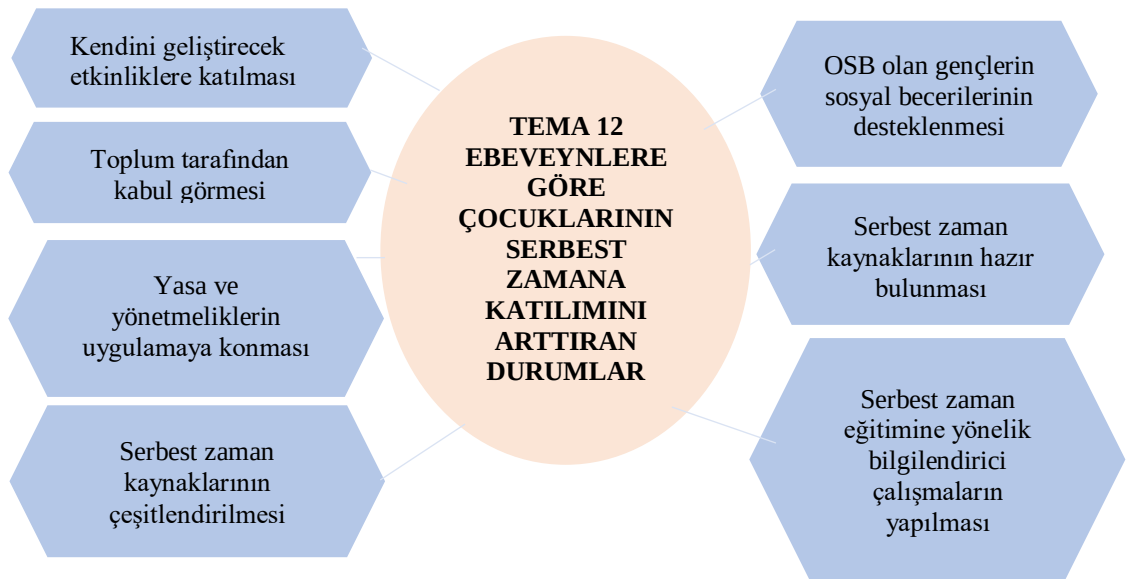
3.1.2.12. Serbest zamana katılımı arttıran durumlar

Ebeveynler çocuklarının serbest zamanlarını değerlendirmeleri, serbest zaman etkinliklerine katılmalarını artırabilmek için birçok seçeneğin olduğunu açıklamışlardır. Kitap okuma, araştırma yapma, gezilere katılma, kurslara katılma (ör., yemek, yüzme, basketbol kursu vb.) gibi kendini geliştirecek etkinliklere katılmalarıyla çocuğunun serbest zaman etkinliklerine katılımının artacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca hizmet sunan

kişilerin, arkadaşlarının, ailesinin desteklemesi gibi toplum tarafından kabul görme ve hizmet sunan kişi sayısının arttırılmasının da katılımı olumlu yönde etkileceğini belirtmişlerdir.

Evebeynler farklı spor etkinliklerinin (ör., yüzme, kayak, tenis vb.) ve kursların açılması, spor salonlarının açılması, gezilerin düzenlenmesi gibi serbest zaman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve çocuklarına düzenlenen serbest zaman etkinliklerine yönelik kursların sürelerinin arttırılmasının da katılımı artıracığını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak iletişim becerileri ve arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi gibi OSB olan gençlerin sosyal becerilerinin desteklenmesinin de bu konuda çok önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Bunların yanı sıra aile eğitimlerinin yapılması, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek yasal düzenlemelerin yapılması, yasa ve yönetmeliklerde geçen maddelerin uygulamaya konması gibi düzenlemelerin de katılım üzerinde önemli etkisinin olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca yaşanan bölgedeki serbest zaman seçeneklerinin arttırılması, ailelere ve çocuklarına etkinlik için ekonomik gücün sağlanması, toplumsal ortamlarda gerçekleştirilecek etkinlik araç-gereçlerinin sağlanması gibi serbest zaman kaynaklarının hazır bulunması konularındaki çalışmaların da çocuklarının serbest zamanlara katılmalarına büyük katkı sunacağını açıklamışlardır. Ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını artıran durumlara ilişkin bilgiler 3.22.'de yer almaktadır.

Şekil 3.22. Serbest zamana katılımı arttıran durumlar

Duygu Hanım çocuğunun serbest zaman etkinliklerine katılımını arttırabilmek için yapılması gerekenlerle ilgili düşüncelerini izleyen şekilde açıklamıştır:

... bulunduğumuz yaşadığımız çevre biraz da bizi kısıtlıyor. Aslında il Spor Müdürlüğü'nün gençlik merkezi var, bir sürü spor salonu var. Bunlardan bir tanesini de bize tahsis edebilir veya sadece bize ait olabilecek bir mekan yapılabilir veya o mekanları belli dönemlerde kullanmamıza izin verebilir. ... Onun haricinde geziler düzenlenebilir çocuklar için. Hoşlarına gidiyor çünkü dolaşmak, gezmek, daha değişik etkinlikler. Mesela yemek kursları daha şu an aklıma gelmiyor ama aslında çok şey var yapılabilir. ... Bir yerden sonra aslında devletin bu işe el atıp bu eğitimleri, etkinlikleri ömür boyu yapılmasını sağlaması gerekiyor. ... Sadece ailelerin imkanlarına bırakılmasın bu çocuklar. Yani toplum olarak bence tüm toplum olarak. Yani devletin bu etkinlikleri yapacak organları var var ama onları harekete geçirmek gerekiyor. Organların yönetmeliklerinde de var ama maalesef tam anlamıyla gerçekleştirilmiyor. (18.05.2023 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).

Ebeveynlerden Nursel Hanım çocuğunun serbest zaman etkinliklerine katılımını arttırabilmek için aile eğitimleri yoluyla aileleri güçlendirmenin önemine vurgu yapmıştır:

Yani ben isterim ki eee Selin'i topluma kazandırmak için bir şeyler yapayım. ... Eeee velilerin de öğrencilerle birlikte eğitim almasını isterim. Hani onu yönlendirebilmek için bana kalırsa. Ki bütün öğretmenlerin bilerek bu özellikle özel eğitimi bilerek öğretmenliğe başlaması gerekiyo. ... Ya bi başını okşasa başını okşayıverse mesela yanından geçerken çocuk ona bağlanıcak. ... Ya da bi şey eeeee onu oyalayacak bi aktivitelere katılması lazım. Ama o yok. Ama bi aktivite olsa illa ki katılırız yani. (19.05.2023 tarihli Nursel Hanım ile görüşme).

Ebeveynlerden Mehmet Bey çocuğunun serbest zaman etkinliklerine katılımını arttırabilmek için iletişim becerileri bağlamında çocukların yeterliklerinin arttırılması gerektiğinin altını çizmiştir:

... burdaki temel başarı ise bunları iletişime sokma olarak kendini gösteriyo. Bu da iletişime sokma ise eee yani bi bireysel eğitimle, tabi bak en temel problem aslında dil. ... Çözülüyo yani. Onun için burdaki iletişim yani dil gelişimini ya da bu sosyal çekingenliği nasıl aşabilir noktasında. Ne yapılabilir boyutu var. Bu da işte en küçük bi yaştan itibaren özel eğitim yol ve yöntemleriyle. (21.05.2023 tarihli Melahat Hanım ile görüşme).

Araştırmacının ebeveynlerle görüşmelerinde serbest zamanlara katılımı artırma konusundaki düşüncelere ilişkin araştırmacı günlüğünde yer verdiği ifadeler şöyledir:

Ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını arttıracak hususlar konusunda söyledikleri umudun var olduğunu düşündürdü bana. Ebeveynlerden de her şeyin farkında olan, sorunlar karşısında çözüm önerilerini sunabilen ebeveynlerin varlığının gençlerin bağımsız yaşama adım atmasını kolaylaştıracağını düşünüyorum. Bununla bağlantılı olarak

araştırmanın üçüncü aşaması sonrasında dönütlerdeki gelişmeler bu konuda detaylı ipucu sunacaktır (10.06.2021 tarihli araştırmacı günlüğü).

3.2. SEZİDEP'in Etkililiğinin Sınanmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci aşamasında SEZİDEP'in etkililiği tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeliyle sınanmıştır. Bu bağlamda bulgular SEZİDEP'in etkililiğine ve güvenilirliğine ilişkin bulgular olarak iki ana başlık altında ele alınmıştır. İzleyen başlıklarda bu bulgular ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

3.2.1. Etkililik bulguları

OSB olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretiminde SEZİDEP'in etkililiğine ilişkin elde edilen veriler Şekil 3.23.'de çizgi grafiği şeklinde gösterilmiştir. Grafikteki yatay eksen oturum sayılarını, dikey eksen ise başlama düzeyi, günlük ve toplu yoklama, izleme oturumlarında katılımcıların sergilemiş oldukları serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin doğru tepki yüzdelerini göstermektedir. Başlama düzeyi evrelerinde bulunan veriler katılımcıların başlama düzeyi oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerini, yoklama evrelerinde bulunan veriler katılımcıların toplu yoklama oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerini oluşturmaktadır. İzleme oturumlarından elde edilen veriler ise katılımcıların öğretim oturumları tamamlandıktan 1, 5 ve 12 hafta sonrasında gerçekleştirilen izleme oturumlardan elde edilen doğru tepki yüzdelerini göstermektedir.

3.2.1.1. Berkay'ın SEZİDEP'e ilişkin etkililik bulguları

Berkay'ın SEZİDEP kullanılarak öğretimi gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin başlama düzeyi, günlük ve toplu yoklama, izleme oturumlarında yer alan doğru tepki yüzdeleri Şekil 3.23.'te yer almakta ve izleyen paragraflarda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Şekil 3.23.'te tüm katılımcılar için veri noktaları bilişsel edinim oturumlarında siyah renkle, toplumsal ortam oturumlarında ise kırmızı renkle gösterilmiştir ve bu veri noktaları başlama düzeyi, uygulama, toplu yoklama ve izleme oturumlarına ait verileri açıklamaktadır.

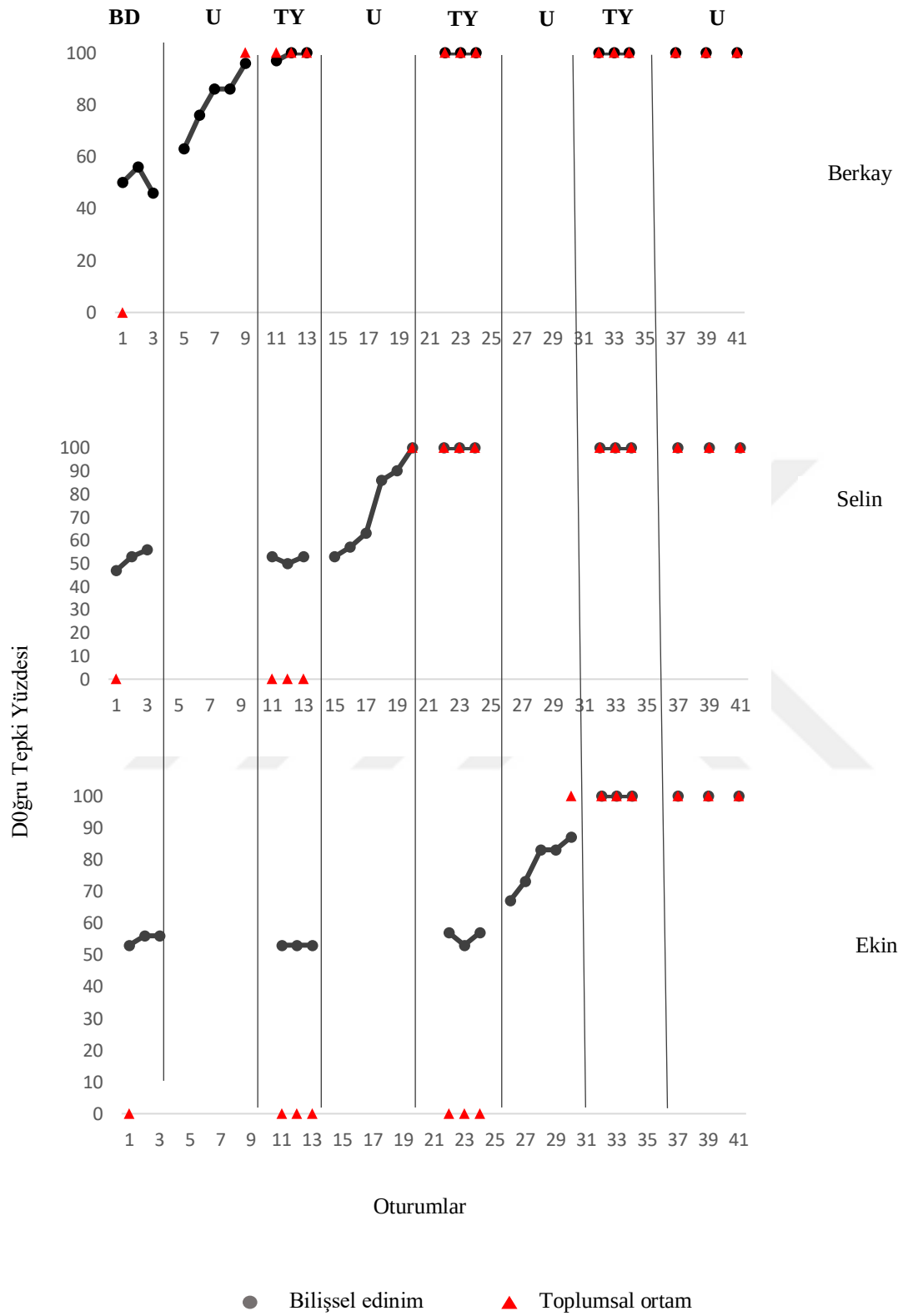
Serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin düzenlenen bilişsel edinim oturumlarında veriler “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere

İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kullanılarak toplanmıştır. Başlama düzeyi oturumları incelendiğinde Berkay’ın birinci oturumda %50, ikinci oturumda %56, üçüncü oturumda %46 düzeyinde performans gösterdiği görülmektedir. Berkay ile başlama düzeyi oturumlarında kararlı veri elde edildikten sonra SEZİDEP kullanılarak gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretim oturumlarına geçilmiştir. Berkay’la ortalama 4s. 9dk. 19sn süren altı öğretim oturumu gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu öğretim oturumlarında elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %81,4’dür. Doğru tepki yüzdelerinin ranjı ise %63 ile %96 aralığında olup ortalaması %33’tür. Berkay ile üç oturum üst üste kararlı veri elde edilene kadar gerçekleştirilen dokuz günlük yoklama oturumu ortalama 6s. 12dk. 51sn. sürmüştür. Bu oturumlardan elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %99,6’dur. Ranjı ise %96,6 ile %100 aralığında olup ortalama %3,4’tür. Berkay’ın öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %100’dür.

Berkay’ın SEZİDEP içeriğinde yer alan serbest zamanı yönetme becerilerini toplumsal ortamlarda sergilemesi için gerçekleştirilen toplumsal ortam öğretim oturumlarında veriler “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılarak toplanmıştır. Bu oturumlarda Berkay başlama düzeyinde %0 performans sergilerken bilişsel edinim oturumlarının ardından öğrendiği becerileri toplumsal ortamlarda (günlük yoklama ve toplu yoklama) %100 performansla sergilemiştir. Berkay’ın öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen toplumsal ortam izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması da %100’dür.

3.2.1.2. Selin’in SEZİDEP’e ilişkin etkililik bulguları

Selin’in SEZİDEP kullanılarak öğretimi gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin başlama düzeyi, günlük ve toplu yoklama, izleme oturumlarında yer alan doğru tepki yüzdeleri Şekil 3.23.’te yer almakta ve izleyen paragraflarda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Şekil 3.23. Serbest zamanı yönetmek için sergilenmesi gereken beceriye ilişkin başlama düzeyi (BD), öğretim, toplu yoklama (TY), izleme doğru tepki yüzdeleri

Serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin düzenlenen bilişsel edinim oturumlarında veri toplamak için “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kullanılmıştır. Başlama düzeyi oturumları incelendiğinde Selin’in birinci oturumda %46.6, ikinci oturumda %53.3, üçüncü oturumda %56 düzeyinde performans gösterdiği görülmektedir. Selin ile başlama düzeyi oturumlarında kararlı veri elde edildikten sonra SEZİDEP kullanılarak gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretim oturumlarına geçilmiştir. Selin ile toplam ortalama 4s. 59dk. 1sn. süren ve altı öğretim ve bir ek oturum olmak üzere toplam yedi öğretim oturumu gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu öğretim oturumlarında elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %74,8’dir. Doğru tepki yüzdelerinin ranjı ise %53 ile %100 aralığında olup %47’dir. Selin ile üç oturum üst üste kararlı veri elde edilene kadar gerçekleştirilen dokuz yoklama oturumu 5s. 37dk 22sn. sürmüştür. Bu oturumlardan elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %84,2’dir. Ranjı %53,3 ile %100 aralığında olup ortalama %46,7’dir. Selin’in öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %100’dür.

Bilişsel edinim aşamasında öğrenilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilemesi için gerçekleştirilen toplumsal ortam öğretim oturumlarında veriler “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılarak toplanmıştır. Selin’in SEZİDEP içeriğinde yer alan serbest zamanı yönetme becerilerini toplumsal ortamlarda sergilemesine ilişkin başlama düzeyi performansı %0 iken bilişsel edinim aşaması öğretim oturumlarının ardından öğrendiği becerileri toplumsal ortamlarda (günlük yoklama ve toplu yoklama) %100 performansla sergilemiştir. Selin’in öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen toplumsal ortam izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması da %100’dür.

3.2.1.3. Toprak’ın SEZİDEP’e ilişkin etkililik bulguları

Toprak’ın SEZİDEP kullanılarak öğretimi gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin bilişsel edinim oturumları başlama düzeyi, günlük ve toplu

yoklama, izleme oturumlarında yer alan doğru tepki yüzdeleri Şekil 3.23.'te yer almakta ve ve izleyen paragraflarda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin düzenlenen bilişsel edinim oturumlarında veri toplamak için “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-12)” kullanılmıştır. Başlama düzeyi oturumları incelendiğinde Toprak’ın birinici oturumda %53, ikinci oturumda %56, üçüncü oturumda %56 düzeyinde performans gösterdiği görülmektedir. Toprak ile başlama düzeyi oturumlarında kararlı veri elde edildikten sonra SEZİDEP kullanılarak gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretim oturumlarına geçilmiştir. Toprak ile SEZİDEP kullanılarak gerçekleştirilen serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretim oturumları toplam ortalama 4s. 1dk. 44sn. sürmüştür. Gerçekleştirilen bu öğretim oturumlarında elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %78,7’dir. Doğru tepki yüzdelerinin ranjı ise %66,6 ile %86,6 aralığında olup ortalama %20’dir. Toprak ile üç oturum üst üste kararlı veri elde edilene kadar gerçekleştirilen dokuz yoklama oturumu ortalama 8s. 36dk. 36sn. sürmüştür. Bu oturumlardan elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %67,8’dir. Ranjı %53,3 ile %100 aralığında olup ortalama %46,7’dir. Toprak’ın öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması %100’dür.

Bilişsel edinim oturumlarında öğrenilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesini içeren toplumsal ortam oturumlarında verilerin toplanmasında “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu (EK-13)” kullanılmıştır. Toprak’ın SEZİDEP içeriğinde yer alan serbest zamanı yönetme becerilerini toplumsal ortamlarda sergilemesine ilişkin başlama düzeyi performansı %0 iken bilişsel edinim öğretim oturumlarının ardından öğrendiği becerileri toplumsal ortamlarda (günlük yoklama ve toplu yoklama) %100 performansla sergilemiştir. Toprak’ın öğretim sona erdikten 1, 5 ve 12 hafta sonra gerçekleştirilen toplumsal ortam izleme oturumlarından elde edilen doğru tepki yüzdelerinin ortalaması da %100’dür.

3.2.2. Güvenirlik bulguları

Yürütülen bu araştırmada katılımcılara SEZİDEP içeriğinde yer alan serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi gerçekleştirilmiştir. SEZİDEP’in etkililiğinin

sınındığı bu aşamada uygulamanın başlama düzeyi, öğretim, toplu yoklama, izleme, aşamalarına ilişkin gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği olmak üzere iki çeşit güvenilirlik verisi elde edilmiştir. İzleyen başlıklarda güvenilirlik verilerine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

3.2.2.1. Gözlemciler arası güvenilirlik bulguları

Bu araştırmada OSB olan gençlerle gerçekleştirilen başlama düzeyi, öğretim, yoklama ve izleme oturumlarının en az %30'unda gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Bilişsel edinim oturumlarında toplanan güvenilirlik verilerinin analizinden elde edilen bulgular Tablo 3.1.'de yer almaktadır. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerine göre en düşük gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı tüm katılımcılar ve tüm oturumlar için %99.15 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.1. Bilişsel edinim oturumları gözlemciler arası güvenilirlik bulguları

Katılımcı	Başlama Düzeyi	Öğretim	Yoklama	İzleme	Genel Ortalama
Berkay	%100	%100	%100	%100	%100
Selin	%100	%100	%100	%100	%100
Toprak	%100	%100	%96.6	%100	%99.15

Toplumsal ortam oturumlarında toplanan güvenilirlik verilerinin analizinden elde edilen bulgular Tablo 3.2.'te yer almaktadır. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerine göre gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı tüm katılımcılar ve tüm oturumlar için %100 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.2. Toplumsal ortam oturumları gözlemciler arası güvenilirlik bulguları

Katılımcı	Başlama Düzeyi	Öğretim	Yoklama	İzleme	Genel Ortalama
Berkay	%100	%100	%100	%100	%100
Selin	%100	%100	%100	%100	%100
Toprak	%100	%100	%100	%100	%100

3.2.2.2. Uygulama güvenilirliği bulguları

Bu araştırmada OSB olan gençlerle gerçekleştirilen başlama düzeyi, öğretim, yoklama ve izleme oturumlarının en az %30'unda uygulama güvenilirliği verisi toplanmıştır. Bilişsel edinim oturumlarında toplanan güvenilirlik verilerinin analizinden

elde edilen bulgular Tablo 3.3.'te yer almaktadır. Uygulama güvenilirliği verilerine göre en düşük uygulama güvenilirliği katsayısı tüm katılımcılar ve tüm oturumlar için %95 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.3. *Bilişsel edinim oturumları uygulama güvenilirliği bulguları*

Katılımcı	Başlama Düzeyi	Öğretim	Yoklama	İzleme	Genel Ortalama
Berkay	%100	%100	%100	%90	%97.5
Selin	%100	%97.3	%95	%100	%98
Toprak	%100	%100	%100	%100	%100

Toplumsal ortam oturumlarında toplanan güvenilirlik verilerinin analizinden elde edilen bulgular Tablo 3.4.'te yer almaktadır. Uygulama güvenilirliği verilerine göre uygulama güvenilirlik katsayısı tüm katılımcılar ve tüm oturumlar için % 100 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.4. *Toplumsal ortam oturumları uygulama güvenilirliği bulguları*

Katılımcı	Başlama Düzeyi	Öğretim	Yoklama	İzleme	Genel Ortalama
Berkay	%100	%100	%100	%100	%100
Selin	%100	%100	%100	%100	%100
Toprak	%100	%100	%100	%100	%100

3.3. SEZİDEP'in Uygulamasının Sonrasında OSB Olan Katılımcıların Serbest Zaman Katılımlarına Yönelik Olarak Kendilerinin ve Ebeveynlerinin Görüşlerinin Belirlenmesi Aşamasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası serbest zamanlara katılımı değerlendirmeye yönelik deneyimlerini ve görüşlerini belirleme aşamasında yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın üçüncü aşamasına SEZİDEP'in uygulanması aşamasına katılan OSB olan gençler ve bu gençlerin ebeveynleri dahil olmuştur. Araştırmanın bu aşamasında her gruptan üçer kişi olmak üzere toplam altı katılımcı yer almıştır. İçerik analizi sonucunda her iki grupta (OSB olan gençler ve bu gençlerin ebeveynleri) yer alan katılımcıların araştırma sorularına ilişkin verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan temalara ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın her iki grupta yer alan katılımcılarına ilişkin bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-21'de (OSB

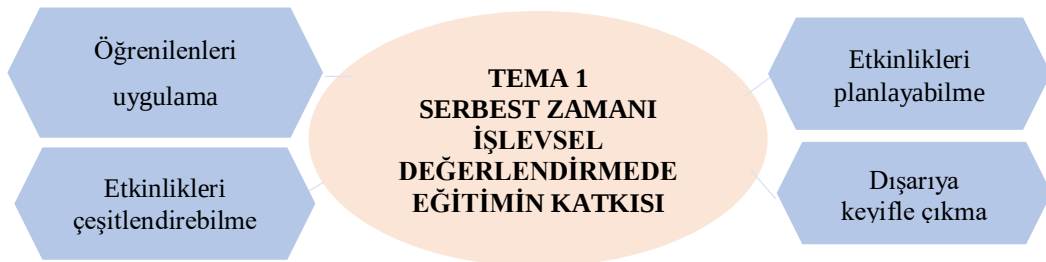
olan katılımcılar) ve EK-22’de (ebeveynler) yer almaktadır. Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası serbest zamanları değerlendirmeye yönelik nitel bulgular OSB olan gençler ve ebeveynler sıralamasıyla izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

3.3.1. OSB olan gençlerin SEZİDEP sonrası serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasına ilişkin bulgular

Araştırmanın SEZİDEP sonrası OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasında OSB olan üç gençle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. OSB olan gençlerle yapılan görüşmelerin en kısası 09dk. 17sn., en uzununu 21dk. 26sn. arasında sürmüştür. Bu süreçte OSB olan gençlerin araştırma soruları çerçevesinde verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan iki temaya ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın OSB olan katılımcılarına ilişkin bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-21’de yer almaktadır. Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası serbest zamanlara katılımı değerlendirmeye yönelik nitel bulgular OSB olan gençler için izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

3.3.1.1. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı

Katılımcılar serbest zamanı işlevsel değerlendirmede kendilerine sunulan eğitimin katkılarını farklı etkinliklere katılma, etkinliklere farklı kişilerle katılma, etkinlikleri çeşitlendirebilme; farkında olarak seçim yapma ve etkinlikleri planlayabilme; problem çözme, toplum kaynaklarını kullanma, becerileri sınıflama, becerileri günlük hayatta kullanma gibi öğrenilenleri uygulama ve dışarıya keyifle çıkma olarak açıklamışlardır. OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel değerlendirmelerinde eğitimin katkısı hakkındaki bilgiler Şekil 3.24.’te yer almaktadır.

Şekil 3.24. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı

Katılımcılardan Selin farklı etkinliklere katılma konusundaki görüşlerini “Aklımda ata binmek kaldı da denemedim, hiç yapmadım ya onun için onu düşündüm (27.06.2022 tarihli Selin ile görüşme)” sözleriyle açıklamıştır. Toprak yaptığı etkinlikleri çeşitlendirdiğini belirtmiş ve bu etkinliklere örneklerini “Alışveriş merkezini gezmeyi, bi de ta tarihi yerleri gezmeyi, müzeyi gezmek, kaleyi gezmek. Evet, bi de Yakup Ağa Külliyesini gezmek, Cem Sulltan Bedesteni’nde yemek yemek. ... Kitap okumaya başladım. (30.06.2022 tarihli Toprak ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Berkay artık yapacağı etkinlikleri daha planlı, programlı şekilde gerçekleştirdiğini söyleyerek durumu aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

Yani eğit serbest zaman etkinliklerim değişmedi ama eğitimden sonra serbest zaman etkinlikleriyen ilgili böyle daha profesyonel olarak, daha eğitimi olarak yapıyorum. Evet, örnek veriyorum. Yani örneğin ben bi gün gün bi yer bi yerde fotoğraf çekiyorum. Önceden oraya böyle le darma duman gidiyodum böyle her şeyi kucaklayıp. Şimdi ise sadece kameram, onu sabitlemek için tripodum Ve yan telefonum, cüzdanım, vesaire. ... Bi planlı olarak gidiyorum. (31.06.2022 tarihli Berkay ile görüşme).

Eğitimden sonra Selin daha farkında olarak seçim yapmaya başladığını “Düşünerek seçiyorum. ... Zevk aldığımı düşündüm onun için düşünerek seçim yapıyorum, dikkat ediyorum her şeye. ... Ben böyle zevk aldığımı bildiğim halde düşünüyorum, içimden ne gelirse onu düşünüyorum. Öle içimden bowling oynamak gelmişti, onu için onu istemiştin ben de işte. (27.06.2022 tarihli Selin ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Berkay etkinlik seçerken istediği etkinliklere öncelik verdiğini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

Yani öncesinden, önceden her her dala konardım, yani her şeyi yapmak isterdim. Bi gün bi gün saz bağlama çalmak isterim, bi gün hhhh kay kay sürmek isterim, bi gün bisikletime şunu bunu yapmak isterim. Ama şimdi içlerinden en çok istediğim bir tanesini seçiyorum. (31.06.2022 tarihli Berkay ile görüşme)”.

Toprak bu eğitimler sonrasında yeni beceriler de öğrendiğini belirterek öğrendiklerini uygulama konusundaki deneyimlerini şöyle özetlemiştir:

... Yani şey yapmanın öğrenmenin, yani otobüse binmenin katkısı önce kart okutup, yani kart ricada bulundum, istekte bulundum. ... Otobüse bindim, bir adamın şeyi yani otobüs nerede duracağını söyledim. Kullandım evet. ... (30.06.2022 tarihli Toprak ile görüşme).

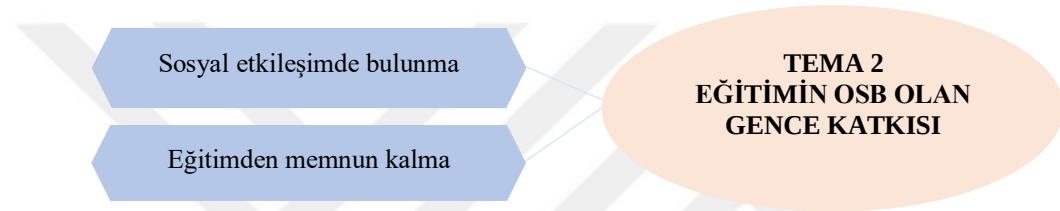
Berkay aynı zamanda katıldığı bu eğitim sonrasında bir problemle karşı karşıya kaldığında onu nasıl çözeceğini öğrendiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

Ya şöyle diyebilirim. Eskiden eskiden bi de santra park var ya, lunapark. Orada neye bineceğime karar veremezdim. Ama şimdi onları karar verebiliyorum. Problem çözmek yani şimdi ben eğitimden önce, eğitimden önce de bunları bunu yap böyle o tramboline binmek

için kilo vermem lazım gibi. ...basit bi. Ama bu eğitimden sonra basamak basamaklamayı... Serbest zaman etkinliğini ve engel olan faktörleri, faktörlerin en böyle. En uygun çözüm yolunu bulmayı..." sözleriyle ifade etmiştir. Dışarıya keyifle çıkma konusunda Selin "Doğal ortama çıkınca güzelmiş. Ben hayatımda dışarı çık çıktım ya zaten. Güzelmiş. Doğal ortama çıktık, birden fazla oldu, dört kere oldu (31.06.2022 tarihli Berkay ile görüşme).

3.3.1.2. Eğitimin OSB olan gence katkısı

SEZİDEP eğitiminin kendilerine katkılarını OSB olan gençler sosyal etkileşimde bulunmaya başlama ve eğitimden memnun kalma olarak belirtmişlerdir. Eğitimin OSB olan gence katkısına ilişkin bilgiler de Şekil 3.25.'te yer almaktadır.

Şekil 3.25. Eğitimin OSB olan gence katkısı

Berkay eğitimler sonrasında sosyal etkileşimde bulunma ve sosyal beceriler konusunda bilgi birikiminin arttığını aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

... Bi de şöyle bir örnek vereyim. ... Misal sosyal etkileşimler, sosyal beceriler. Misal ben, ben bu eğitimlerden önce sosyal becerilerle ilgili, iletişim beceriyle ilgili, onlarla ilgili hiç yani onları bir günlük hayatta yaptığım şeylerin bu statülere girdiğini bilmezdim. Ama ama sizin eği yani aldığım eğitim sayesinde de bunların bir örnek veriyorum selamlaşmak, beklemek, sıraya girmek, istek belirtmek, vedalaşmak, kurallara uymak, teşekkür etmek, özür dilemek gibi şeylerin bir sosyal beceri olduğunu biliyorum. (31.06.2022 tarihli Berkay ile görüşme).

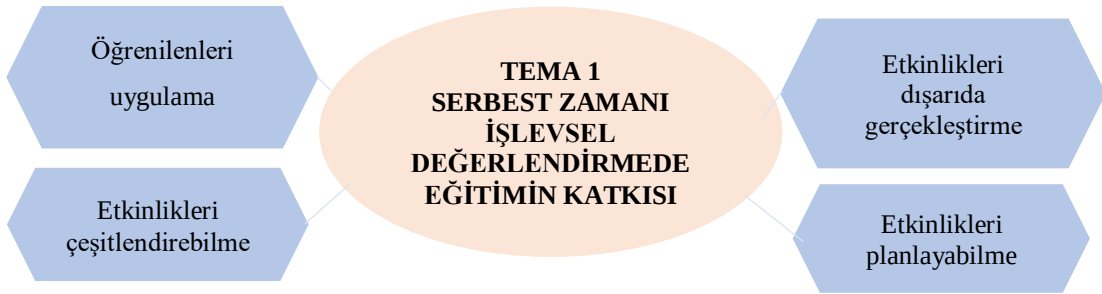
Eğitimden memnun kalma konusundaki görüşlerini Selin "Yani mutlu oldum onu diyim, güzeldi güzeldi yani. Güzeldi ben onu söylüyim sadece. Öğrenebildim. Serbest zamanın neler olup serbest zaman olmayanın ne olduklarını öğrendim. Hepsini öğrendim onun için %100 alıyorum. (27.06.2022 tarihli Selin ile görüşme)" sözleriyle ifade etmiştir.

3.3.2. OSB olan gençlerin ebeveynlerinin SEZİDEP sonrası çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasına ilişkin bulgular

Araştırmanın SEZİDEP sonrası OSB olan gençlerin ebeveynlerinin çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlenmesi aşamasında OSB olan üç gencin ebeveynleriyle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. OSB olan gençlerin ebeveynleriyle yapılan görüşmelerin en kısısı 17dk. 09sn., en uzun 25dk. 56sn. arasında sürmüştür. Bu süreçte OSB olan gençlerin ebeveynlerinin araştırma soruları çerçevesinde verdikleri bilgilerden elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan dört temaya ve alt-temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın ebeveyn katılımcılarına ilişkin bulgularını oluşturan tema ve alt-temalara ilişkin tablo bir bütün olarak EK-22’de yer almaktadır. Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası serbest zamanlara katılımı değerlendirmeye yönelik nitel bulgular ebeveynler için izleyen başlıklarda ayrıntılı şekilde sunulmuştur.

3.3.2.1. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı

Ebeveynler çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel değerlendirebilmelerinde SEZİDEP eğitiminin katkılarını çocuklarının etkinlikleri çeşitlendirebilmeleri ve planlayabilmeleri, öğrendiklerini uygulayabilmeleri, etkinlikleri dışarıda gerçekleştirebilmeleri olarak belirtmişlerdir. Ebeveynlerden elde edilen çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel değerlendirmelerinde eğitimin katkısı hakkındaki bilgiler Şekil 3.26.’da yer almaktadır.

Şekil 3.26. Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin çocuklarına katkısı

Nursel Hanım eğitim sonrasında çocuğunun yaptığı serbest zaman etkinliklerini çeşitlendirebildiğini “Değişiklikler oldu, bayağı bi fark etti eskiye göre. Eskiden 111 tekdüze idi. Şimdi dışarıya çıkıyo, tek başına bi şeyler yapmaktan zevk alıyo, artı 111 biraz

da çoğalttı sanırım şeyi. (27.06.2022 tarihli Nursel Hanım ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Ebeveynlerden Duygu Hanım eğitim sonrasında çocuğunun etkinliklere farklı kişilerle de katılmak istediğini şöyle belirtmiştir:

Var eee eğitime katıldığı arkadaşları ile birlikte dışarı çıkmak istiyο, onları davet ediyο evet. Daha öncesinde biz hani bir başkasıyla çıkmasına izin vermiyoduk bi istisna okuldaki arkadaşları ile beraber yemeğe gitti. O var, eeee onun haricinde hep bizimle beraber dışarı çıkıyodu. Eee şimdi aldığı eğitim ile beraber hani kendisine de cesaret geldi. (30.06.2022 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).

Çocuğunun öğrendiklerini uygulama konusunda önemli bir aşama kaydettiğini düşünen Nursel Hanım bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

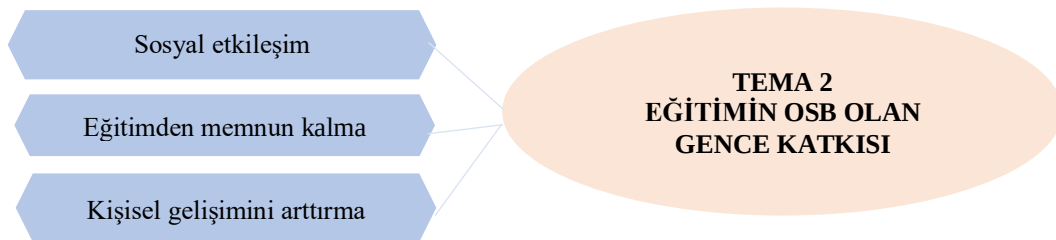
Ondan sonra ne giymek istediğine özgür. Ben giydirirdim genelde, şunu mu giysək falan derdim ama artık yok anne ben kendim giyinecem diyo. Bunun gibi. Seçim yapıyo ve kendisi karar verdiği zaman daha mutlu. ... Valla canı ne çekiyosa onu yapıyo, hiç bana falan sormuyo. O benim kararım anne diyo. Mesela nasıl bi etkinlik düşünüyosun dediğim zaman daha karar vermedim, sonra karar vercem falan diyo. Eskiden bana sorardı ne yapayım anne falan diye. Artık bana sormuyo, kendisi karar veriyο, ne isterse yapıyo evet. Taşköprü’de yiğen var, o orda oturuyor, diş hekimi. Eeeee o gelmişti haftasonu. Bi gün ben sana geliyim eeee minibüsle gelirim, sen beni karşılaırsın falan demiş ona. (27.06.2022 tarihli Nursel Hanım ile görüşme)”.

Ebeveynlerden Duygu Hanım çocuğunun artık dışarda yapılan etkinlikleri daha çok tercih etmeye başlamasını şu sözlerle aktarmıştır:

Eeeee gitmek istediğı yerleri belirliyo öncesinde, sonra benden para istiyο. Eee işte ne kadar yeter ee acaba diye konuşuyoruz. Ben ona yeterli parayı veriyorum, eee cüzdanını yanına alıyo. ... Eee ev içi etkinliklerden hariç dışarıdaki etkinliklere daha çok meyil etmeye başladı (30.06.2022 tarihli Duygu Hanım ile görüşme).

3.3.2.2. Eğitimin OSB olan gence katkısı

Ebeveynler SEZİDEP’in çocuklarına ne gibi katkısı olduğu noktasında çocuklarının sosyal etkileşimde bulunmaya başladıklarını, eğitimden memnun kaldıklarını, kişisel gelişimlerinin arttığını dile getirmişlerdir. Ebeveynlere göre eğitimin çocuklarına katkısına ilişkin bilgiler Şekil 3.27.’de yer almaktadır.

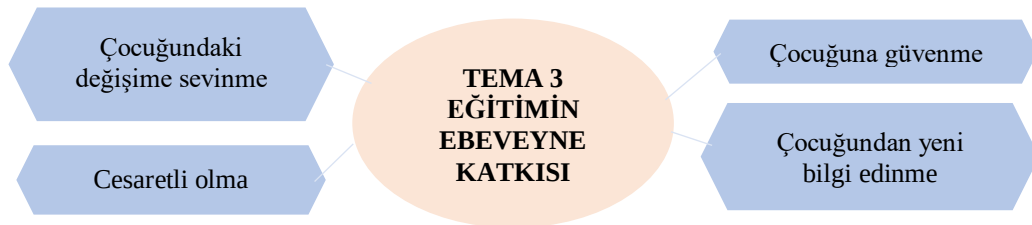
Şekil 3.27. Eğitimin çocuklarına katkısı

Duygu Hanım eğitimin çocuğunun sosyal etkileşimine katkısını “Eee sosyalleşti ee yani da daha fazla eee sosyal ortamlara çıkmak istiyο, eeee daha fazla daha farklı kişilerle birlikte olmak istiyο.” sözleriyle eğitimin çocuğunun kişisel gelişimine katkısını ise “Eee cesaret geldi ona da bize de cesaret geldi (30.06.2022 tarihli Duygu Hanım ile görüşme)” sözleriyle dile getirmiştir. Nursel Hanım eğitim sonrasında çocuğunun bağımsızlaşma konusunda önemli bir gelişme kaydettiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

... takip ikimiz gidiyoduk hep, benimle birlikte alıştırılmıştım onu. Eeee gayri ihtiyari o şekilde yapıyodum. Çünkü öğretmek eeee babında ben bunu yapıyodum. Şimdi artık tek başına her şeyi alabiliyo, eeee yapabiliyo. ... Ne ne istediğini biliyo. Bu eğitimin en büyük katkısı benim için bu yani. Gözüm arkada kalmıyor artık. Tek başına eeee evi, evde kalabiliyo, hatta geçen gece ben anneanesi yalnızdı. Orda yaticam kızım dedim. Anne sen git orda yat, ben kendi evimizde. Babası da yoktu o gün. Tek başına kaldı evde. Hiç öle şeyi yok yani. (27.06.2022 tarihli Nursel Hanım ile görüşme).

3.3.2.3. Eğitimin ebeveyne katkısı

SEZİDEP’in katkıları konusunda ebeveynler yalnızca çocuklarına değil, kendilerine de bu eğitimin katkıları olduğunu ifade etmişlerdir. Eğitimin ebeveynlere katkısı konusundaki bilgiler Şekil 3.28.’de yer almaktadır.

Şekil 3.28. Eğitimin ebeveyne katkısı

Duygu Hanım çocuğunun bu eğitime katılmasından sonra ebeveyn olarak kendilerinin de bir değişim yaşadığını “Eeee sadece Toprak’ı etkilemedi bu eğitim. Bizi de etkiledi, bizim fikirlerimizi, görüşlerimizi de değiştirdi. Eee cesaret geldi, ona da bize de cesaret geldi. (30.06.2022 tarihli Duygu Hanım ile görüşme)” sözleriyle belirtmiştir.

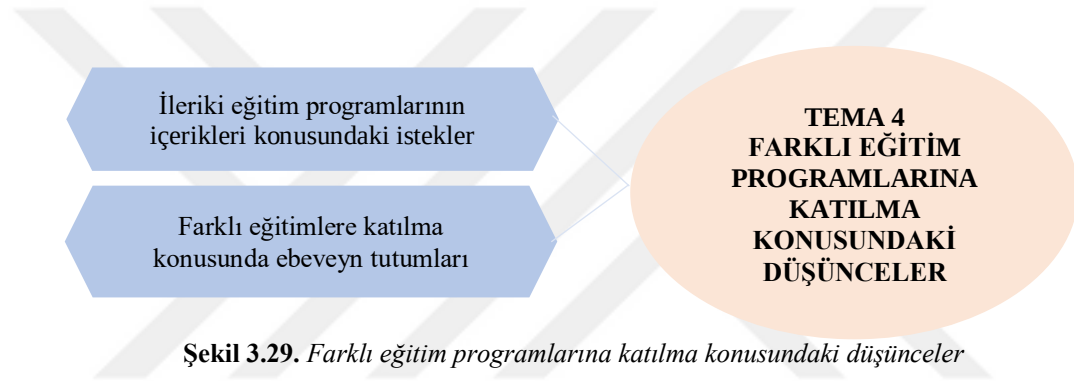
Araştırmacının SEZİDEP sonrası OSB olan gençlerin davranışlarına ve görüşlerine ilişkin araştırmacı günlüğünde yer verdiği ifadeler şu şekildedir:

OSB olan gençlerle çalışmamızın ardından yaptığımız görüşmelerde duyduklarım ve gerek katılımcı gençlerin gerekse de ebeveynlerinin tutumları beni çok mutlu etti. Gençler serbest zamanlarını fark edip, etkinlik seçerek o etkinlikleri gerektiği gibi yerine getiriyor olmaktan

çok mutlu olmuşlar. Ebeveynlerin artık hem kendilerine hem çocuklarına cesaret geldiğini, bu çalışmayla birlikte çocuklarının farklı bağımsız yaşam becerilerini de sergilemeye başladıklarını, çocuklarının kendilerine güvenli hale geldiklerini açıklamaları benim için çok kıymetli verilerdi açıkcası. (10.07.2022 tarihli araştırmacı günlüğü).

3.3.2.4. Farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşünceler

Ebeveynlerin çocuklarının farklı eğitim programlarına katılmaları konusundaki düşüncelerine bakıldığında çocuklarına ileriki dönemlerde sosyal etkileşim, toplum kaynaklarını kullanma, günlük yaşam becerileri konularında da eğitim verilmesini istediklerini görülmektedir. Ebeveynlerin farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşüncelerine ilişkin bilgiler Şekil 3.29.'da yer almaktadır.

Şekil 3.29. Farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşünceler

Aile üyelerinden Şaziye Hanım torununun farklı eğitimlere katılması noktasında iletişim becerilerini ve sosyalleşmeyi en önemli konular olarak gördüğünü şu sözlerle açıklamıştır:

Mesela biraz daha böyle sosyalleşsin. Sosyalleşme hani iletişime geçebilme birileriyle hani derdini, sıkıntısını hani rahatça anlatabilme. Karşısındakinin de onu anlamasını hani ... Ya daha daha böyle hani arkadaşlarıyla hani Berkay böyle hani buluşabilseler bi şeyler yapabilseler. ... Ya benimle hani benimle gidip gelmesi bi şey değiştirmiyor, bi şey katamıyoruz ona. (31.06.2022 tarihli Şaziye Hanım ile görüşme).

Araştırmacının araştırmanın uygulama süreci tamamlandıktan yaklaşık yedi ay sonra araştırma raporunu yazdığı dönemde OSB olan gençlerin davranışlarına ve görüşlerine ilişkin araştırmacı günlüğünde yer verdiği ifadeler şu şekildedir:

Bugün çok mutlu olduğum bir olay yaşadım. Tez katılımcılarımla bir kez daha gurur duydum. SEZİDEP kapsamında OSB olan gençlere serbest zaman etkinlikleri kapsamında Halk Eğitim Merkezi bünyesinde açılan kurslardan, etkinliklerden nasıl haberdar olabileceklerini ve başvuru sürecini anlatmıştım. Berkay serbest zaman etkinliği olarak Halk Eğitim Merkezi bünyesinde tiyatro kursuna katılmış. Oyunda oyunu sergilemekten öte sahne sistemleriyle ilgilenmiş. Bir hafta önce beni sergileyecekleri oyuna davet etti. Kendisine

mutlaka geleceğimi söylemiştim. Oyun gösterisine katıldım. Berkay çok sevindi. Gayet güzel görevini yerine getirdi. Kendisiyle gurur duydum. İyi ki böyle bir araştırmaya kendisini dâhil etmişim. Berkay'ı bazı hocalarımla tanıştırdım. Kendisini başarılı buldular. Büyük şehirlerde bu yönde eğitim alması desteklenebilir şeklinde öneriler verdiler. Tabi bu sevincimi tez danışmanımla da paylaştım. Danışmanım da çok sevindi. (18.05.2023 tarihli Araştırmacı Günlüğü).

Araştırmacının katılımcılarından Berkay ile ilgili olarak yaşanan bu gelişmeden birkaç hafta sonra Berkay ile ilgili yaşanan bir başka gelişmeyi araştırmacı günlüğünde yer verdiği şu ifadelerle dile getirmiştir:

Berkay bugün beni aradı. Hal hatır sorduktan sonra kendisine yeni ilgi alanları aradığını söyledi. Bu hafta İstiklal Yolu Yürüyüşü olduğunu, benimle tanıştırdığı arkadaşıyla o yryşe katılmak istediğini, lk'y aradığını, lk ile birlikte yürüyüşü için yaptıkları planı anlattı. Kendisine bir arkadaş edinmiş olması, onunla serbest zamanın etkinliği için plan yapması, bunu bana bildirmesi... Ne diyebilirim ki... O kadar mutlu oldum ki. Demek ki istekle, azimle çalışınca gençler de istediklerini başarabiliyormuş. İyi ki onlarla yolum keşişti. (06.06.2023 tarihli Araştırmacı Günlüğü).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar, sonuçların hem kendi içerisinde hem de alanyazın bulgularıyla tartışıldığı tartışma bölümü, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

4.1. Sonuç

Bu araştırma OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulanmasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla deneysel karma yöntem deseni kullanılarak karma yöntem araştırması olarak yürütülmüştür. Bu araştırmada araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasından elde edilen bulgular, OSB olan gençlerin serbest zaman ve serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme konularında desteğe gereksinimlerinin olduğunu göstermektedir. Bu gereksinimler ve yapılan alanyazın taraması kapsamında araştırmanın ikinci aşamasında SEZİDEP hazırlanmış ve etkililiği sınanmıştır. SEZİDEP'in etkililiğinin sınıandığı ikinci aşamadan elde edilen bulgular, SEZİDEP'in uygulanmasıyla OSB olan gençlerin “serbest zamanı yönetme becerileri”ni öğrendiklerini ve SEZİDEP'in bu gençlerin serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmede etkili olduğunu göstermektedir. SEZİDEP'in uygulanması sonrasında OSB olan gençlerin ve ebeveynlerinin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik araştırmanın üçüncü aşamasının bulguları da araştırmaya katılan OSB olan gençler ve ebeveynleri açısından araştırmadan elde edilen sonuçların memnuniyet verici olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasından elde edilen bulgulara OSB olan gençlerin sadece belirli serbest zaman etkinliklerine ilişkin bilgiye sahip oldukları, serbest zamanlarını tanımlamada, kendi özelliklerine ve ilgilerine uygun serbest zaman etkinliklerini belirlemede güçlük yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca OSB olan gençlerin etkinlikler arasından seçim yapma, seçtiği etkinlikler için gerekli kaynakları kullanma, etkinliğe başlama, etkinlik öncesi, sırası ve sonrasında oluşabilecek

problemlere çözüm üretebilme konusunda desteğe gereksinimlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması olan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması aşamasındaki bulgular, bütün katılımcıların SEZİDEP'te yer alan serbest zamanı yönetme becerilerini (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) edindiklerini ve edindikleri bu becerileri öğretim tamamlandıktan 1, 5 ve 12 hafta sonra da sürdürdüklerini göstermektedir. Ayrıca OSB olan gençlerin SEZİDEP'in uygulanması sonrasında serbest zamanı yönetme becerilerini toplumsal ortamlarda da sergileme noktasında başlama düzeyine önemli bir gelişimin olduğu görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrasında OSB olan gençlerin ve ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik görüşmelerden elde edilen bulgular, araştırmaya katılan OSB olan gençler ve ebeveynleri açısından memnuniyet verici olduğunu göstermektedir. Bulgular OSB olan gençlerin öğretim sonrasında serbest zamanlarının farkında olup, serbest zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirebildiklerini, kendilerine serbest zamanla ilgili günlük plan yapabildiklerini, ebeveynlerin de çocuklarının serbest zamanlarını değerlendirme konusunda yeterliklerinin artmasından memnun olduklarını ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular izleyen başlıkta alanyazına dayalı olarak tartışılmıştır.

4.2. Tartışma

Bu araştırma üç aşamalı bir süreç takip edilerek yürütülmüştür. Birinci aşamada OSB olan gençlerin ve ebeveynlerin de çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimleri belirlenmiş, ikinci aşamada belirlenen gereksinimler ve alanyazın doğrultusunda SEZİDEP hazırlanarak etkililiği sınanmış, üçüncü ve son aşamada ise SEZİDEP uygulaması sonrasında OSB olan gençlerin ve ebeveynlerinin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine yönelik görüşleri belirlenmiştir. Tartışma bölümü de bu aşamalar çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu aşamalarda bulgular hem kendi içinde hem de alanyazın dikkate alınarak tartışılmıştır.

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasına ilişkin bulgular incelendiğinde OSB olan gençlerin ve ebeveynlerinin serbest zamanı “kişinin istediği etkinlikleri yapabildiği

zaman, kişinin kendine ayırdığı zaman, kafa dağıtılan zaman, eğitim, iş gibi zorunlu yapılacakların dışında kalan zaman” şeklinde birbirlerini destekler nitelikte tanımladıkları görülmektedir. OSB olan gençler ebeveynlerinden farklı olarak serbest zamanı “boş zaman, özgür kalınan zaman, dinlenilen zaman, haftasonu, müsait olunan zaman” olarak da tanımlamışlardır. Elde edilen bu bulgular alanyazında yer alan serbest zaman tanımlarındaki “zorunlu gereksinimlerini karşılamamanın dışında kalan, kendi istediklerini yapabildikleri zaman” (Torkildsen, 2005; Turygin ve Matson, 2014) tanımıyla örtüşmektedir. Ancak alanyazında serbest zamana ilişkin olarak yapılan “bireylerin kendi ilgi ve tercihleri doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptıkları, gönüllü olarak gerçekleştirdikleri etkinlikleri içeren, katıldıkları etkinliklerden memnuniyet, doyum, mutluluk, özgüven duyma, arkadaşlık geliştirme, kendini ifade etme olanakları elde ettikleri, zorunluluk olmadan kendi istekleriyle dahil oldukları yaşamın belirli bir kesiti (Artar ve Ergenekon, 2020; Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007)” tanımına göre de yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle serbest zamanın ne olduğunun tam olarak anlaşılması katılımcılar açısından önemli bir gereksinimi oluşturmaktadır. Araştırmada bu gereksinimi karşılamak üzere SEZİDEP kapsamına alınan ilk beceri ilk bölümde serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma kısmında yer almaktadır. Alanyazında serbest zaman eğitim programlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda (ör., Carter, 1995; Playne, 2011; Weber, 2010) da serbest zaman farkındalığı, serbest zaman bilinci konusuna yer verilmiştir. Serbest zaman etkinliklerine yönelik olarak farkındalık çalışmalarında serbest zaman nedir ve ne değildir bilgisi, bu etkinliklerin yapılmasının nedeni ve bu etkinliklerin yararlarını bilme amaçlanmaktadır (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Bu bağlamda araştırma kapsamında hazırlanan SEZİDEP’in içeriğindeki serbest zamanın ve serbest zaman etkinliklerinin farkında olma konusu serbest zaman farkındalığıyla ilgili alanyazını genişleterek desteklemektedir.

Araştırmaya katılan OSB olan gençler serbest zamanlarını genellikle tek başlarına geçirmekte ve bu süreçte digital medya etkinlikleriyle (ör., YouTube’ dan müzik dinleme, Facebook, Instagram, TikTok uygulamalarında zaman geçirme, internette oyun oynama, haber dinleme ya da bir şeyler okuma, öğretici videolar izleme, internette film izleme, internetten bir şeyler araştırma vb.) ilgilendiklerini belirtmektedirler. Çay ve Eratay (2019) yürüttükleri çalışmada çoklu yetersizliği olan bireylerin serbest zamanlarında çoğu zaman TV izledikleri, müzik dinledikleri, cep telefonu ile oynadıkları ve kitap okudukları yönünde bulgular elde etmişlerdir. Bu bağlamda yetersizlik grupları farklı olsa

da özel gereksinimli bireylerin serbest zamanlarını benzer şekilde genellikle tek başlarına ve pasif serbest zaman etkinlikleriyle geçirdikleri görülmektedir. Yetersizlik grupları farklı olsa da özel gereksinimli bireylerin serbest zamanlarında katıldıkları etkinliklerin benzer olması yürütülen bu araştırmanın bulgularının alanyazını destekler nitelikte olduğunu göstermektedir. Bunların dışında araştırmanın katılımcısı olan OSB tanılı gençler evde bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama vb.), evcil hayvanlarla ilgilenme gibi hobiler, yiyecek-içecek hazırlama ve dinlenme etkinliklerine katılmaktadırlar. Araştırmanın katılımcısı olan OSB tanılı gençler eğlence ve oyun etkinlikleri olarak salıncağa binme, oyuncaklarla oynama, şarkı dinleme, yap-boz yapma; sanatsal etkinlik olarak örgü, panç gibi el işleri yapma, dokuma, sehpa, sepet gibi ürünler yapma, resim yapma, fotoğraf çekme, şarkı söyleme; sportif etkinlikler olarak ise bisiklete binme, koşma gibi etkinlikleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. OSB olan gençlerin ebeveynleri ise çocuklarının görüşlerinden farklı olarak çocuklarının serbest zamanlarında tek başlarına yaptıkları etkinlikler olarak çevrimiçi kurslara katılma, haber dinleme ya da okuma, TV izleme, tamir işleriyle ilgilenme, alışveriş yapma, yap-boz yapma, tiyatro izleme, şiir okuma, dans etme, futbol, basketbol gibi top oyunları oynama, yürüyüş yapma, paten kayma, masa tenisi oynama, egzersiz yapma, deney yapma, kitap okuma, bulmaca çözme gibi etkinlikleri gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada OSB olan gençlerin saydıkları serbest zaman etkinlikleriyle ebeveynlerinin söyledikleri serbest zaman etkinliklerinin benzediği ancak ebeveynlerin çocuklarının sergilediği farklı serbest zaman etkinliklerini de belirttikleri görülmektedir. Alanyazında da özel gereksinimli bireylerin serbest zamanlarında genellikle dışarıda yemek yeme, alışveriş yapma, seyahat etme, doğum günü kutlamaları, konsere gitme gibi etkinlikleri gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Çay ve Eratay, 2019). OSB olan gençler telefonla ya da tabletle vakit geçirme, bilgisayarda oyun oynama, televizyon izleme, müzik dinleme gibi eğlence etkinliklerini enstrüman çalma, kendine yiyecek hazırlama, dans etme, el sanatları yapma, maket yapma gibi etkinliklere oranla daha sık ve fazla zaman harcayarak gerçekleştirmekte (Dolva, Kleiven ve Kollstad, 2014), grup sporlarından çok bireysel sporlara katılmaktadırlar (Badia vd., 2013). Tüm bu verilerden hareketle özel gereksinimli bireylerin genellikle evde ve geçici serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirerek serbest zamanlarını değerlendirdikleri söylenebilir (Ellison ve White, 2017; Veal, Darcy ve Lynch, 2013). Bu bağlamda yürütülen araştırmanın bulguları alanyazındaki benzer veriyi genişleterek alanyazına katkı sağlamaktadır. Bu noktada hem

eğitimcilerin hem de ailelerin özel eğitim kategorileri içinde yer alan tüm bireyler için en üst düzeydeki hedefleri onların bağımsız, üretken bireyler olmaları ve toplumsal yaşamın içinde daha aktif biçimde yer almalarıdır. Bu amacın gerçekleşmesinin yollarından biri de OSB olan gençlerin ve diğer özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşamın içindeki serbest zaman etkinliklerine daha çok katılmasını sağlamaktan geçmektedir.

OSB olan gençlerin sosyal etkinlikler olarak aile bireyleriyle ve arkadaşlarıyla alışveriş yapma, ailesiyle akrabalarını ve komşularını ziyaret etme, arkadaşlarla buluşma, arkadaşlarıyla sohbet etme, arkadaşlarıyla internet kafeye gitme; eğlence ve oyun etkinlikleri olarak parkta arkadaşlarıyla oynama, bilgisayar oyunları (ör., play station, ateri vb.) oynama, kardeşiyle oyuncaklarla oynama; sportif etkinlikler olarak arkadaşlarıyla futbol, basketbol gibi top oyunları oynama ve sanatsal etkinlikler olarak da annesiyle örgü, panç gibi el işleri yapma etkinliklerine katıldıkları görülmektedir. Ebeveynler ise çocuklarının kendileriyle, aile üyeleriyle ya da arkadaşlarıyla toplumsal ortamlarda (ör., café, restoran vb.) bir şeyler yeme-içme, gezme (ör., markete gitme, dolmuşla, arabayla gezme, şehir dışına gitme, babasının işyerine gitme vb.), yürüyüş yapma, masa tenisi oynama, dart oynama, satranç oynama, TV, video, film vb. izleme, sinemaya gitme, yiyecek-içecek hazırlama, bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama vb.) gibi etkinliklere katıldıklarını belirtmişlerdir. OSB olan gençler serbest zamanlarında yapabilecekleri çeşitli etkinlikleri belirtmiş olsalar da belirttikleri etkinliklerin oldukça sınırlı olduğu ve genellikle de benzer etkinlikleri sergiledikleri görülmektedir. Yürütülen bu araştırmanın bulguları, bu araştırmaya katılan OSB olan gençlerin gerçekleştirdikleri etkinliklerle Çay ve Eratay'ın (2019) çalışmasına katılan çoklu yetersizliği olan bireylerin yaptıkları etkinliklerin (ör., oyun oynama, yemeğe gitme, sinemaya giderek film izleme, sohbet etme, seyahat etme, egzersiz yapma ve kitap okuma vb.), aynı zamanda Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu'nun (2018) yaptıkları çalışmaya katılan ağır düzeyde yetersizlikten etkilenmiş çocukların serbest zamanlarında yaptıkları etkinliklerin (ör., genellikle evde ve yalnız vakit geçirme, ailesiyle oyun oynama, TV izleme ve tablet gibi teknolojik aletlerle zaman geçirme vb.) benzer olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yetersizlik grubu farklılaşsa da yapılan etkinliklerin benzer olması bulgusu alanyazını destekleyerek genişletmektedir. Bu bağlamda yürütülen bu araştırmada ve alanyazında farklı yetersizlik gruplarıyla yapılan araştırmaların bulgularında da görüldüğü üzere yetersizliği olan gençler serbest zamanlarındasınırlı, benzer ve hep aynı türde etkinliklere katılmaktadırlar. Bu durum yetersizliği olan

gençlerin katılabilecekleri serbest zaman etkinliklerinin çeşitleri, türleri, kendisine ve koşullarına uygunluğu konusunda bilgi sahibi olmaya gereksinimleri olduğunu göstermektedir. Alanyazındaki serbest zaman eğitim programlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda (ör., Carter, 1995; Playne, 2011; Weber, 2010) serbest zaman etkinliklerinin farkında olma konusu çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma kapsamında hazırlanan SEZİDEP'in içeriğinde serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma konusunun yer alması alanyazını desteklemektedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan bulgulara göre OSB olan gençler serbest zaman etkinliklerine çoğunlukla yalnız katılmakla birlikte aile üyeleriyle ve sınıf arkadaşlarıyla birlikte de katılabilmektedirler. Bunun yanı sıra araştırmaya katılan OSB olan gençler tipik gelişim gösteren akranlarıyla serbest zaman etkinliklerine katılma konusunda güçlükler yaşamaktadırlar. Orsmond ve meslektaşları (2004) yaptıkları çalışmada OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini tek başlarına, birinci dereceden geniş aile üyeleriyle veya günlük yaşamlarında çevrelerinde bulunan kişilerle (ör. sınıf arkadaşları) birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir. OSB olan gençlerin, okul ortamı dışındaki arkadaşlarıyla serbest zaman etkinliklerine katılma konusunda sınırlı sayıda araştırma bulgusuna (Buttimer ve Tierney, 2005) ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın bulgularıyla alanyazındaki bulguların paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bu araştırmaya katılan OSB olan gençler serbest zaman etkinliklerine ilişkin bir planlama yapamadıklarını, çevrelerindeki kişilerin (ör., kardeş, aile üyesi vb.) planlamalarına uyduklarını ya da uymak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Alanyazında özel gereksinimli gençlerin serbest zaman etkinliklerinin çoğunu plansız bir şekilde, çevrelerindeki kişilerin yönlendirmesiyle gelişigüzel şekilde sergiledikleri ifade edilmektedir (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007; Hutchinson vd., 2003). Serbest zamanı işlevsel olarak değerlendirebilmenin önemli koşullarından biri serbest zamanlarda gerçekleştirilecek etkinliklerin seçimidir. Kişi kendisine uygun, ilgileri, istekleri ve tercihleri doğrultusunda etkinlikler seçmelidir. Alanyazında da özel gereksinim gruplarından biri olan OSB tanıılı bireylerin serbest zamanlarını değerlendirirken kendi yeterliliklerinin farkında olmalarının, ilgi alanlarını ve yeteneklerini göz önünde bulundurmalarının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Cohen-Gewerc ve Stebbins, 2007). Yürütülen bu araştırmadan elde edilen bulgular alanyazındaki kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, ilgileri, istekleri ve tercihleri doğrultusunda etkinlikler arasından seçim yapmayı öğrenmenin gerekli olduğu (Coyne, Klagge ve

Nyberg, 2016) bulgusunu destekleyerek alanyazına önemli katkı sağlamaktadır. Ek olarak araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında elde edilen bulgulardan hareketle konular arasına kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma ve serbest zaman kaynaklarını kullanma becerileri eklenmiştir.

Araştırmanın gereksinim belirleme aşamasından elde edilen bulgularda OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini “eğlenme, yapmaktan hoşlanma, yapmayı isteme, vakit geçirme, gününü güzel geçirme, can sıkıntısını önleme” amacıyla gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu bulgu alanyazındaki özel gereksinimli bireylerin can sıkıntısını önleme, vakit geçirme, eğlenme amacıyla serbest zaman etkinliklerine katıldıkları bulgusunu destekler niteliktedir (Hutchinson vd., 2003; Hutchison, Baland ve Kleiber, 2008a, Iwasaki, Mactavish ve MacKay, 2005).

Yürütülen araştırmada OSB olan gençler en çok tercih ettikleri serbest zaman etkinlikleri olarak gezme, resim çizme, internette zaman geçirme, restoranda yemek yeme, el işi yapma, arkadaşlarla buluşma, futbol oynama, oyuncakla oynama etkinliklerini belirtmişlerdir. Alanyazında OSB olan bireylerin çoğunun serbest zaman etkinlikleri olarak genellikle daha az motor beceri ile sosyal etkileşim ve iletişim gerektiren tablet ya da bilgisayarda oyun oynama, TV izleme gibi pasif serbest zaman etkinliklerini tercih ettikleri (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016) ifade edilmektedir. Yürütülen araştırmanın bulguları bu anlamda alanyazını genişleterek desteklemektedir.

Bu araştırmanın bulgularında OSB olan gençlerin büyük çoğunluğunun gerçekleştirilecek etkinliğe nasıl karar verdikleri konusunda ailelerinden destek aldıklarını belirttikleri, çok sınırlı sayıdaki katılımcının da düşünerek, sevdiği etkinlikten başlayarak, zamana ve programa uygun olanı yaparak, yapacaklarını önem sırasına koyarak katılacakları serbest zaman etkinliklerini belirledikleri görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu alanyazındaki OSB olan gençlerin genellikle çevrelerinden destek alarak serbest zamanlarını değerlendirdikleri bulgusuyla örtüşmektedir (Wehmeyer, 1997, 2003) ve alanyazını genişleterek katkı sağlamaktadır.

Alanyazında OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini seçerken ilgilerine, bireysel özelliklerine, performanslarına, ekonomik durumlarına, yaşlarına, günlük programlarına göre seçim yapmayı öğrenmelerinin önemli bir gereksinim olduğu ifade edilmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020; Çay ve Eratay, 2019; Solish vd., 2010). Yürütülen bu araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında ortaya çıkan etkinliklerin nasıl planlandığı konusunda “gençlerin çoğunun herhangi bir plan yapmadan etkinlikleri

gerçekleştirdikleri, çok azının da zamana ve günlük programına göre ya da kardeşinin isteklerine göre plan yaptıkları” bulgusu Cohen-Gewerc ve Stebbins’in (2007) yürüttükleri çalışmadaki “bireylerin serbest zamanlarını değerlendirirken kendi yeterliliklerinin farkında olmaları, ilgi alanlarını ve yeteneklerini göz önünde bulundurmalarının önemli olduğu” bulgusunu destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Bu araştırmaya katılan OSB olan gençlerin çoğu etkinlikleri kendi başlarına ve aile bireyleriyle gerçekleştirmektedirler. Etkinlikleri arkadaşlarıyla gerçekleştiren sınırlı sayıda OSB olan genç bulunmaktadır. Bunun nedeni olarak da OSB olan gençler yalnızken kendilerini daha rahat ve özgüvenli hissettiklerini, aileleriyle vakit geçirmeyi sevdiklerini, başkaları tarafından kabul görmediklerini belirtmişlerdir. Alanyazındaki çalışmalar özel gereksinimli bireylerin yaşamın her alanında karşılaşılan durumlarda karşısında sosyal becerilerde belirgin eksiklikler yaşadıklarını göstermektedir. Bu bireylerin genellikle sosyal olarak izole edilmiş bir yaşam sürdürdükleri ve ailenin sosyal etkileşimin ana kaynağı olduğu görülmektedir (Kregel vd., 1986; Pollingue ve Cobb, 1986). Araştırmalar ayrıca OSB olan gençlerin toplumsal ortamlara sosyal olarak bütünleşememe (Bedini, Bullock ve Burt-Driscoll, 1993; Datillo, 1990; Pollingue ve Cobb, 1986, Sneegas, 1989b; Walker ve Calkins, 1986) ve özellikle tipik gelişim gösteren akranlarla yakın ilişkiler geliştirme konusunda eksiklikleri olduğunu göstermektedir (Green ve Schleien, 1991; Pollingue ve Cobb, 1986; Schleien, 1985; Sneegas, 1989b). Bu araştırmada ortaya çıkan başkaları tarafından kabul görmeme nedeniyle serbest zamanlarını yalnız başlarına geçirme bulgusu alanyazını genişleterek katkı sağlamaktadır.

Bu araştırmaya katılan ebeveynler çocuklarının serbest zaman etkinliklerini genellikle tek başlarına gerçekleştirdiklerini, bunun nedenlerini de yalnız olduklarında kendilerini rahat hissetmeleri, mutlu olmaları, iletişim kurmakta zorluk yaşamaları, başkaları tarafından kabul görmemeleri, arkadaşlarının olmaması olarak ifade etmişlerdir. Ebeveynler ayrıca çocuklarının etkinlikleri kendileriyle birlikte gerçekleştirdiklerini söylemişler ve bunun nedenini ise çocuklarının bağımsız olarak etkinliklere katılmakta güçlük yaşamaları olarak belirtmişlerdir. Bu bulgular Solish’in (2010) yaptığı çalışmadan elde ettiği OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine özgür olarak katılamadıkları, katıldıkları serbest zaman etkinliklerine de genellikle yalnız, pasif ve düşük fiziksel aktivite sergileyerek katılım gösterdikleri bulgusunu desteklemektedir. Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu’nun (2018) yürüttüğü çalışmadaki annelerin çoğunun çocuklarının serbest

zamanlarını ailesiyle geçirdiklerini belirttikleri bulgu ise bu araştırmanın bulgusundan farklıdır. Bunun nedeninin Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu'nun (2018) yürüttüğü çalışmanın katılımcılarının çoklu yetersizliği olan bireylerden oluşması olabileceği düşünülmektedir. Bu bireyler günlük yaşamlarında yetişkin desteğine daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. O nedenle bu bireylerin serbest zaman etkinliklerine aile bireyleriyle katılmayı tercih etmiş olabilecekleri söylenebilir. Ayrıca yürütülen bu araştırmanın katılımcıları OSB olan gençlerdir. Sosyal etkileşim kurmakta güçlük yaşama OSB'nin temel tanı ölçütleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle OSB olan gençlerin de tanının bir özelliği olarak serbest zamanlarında yalnız kalmayı tercih etmiş olabilecekleri söylenebilir.

Bu araştırmaya katılan hem OSB olan gençlerin hem de ebeveynlerin çocuklarının yüzme, kay kayla kaymak, takla atmak, kayak yapmak, basketbol oynamak, profesyonel futbol oynamak gibi sportif etkinlikler; gitar çalmak, internette tasarım işleri yapmak, şarkı söylemek, internette gördüğü değişik örgü işlerini yapmak, resim yapmak gibi sanatsal etkinlikler; şehir dışına gitmek, tatile gitmek gibi gezi-seyahat etkinliklerine katılmak gibi etkinlikleri gerçekleştirmek istedikleri ancak çeşitli nedenler bu etkinlikleri gerçekleştirmediklerini belirttikleri görülmüştür. Bu bağlamda OSB olan gençlerle ebeveynlerinin görüşlerinin ortak olduğu görülmektedir. Bulgular alanyazındaki yetersizliği olan gençlerin okul ve ev ortamları dışında, aktif ve farklı bir hayata ulaşmada karşılaştıkları önemli zorlukların var olduğu bulgusunu (Brewster ve Coleyshaw, 2010) destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Bu araştırmada OSB olan gençlerin yapmak isteyip de yapamadığı etkinlikleri gerçekleştirememeye nedenleri daha çok o etkinliği yapmayı öğrenmemiş olma, ekonomik yetersizlikten Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu'nun (2018) yürüttüğü çalışmada bunun nedeninin yetersizliğin etkisi (düzeyi) olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Alanyazındaki bu bulgu bu araştırmada elde edilen bulgudan farklıdır. Bu durumun araştırmaların katılımcılarının farklı yetersizlik gruplarından ve yetersizlikten etkilenme düzeylerinin de farklı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Yürütülen bu araştırmada etkinliği gerçekleştirmek için gerekli becerilere sahip olmama, kendisine rehberlik edecek kimsenin olmaması ve yüz yüze eğitime katılamama gibi sunulan hizmetlerin yetersizliği ve serbest zaman etkinliği olarak değerlendirilen kursların Covid-19 pandemisi nedeniyle kapanmasının serbest zaman etkinliklerine katılımı olumsuz yönde etkilediği ve etkinliklerin sınırlandırılmasına yol açtığı

görülmektedir. Ayrıca istenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli ekonomik güce ve araç-gerece sahip olmama, etkinlik araç-gereçlerinin bozulması gibi ekonomik nedenler de OSB olan gençlerin serbest zamana katılımını engelleyen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulgularında yer alan serbest zaman katılımını engelleyen ekonomik nedenlere ilişkin bulgu, Sarol ve diğerlerinin (2020) yürüttükleri çalışmanın katılımcılarının “OSB olan bir çocuğa sahip olmak ailenin ek olarak ekonomik harcamalar yapmasını zorunlu kılar.” yönündeki düşüncelerini açıklayan bulguyu destekler niteliktedir. Aynı çalışmada özel eğitim hizmetlerinin yetersizliği bulgusu yürütülen bu araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Bunlara ek olarak bu araştırmanın bulgularında toplum tarafından kabul görmeme, mutsuzken etkinliklere katılmak istememe, sıkılma, korkularının olması, telefona, tablete bağımlı olma gibi psikolojik nedenler; kişi, yer, araç-gerece bağlı olma gibi takıntılı davranışlara sahip olma, öfke kontrolü gibi davranış sorunlarının da serbest zaman etkinliklerine katılımı engellediği belirtilmiştir. Ebeveynler çocuklarının belirttikleri bu nedenlere ek olarak çocuklarının iletişim becerilerinin yetersiz olması, yaşanan bölgedeki serbest zaman etkinlik seçeneklerinin sınırlı olması gibi etmenlerin de çocuklarının serbest zaman etkinliklerine katılımlarını olumsuz yönde etkileyen etmenler olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bu bulgular Çöl’ün (2015) yaptığı çalışmanın özel gereksinimli çocukların kişisel gelişim, spor gibi fiziksel etkinlikler, yeteneklerini sergilemeyi gerektiren etkinlikler ve rahatlatma etkinlikleri yapmaya gereksinimlerinin olduğunu, bu konuda çocukların ve ailelerin bilinçlendirilmesi gerekliliği yönündeki bulgusunu destekler niteliktedir. Benzer şekilde araştırmadan elde edilen bu bulgular alanyazındaki mali yük ve fırsat eksikliğinin serbest zaman etkinliği olarak spor etkinliklerinin önündeki başlıca engeller olduğu bulgusunu (Memari vd., 2015) destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Bu araştırmaya katılan ebeveynler çocuklarının yiyecek-içecek hazırlama, yüzme, basketbol, voleybol vb. kurslara katılması, kitap okuması, araştırma yapması, gezilere katılması gibi kendilerini geliştirecek etkinliklere katılmalarının ve hizmet sunan kişiler, arkadaşları ve aileleri tarafından desteklenmelerinin serbest zaman etkinliklerine katılımı artıracaklarını belirtmişlerdir. Bunların dışında ebeveynler hizmet sunan kişi sayısının artırılması, farklı spor etkinliklerinin (ör., yüzme, kayak, tenis vb.) düzenlenmesi, etkinlik sürelerinin uzatılması, spor salonlarının açılması, farklı kursların açılması, gezilerin düzenlenmesi gibi serbest zaman kaynaklarının çeşitlendirilmesinin de bu artışta olumlu katkı sağlayabileceğini ifade etmişlerdir. Ebeveynler yukarıdakilere ek olarak

OSB olan gençlerin arkadaşlık ilişkilerinin ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi gibi sosyal becerilerinin desteklenmesinin, aile eğitimlerinin yapılmasının, özel eğitim öğretmenlerinin gençlere ve ailelerine destek sunması gibi serbest zaman eğitimine yönelik bilgilendirici çalışmaların yapılmasının, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek yasal düzenlemelerin yapılmasının ve ilgili maddelerin uygulamaya konmasının, yaşanan bölgedeki serbest zaman seçeneklerinin arttırılmasının, etkinlik için ekonomik gücün ve etkinlik araç-gereçlerinin sağlanması şeklinde serbest zaman kaynaklarının hazır bulunmasının da bu artışta etkili olacağını belirtmişlerdir. Bu bulgular alanyazındaki Eldeniz-Çetin ve Terzioğlu'nun (2018) yürüttüğü çalışmadaki yüzme gibi sportif faaliyetler için uygun ortamların oluşturulması, spor merkezlerinin oluşturulması, parklarda değişik aletlerin bulunması ve bunların eğlenceli hale getirilmesi bulgularını destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Araştırmada tartışılması gereken önemli konulardan biri de bu araştırma kapsamında ebeveynlerle bilgilendirme toplantılarının yapılmasıdır. Gerek alanyazın gerekse araştırmanın birinci aşaması olan gereksinim belirleme aşamasında ortaya çıkan OSB olan gençlerin serbest zamanlarına yetişkin desteğiyle katıldıkları, herhangi bir plan yapmadıkları bulgusu ailelere SEZİDEP konusunda bilgilendirme yapılmasının ne kadar önemli bir gereksinim olduğunu ortaya koymuştur. OSB olan gençlerin istedikleri (kendi özelliklerine, ilgi ve yeteneklerine, ailenin durumuna, ekonomik şartlara vb. uygun olması koşuluyla) serbest zaman etkinliğini yapabilmeleri konusunda ebeveynleri tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca ebeveynlerin korumacı tutumlarını esnetmeleri, çocuklarını toplumsal ortama çıkmaları konusunda cesaretlendirmeleri de bu noktada çocukları için yararlı olacaktır. Sözü edilen konularda ebeveyn bilgilendirme toplantılarının yararlı olacağı düşünülerek bu araştırmada iki tane ebeveyn bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn bilgilendirme toplantıları, araştırma amaçlarına ulaşmada gerekli içeriğin, işlenişin sunulmasına yönelik olarak uzman yönetiminde yapılan grup toplantılarından oluşan toplantılardır (Cavkaytar, 1999). Bu toplantıların bu araştırma kapsamında hedeflenen amaçlara ulaşılmasında olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Bu araştırmada da yer verilen ebeveyn bilgilendirme toplantılarının araştırmanın özellikle müdahale sürecine olumlu yönde çok değerli katkılarının olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada OSB olan gençlerin serbest zamanlarına ilişkin gereksinimlerinin neler olduğu belirlenip bu gereksinimler doğrultusunda SEZİDEP hazırlanmıştır.

SEZİDEP'in içeriğinde serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenleri olan “serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma, problem çözme becerileri”nin öğretimi bir bütün olarak yapılmıştır. Aynı zamanda SEZİDEP'te serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin öğretimler bilişsel edinim oturumları ve toplumsal ortam oturumları olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Öğretim sonrasında OSB olan gençlerin serbest zamanlara katılımları değerlendirilmiştir. Araştırmanın müdahale aşamasına katılan OSB olan gençlerin tamamının bu becerileri kullanarak bağımsız olarak serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirdikleri görülmüştür. Alanyazında serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenlerinin bazılarının öğretildiği çalışmalar (ör., Carter, 1995; Dattilo ve Hoge, 1999; Playne, 2011; Weber, 2010) bulunmakla birlikte, bu becerilerin tümünün bir arada öğretildiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu yönüyle araştırmanın alanyazında serbest zamanın işlevsel şekilde değerlendirilmesi bağlamında ilk ve öncü bir çalışma olduğu, alanyazındaki çok önemli bir gereksinimi karşılayarak alanyazına önemli bir katkı sunduğu söylenebilir. Aynı zamanda araştırmadan elde edilen bu bulgular serbest zamanı yönetme becerilerinin bir bütün olarak OSB olan gençler tarafından öğrenilebildiğini göstermesi açısından hem araştırmacılar hem de sahada çalışan uygulamacılar açısından ümit vaat eden sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Elde edilen bulguların yapılacak çalışmalar için öncü nitelikte olabileceği ve bu konudaki çalışmaların artması ve çeşitlenmesi açısından motive edici olduğu söylenebilir. Ayrıca alanyazında serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenlerinin bazılarının öğretildiği çalışmalarda (ör., Carter, 1995; Dattilo ve Hoge, 1999; Playne, 2011; Weber, 2010) becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi çalışılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma, bu yönüyle de alanyazındaki diğer çalışmalardan farklıdır ve yapılacak çalışmalar açısından öncü, cesaretlendirici ve yol gösterici olması umulmaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasında gereksinimlere ve alanyazına dayalı olarak hazırlanan SEZİDEP'in etkililiği sınanmıştır. SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması aşamasında öncelikle OSB olan gençlere SEZİDEP'in içeriğinde yer alan altı bölümden oluşan serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi bilişsel edinim oturumları yoluyla gerçekleştirilmiş, bu oturumlarda %80 ve üzeri ölçüt karşılanıp üç oturum ard arda kararlı veri elde edildiğinde öğrenilen bilginin beceriye dönüştürülerek toplumsal ortamlarda sergilenmesi aşamasına geçilmiştir. Bu oturumlar bilişsel edinim oturumlarının hemen ardından

gerçekleştirilmiştir. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle müdahale aşamasının kısa sürede tamamlanmasıyla iç geçerlik kontrol altına alınabilmektedir. Ayrıca bilişsel edinim oturumundan uzun zaman sonra OSB olan gençlere toplumsal ortamlarda becerileri sergileme fırsat verilmesinin öğrenilenlerin unutulmasına yol açabileceği varsayılmıştır. Bunların dışında SEZİDEP'in içeriğinde yer alan becerilerin öğretimini tamamlayan OSB olan gencin aradan fazla zaman geçmeden serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebildiğini görebilmesinin ve öğrendiklerini toplumsal ortamda sergileyerek kendisini pekiştirmesinin OSB olan genç için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu düşünülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulguların serbest zamanı yönetme becerilerinin bazı bileşenlerinin öğretildiği araştırmalardan (ör., Carter, 1995; Dattilo ve Hoge, 1999; Playne, 2011; Weber, 2010) elde edilen bulguları destekleyerek alanyazını genişlettiği söylenebilir. Ayrıca bu araştırmada öğretilmesi hedeflenen hedef davranışların OSB olan gençler için uygun bir beceri olduğunun görülmesi açısından da önemlidir. SEZİDEP'te yer alan, OSB olan gencin seçtiği serbest zaman etkinliğinin kendisi için uygun etkinlik olup olmadığını, kendisine uygun olan yeni bir etkinlik seçmeye ihtiyacının olup olmadığını belirlediği aşamada hiçbir katılımcı seçtiği etkinliğin kendisi için zor olduğuna ve daha kolay bir etkinlik seçmesi gerektiğine ilişkin bir tepkide bulunmamıştır. Bu açıdan bakıldığında SEZİDEP'in OSB olan gence seçim yapmayı öğretmede oldukça etkili bir eğitim paketi olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada katılımcılara “serbest zamanı yönetme becerileri” öğretilmiştir. Serbest zamanı yönetme becerileri; (1) serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, (2) seçim yapma, (3) serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, (4) etkinliği başlatma, (5) sosyal etkileşimde bulunma ve (6) problem çözme becerilerinin bütününden oluşmaktadır. Bu beceriler güçlü bir sosyal etkileşimi ve üst düzey bilişsel becerileri gerekli kılmaktadır. Sözü edilen bu beceriler OSB olan gençlerin sergilemekte en çok sıkıntı yaşadıkları beceriler arasında yer almaktadır. Farkında olma, seçim yapma, problem çözme becerileri alanyazında üst düzey bilişsel beceriler (yürütücü işlevler) olarak belirtilmektedir. Alanyazında bireyin sahip olduğu bilişsel süreçlerini fark edip bu süreçleri izleyerek, denetleyerek ve düzenleyerek işlemler yapması üst biliş (metacognition) kavramıyla açıklanmaktadır (Brown, 1987; Flavell, 1987; Metcalfe ve Shimamura, 1996; Nelson ve Narens, 1996). Bu noktada araştırma kapsamında üst düzey bilişsel becerilerin (farkında olma, seçim yapma, problem çözme) OSB olan gençler tarafından öğrenilmesi onların bağımsız yaşama ve yetişkinliğe

geçişini kolaylaştırması ve öz-belirleme becerilerini sergilemesi açısından da çok önemli bir kazançtır. Sosyal etkileşim ve etkinliği başlatma becerileri serbest zamana katılım için gerekli olan becerilerdir. Benzer şekilde araştırma kapsamında sosyal etkileşim ve etkinliği başlatma becerilerini öğrenmiş olmak ve toplumsal ortamlarda sergilemek, OSB olan gençlerin bağımsız yaşama adım atmasında ve toplumsal yaşamın içinde yer almasında önemli bir adımdır ve bu bireyler için çok önemli bir kazançtır. Serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenlerini öğrenmek ve sergilemek, aynı zamanda OSB olan gençlerin bağımsız yaşam becerilerini sergilemesi için fırsatlar yaratarak bireyin toplumsal yaşamın aktif bir üyesi olmasını da kolaylaştırabilir. Aynı zamanda OSB olan bireyin, ailesinin ve çevresindeki kişilerin yaşam kalitesini arttırabilir.

Araştırmada serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi bilişsel edinim oturumlarında bilgi sunumu şeklinde, toplumsal ortam oturumlarında ise öğrenilen bilgilerin beceriye dönüştürülerek toplumsal ortamlarda sergilenmesi şeklinde yapıldığı için çalışmalar hem yapılandırılmış hem de toplumsal ortamlarda yürütülmüştür. Becerilerin toplumsal ortamlarda da çalışılmış olmasının; OSB olan gençler için becerinin sonuçlarının birey için doğal bir pekiştireç olması, becerileri genellemeyi kolaylaştırması, OSB olan gençlerin bağımsız yaşam becerilerini bağımsız olarak sergileyebilmelerine ilişkin toplumda bir farkındalık oluşturması gibi yararlar sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca OSB olan gençlerin toplumsal ortamlarda belirledikleri serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirme sırasında öngörülmeven bazı değişkenlere maruz kalmaları, onların bu durumlar karşısında uyarlamalar yapmasını ve bu durumlara duyarsızlaşmalarına olanak sağlamıştır. Bu durum, OSB olan gençlerin anlık olarak karar verme, alternatifler arasından seçim yapma, alternatif seçenekler bulma ve seçenekleri değerlendirme, problem çözme gibi öz-belirleme becerilerini de içeren serbest zamanı yönetme becerilerini gerçekleştirmelerine (Orum-Çattık, 2020; Snell ve Brown, 2000; Steere, Rose ve Cavaiuolo, 2007) katkı sağlaması açısından son derece önemlidir. Bu çalışmadan elde edilen cesaret verici bulgular, ileride yürütülecek farklı araştırmalarda serbest zamanı yönetme becerilerinin toplumsal ortamlarda çalışılmasının toplumu oluşturan insanların özel gereksinimli bireylere karşı sergiledikleri tutumları ve farkındalık düzeylerini nasıl etkilediğinin belirlendiği çalışmaların yapılmasına öncülük edebilir. Bu tür çalışmalar OSB olan bireylere yönelik toplumsal farkındalığın artmasına katkı sağlayabilir.

Bu araştırmada çalışılan konu ve öğretilen becerilerin doğası gereği pek çok farklı ortamda ğretim yapılmıştır. Örneğin katılımcılardan biri serbest zamanlarında AVM’de zaman geçirme (r., bir şeyler yeme-içme, teknoloji mağazası gezmeye, oyun salonunda oyun oynama vb.), D&R mağazasını gezererek karikatür kitabı alma, st geçitte gün batımında araba fotoğrafları çekme gibi etkinlikleri gerçekleştirmiştir. Bir başka katılımcı bowling oynama, lunaparkta eğlenme, AVM’de zaman geçirme (r., milkshake içme, kıyafet mağazalarının vitrinlerini inceleme, bijuteri mağazası gezmeye vb.) etkinliklerine katılmıştır. Bir diğer katılımcı ise AVM’de zaman geçirme (r., bir şeyler yiyip içme, teknoloji mağazası gezmeye, otomatik oyun makinasını inceleme vb.), tarihi müze gezmeye, yürüyüş yapma, restoranda ıslak hamburger yeme etkinliklerine katılarak serbest zamanlarını değerlendirmiştir. Tüm bu örneklerde OSB olan gençler kendilerine uygun serbest zaman etkinliklerini seçmişler, serbest zamanları olduğunda bağımsız olarak araştırmacıyı arayarak etkinliğe davet etmişler ve o etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Bu nedenle araştırma kapsamında ayrıca genelleme oturumları düzenlemeye gereksinim kalmamıştır.

Bu araştırmada tartışılmak istenen bir başka konu SEZİDEP’in ğretim aşamasının ardından becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi noktasında OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliği olarak il merkezinde yer alan etkinlikleri tercih etmeleriyle ilgilidir. Bu bağlamda katılımcıların tümü hiçbir yönlendirme olmaksızın yaşadıkları ilde bulunan kendileri için uygun serbest zaman etkinliklerini seçmişlerdir. Ayrıca araştırmanın yürütüldüğü dönemde tüm dünyanın etkisi altında kaldığı Covid-19 pandemisi nedeniyle OSB olan gençlerin, ebeveynlerinin ve araştırmacının yaşayacakları olası sağlık risklerini önlemek için de kalabalık olmayan, sosyal mesafeye dikkat edilmesi daha kolay olan ortamları tercih etmeleri gerektiği sosyal etkileşimde bulunma konusunun içerisinde anlatılmıştır. Bu durum pandemiye uyulması gereken sağlık kuralları (sosyal mesafe, maske takma, hijyen) açısından olumlu olmakla birlikte etkinlik seçiminde kısıtlamaya yol açtığı için olumsuz olarak düşünülebilir. Bir başka konu da bu araştırmanın uygulama aşaması Mayıs 2022 ile Temmuz 2022 aralığında gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla mevsim gereği etkinlikler daha çok yaz mevsiminde gerçekleştirilen etkinlikler arasından belirlenmiştir. OSB olan gençlerin seçim yaparken bu duruma dikkat ettikleri grlmştr. Bu durum gençlerin hem bilişsel düzeyde öğrendikleri bilgileri toplumsal ortamda kullanmaları hem de içinde bulunan duruma uygun hareket etmeleri noktasında sevindirici ve umut vaat eden bir sonuçtur. Ancak

OSB olan gençlerin sadece yaz mevsiminde yapılan etkinlikleri tercih etmeleri anlamında da sınırlılık oluşturan bir durumdur.

Tartışılması gereken bir diğer nokta da serbest zamanı yönetme becerileri kazandırıldıktan sonra becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesi aşamasında oturumların video kaydına alınamamış olmasıdır. OSB olan gençlerin tercih ettikleri serbest zaman etkinlikleri birbirinden farklıdır. Serbest zaman etkinliklerinin bazıları yaşanan şehirde kısa mesafede, bazıları ise uzun mesafede ulaşılacak yerlerdedir. Ayrıca etkinliklerin bazıları kısa, bazıları da uzun sürmektedir. Bu noktalar göz önünde bulundurularak toplumsal ortam oturumlarını video kaydına almanın güçlük oluşturacağı, ayrıca doğal ortamlarda çalışmanın dışında kalan kişiler de video kaydında görüneceği için bu durumun etik açıdan sıkıntı yaratacağı düşünülmüştür. Bu nedenlerle toplumsal ortam oturumları videoya kayıt altına alınamamış, bu oturumlarda bir gözlemci kullanılmıştır. Gözlemcinin veri kayıt formu kullanarak araştırmacıyı ve OSB olan gencin davranışlarını izlemesiyle değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada öğretim oturumları farklı zincirleme becerilerin öğretildiği başka araştırmalara kıyasla daha uzun zamanda tamamlanmıştır. Öncelikle OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerinin bilişsel edinim düzeyinde öğretimi yapılmıştır. Serbest zamanı yönetme becerilerinin her bir bileşeni için bir öğretim oturumu ayrılmış, ölçüt (4/5) karşılanmamışsa ek öğretim oturumuna yer verilmiştir. Bu aşamada ölçüt (%80) sağlandığında serbest zamanı yönetme becerilerinin toplumsal ortamlarda OSB olan gençler tarafından sergilenmesi beklenmiştir. OSB olan gençler bu aşamada serbest zamanları olduğunda araştırmacıya bilgi vermişlerdir. Katılımcılardan bir tanesi ard arda her gün serbest zaman etkinliği planlarken diğer katılımcılar birer gün arayla serbest zaman etkinliği planlamışlardır. Bu durum öğretim süresinin uzamasının nedeni olarak gösterilebilir. Ayrıca bu durum uygulamacıların ve araştırmacıların SEZİDEP kullanılarak serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretilmesinin zor ve uzun süreli olduğu yönünde bir ön yargıda bulunabileceklerini düşündürmektedir. Ancak zorluklarına rağmen OSB olan gençlerin serbest zamanı yönetme becerilerini öğrenerek serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirmelerini sağlamak, hem gençler hem de aileleri açısından çok önemli bir kazançtır.

Bu araştırmada uygulamaya ilişkin tartışılması gereken bir başka nokta öğretim oturumlarının sürelerinin farklı olmasıdır. Öğretim oturumu süreleri öğretimi hedeflenen

beceriyle yakından ilişkilidir. SEZİDEP'in içeriğinde serbest zamanı yönetme becerileri olarak geçen altı bileşen (beceri) yer almaktadır. Her bileşen (beceri) SEZİDEP'te bir bölüm olarak anlatılmıştır. Her bölümün içeriğindeki hedeflerin kapsamı ve yoğunluğu da farklıdır. Bu nedenle bölümlerin kapsamına ve yoğunluğuna göre öğretim oturumlarının süreleri farklılık göstermektedir. Örneğin serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma becerisi en kapsamlı konu olduğundan öğretim süresinin en uzun olduğu bileşen (beceri) olması ve sosyal etkileşimde bulunma bileşeninin (becerisinin) içeriğinin daha az kapsamlı olması, bu nedenle de öğretim süresinin en kısa olduğu bileşen (beceri) olması bu durumu açıklamaktadır. Örneğin serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma becerisinin öğretimi ortalama olarak 60 dk. sürerken sosyal etkileşimde bulunma becerisi ortalama 30 dk. sürmüştür. Bu bulgu alanyazındaki araştırmalarda öğretim oturumlarının sürelerinin farklı olabileceği bulgusunu desteklemektedir (Orum-Çattık, 2020).

Bu araştırmada tartışılması çok önemli olan konulardan biri de izleme oturumlarıdır. OSB olan gençler serbest zamanı yönetme becerilerini edindikten 1, 5 ve 12 hafta sonra da edindikleri becerileri sergileyerek serbest zamanlara bağımsız katılmaya ve serbest zamanlarını işlevsel bir şekilde değerlendirmeye devam etmişlerdir. Özel gereksinimli bireylerle yürütülen araştırmalarda izleme verilerinin bu kadar aralıklı olarak toplandığı sınırlı sayıda çalışma mevcuttur (ör., Doğan, 2022; Ulugöl, 2023). Uzun süreli izleme verisi toplanması bağlamında araştırmanın alanyazını genişleterek katkı sunduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında tartışılması gereken bir başka konu öğretim ve izleme oturumları tamamlandıktan sonra katılımcıların araştırmacıyla serbest zamanlarını değerlendirmeye yönelik gerçekleştirdikleri etkinliklere devam etmek istemeleridir. Araştırma tamamlandıktan sonra araştırmacı ve OSB olan gençler serbest zamanlarında bir serbest zaman etkinliği gerçekleştirmek için ara sıra buluşmuşlardır. Bu buluşmaları OSB olan gençler planlayıp etkinliğe araştırmacıyı davet etmişlerdir. Bu buluşmalarda da OSB olan gençler farklı serbest zaman etkinliklerine katılmak istemişlerdir. Örneğin katılımcılardan bir tanesi bir kafede milkshake içme, AVM'de kıyafet mağazası gezmeyi tercih ederken başka bir katılımcı parkta oturup soğuk içecek içme ve yürüyüş yapmayı istemiştir. Başka bir katılımcı da canlı müzikte eğlenme, konsere gitme, parkta buluşup sohbet etme, arkadaşının annesinin doğum gününe katılma etkinliklerini tercih etmiştir. Bu durumlar değerlendirildiğinde OSB olan gençlerin SEZİDEP kapsamında

öğrendikleri becerileri toplumsal ortamlarda sergileme durumlarının pekiştiği, serbest zaman etkinliklerine katılma konusunda cesaret ve motivasyon kazandıkları görülmüştür. Bu bağlamda araştırmaya bu sürecin eklenmesinin önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Araştırmacı bu aşamada sürece farklı bir boyut daha eklemiştir. Araştırma süreci tamamlandıktan sonra araştırmacı serbest olduğu zaman diliminde katılımcı gençleri arayarak OSB olan gençlerin hoşuna gidebileceğini düşündüğü bir serbest zaman etkinliğine onları davet etmiştir. Araştırmacının çalışmaya böyle bir boyut eklemesinin nedeni, katılımcıların kendi serbest zamanlarında başkalarını etkinliğe davet edebilecekleri gibi aynı şekilde karşı taraftan da kendilerine davet gelebileceğini onlara göstermek, böyle durumlarda katılımcı gençlerin öğrendikleri becerileri sergilemelerini gözlemlemektir. Böylece öğrenilenlerin de pekiştirilmesi sağlanmış olacaktır. Katılımcıların uygun olduğu zamanlarda, araştırmacı ve katılımcılar dışarıda serbest zaman etkinliklerine katılmışlardır. Araştırmacı her bir katılımcı için iki defa bu daveti gerçekleştirmiş ve katılımcıların doğal ortamlarda becerileri sergileme davranışlarını izlemiştir. Araştırmacının tercih ettiği etkinlikler kafede bir şeyler içme (üç katılımcı için ortak), konsere katılma, resim sergisi gezme, kırtasiye mağazası gezme etkinlikleri olmuştur. Katılımcılar araştırmacının tercih ettiği bu ortamlarda ve etkinliklerde de bağımsız olarak serbest zamanı yönetme becerilerini sergilemişlerdir.

Bu araştırmada SEZİDEP'in etkililiğinin sınındığı araştırmanın ikinci aşamasında gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği olmak üzere iki tür güvenilirlik verisi toplanmıştır. Gözlemciler arası güvenilirlik bulgularından elde edilen verilere göre araştırmacının kaydettiği doğru tepki yüzdeleriyle gözlemcinin kaydettiği doğru tepki yüzdeleri sadece bir katılımcıda farklılık göstermektedir. Farklılık gösteren oturumdaki güvenilirlik oranı ise %99.15'tir. Gözlemciler arası güvenilirlik bulguları incelendiğinde araştırmacının üçüncü katılımcının günlük yoklama oturumlarının birinde bir basamağı (29. basamak) eksik gerçekleştirdiği görülmüştür. Bir diğer güvenilirlik bulgusu olan uygulama güvenilirliği bulguları incelendiğinde ise araştırmacının ikinci katılımcının öğretim oturumlarının birinde iki basamağı (6. ve 25. basamaklar), günlük yoklama oturumlarının iki tanesinde bir basamağı (8. basamak); üçüncü katılımcının öğretim oturumlarının birinde iki basamağı (4. ve 8. basamak), birinci katılımcının toplu yoklama oturumlarının birinde bir basamağı (8. basamak), öğretim oturumlarının birinde de bir basamağı (15. basamak) eksik gerçekleştirdiği görülmüştür. Uygulama güvenirlğinde araştırmacı özellikle analizdeki 8. basamakları eksik gerçekleştirmiştir.

Bu basamak katılımcının çalışmaya katılım davranışının pekiştirilmesini değerlendiren basamaktır. Bu noktada araştırmacı bilinçli bir şekilde öğrencinin bireysel özelliklerine göre bu basamakta pekiştirmenin sıklığında uyarılama yapmıştır. Ancak bu durumu gözlemcinin basamağın yapılmadığı şeklinde değerlendirdiği düşünülmektedir. Uygulama güvenilirliği verilerindeki düşüklüğün nedeninin bu durumdan kaynaklandığı söylenebilir.

Ülkemizdeki araştırmalarda ya da müfredat programlarında yetersizlik gösteren bireylerin serbest zamanlarını işlevsel biçimde değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimine yer verilmediği görülmektedir. Konuyla ilgili alanyazında yürütülen araştırmalarda (ör., Dalgın Eyiip, Ergenekon ve Çolak, 2018; Direm, 2019; Vuran, 2008) genellikle “serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli becerilerin (motor beceriler ve bilişsel beceriler)” öğretimi üzerine odaklanıldığı, “serbest zamanı yönetme becerileri”nin çalışılmadığı görülmektedir. Serbest zaman etkinlikleri, özel eğitim alanında öğretmen yetiştiren bölümlerde de sınırlı sayıda derste (ör., özbakım ve günlük yaşam becerilerinin öğretimi, bağımsız yaşam becerilerinin öğretimi, özel gereksinimi olan yetişkinler vb.) sadece bir konu olarak anlatılmaktadır. Durum böyle olunca OSB olan gençlerin ebeveynleri ve öğretmenleri bu becerilere ilişkin bireylerdeki beceri yetersizliklerinin farkında olsalar da serbest zamanı yönetme becerilerinin hangi beceriler olduğuna ve bu becerileri nasıl öğretebileceklerine ilişkin yeterli bilgi ve beceriye sahip değildir. Ancak alanyazındaki çalışmalar OSB olan gençlerin gerek akademik beceriler gerekse de toplumsal yaşam için gerekli olan bağımsız yaşam becerilerinde başarılı olmalarındaki temel etmenlerden birinin de serbest zamanı yönetme becerilerine sahip olmak olduğunu belirtmektedirler (Artar ve Ergenekon, 2020). Bu araştırmada OSB olan gençlerle serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretiminin yapılmasının, onların ebeveynleri ve öğretmenleri açısından da bir farkındalık oluşturacağı, hem ulusal hem de uluslararası alanyazında serbest zamanı yönetme becerilerine ilişkin yürütülecek araştırmaların artmasına da öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmaya katılan OSB olan gençler özel eğitim hizmetlerinden yoğun bir şekilde yararlanmış ve OSB’den etkilenme düzeyleri erken çocukluk dönemlerine göre şu an oldukça azalmış durumda olan yetişkinlerdir. OSB olan gençlerin halihazırdaki performansları zor ve karmaşık görünen serbest zamanı yönetme becerilerini sistematik öğretim aracılığıyla çok rahatlıkla kazanmalarına olanak tanımıştır. Bağımsız yaşam

becerileriyle ilişkili araştırmaların sonuçları erken çocukluk döneminden itibaren sistematik biçimde eğitim-öğretim etkinliklerinden yararlanan bireylerin karmaşık ve zor görünen bağımsız yaşam becerilerini kolaylıkla öğrenebildiklerini göstermektedir (ör., Agran vd., 2002; Carter vd., 2008; Doğan, 2022; Mechling, Gast ve Seid, 2009; Murzynski ve Bourret, 2007; Orum-Çattık, 2020; Test vd., 2000; Thoma vd., 2008; Wehmeyer, Agran ve Hughes, 2000; Wehmeyer vd., 2003; Wehmeyer ve Field, 2007; Zhang, 2001). Yürütülen bu araştırmanın katılımcılarının performansları ve becerileri edinme durumları erken çocukluk döneminden itibaren sistematik biçimde eğitim-öğretim etkinliklerinden yararlanma konusu bağlamında alanyazınla paralellik göstermektedir. Sonuç olarak OSB olan gençler kazandıkları bu beceriler sayesinde serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi sürecini verimli sayılabilecek bir sürede tamamlanmışlardır.

Araştırmada OSB olan gençlere SEZİDEP kullanılarak serbest zamanlarını değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini öğretmek ve öğrenilen becerilerin toplumsal ortamlarda sergilenmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bunun için araştırmanın birinci aşamasında gençlerin gereksinimleri belirlenirken serbest zamanlarında katıldıkları etkinlikler de ortaya çıkarılmıştır. Bunun nedeni katılımcı gencin halihazırda hangi serbest zaman etkinliklerini sergileyebildiğini, hangilerini sergilemekte zorlandığını belirleyerek kendisiyle ilgili doğru bir karar verme fırsatını ona sağlamaktır. Katılımcı gencin toplumsal ortamlarda beceriyi sergileme aşamasında yapamadığı bir serbest zaman etkinliğinin seçmemesi gerekmektedir. Çünkü o etkinliği zaten gerçekleştiriyor olacağı için bağımsız olarak serbest zaman etkinliğine katılamayacaktır. Bu nedenle seçim yapma noktasında serbest zaman etkinliklerinin önceden belirlenmiş olmasının gençlerin etkinlik seçimi sırasında doğru kararlar vermesi yönünde katkısı olduğu söylenebilir. Bu bulgu seçim yapma konusunu da içeren öz-belirlemeyle ilgili yapılan araştırmaların bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir (ör., Agran vd., 2002; Agran vd., 2006; Burke vd., 2020; Cote vd., 2014; Hagiwara vd., 2020; Kim ve Park, 2012; McGlashing-Johnson vd., 2003; Orum-Çattık, 2020; Raley vd., 2018; Shogren vd., 2020).

Bu araştırmanın müdahale aşamasının katılımcı grubunu yalnızca OSB tanısı almış gençler oluşturmaktadır. Alanyazında OSB olan gençlerle gerçekleştirilen pek çok araştırmanın bulguları yetişkinliğe geçiş döneminde bu bireylere bağımsız yaşam becerileriyle (günlük yaşam becerileri, öz-belirleme becerileri, istihdam ve çalışma

becerileri) ilgili çeşitli beceriler öğretilse de bağımsız yaşam becerilerinden günlük yaşam becerileri arasında yer alan serbest zamanla ilgili becerilerden “serbest zamanı yönetme becerileri”nin öğretiminin sınırlı düzeyde çalışıldığını göstermektedir. Bu durum OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli becerilere (motor beceriler ve bilişsel beceriler) sahip olsalar dahi serbest zamanı yönetme becerilerine (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) sahip olmadıklarında serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendiremediklerini göstermektedir (Agran vd., 2002; Cote vd., 2014; Wehmeyer vd., 2012).

Serbest zamanı yönetme becerilerinin bileşenlerinden birine, birkaçına veya tamamının öğretilmesine yönelik olarak yürütülmüş araştırmalar OSB olan gençlerin tipik gelişen akranlarına kıyasla daha az düzeyde serbest zamanı yönetme becerilerine sahip olduklarını ve bu becerilerin yerine getirilmesi için sistematik bir öğretime ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (Carter, 1995; Dattilo ve Huge, 1999; Playne, 2011; Weber, 2010). Bu noktada OSB olan gençlerin bağımsızlığa ulaşmaları, özgüvenli olmaları, planlı ve programlı yaşamaları, akademik başarılarına katkı sağlamaları, toplumsal yaşama aktif olarak katılabilmeleri serbest zamanı yönetme becerilerini ne denli sergileyebildikleriyle yakından ilişkilidir (Coyne, Klagge ve Nyberg, 2016; Klepp, 2017; Sivan, 2014). Bu noktada hem okul programlarında hem de yaygın eğitim programlarında bu becerilerin öğretilmesine özel bir önem verilmesi yaşamsal bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Alanyazında serbest zaman eğitim programları kullanılarak serbest zaman etkinliklerinin öğretildiği araştırmalar incelediğinde yalnızca OSB olan katılımcılarla çalışılan oldukça sınırlı sayıda araştırmanın (Memari vd., 2015; Garcia-Villamizar ve Dattilo, 2010; 2011) varlığından söz edilebilmektedir. Bulgular OSB’nin de dahil olduğu yetersizliği olan gençlerin serbest zamanı yönetme becerilerine sahip olduklarında kendilerinin güçlü yanlarını, ilgilerini ve tercihlerini belirleyebildiklerini, gelecek planlarıyla ilgili konuları başkalarıyla paylaşabildiklerini, fırsatları ve seçenekleri değerlendirebildiklerini, kendileri için kararlar alabileceklerini göstermektedir (Carter, vd., 2008; Mason, Field ve Sawilowsky, 2004; Orum-Çattık, 2020). Serbest zamanı yönetme becerilerinin öğrenilmesinin OSB olan gençlerin öz-belirleme becerilerine ilişkin yeterliklerinin artması noktasında da önemli katkıları olduğu söylenebilir.

Sıralanan bu olumlu katkılar ve OSB olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretiminin yapıldığı araştırmaların sınırlılığı düşünüldüğünde yürütülen bu araştırmada yalnızca OSB olan katılımcılarla çalışılmasının ulusal ve uluslararası alanyazına katkı sağladığı, bu becerilerin öğretiminin yaygınlaştırılması açısından büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası OSB olan gençlerin ve ebeveynlerin de çocuklarının serbest zamanlara katılımlarını değerlendirmeye yönelik görüşlerinin belirlendiği aşamasına ilişkin bulgular incelendiğinde OSB olan gençlerin serbest zamanı işlevsel değerlendirmede kendilerine sunulan eğitimin farklı etkinliklere, farklı kişilerle katılma gibi etkinlikleri çeşitlendirebilme, farkında olarak seçim yapma ve program oluşturma gibi etkinlikleri planlayabilme konularında katkılarının olduğunu belirttikleri görülmüştür. Ayrıca OSB olan gençler araştırmanın öğrenilenleri uygulama, seçim yapma, karar verme, problem çözme, toplum kaynaklarını kullanma becerileri sınıflama ve dışarıya keyifle çıkma noktasında kendilerine katkılarının olduğunu eklemiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan OSB olan gençlerin sosyal becerileri kullanmaya ve sosyal etkileşimde bulunmaya başladıkları, öğretim sürecinden keyif aldıkları, eğitimden memnun oldukları bulguları yetersizlik grubu farklı olsa da Carter'ın (1995) çalışmasında elde ettiği zihin yetersizliği olan bireylerin serbest zaman eğitim programına katıldıktan sonra bağımsız olarak serbest zamanlara katıldıkları, sosyal etkileşim becerilerini arttırdıkları bulgularını destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Özel gereksinimli bireylerin çoğunda olduğu gibi bu araştırmanın katılımcıları olan OSB tanımlı gençlerin de serbest zaman etkinliklerine genellikle yalnız ya da aile üyeleriyle birlikte katıldıkları görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin serbest zaman etkinliklerine tipik gelişim gösteren akranlarıyla birlikte katılmaları da oldukça nadir görülen bir durumdur (Artar ve Ergenekon, 2020; Coyne ve Fullerton, 2014; Solish, Perry ve Minnes, 2010). Yürütülen bu araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında OSB olan gençlerin serbest zaman etkinliklerine genellikle yalnız ya da aile üyeleriyle katıldıkları bulgusu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu bulgusu alanyazını destekler niteliktedir. Ancak araştırmanın tamamlanmasından üç ay sonra katılımcılardan bir tanesinin öğrenim gördüğü okuldaki arkadaşlarıyla futbol maçına katıldığını belirtmesi, yine araştırmanın uygulama aşamasının tamamlanmasından yaklaşık altı ay sonra başka bir katılımcının tipik gelişim gösteren arkadaşlarıyla serbest zaman etkinliklerine katılmayla ilgili planlar (tipik gelişim gösteren arkadaşıyla yürüyüş yapma etkinliği)

yapması ve planını araştırmacıyla paylaşması SEZİDEP'in OSB olan gençlere ve ailelerine olumlu yönde katkısının olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu bulgunun serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi konusunda farklı değişkenlerin ele alınarak incelendiği, farklı metodolojilerin kullanımına yer verilen araştırmalar yapılması konusunda oldukça oldukça cesaretlendirici olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin çocuklarının serbest zamanlarını işlevsel değerlendirmelerinde onlara sunulan eğitimin etkinlik önerme, farklı etkinliklere katılma, etkinliklere farklı kişileri davet etme, serbest zaman kaynakları konusunda araştırma yapma gibi etkinlikleri çeşitlendirebilme noktasında çocuklarına katkılarının olduğunu belirttikleri görülmüştür. Ayrıca ebeveynler araştırmanın çocuklarına kendine uygun olan etkinlikleri seçme, seçtiği etkinliklerle ilgili plan yapma, yaşantısını planlayabilme noktasında katkıları olduğunu belirtmişlerdir. Bunların dışında ebeveynler çocuklarına sunulan eğitimin seçim yapma, karar verme, problem çözme, toplum kaynaklarını kullanma, becerileri sınıflama, araştırma yapma gibi öğrenilenleri uygulama; dışarıda yapılan serbest zaman etkinliklerine katılmayı isteme ve tek başına dışarıya çıkma, dışarıya keyifle çıkma davranışları gerçekleştirmeye katkılarının olduğunu vurgulamışlardır. Bu bulgular alanyazındaki serbest zaman eğitim programına katılmanın stresi azalttığı ve kaliteli yaşama (memnuniyet, bağımsızlık, yeterlilik ve sosyal etkileşim) katkı sağladığı bulgularını desteklemektedir (Garcia-Villamizar ve Dattilo, 2010).

Eğitimin OSB olan gençlere katkısı konusunda ebeveynlerin çocuklarına sosyal becerileri kullanma ve arkadaşlık ilişkisi geliştirme gibi sosyal etkileşimde bulunmaları, derslerden keyif alarak eğitimden memnun kalmaları, özgüvenini geliştirme, bağımsız yaşam becerilerini sergileme, cesaretli olma, sorumluluklarını yerine getirme gibi kişisel gelişimini artırma noktasında katkılarından söz ettikleri görülmüştür. Eğitimin kendilerine katkıları konusunda ebeveynler çocuğundaki değişime sevinme, cesaretli olma, çocuğuna güvenme, çocuğundan yeni bilgi edinme gibi yararlar sağladıklarını vurgulamışlardır. Bu bulgular alanyazındaki OSB olan gençlerin bağımsız ve gönüllü olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaya istekli olduklarına ilişkin bulgularla (Playne, 2011) ve serbest zaman programlarının kişisel gelişimi artırma, özel gereksinimli bireylere yönelik tutum değişikliğini kolaylaştırma ve OSB olan bireylerin gelecekteki istihdam olasılıklarını iyileştirebilme anlamında katkı sunduğu şeklindeki bulguları destekleyerek alanyazına katkı sunmaktadır (Nieto vd., 2015).

Ebeveynler ileriki dönemlerde çocuklarının sosyal etkileşim, toplum kaynaklarını kullanma, günlük yaşam becerileri gibi içeriklerin yer aldığı eğitim programına katılmalarını istediklerini ve bunun kendilerini mutlu edeceğini, bu anlamda çocuklarını destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Yürütülen bu araştırmanın bulguları, alanyazındaki OSB olan gençlerin serbest zamana katılımı ile ilgili sorunlar yaşamaları ve çok az kabul görmeleri, ayrıca gençlerin okul ve ev ortamları dışında aktif ve farklı alternatiflerin olduğu bir hayata ulaşmada önemli zorluklarla karşılaştıkları, bu zorlukların üstesinden gelebilmek için gerekli desteklerin sağlanması gerektiği konusundaki bulguları (Brewster ve Coleyshaw, 2010) destekleyerek alanyazını genişletmektedir.

Bu çalışmada OSB olan gençlerin SEZİDEP'in uygulanması öncesinde gereksinim belirleme ve SEZİDEP'in uygulanması sonrasında serbest zamanlara katılmaya ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular OSB olan gençlerin ve ebeveynlerinin araştırmaya yönelik olarak SEZİDEP sonrasında görüşlerinde önemli değişiklikler meydana geldiğini göstermektedir. Bu bulgu araştırma açısından oldukça değerlidir. OSB olan gençler ve ebeveynleri araştırmanın öncesinde gençlerin serbest zamanlarını planladıklarını ve o an akıllarına gelen etkinliği yaptıkları yönünde görüş belirtirken araştırmanın sonunda gençlerin serbest zamanlarını planladıkları, bilinçli olarak ve ilgi duydukları serbest zaman etkinliklerine katıldıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Benzer şekilde OSB olan gençlerin ebeveynlerinin çocuklarının genellikle yalnız başlarına, belli etkinlikleri (ör., telefonda oyun oynama ve/veya sosyal medyada zaman geçirme, salıncakta sallanma, koşma vb.) yaptıkları ve bu etkinlikleri de anında karar verip gerçekleştirdikleri yönündeki görüşleri yerini farklı kişilerle farklı etkinliklere katılma, plan ve program yaparak serbest zaman etkinliklerine katılma gibi görüşlere bırakmıştır. Görüşlerdeki bu farklılığın umut vaat edici olduğu ve bu konuda araştırma ya da çalışma yapma konusunda araştırmacıları ve uygulamacıları cesaretlendirici olduğu söylenebilir.

OSB olan gençler serbest zamanı yönetme becerilerini öğrendiklerinde ve günlük yaşamlarına genellediklerinde motivasyonları ve yaşam kaliteleri artacak, yeni arkadaşlar edinecekler, sosyal katılımları artacak, yaşamdaki stres durumlarıyla daha kolay başa çıkabileceklerdir (ör., Hutchinson vd., 2003; Hutchison, Baland ve Kleiber, 2008a). Ayrıca katıldıkları etkinlikleri rahatlıkla sürdürecektir, sosyal destek elde edecek ve iyimserlik duygusu geliştirebileceklerdir (Iwasaki, Mactavish ve MacKay, 2005). OSB olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretilmesi, başarı düzeylerinin

artmasını sağlayabilecek ve bağımsız bir yaşama geçişlerinin sağlanmasıyla onlara toplumun aktif bir üyesi olma fırsatı sunacaktır (Agran vd., 2010). Yaşam kalitesi göstergeleri düşünüldüğünde yürütülen bu araştırmada yaşam kalitesiyle doğrudan ilgili bir bulguya ulaşılmamış olsa da serbest zamanı yönetme becerilerinin öğrenilmesinin, bu çalışmanın katılımcılarının ve ebeveynlerinin yaşam kalitelerine olumlu katkı sağlayabileceği umulmaktadır. Çalışmanın başında ve SEZİDEP uygulandıktan sonra katılımcıların görüşlerinde ve davranışlarında meydana gelen değişiklikler bu düşüncenin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu araştırmada OSB olan gençlerin serbest zamana ve serbest zaman etkinliklerine ilişkin gereksinimleri belirlendikten sonra gereksinimler ve alanyazın doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP kullanılarak serbest zamanı yönetme becerilerini öğrenmeleri, öğrendikleri becerileri toplumsal ortamlarda sergilemeleri ve bu durumun gençler üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarında araştırma sorularının yanıtlanması ve SEZİDEP'in serbest zamanı yönetme becerilerini kazandırması yönündeki olumlu etkileri görülmüştür. Ayrıca bu araştırmadan elde edilen bulguların özel eğitimle ilgili ulusal ve uluslararası alanyazında serbest zamanı yönetme becerilerinin ebeveynler, uygulamacılar ve araştırmacılar tarafından çok daha iyi anlaşılabilirlik oluşturacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu durumun aynı zamanda serbest zaman etkinliklerine ilişkin ulusal alanyazında gerçekleştirilecek olan araştırma sayısının artmasını da sağlayacağı varsayılmaktadır. Tüm bunlara ek olarak araştırma sonuçlarının serbest zamanı yönetme becerilerinin tüm OSB olan gençler açısından önemi ve gerekliliğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabileceği, özel eğitim alanına öğretmen yetiştiren lisans programlarına serbest zaman kapsamında bu becerilerin nasıl öğretilebileceğini içeren derslerin eklenmesine ilişkin çalışmaların yapılması noktasında katkı sunabileceği düşünülmektedir. İlerleyen başlıklarda araştırmanın sınırlılıkları, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik öneriler konusunda bilgilere yer verilmiştir.

4.3. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın güçlü tarafları olduğu kadar bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi süreci bu araştırmada serbest zamanı yönetme becerileri içerisinde yer alan seçim yapma becerisinde bazı ölçütleri dikkate alma gerekliliğini (ör., kalabalık olmayan ortamlar, daha çok açık alanlar) zorunlu

kılmıştır. Bunun araştırma açısından bir sınırlılık olduğu söylenebilir. Bu araştırmada SEZİDEP'in uygulama aşaması yaz mevsiminde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle gençlerin tercih ettiği etkinlikler mecburen yaz mevsiminde yapılan etkinlikler olmuştur. Araştırma akışındaki bu durumun yürütülen bu araştırmada elde edilecek verilerin zenginliği açısından bir sınırlılık oluşturduğu söylenebilir.

4.4. Öneriler

Bu başlıkta araştırmada elde edilen bulgular ışığında uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir. Öneriler izleyen başlıklarda yer almaktadır.

4.4.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. Bu araştırmada OSB olan gençlere yönelik olarak hazırlanan SEZİDEP zihin yetersizliği, çoklu yetersizlik, öğrenme güçlüğü gibi farklı yetersizlik gruplarına uyarlanabilir.
2. Özel gereksinimli bireylere hizmet sunan MEB'e bağlı okullardaki programlara erken çocukluk döneminden başlayarak serbest zaman etkinliklerinin öğretimine ilişkin amaçlar eklenebilir.
3. Okul sonrasında tüm yetersizlik grupları için serbest zamanı işlevsel şekilde değerlendirmeye ilişkin olarak program ya da kurslar açılarak bu eğitimlerde SEZİDEP'in kullanılması yaygınlaştırılabilir.
4. Özel eğitim bölümlerinde gerek lisans gerekse lisansüstü programlarındaki ders içeriklerine serbest zaman etkinliklerinin öğretimine yönelik dersler eklenebilir.
5. Özel eğitim okullarının akademik programlarında yer alan serbest zamanla ilgili hedef ve davranışların toplumsal ortamlarda çalışılabilmesi için MEB bünyesinde ya da okul çapında programlar geliştirilip uygulanabilir.

4.4.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler

1. Serbest zamanı yönetme becerileri özel eğitim alanındaki ulusal ve uluslararası alanyazın için oldukça yeni bir kavramdır. Bu nedenle ileriki araştırmalarda öğretmenlere, destek personele, ailelere, uygulamacılara SEZİDEP'in kullanılmasının öğretildiği araştırmalar planlanabilir.

2. Bu çalışmada SEZİDEP'in öğretimi yüz yüze öğretimle gerçekleştirilmiştir. Farklı araştırmalarda çevrimiçi ya da yüz yüze ve çevrimiçi uygulamaların etkisinin karşılaştırıldığı araştırmalar planlanabilir.
3. Bu araştırmada SEZİDEP'in OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmeye ilişkin bilgi ve becerilerine olan etkisi incelenmiştir. SEZİDEP'in OSB olan gençlerin yaşam kaliteleri, farklı davranış ve tutumları, algıları gibi farklı değişkenler üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalar yürütülebilir.
4. Bu araştırmada serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi OSB olan üçgençle gerçekleştirilmiştir. Bu becerilerin öğretimi farklı yaş ve yetersizlik grubundaki bireylerle gerçekleştirilebilir.
5. Bu araştırmada serbest zaman etkinliklerine yönelik OSB olan gençlerin ve ebeveynlerinin görüşleri belirlenmiştir. Konuya ilişkin öğretmenlerin, alanda çalışan uygulamacıların, öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlendiği nitel araştırmalar planlanabilir.

KAYNAKÇA

- Agran, M., Blanchard, C., Wehmeyer, M., and Hughes, C. (2002). Increasing the problem-solving skills of students with developmental disabilities participating in general education. *Remedial and Special Education*, 23(5), 279-288. Doi: <https://doi.org/10.1177/07419325020230050301>
- Agran, M., Cavin, M., Wehmeyer, M., and Palmer, S. (2006). Participation of students with moderate to severe disabilities in the general curriculum: The effects of the self-determined learning model of instruction. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 31(3), 230-241. Doi: <https://doi.org/10.101177/0885728808317656>
- Agran, M., Wehmeyer, M., Cavin, M., and Palmer, S. (2010). Promoting active engagement in the general education classroom and access to the general education curriculum for students with cognitive disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 163-174.
- Ahmad, W., and Thressiakutty, A. T. (2018). Effect of teacher's training on enhancing self-determination among individuals with intellectual disability. *Indian Journal of Social Psychiatry*, 34(1), 16-20. Doi: https://doi.org/10.4103/ijsp.118_17
- Aitchison, C. (2000). Young disabled people, leisure and everyday life: Reviewing conventional definitions for leisure studies. *Annals of Leisure Research*, 3(1), 1-20. Doi: <https://doi.org/10.1080/11745398.2000.10600882>
- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Alıcı, Y. (2021). *Serbest zaman etkinliği olarak yürüyüş yapan otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpdoğan, Y. ve Sazak Duman, E. (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlarının günlük yaşam etkinlikleri üzerindeki etkisine yönelik öğretmen görüşleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 369-388. Doi: <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1245203>

- Alptekin, S. (2010). *Akranların sosyal becerilere model olduğu doğrudan öğretimin genellemesi ve sosyal kabulüne etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Altun, D. E. ve Yücesoy Özkan, Ş. (2018). Serbest zaman becerilerinin öğretiminde hata düzeltilmesi yapılarak ve yapılmadan sunulan video ipucunun karşılaştırılması. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 37(2), 15-33.
- Altundağ, M., Ural, M., Eratay, E. ve Aydoğan, Y. (2017). Yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi çocuklara verilen seramik eğitimi ve uygulamaların değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-16.
- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th edition). Washington: American Psychiatric Publishing.
- Arntzen, E., Gilde, K., and Pedersen, E. (1998) Generalized schedule following in a youth with autism. *Scandinavian Journal of Behaviour Therapy*, 27(3), 135-141. Doi: <https://doi.org/10.1080/02845719808408505>
- Artar, T. M. ve Ergenekon, Y. (2020). Gelişimsel yetersizliği olan yetişkinler için ihmal edilen bir zaman dilimi: Serbest zaman. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 21(1), 171-192. Doi: <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.559802>
- Aslan, Y. ve Eratay, E. (2009). Zihin engelli bireylere kumaş üzerine çizilen desene pul işleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(2), 15-34. Doi: https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000138
- Aykut, Ç., Dayı, E., Dağseven-Emecen, D. ve Karasu, N. (2014). Zihin engelli öğrencilere küçük grup öğretimi sırasında video ipucu kullanılarak zincirleme becerilerin kazandırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 14(3), 1075-1087.
- Badia, M., Orgaz, M. B., Verdugo, M. A., and Ullan, A. M. (2013). Patterns and determinants of leisure participation of youth and adults with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(4), 319-332. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2012.01539>
- Bayram, E. (2016). *Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Bedini, L. A., Bullock, C. C., and Burt-Driscoll, L. B. (1993). The effects of leisure education on factors contributing to the successful transition of students with mental retardation from school to adult life. *Therapeutic Recreation Journal*, 27(2), 70-82.
- Benz, M., Halpern, A., and Close, D. (1986). Access to day programs and leisure activities by nursing home residents with mental retardation. *Mental Retardation*, 24(3), 147-152.
- Biddle, S. J. H., Marshall, S. J., Gorely, T., and Cameron, N. (2009). Temporal and environmental patterns of sedentary and active behaviors during adolescents' leisure time. *International Journal of Behavioral Medicine*, 16(3), 278-286. Doi: <https://doi.org/10.1007/s12529-008-9028>
- Billingsley, F. F., White, O. R., and Munson, R. (1980). Procedural reliability: A rationale and an example. *Behavioral Assessment*, 2(2), 229-241.
- Billstedt, E., Gillberg, I. C., and Gillberg, C. (2011). Aspects of quality of life in adults diagnosed with autism in childhood a population-based study. *Autism*, 15(1), 7-20. Doi: <https://doi.org/10.1177%2F1362361309346066>
- Blum-Dimaya, A., Reeve, S.A., Reeve, K.F., and Hoch, H. (2010). Teaching children with autism to play a video game using activity schedules and game-embedded simultaneous video modeling. *Education and Treatment of Children*, 33(3), 351-370. Doi: <https://doi.org/10.1353/etc.0.0103>
- Bogdan, R. C., and Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education and introduction to theories and methods*. (5th edition). Pearson: Ally and Bacon.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. London: SAGE Publication.
- Braun, K. V. N., Yeargin-Allsopp, M., and Lollar, D. (2006). Factors associated with leisure activity among young adults with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 27(5), 567-583. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2005.05.008>
- Brewster, S., and Coleyshaw, L. (2011). Participation or exclusion? Perspectives of pupils with autistic spectrum disorders on their participation in leisure activities. *The Official Journal of the British Institute of Learning Disabilities*, 39, 284-291. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2010.00665>
- Brolin, D. E. (1997). *Life centered career education: A competency based approach*. (5th edition). USA: The Council for Exceptional Children.

- Brown, A. L. (1987). Metacognition, executive control, self-regulation and other more mysterious mechanisms. In F. E. Weinert, & R. H. Kluwe (Eds.), *Metacognition, motivation, and understanding* (pp. 65-116). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Burke, K. M., Raley, S. K., Shogren, K. A., Hagiwara, M., Mumbardó-Adam, C., Uyanık, H., and Behrens, S. (2020). A meta-analysis of interventions to promote self-determination for students with disabilities. *Remedial and Special Education*, 41(3), 176-188. Doi: <https://doi.org/10.1177/0741932518802274>
- Buttimer, J., and Tierney, E. (2005). Patterns of leisure participation among adolescents with a mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities*, 9(1), 25-42. Doi: <https://doi.org/10.1177%2F1744629505049728>
- Caldwell, L. L., and Gilbert, A. A. (1990). Leisure, health, and disability: A review and discussion. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 9(2), 111-122. Doi: <https://doi.org/10.7870/cjcmh-1990-0022>
- Caldwell, L. L., Baldwin, C. K., Walls, T., and Smith, E. (2004). Preliminary effects of a leisure education program to promote healthy use of free time among middle school adolescents. *Journal of Leisure Research*, 36(3), 310-335. Doi: <https://doi.org/10.1080/00222216.2004.11950026>
- Carlile, K. A., Reeve, S. A., Reeve, K. F., and DeBar, R. M. (2013). Using activity schedules on the iPod touch to teach leisure skills to children with autism. *Education and Treatment of Children*, 36(2), 33-57. Doi: <https://doi.org/42900199>
- Carter, S. E. (1995). *The effect of selected leisure variables on the independent leisure functioning of adults with mental reterdation who particapate in two north Caralina community collage compensatory education programs*. Doctoral Dissertation. Nort Carolina: Faculty of North Carolina State University, Department Of Adult And Community College Education.
- Carter, E. W., Lane, K. L., Pierson, M. R., and Stang, K. K. (2008). Promoting self-determination for transition-age youth: Views of high school general and special educators. *Exceptional Children*, 75(1), 55-70. Doi: <https://doi.org/10.1177/001440290807500103>
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 40-50.

- Cavkaytar, A., Melekoğlu, M. ve Yıldız, G. (2014). Geçmişten günümüze özel gereksinimli olma ve zihin yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de kavramların evrimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30. Yıl Özel Sayı, 111-122.
- Cermak, S. A., Katz, N., Weintraub, N., Steinhart, S., Raz-Silbiger, S., Munoz, M., and Lifshitz, N. (2015). Participation in physical activity, fitness, and risk for obesity in children with developmental coordination disorder: A cross-cultural study. *Occupational Therapy International*, 22(4), 163-173. Doi: <https://doi.org/10.1002/oti.1393>
- Chan, J. M., Lambdin, L., Van Laarhoven, T., and Johnson, J. W. (2013). Teaching leisure skills to an adult with developmental disabilities using a video prompting intervention package. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(3), 412-420. Doi: <https://doi.org/23880997>
- Chan, J. M., Lambdin, L., Graham, K., Fragale, C., and Davis, T. (2014). A picture-based activity schedule intervention to teach adults with mild intellectual disability to use an iPad during a leisure activity. *Journal of Behavioral Education*, 23(2), 247-257. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10864-014-9194-8>
- Christensen, J. J. (2013). *Leisure and recreation preferences of adolescents with intellectual and developmental disabilities*. Doctoral Dissertation. New York: University of Rochester, Health Practice Research School of Nursing.
- Cohen-Gewerc, E., and Stebbins, R. A. (2007). *The pivotal role of leisure education: Finding personal fulfillment in this century*. Stage College, PA: Venture Publishing.
- Cote, I. M., Akins, L., Underwood, E., Curtis-Quick, J., and Green, S. J. (2014). *Setting the record straight on invasive lionfish control: Culling works*. Oregon: Peer J. PrePrints.
- Coyne, P. (2014). Introduction. (2th edition). In P. Coyne, and A. Fullerton (Eds.), *Supporting individuals with autism spectrum disorder in recreation* (pp. 1-12). Urbana: Sagamore Publishing.
- Coyne, P. and Fullerton, A. (2014). Toward a balanced leisure lifestyle for adults. In M. Tincani & A. Bondy (Eds.), *Autism spectrum disorder in adolescents and adults evidence-based and promising intervention* (pp. 208-237). Newyork, London: The Guilford Press.

- Coyne, P., Klagge, M. L., and Nyberg, C. (2016). *Developing leisure time skills for people with autism spectrum disorders: Practical strategies for home, school and community* (2th edition). USA: Future Horizons.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning, conducting, and evaluating quantitative, and qualitative research* (3th edition). Pearson Education International.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th edition). Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (Çev: M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W., and Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell J. W., Plano Clark V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3th edition). Sage Publications.
- Cummins, R. A. (1997). Assessing quality of life. In R. I. Brown (Ed.), *Quality of life for people with disabilities: Models, research and practice* (pp.116-150). Cheltenham: Chapman & Hall.
- Çankaya, Ö. ve Eratay, E. (2011). Effectiveness of simultaneous prompting on teaching stockinette stitching skill to students with mental retardation. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 254-293.
- Çay, E. (2019). Özel gereksinimli bireylere serbest zaman becerilerinin öğretimine yönelik yapılan araştırmaların incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 439-456. Doi: <https://doi.org/10.9779/pauefd.482383>
- Çay, E. ve Özbey, F. (2016). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere gitarla ritim atma becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *ResearchGate*. Doi: <https://doi.org/10.5578/amrj.27877>
- Çay, E. ve Eratay, E. (2019). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 3(2), 158-184. Doi: <https://doi.org/10.32960/uead.596857>

- Çifci, İ. (2001). *Zihin engelli bireyler için hazırlanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çöl, G. (2015). *Özel gereksinimi olan çocukların boş zaman aktivitelerine katılımını etkileyen faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Çuhadar, S. (2008). *Resimli etkinlik çizelgeleri ile sunulan öğretim sürecinin otistik özellikler gösteren çocukların serbest zaman becerilerini öğrenmeleri üzerindeki etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dağseven, D. (2001). *Zihinsel engelli öğrencilere temel toplama ve saat okuma becerilerinin kazandırılması, sürekliliği ve genellenebilirliğinde, doğrudan ve basamaklandırılmış öğretim yaklaşımlarına göre hazırlanan öğretim materyallerinin etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Dağseven-Emecen, D. (2008). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere sosyal becerilerin kazandırılmasında doğrudan öğretim ve bilişsel süreç yaklaşımları ile yapılan öğretimin etkililiklerinin ve verimliliklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Dalgın Eyiip, Ö., Ergenekon, Y. ve Çolak, A. (2018). OSB olan bir gence sahip annenin serbest zaman etkinliklerini içeren etkinlik çizelgesini hazırlaması ve öğretimini sunması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(2), 207-220. Doi: <https://doi.org/10.15345/iojes.2018.02.014>
- Dattilo, J. (1999). *Leisure education program planning: A systematic aproach* (2th Edition). Stage College, USA: Venture Publishing.
- Dattilo, J., and Hoge, G. (1999). Effects of a leisure education program on youth with mental retardation. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 34(1), 20-34. Doi: <https://www.jstor.org/stable/23879238>
- Dattilo, J., and Schleien, S. (1994). Understanding leisure services for individuals with mental retardation. *Mental Retardation (now called Intellectual and Developmental Disabilities)*, 32(1), 53-59.

- Devine, M. A., and Dattilo, J. (2000). Social acceptance and leisure lifestyles of people with disabilities. *Therapeutic Recreation Journal*, 34(4), 306-322.
- Direm, Ü. (2019). *Tablet bilgisayar uygulamalarını kullanılarak hazırlanmış etkinlik çizelgelerinin otizm spektrum bozukluğu gösteren bireylerin serbest zaman becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dollar, C. A., Fredrick, L. D., Alberto, P. A., and Luke, J. K. (2012). Using simultaneous prompting to teach independent living and leisure skills to adults with severe intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 33(1), 189-195. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2011.09.001>
- Dolva, A., Kleiven, J., and Kollstad, M. (2014). Actual leisure participation of Norwegian adolescents with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disabilities*, 18(2), 159-175. Doi: <https://doi.org/10.1177/1744629514523158>
- Dupuis, S. L., and Smale, B. J. (1995). An examination of relationship between psychological well-being and depression and leisure activity participation among older adults. *Society and Leisure*, 18(1), 67-92.
- Edwards, D. (2008). *Providing practical support for people with autism spectrum disorder. Supported living in the community*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Eldeniz-Çetin, M. ve Çay, E. (2016). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bowling becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 441-455.
- Eldeniz-Çetin, M. ve Ulugöl, F. (2017). Zihinsel yetersizliği olan bireylere ebru yapma becerisinin öğretiminde video modelle öğretimin etkililiği. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 234-251.
- Eldeniz-Çetin, M. ve Terzioğlu, N. K. (2018). Ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin çocuklarının boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 857-873. Doi: <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.-400742>
- Ellison, C. J., and White, A. L. (2017). Exploring leisure and retirement for people with intellectual disabilities. *Annals of Leisure Research*, 20(2), 188-205. Doi: <https://doi.org/10.1080/11745398.2015.1122535>

- Epstein, A., Whitehouse, A., Williams, K., Murphy, N., Leonard, H., Davis, E., Reddihough, D., and Downs, J. (2019). Parent-observed thematic data on quality of life in children with autism spectrum disorder. *Autism*, 23(1), 71-80. Doi: <https://doi.org/10.1177%2F1362361317722764>
- Erbaş, D. (2012). Güvenirlilik. E. Tekin-İftar (Ed.), *Eğitim ve davranış bilimlerinde tek-denekli araştırmalar* içinde (s. 109-133). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Erlandson, D. A., Harris, E. L., Skipper, B. L., and Allen, S. D. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. SAGE Publication.
- Felce, D., and Perry, J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. *Research in Developmental Disabilities*, 16(1), 51-74. Doi: [https://doi.org/10.1016/0891-4222\(94\)00028-8](https://doi.org/10.1016/0891-4222(94)00028-8)
- Finke, E. H., Hickerson, B. D., and Kremkow, J. M. D. (2018). To be quite honest, if it wasn't for videogames I wouldn't have a social life at all: Motivations of young adults with autism spectrum disorder for playing videogames as leisure. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 27(2), 672-689. Doi: https://doi.org/10.1044/2017_AJSLP-17-0073
- Flavell, J. H. (1987). Speculation about the nature and development of metacognition. In F. Weinert & R. Kluwe (Eds.), *Metacognition, motivation, and understanding* (pp. 21-29). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fowler, C. H., Konrad, M., Walker, A. R., Test, D. W., and Wood, W. M. (2007). Self-determination interventions' effects on the academic performance of students with developmental disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 42(3), 270-285. Doi: <https://doi.org/23879622>
- Gast, D. L., Lloyd, B. P., and Gast, D. L. (2014). Multiple baseline and multiple probe designs. In D. L. Gast & J. R. Ledford (Eds.), *Single case research methodology applications in special education and behavioral sciences* (pp. 176- 210). New York: Routledge.
- Garcia-Villamizar, D. A., and Dattilo, J. (2010). Effects of a leisure programme on quality of life and stress of individuals with ASD. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(7), 611-619. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01289.x>

- Garcia-Villamizar, D., and Dattilo, J. (2011). Social and clinical effects of a leisure program on adults with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 246–253. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2010.04.006>
- Gay, L. R., Mills, G. E., and Airasian, P. W. (2012). *Educational research: Competencies for analysis and applications*. Pearson Education, Inc.
- Gresham, F. M., Gansle, K. A., and Noell, G. H. (1993). Treatment integrity in applied behavior analysis with children. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 26(2), 257-263.
- Gökmen, C., Tekinarslan, E. ve Tekinarslan, İ., Ç. (2015). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bilgisayarda eğitsel CD izleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 190-217.
- Green, F. P., and Schleien, S. J. (1991). Understanding friendships and recreation: A theoretical sampling. *Therapeutic Recreation Journal*, 25(4), 29-40.
- Guba, E. G., and Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. SAGE Publication.
- Güzel, R. (1998). *Alt özel sınıflardaki öğrencilerin sesli okudukları öyküyü anlama becerisini kazanmalarında doğrudan öğretim yöntemiyle sunulan bireyselleştirilmiş okuduğunu anlama materyalinin etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hagiwara, M., Shogren, K. A., Lane, K. L., Raley, S. K., and Smith, S. A. (2020). Development of the self-determined learning model of instruction coaching model: Implications for research and practice. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 55(1), 17-27. Doi: <https://www.jstor.org/stable/26898711>
- Hall, A. C., and Kramer, J. (2009). Social capital through workplace connections: Opportunities for workers with intellectual disabilities. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 8(3-4), 146-170. Doi: <https://doi.org/10.1080/15367100903200452>
- Heah, T., Case, T., McGuire, B., and Law, M. (2007). Successful participation: The lived experience among children with disabilities. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 74(1), 38-47.

- Henning, J., and Dalrymple, N. (1986). A guide for developing social and leisure programs for students with autism. In E. Schopler & G. B. Mesibov (Eds.), *Social behavior in autism* (pp. 321-351). New York: Springer.
- Heward, W. L., Alber-Morgan, S., and Konrad, M. (2017). *Revel for exceptional children: An introduction to special education with loose-leaf version*. USA: Pearson.
- Heward, W. L., and Twyman, J. S. (2021). *Special section on direct instruction*. Perspectives on Behavior Science. Advance Online Publication.
- Hill, J., and MacMillan, R. (2004). An effective research-based instructional approach to meet the needs of all students: Direct instruction. The case for employing direct instruction in America's schools. In *Special Education and Communication Disorders Faculty Publications*. Paper 3. Doi: https://vc.bridgew.edu/spec_commdis_fac/3
- Hilton, C. L., Crouch, M. C., and Israel, H. (2008). Out-of-school participation patterns in children with high-functioning autism spectrum disorders. *American Journal of Occupational Therapy*, 62(5), 554-563.
- Hoge, G., and Wilhite, B. (1997). Integration and leisure education for older adults with developmental disabilities. *Activities, Adaptation and Aging*, 21(3), 79-90. Doi: https://doi.org/10.1300/J016v21n03_08
- Hoge, G., Dattilo, J., and Williams, R. (1999). Effects of leisure education on perceived freedom in leisure of adolescents with mental retardation. *Therapeutic Recreation Journal*, 33(4), 320-332.
- Hutchinson S. L., Loy D. P., Kleiber D. A., and Dattilo J. (2003) Leisure as a coping resource: variations in coping with traumatic injury or illness. *Leisure Sciences*, 25(2-3), 143-62. Doi: <https://doi.org/10.1080/01490400306566>
- Hutchinson, S. L., and Kleiber, D. A. (2005). Gift of ordinary: Casual leisure's contributions to health and well-being. *World Leisure Journal*, 47(3), 2-16. Doi: <https://doi.org/10.1080/04419057.2005.9674401>
- Hutchison S. L., Bland A. D., and Kleiber D. A. (2008a) Leisure and stress-coping: implications for therapeutic recreation practice. *Therapeutic Recreation Journal*, 42(1), 9-23.

- Hutchinson, S. L., and Nimrod, G. (2012). Leisure as a resource for successful aging by older adults with chronic conditions. *International Journal of Aging and Human Development*, 74(1), 41-65. Doi: <https://doi.org/10.2190%2FAG.74.1.c>
- Iwasaki Y., Mactavish J., and MacKay K. (2005) Building on strengths and resilience: leisure as a stress survival strategy. *British Journal of Guidance and Counselling* 33(1), 81-100. Doi: <https://doi.org/10.1080/03069880412331335894>
- Janke, M. J., Payne, L. L., and Son, J. S. (2020). Leisure education in chronic disease self-management: a case study and lessons learned. *Leisure/Loisir*, 44(3), 397-420. Doi: <https://doi.org/10.1080/14927713.2020.1780932>
- Jessup, G. M., Cornell, E., and Bundy, A. C. (2010). The treasure in leisure activities: Fostering resilience in young people who are blind. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 104(7), 419-430.
- Johnson, J. W., McDonnell, J., Holzwarth, V. N., and Hunter, K. (2004). The efficacy of embedded instruction for students with developmental disabilities enrolled in general education classes. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 6(4), 214-227. Doi: <https://doi.org/10.1177/1098300704006004030>
- Kahyaoğlu, F. (2010). *Zihin engelli bireylere ikişerli ve üçerli atlayarak sayma becerisinin öğretiminde doğrudan öğretim yönteminin etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kagohara, D. (2011). Teaching students with developmental disabilities to operate an iPod touch to listen to music. *Research in Developmental Disabilities*, 32(6), 2987-2992. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2011.04.010>
- Kagohara, D., Sigafoos, J., Achmadi, D., Van der Meer, L., O'Reilly, M. F., and Lancioni, G. E. (2011). Teaching students with developmental disabilities to operate an iPod touch to listen to music. *Research in Developmental Disabilities*, 32(6), 2987-2992. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2011.04.010>
- Kennedy, C. H. (2005). *Single-case designs for educational research*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Kırcaali-İftar, G. (2007). *Otizm spektrum bozukluğu*. İstanbul: Daktylos Yayınları.
- Kim, N. H., and Park, J. (2012). The effects of the family-involved SDLMI on academic engagement and goal attainment of middle school students with disabilities who

- exhibit problem behavior. *International Journal of Special Education*, 27(1), 117-127.
- Kinney, V. B., and Coyle, C. P. (1992). Predicting life satisfaction among adults with physical disabilities. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 73, 863-869.
- King, G., Law, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K., and Young, N. L. (2003). A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 23, 63-90.
- King, G., McDougall, J., DeWit, D., Petrenchik, T., Hurley, P., and Law, M. (2009). Predictors of change over time in the activity participation of children and youth with physical disabilities. *Children's Health Care*, 38(4), 321-351.
- King, G., Petrenchik, T., Law, M., and Hurley, P. (2009). The enjoyment of formal and informal recreation and leisure activities: A comparison of school-aged children with and without physical disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56(2), 109-130.
- King, G., Law, M., Hurley, P., Petrenchik, T., and Schwellnus, H. (2010). A developmental comparison of the out-of-school recreation and leisure activity participation of boys and girls with and without physical disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(1), 77-107.
- Kioumourtzoglou, E., Derri, V., Tzetzis, G., and Theodorakis, Y. (1998). Cognitive, perceptual and motor abilities in skilled basketball performance. *Perceptual and Motor Skills*, 86(3), 771-786. Doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1998.86.3.77>
- Klepp, K. (2017). *Teachers' perceptions of addressing leisure in curriculum for students with severe disabilities*. Master Thesis. America: Illinois State University, Department of Special Education.
- Köse, E. (2006). *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların gelişimine seramik eğitiminin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kregel, J., Wehman, P., Seyfarth, J., and Marshall, K. (1986). Community integration of young adults with mental retardation: Transition from school to adulthood. *Education and Training of the Mentally Retarded*, 21, 35-42.

- Kretlow, A. G., and Bartholomew, C. C. (2010). Using coaching to improve the fidelity of evidence-based practices: A review of studies. *Teacher Education and Special Education*, 33(4), 279-299. Doi: <https://doi.org/10.1177%2F0888406410371643>
- Kroncke, A. P., Willard, M., and Huckabee, H. (2016). *Assessment of autism spectrum disorder: Critical issues in clinical, forensic and school settings*. New York: Springer.
- Kurt, O. (2006). *Otistik özellikler gösteren çocuklara zincirleme serbest zaman becerilerinin öğretiminde sabit bekleme süreli öğretimin ve eşzamanlı ipucuyla öğretimin gömülü öğretimle sunulmasının etkililik ve verimliliklerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lai, M. C., Lombardo, M. V., and Baron-Cohen, S. (2014). Autism. *The Lancet*, 383, 896-910.
- Lancioni, G.E., Singh, N.N., O'Reilly, M.F., Sigafoos, J., Boccasini, A., Perilli V., and Spagnuolo, C. (2017). Persons with multiple disabilities manage positive leisure and communication engagement through a technology-aided program. *International Journal of Developmental Disabilities*, 63(3), 148-157, Doi: <https://doi.org/10.1080/20473869.2016.1187462>
- Law, M., King, G., King, S., Kertoy, M., Hurley, P., Rosenbaum, P., Young, N., and Hanna, S. (2006). Patterns of participation in recreational and leisure activities among children with complex physical disabilities. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 48(5), 337-342.
- Lindstrom, L. (2012). Everyday life at the leisure-time centre. *The Online Journal of New Horizons in Education*, 2(2), 28-52.
- Majnemer, A., Shevell, M., Law, M., Birnbaum, R., Chilingaryan, G., Rosen-Baum, P., and Poulin, C. (2008). Participation and enjoyment of leisure activities in school-aged children with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(10), 751-758.
- Mason, C., Field, S., and Sawilowsky, S. (2004). Implementation of self-determination activities and student participation in IEPs. *Exceptional Children*, 70(4), 441-451. Doi: <https://doi.org/10.1177/001440290407000404>
- Matson, J. L., Hess, J. A., and Mahan, S. (2013). Moderating effects of challenging behaviors and communication deficits on social skills in children diagnosed with

- an autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(1), 23-28.
Doi: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2012.07.002>
- Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach*. (2th edition). Applied Social Research Methods Series Volume 41. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- McGlashing-Johnson, J., Agran, M., Sitlington, P., Cavin, M., and Wehmeyer, M. (2003). Enhancing the job performance of youth with moderate to severe cognitive disabilities using the self-determined learning model of instruction. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28(4), 194-204. Doi: <https://doi.org/10.251128.4.194>
- McLeskey, J., Barringer, M. D., Billingsley, B., Brownell, M., Jackson, D., Kennedy, M., Lewis, T., Maheady, L., Rodriquez, J., Scheeler, M. C., Winn, J., and Ziegler, D. (2017). *High-leverage practices in special education*. Arlington, VA: Council for Exceptional Children & CEEDAR Center.
- Mechling, L. C., Gast, D. L., and Seid, N. H. (2009). Using a personal digital assistant to increase independent task completion by students with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(10), 1420-1434.
- Metcalfe, J. E., and Shimamura, A. P. (1994). *Metacognition: Knowing about knowing*. The MIT Press.
- Memari, A. H., Panahi, N., Ranjbar, E., Moshayedi, P., Shafiei, M., Kordi, R., and Vahid Ziaee (2015). Children with autism spectrum disorder and patterns of participation in daily physical and play activities. *Neurology Research International*. Doi: <https://doi.org/10.1155/2015/531906>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. SAGE Publication.
- Miles, M. B., Huberman A., M., and Saldana, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3th edition). SAGE Publication.
- Mills, G. E., and Gay, L. R. (2016). *Educational research competencies for analysis and applications* (11th edition). Pearson.
- Mundy, J., and Odum, L. (1998). *Leisure education: Theory and practice* (2th edition). Sagamore.

- Murzynski, N. T., and Bourret, J. C. (2007). Combining video modeling and least-to-most prompting for establishing response chains. *Behavioral Interventions*, 22(2), 147-152.
- National Autism Center (NAC) (2015). *Findings and conclusions: National standards project, phase 2*. Randolph, Massachusetts: National Autism Center.
- Nelson, T. O., and Narens, L. (1996). Why investigate metacognition? In J. Metcalfe & A. P. Shimamura (Eds.), *Metacognition* (pp. 1-25). Cambridge, MA: MIT Press.
- Nepo, K. G. (2017). *The use of iPads® to promote leisure activities for adults with autism spectrum disorder (ASD) and intellectual disability*. Doctoral Dissertation. Philadelphia, ABD: Temple University, Special Education.
- Neumayer, R., and Bleasdale, M. (1996). Personal lifestyle preferences of people with an intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 21(2), 91-114. Doi: <https://doi.org/10.1080/13668259600033071>
- Nieto, C., Murillo, E., Belinchón, M., Giménez, A., Saldaña, D., Martínez, M., and Frontera, M. (2015). Supporting people with autism spectrum disorders in leisure time: Impact of an University Volunteer Program, and related factors. *Anales de Psicología*, 31(1), 145-154. Doi: <https://doi.org/10.6018/31.1.166591>
- Orlin, M. N., Palisano, R. J., Chiarello, L. A., Kang, L. J., Polansky, M., Al-Masri, N., and Maggs, J. (2010). Participation in home, extracurricular, and community activities among children and young people with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 52(2), 160-166.
- Orsmond, G., Krauss, M., and Seltzer, M. (2004). Peer relationships and social and recreational activities among adolescents and adults with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorder*, 34, 245-256.
- Orum-Çattık, E. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu olan genç yetişkinlerin bağımsızlığa hazırlanmalarında öz-belirleme öğrenme modelinin etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Orum-Çattık, E. ve Ergenekon, Y. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere bağımsız yaşam becerilerinin öğretildiği araştırmaların incelenmesi. *AJESI Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 572-607.
- Park, G., Collins, B. C., and Lo, Y. (2020). Teaching a physical activity to students with mild to moderate intellectual disability using a peer-delivered simultaneous prompting procedure: A single-case experimental design study. *Journal of*

- Behavioral Education*, 30(3), 378-396. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10864-020-09373-7>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev: M. Bütün ve S. Beşir- Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Payne, L. (2014). *Process and outcome evaluation report for the CDSMP + leisure education pilot in Colorado*. Unpublished project report.
- Playne, M. (2011) *Effectiveness of a leisure education program on volunteer attitudes, intentions, and knowledge by postsecondary students with intellectual disabilities*. A Master Thesis Presented. Clemson University, Parks, Recreation & Tourism Management.
- Pollingue, A. B., and Cobb, H. B. (1986). Leisure education: A model facilitating community integration for moderately/severely mentally retarded adults. *Therapeutic Recreation Journal*. 22(3), 54-62.
- Ponnet, K., Buysse, A., Roeyers, H., and De Clercq, A. (2008). Mind reading in young adults with ASD: Does structure matter? *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 905-918.
- Raley, S. K., Shogren, K. A., and McDonald, A. (2018). Whole-class implementation of the self-determined learning model of instruction in inclusive high school mathematics classes. *Inclusion*, 6(3), 164-174. Doi: <https://doi.org/10.1352/2326-6988-6.3.164>
- Ramdoss, S., Lang, R., Mulloy, A., Franco, J., O'Reilly, M., Didden, R., and Lancioni, G. (2011). Use of computerbased interventions to teach communication skills to children with autism spectrum disorders: A systematic review. *Journal of Behavioral Education*, 20(1), 55-76. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10864-010-9112-7>
- Richards, S. B. (2019). *Single subject research applications in education settings*. Boston: Cengage.
- Riesen, T., McDonnell, J., Johnson, J. W., Polychronis, S., and Jameson, M. (2003). A comparison of constant time delay and simultaneous prompting within embedded instruction in general education classes with students with moderate to severe disabilities. *Journal of Behavioral Education*, 12(4), 241-259.

- Rigler, M., Rutherford, A., and Quinn, E. (2016). *Developing workplace skills for young adults with autism spectrum disorder. The BASICS college curriculum* (1th edition). London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Rolf, K. R., and Slacum, T. A. (2021). Features of direct instruction: Interactive lessons. *Behavior Analysis in Practice*, 14, 793-801. Doi: <https://doi.org/10.1007/40617-021-00613-4>
- Rose, V., Trembath, D., Keen, D., and Paynter, J. (2016). The proportion of minimally verbal children with Autism Spectrum Disorder in a community-based early intervention programme. *Journal of Intellectual Disability Research*, 60, 464-477.
- Rosenshine, B. V. (1986). Synthesis of research on explicit teaching. *Educational Leadership*, 43(7), 60-69.
- Rubin, H. J., and Rubin, I. S. (2005). *Qualitative interviewing the art of hearing data* (2th Edition). SAGE Publications.
- Russell, R. V., and Jamieson, L. M. (2008). *Leisure program planning and delivery*. Champaign, IL: Human Kinetics. Doi: <https://doi.org/10.1177%2F10983007050070010201>
- Sarol, H., Aydın, İ., Gümüşboğa, İ., Güngörmüş, H. A., ve Alıcı, Y. (2020). Otizmlı çocuğa sahip ebeveyn perspektifi ile serbest zaman ve fiziksel aktivitenin anlamı. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(1), 144-155. Doi: <https://doi.org/10.33689/spormetre.589006>
- Sazak, E. (2003). *Zihin engelli birey için hazırlanan akran aracılı sosyal beceri öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schalock R. L., and Parmenter, T. (2000). Preface in quality of life: Its conceptualization, measurement and application. In M. Rapley (Ed.), *Quality of life research: A critical introduction* (pp. 11-16). London: Sage Publication.
- Schalock, R. L., and Verdugo, M. A. (2002) *Handbook on quality of life for human service practitioners*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
- Schalock, R. L., Brown, L., Brown, R., Cummins, R. A., Felce, D., Matikka, L., Keith, K., Parmenter, T., and Retart, M. (2002). Conceptualization, measurement and application of quality of life for person with intellectual disabilities: Report of an

- international panel of experts. *Journal Information*, 40(6), 120-132. Doi: [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2002\)040<0457:CMAAOQ>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2002)040<0457:CMAAOQ>2.0.CO;2)
- Seward, J., Schuster, J. W., Ault, M. J., Collins, B. C., and Hall, M. (2014). Comparing simultaneous prompting and constant time delay to teach leisure skills to students with moderate intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 49(3), 381-395. Doi: <https://doi.org/23881258>
- Shikako-Thomas, K., Dahan-Oliel, N., Shevell, M., Law, M., Birnbaum, R., Rosenbaum, P., Poulin, C., and Majnemer, A. (2012). Play and be happy? Leisure participation and quality of life in school-aged children with cerebral palsy. *International Journal of Pediatrics*. Doi: <https://doi.org/10.1155/2012/387280>
- Shogren, K. A. (2017). *Self-determination and transition planning*. Baltimore: Paul Brookes Publication.
- Shogren, K. A., Little, T. D., Grandfield, E., Raley, S., Wehmeyer, M. L., Lang, K. M., and Shaw, L. A. (2020). The self-determination inventory student report: Confirming the factor structure of a new measure. *Assessment for Effective Intervention*, 45(2), 110-120.
- Sivan, A. (2014). Leisure education and the role of schools: Planning and implementation in times of change. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 20(4), 1524-1536.
- Sivan, A., and Ruskin, H. (Eds.). (2000). *Leisure education, community development, and populations with special needs*. CABI.
- Sneegas, J. J. (1989b). Social skills: An integral component of leisure participation and therapeutic recreation services. *Therapeutic Recreation Journal*, 23(2), 30-40.
- Snell, M. E., and Brown, F. (2000). *Instruction of students with severe disabilities* (5th edition). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Solish, A., Perry, A., and Minnes, P. (2010). Participation of children with and without disabilities in social, recreational and leisure activities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 226-236. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2009.00525>
- Sola-Özgüç, C. (2015). *Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi: Bir eylem araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Spencer, T. D. (2021). Ten instructional design efforts to help behavior analysts take up the torch of direct instruction. *Behavior Analysis in Practice*, 14, 816-830.
- Stebbins, R. A. (2001b). The cost and benefits of hedonism: Some consequences of taking casual leisure seriously. *Leisure Studies*, 20(4), 305-309. Doi: <https://doi.org/10.1080/02614360110086561>
- Stebbins, R. A. (2005). Project-based leisure: Theoretical neglect of a common use of free time. *Leisure Studies*, 24(1), 1-11. Doi: <https://doi.org/10.1080/0261436042000180832>
- Steere, D. E., Rose, E. D., and Cavauiolo, D. (2007). *Growing up: Transition to adult life for students with disabilities*. Boston: Pearson College Division.
- Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N. S., Yücesoy-Özkan, S., and Savage, M. N. (2020). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism. The University of North Carolina at Chapel Hill, Frank Porter Graham Child Development Institute, National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice Review Team.
- Storey, K., and Miner, C. (2011). *Systematic instruction of functional skills for students and adults with disabilities*. Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.
- Teddle, C., and Tashakkori, A. (2015). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri*. (Çev: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tekin-İftar, E. (2012). Geçerlik. E. Tekin-İftar (Ed.), *Eğitim ve davranış bilimlerinde tek denekli araştırmalar* içinde (s. 133-148). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tekin-İftar, E. ve Kırcaali-İftar, G. (2012). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Tekin-İftar, E ve Kırcaali-İftar, G. (2016). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri* (3. Basım). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Test, D. W., Karvonen, M., Wood, W. M., Browder, D., and Algozzine, B. (2000). Choosing a self-determination curriculum: Plan for the future. *Teaching Exceptional Children*, 33(2), 48-54.
- Thoma, C. A., Pannozzo, G. M., Fritton, S. C., and Bartholomew, C. C. (2008). A qualitative study of preservice teachers' understanding of self-determination for

- students with significant disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 31(2), 94-105. Doi: <https://doi.org/10.1177/0885728808317444>
- Torkildsen, G. (2005). *Recreation and leisure management* (5th Edition). London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Turygin, N. C., and Matson, J. L. (2014). Adaptive behavior, life skills, and leisure skills training for adolescents and adults with autism spectrum disorders. In F. R. Volkmar, B. Reichow, & J. C. McPartland (Eds.), *Adolescents and adults with autism spectrum disorder* (pp. 131-161). Springer International Publishing.
- Ulugöl, F. (2023). *Zihin yetersizliği olan bireylere dijital vatandaşlık becerilerinin öğretiminde model-rehberlik-test ve video-modelin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünver, M. (2019) *Ailelerin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarına serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken tablet aracılığıyla sundukları etkinlik çizelgelerinin etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Varol, M. (2018). *Zihin yetersizliği olan çocuklara hayvanların temel özelliklerinin kazandırılmasında doğrudan öğretim yöntemiyle sunulan kavram haritasının etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vayıç, Ş. (2008). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere hayat bilgisi öğretiminde, doğrudan öğretim yöntemi ve şematik düzenleyiciyle öğretimin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Veal, A. J., Darcy, S., and Lynch, R. (2013). *Australian leisure*. Frenchs Forest: Pearson Australia Group Pty Ltd. Australia.
- Vilaseca, R., Gràcia, M., Beltran, F. S., Dalmau, M., Alomar, E., Adam-Alcocer, A. L., and Simó-Pinatella, D. (2017). Needs and supports of people with intellectual disability and their families in Catalonia. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(1), 33-46. Doi: <https://doi.org/10.1111/jar.122>
- Vivanti, G., Dawson, G., and Rogers, S. J. (2017). Implementing the group-based early start denver model for preschoolers with autism. In G. Vivanti, E. Duncan, G.

- Dawson & S. J. Rogers (Eds.), *Early learning in autism* (pp. 1-13) Springer International Publishing.
- Vuran, S. (2008). Empowering leisure skills in adults with autism: An experimental investigation through the most to least prompting procedure. *International Journal of Special Education*, 23(1), 174-181.
- Walker, H. M., and Calkin, C. F. (1986). The role of social competence in the community adjustment of persons with developmental disabilities: *Processes and Outcomes RASE*, 7(6), 46-53.
- Wandry, D., Wehmeyer, M. L., and Glor-Scheib, S. J. (2013). *Life centered education: The teacher's guide*. Council for Exceptional Children.
- Watkins, C. L., and Slocum, T. A. (2004). The component of direct instruction. *Journal of Direct Instruction*, 3(2), 75-110.
- Weber, M. F. (2010). *A leisure education program for post secondary students with intellectual disabilities*. Master Thesis, Graduate School of Clemson University.
- Wehmeyer, M. L. (1997). Self-determination as an educational outcome: A definitional framework and implications for intervention. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 9, 175-209. Doi: <https://doi.org/10.1023/A:1024981820074>
- Wehmeyer, M. L., and Schwartz, M. (1998). The relationship between self-determination, quality of life, and life satisfaction for adults with mental retardation. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 33(1), 3-12. Doi: <https://doi.org/23879037>
- Wehmeyer, M. L., Agran, M., and Hughes, C. (2000). A national survey of teachers' promotion of self-determination and student-directed learning. *The Journal of Special Education*, 34(2), 58-68.
- Wehmeyer, M. L. (2003). Self-determination, vocational rehabilitation, and workplace supports. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 19, 67-69.
- Wehmeyer, M. L., Abery, B. H., Mithaug, D. E., and Stancliffe, R. J. (2003). *Theory in self-determination: Foundations for educational practice*. Charles C. Thomas Publisher.
- Wehmeyer, M. L., and Field, S. L. (2007). *Self-determination: Instructional and assessment strategies*. Corwin Press.
- Wehmeyer, M. L., Shogren, K. A., Palmer, S. B., Williams-Diehm, K. L., Little, T. D., and Boulton, A. (2012). The impact of the self-determined learning model of

- instruction on student self-determination. *Exceptional Children*, 78(2), 135-153.
Doi: <https://doi.org/10.1177/001440291207800201>.
- Wehmeyer, M. L., and Shogren, K. A. (2016). Self-determination and choice. In N. Singh (Ed.), *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities* (pp. 561-584). Boston: Springer.
- WHOQOL Group, (1995). The world health organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the world health organization. *Social Science and Medicine*, 41(10), 1403-1409. Doi: [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)00112K](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)00112K)
- Wilkinson, L. A. (2007). Assessing treatment integrity in behavioral consultation. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 3(3), 420-432.
- Wolery, M. (1994). Procedural fidelity: A reminder of its functions. *Journal of Behavioral Education*, 381-386.
- Wolery, M., Bailey, D. B., and Sugai, G. M. (1988). *Effective teaching: Principles and procedures of applied behavior analysis with exceptional students*. Boston: Allyn and Bacon.
- World Health Organization (WHO) (1997). *The world health report 1997: Conquering suffering; enriching humanity*.
- Yalon-Chamovitz, S., Mano, T., Jarus, T., and Weinblatt, N. (2006). Leisure activities during school break among children with learning disabilities: Preference vs. performance. *British Journal of Learning Disabilities*, 34(1), 42-48. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2005.00335>
- Yanardağ, M., Birkan, B., Yılmaz, İ., Konukman, F., Agbuga, B., and Lieberman, L. (2011). The effects of least to most prompting procedure in teaching basic tennis skills to children with autism. *Kinesiology: International Journal of Fundamental and Applied Kinesiology*, 4(1), 44-55.
- Yeaton, W. H., and Sechrest, L. (1981). Critical dimensions in the choice and maintenance of successful treatments: Strength, integrity, and effectiveness. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 49(2), 156-167
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. C. (2017). *Çoklu yetersizliği olan az gören çocuklara doğrudan öğretimle sunulan şematik düzenleyicinin bir fen konusunun öğretiminde etkisi*.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, I., Birkan, B., Konukman, E., ve Erkan, M. (2005). Using a constant time delay procedure to teach aquatic play skills for children with autism. *Education and Training in Autism ve Developmental Disabilities*, 40(1), 171-182. Doi: <https://doi.org/23880089>
- Zager, D. (1999). *Autism: Identification, education, and treatment* (2. baskı). New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Zhang, D. (2001). The effect of Next STEP instruction on the self-determination skills of high school students with learning disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 24(2), 121-132. Doi: <https://doi.org/10.1177/088572880102400203>
- Zhang, J., Cote, B., Cihen, S., and Liu, J. (2004). The effect of a constant time delay procedure on teaching an adult with severe mental retardation a recreation bowling skills. *Physical Educator*, 61(2), 63-74.
- Zijlstra, H. P., and Vlaskamp, C. (2005). Leisure provision for persons with profound intellectual and multiple disabilities: Quality time or killing time? *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 434-448.
- Ziviani, J., Scott, J., and Wadley, D. (2004). Walking to school: Incidental physical activity in the daily occupations of Australian children. *Occupational Therapy International*, 11(1), 1-11. Doi: <https://doi.org/10.1002/oti.19>
- http-1: <https://orgm.meb.gov.tr>
(Erişim Tarihi: 10.03.2020).
- http-2: <https://orgm.meb.gov.tr>
(Erişim Tarihi: 14.11.2022).
- http-3: <https://ncaep.fpg.unc.edu/>
(Erişim Tarihi: 04.04.2023).
- http-4: <https://autismpdc.fpg.unc.edu/evidence-based-practices>
(Erişim Tarihi: 04.04.2023).
- http-5: <https://4-h.org/programs/healthy-living/>
(Erişim Tarihi: 05.04.2023).
- http-6: <https://sozluk.gov.tr/>
(Erişim Tarihi: 06.06.2023).

http-7: <https://www.anadolu.edu.tr/arastirma/etik-kurulu/bilim-etigi-kilavuzu>
(Erişim Tarihi: 08.06.2023)

EKLER LİSTESİ

EK-1: Etik Kurul Onayı Belgesi

EK-2: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

EK-3: Görüşmecî Kılavuzu

EK-4: OSB Olan Gençler İçin Görüşme Onam Formları

EK-5: Ebeveynler İçin Görüşme Onam Formları

EK-6: Veli İzin Formu

EK-7: Görüşme Takvimi

EK-8: Ön Koşul Becerileri Değerlendirme Formu

EK-9: Pekiştireç Belirleme Formu

EK-10: Gözlemci Bilgilendirme Formu

EK-11: Öğretim Materyalleri (SEZİDEP içeriği, SEZİDEP el kitabı, PowerPoint sunusu)
Örnek Sayfaları

EK-12: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu

EK-13: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu

EK-14: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

EK-15: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

EK-16: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

EK-17: Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

EK-18: Gereksinim Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlere Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

EK-19: Gereksinim Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlerin Ebeveynlerine Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

EK-20: Serbest Zaman Eğitimi Soruları Yanıt Anahtarı

EK-21: SEZİDEP Sonrası Görüş Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlere Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

EK-22: SEZİDEP Sonrası Görüş Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlerin Ebeveynlerine Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

EK-1. Etik Kurul Onayı Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 15.03.2021

Protokol No: 46431

Tarih: 30.03.2021

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	TÜBİTAK Projesi-Doktora Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Genç Yetişkinlerde Serbest Zaman Eğitim Uygulamalarının Etkililiği
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON
TEZ YAZARI:	Seniha KURTOĞLU
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

EK-2. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

GÖRÜŞME YÖNERGESİ

“Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürütülen doktora tez çalışmasıdır. Hazırlanacak eğitim paketinin içeriğinde neler olması gerektiğine ilişkin görüş ve önerilerinizi belirlemek üzere sizinle bir görüşme gerçekleştirilecektir. Bu sorularda söz edilen “serbest zaman” ve “serbest zamanı yönetme becerileri” aşağıdaki ifadeleri kapsamaktadır:

“Serbest zaman (leisure time)” bireylerin kendi ilgi ve tercihleri doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptıkları, gönüllü olarak gerçekleştirdikleri etkinlikleri içeren yaşamının belirli bir kesitidir.

“Serbest zaman etkinlikleri” bireysel ilgiye dayalı hobiler, spor yapma, sanatsal çalışmalara katılma, müzik dinleme, dans etme, tiyatroya gitme, doğa sporlarına katılma gibi etkinliklerdir.

“Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan beceriler” bir etkinliği başarılı şekilde gerçekleştirmek için gerekli “motor beceriler” ve “bilişsel beceriler” olarak ifade edilmektedir. “Futbolda topa vurma, bisiklete binmek için pedal çevirme, ip atlamak için ayakları üzerinde zıplama vb. motor beceri alanında; piyano çalmak için notaları ayırt etme, dart oynamak için oyun kurallarına uyma, domino oynarken strateji kullanarak hamle yapma” vb. bilişsel beceri alanında yer alan becerilerdir.

“Serbest zamanı yönetme becerileri” ise “Serbest zamanın farkında olma, çevredeki serbest zaman etkinliği kaynaklarının farkında olma ve kullanma, seçim yapma, etkinliğe başvurma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” gibi bir serbest zamanı işlevsel bir şekilde değerlendirebilmek için gerekli olan becerilerdir.

Görüşme sürecine ilişkin tüm ayrıntılar Bilgilendirme Onay Formu’nda sizinle paylaşılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz ve çalışmaya verdiğiniz katkılar için şimdiden çok teşekkür ederim.

Seniha KURTOĞLU

OSB OLAN GENÇLER İÇİN
DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU VE GÖRÜŞME SORULARI

*Araştırmanın I. Aşaması: Serbest Zaman Konusunda OSB Olan Gençlerin
Gereksinimlerini Belirlemeye Yönelik Görüşme Soruları*

Demografik Bilgi Formu

Kod Adı :
Adı-Soyadı :
Doğum Tarihi (Gün/Ay/Yıl) :
Cinsiyeti :
Devam Ettiği Okul :
Sınıf Düzeyi :

Görüşme Soruları

Gün içinde okula gittiğin, ödev yaptığın, kursa ya da eğitimlere gittiğin, annenin-babanın söylediği işleri yaptığın, bir işte çalıştığın zamanlar var. Bir de bunların dışında gün içinde serbest kaldığın ya da boş kaldığın zamanlar var. Bugün seninle gün içinde serbest kaldığın ya da boş kaldığın bu zamanlarla ilgili olarak konuşmak istiyorum.

1. Serbest zaman ya da boş zaman dendiğinde ne anlıyorsun? Açıklar mısın?
2. Serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında neler yapıyorsun? Örnekler verir misin?
3. Bana serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında etkinliklerini yaptığını söyledin. (Genç evde ya da ev dışında yaptığı etkinlikleri sayabilir. Saydığı etkinliklere göre)
 - 3.1.Neden bu etkinlikleri yapmayı istiyorsun/tercih ediyorsun?
 - 3.2.Saydığın bu etkinliklerden en çok hangilerini yaparken mutlu oluyorsun? Örnekler verir misin?
4. Aynı anda yapmak istediğin birden fazla etkinlik olduğunda hangi etkinliği yapmak istediğine nasıl karar veriyorsun?
5. Serbest zamanlarını ya da boş zamanlarını nasıl planlıyorsun? Yani bu zamanlarda ne yapmak istediğine nasıl karar veriyorsun?
6. Serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yapmak istediğin etkinlikleri yalnız mı, yoksa başkalarıyla birlikte mi yapmak istiyorsun?

(Birey yalnız yapmak istediğini söylese)

- a. Neden etkinlikleri yalnız yapmak istiyorsun?

(Birey başkalarıyla birlikte yapmak istediğini söylese)

- a. Bu etkinlikleri kimlerle yapmak istiyorsun?
- b. Etkinlikleri neden bu kişi/kişilerle yapmak istiyorsun?
- c. Bu etkinliklere aile bireylerini, arkadaşlarını, sevdiğin kişileri sen mi çağırıyorsun/davet ediyorsun?
- d. Arkadaşların/yakınların seni serbest zaman ya da boş zaman etkinlikleri yapmak için çağırırlar mı/davet ederler mi?

(Yanıt hayır ise) Etmelerini ister misin?

Sence neden seni çağırmıyorlar/davet etmiyorlar?

7. Serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yapmak istediğin ama çeşitli nedenlerle yapamadığın etkinlikler var mı? Varsa bu etkinlik/ler neler? Örnekler verir misin?

7.1.Sence bu etkinlikleri neden yapamıyorsun?

7.2.Çok istediğin bir etkinliği yapamadığında ne hissediyorsun?

8. Serbest zaman ya da boş zaman konusunda söylemek istediğin başka bir şeyler var mı? Varsa neler?

Araştırmanın III. Aşaması: SEZİDEP'in Uygulanmasından Sonra OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlarını Değerlendirmeleriyle İlgili Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Görüşme Soruları

1. Katıldığın eğitimden sonra serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yaptığın etkinliklerde değişiklikler oldu mu?
Olduysa neler (ev içi, ev dışı etkinlikler, kişiler vb.) değişti? Örnekler verir misin?
2. Katıldığın eğitimden sonra serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında katılacağın etkinlikleri nasıl seçiyorsun/nasıl karar veriyorsun?
(Değişiklik olduysa) Neler değişti? Örnekler verir misin?
3. Katıldığın bu eğitimin yaşamına nasıl bir katkısı olduğunu düşünüyorsun?

EBEVEYNLER İÇİN
DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU VE GÖRÜŞME SORULARI

*Araştırmanın I. Aşaması: Ebeveynlerin OSB Olan Çocuklarının Serbest Zaman
Konusundaki Gereksinimlerini Belirlemeye Yönelik Görüşme Soruları*

Demografik Bilgi Formu

Adınız-Soyadınız :
Kod İsim :
Yetersizliği Olan Çocukla Yakınlık Düzeyiniz : () Anne () Baba
Yaşınız :
Eğitim Durumunuz :
() Okuryazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Üniversite () Lisansüstü
Mesleğiniz :
Halihazırdaki Çalışma Durumunuz :
Hanenize Giren Aylık Toplam Geliriniz :
() 0-2.200TL () 2.200-5.000TL
() 5.000-10.000TL () 10.000TL ve üzeri
Medeni Durumunuz :
() Evli () Boşanmış
() Ayrı yaşıyor () Eşi ölmüş
Çocuk Sayısı :
Yetersizliği Olan Çocuğun Kaçıncı Çocuk Olduğu :
Yetersizliği Olan Çocuğunuzun Adı :
Yetersizliği Olan Çocuğunuzun Yaşı :
Güncel E-posta Adresiniz :

Görüşme Soruları

Çocuğunuzun gün içinde okula gittiği, ödev yaptığı, kursa ya da eğitimlere gittiği, sizin söylediğiniz işleri yaptığı, bir işte çalıştığı zamanlar var. Bir de bunların dışında gün içinde serbest kaldığı ya da boş kaldığı zamanlar var. Bugün sizinle çocuğunuzun gün içinde serbest kaldığı ya da boş kaldığı bu zamanlarla ilgili olarak konuşmak istiyorum.

1. Serbest zaman ya da boş zaman dendiğinde ne anlıyorsunuz? Açıklar mısınız?

2. Sizin ve çocuğunuzun ortak serbest zamanlarınızda ya da boş zamanlarınızda çocuğunuzla birlikte neler yaparsınız? Örnekler verir misiniz?
3. Çocuğunuz serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında (örn., okuldan ya da işten eve geldikten sonra yatma saatine kadar, haftasonları vb.) neler yapar? Örnekler verir misiniz?
4. Çocuğunuzun yaptığını söylediniz. Peki, çocuğunuz bu etkinlikleri nasıl başlatır?
5. Çocuğunuz yapmaktan hoşlandığı bir etkinlik olduğunda bu isteğini sizinle paylaşır mı?
(Yanıtı evetse) Çocuğunuz bu isteğini nasıl ifade ediyor? Örnekler verir misiniz?
6. Çocuğunuz serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yapmak istediği etkinlikleri yalnız mı, yoksa başkalarıyla birlikte mi yapmak ister?
(Çocuğunuzun yalnız yapmak istediğini söyleyorsa)
 - a. Sizce çocuğunuz etkinlikleri neden yalnız yapmak istiyor?
(Çocuğunuzun başkalarıyla birlikte yapmak istediğini söyleyorsa)
 - a. Çocuğunuz bu etkinlikleri kimlerle yapmak istiyor?
 - b. Çocuğunuz etkinlikleri neden bu kişi/kişilerle yapmak istiyor?
 - c. Bu etkinliklere aile bireylerini, arkadaşlarını, sevdiği kişileri çocuğunuz mu çağırıyor/davet ediyor?
 - d. Arkadaşları/yakınları çocuğunuzu serbest zaman ya da boş zaman etkinlikleri yapmak için çağırırlar mı/davet ederler mi?
(Yanıt hayır ise) Etmelerini ister misiniz?
Sizce neden çocuğunuzu çağırıyorlar/davet etmiyorlar?
7. Çocuğunuzun serbest zaman ya da boş zaman etkinliklerine katılımı konusunda yaşadığınız sorunlar var mı?
 - 7.1. (Yanıtı evetse) Bu sorunlar nelerdir? Örnekler verir misiniz?
 - 8.2. Çocuğunuzun yaşadığı bu sorunların çözülmesi için sizce neler yapılabilir?
8. Çocuğunuzun serbest zaman ya da boş zaman etkinliklerini sürdürmesi konusunda yaşadığınız sorunlar var mı?
 - 8.1. (Yanıtı evetse) Bu sorunlar nelerdir? Örnekler verir misiniz?
 - 8.2. Çocuğunuzun yaşadığı bu sorunların çözülmesi için sizce neler yapılabilir?

9. Çocuğunuzun serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yapmak istediği ama çeşitli nedenlerle yapamadığı etkinlik/ler var mı? Varsa bu etkinlik/ler neler? Örnekler verir misiniz?
 - 10.1. Sizce çocuğunuz bu etkinlikleri neden yapamıyor olabilir?
 - 10.2. İsteddiği bir etkinliği yapamadığında çocuğunuz onun yerine o zamanda ne yapıyor?
 - 10.3. Çocuğunuz çok istediği bir etkinliği yapamadığında sizce ne hissediyor?
10. Serbest zaman ya da boş zaman konusunda söylemek istediğiniz başka bir şeyler var mı? Varsa neler?

Araştırmanın III. Aşaması: SEZİDEP'in Uygulanmasından Sonra OSB Olan
Gençlerin Ebeveynlerinin Çocuklarının Serbest Zamanlarını
Değerlendirmeleriyle İlgili Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik
Görüşme Soruları

1. Çocuğunuzun katıldığı eğitimden sonra serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında yaptığı etkinliklerin çeşidinde değişiklikler oldu mu?
 - 1.1. Olduysa neler (ev içi, ev dışı etkinlikler, kişiler vb.) değişti? Örnekler verir misiniz?
 - 1.2. Sizce bu değişikliğin nedeni/nedenleri neler olabilir?
2. Çocuğunuzun katıldığı eğitimden sonra serbest zamanlarında ya da boş zamanlarında katılacağı etkinlikleri nasıl seçiyor/nasıl karar veriyor?
 - 2.1. (Değişiklik olduysa) Neler değişti? Örnekler verir misiniz?
 - 2.2. Sizce bu değişikliğin nedeni/nedenleri neler olabilir?
3. Çocuğunuzun katıldığı eğitimden sonra serbest zamanlarını planlama şekli/yöntemi değişti mi?
 - 3.1. (Farklılık olduysa) Sizce bunun nedeni/nedenleri neler olabilir?
4. Çocuğunuzun katıldığı eğitimden sonra bu etkinliklere birlikte katıldığı kişilerde değişimler oldu mu?
 - 4.1. (Farklılık olduysa) Sizce bu farklılığın nedeni/nedenleri i neler olabilir?
5. Çocuğunuz katıldığı eğitimden sonra hoşlandığı bir etkinliği gerçekleştirirken karşılaştığı sorunlara verdiği tepkilerde farklılıklar oldu mu?
 - 5.1. (Farklılık olduysa) Sizce bunun nedeni/nedenleri neler olabilir?

6. Çocuğunuzun katıldığı bu eğitimin onun yaşamına katkıları konusunda ne düşünüyorsunuz?Bu konuda neler söylersiniz?
7. Çocuğunuzun katılmasını istediğiniz var olan bu tarzda başka eğitim programları var mı? Varsa neler? Örnekler verir misiniz?
 - 7.1. (Yanıtı hayırsa) Bundan sonraki süreçte böyle eğitimlere katılımı konusunda neler düşünürsünüz?

GÖRÜŞMECİ KILAVUZU

GÖRÜŞME ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

- Görüşme yapılacak kişinin iletişim bilgileri edinilip telefon aracılığıyla kendisine ulaşılır.
- Görüşme yapılacak kişiye telefonda görüşme konusu açıklanarak katılımcı görüşme yerine davet edilir. Katılımcı kişiye görüşme yeri ve saati bildirilerek katılımının çok önemli olduğu ifade edilir. Katılımcıya teşekkür edilerek telefon görüşmesi sonlandırılır.
- Görüşme yerine gitmeden önce ses kayıt kontrol edilir.
- Görüşme esnasında katılımcının yanında görüşme onay formu, görüşme kılavuzu ve görüşme soru formu hazır olarak bulundurulur.

GÖRÜŞME SÜRECİ

- Katılımcıyı bekletmemek için görüşme saatinden en az 15 dakika önce görüşme yerine gidilir.
- İlk karşılaşmada hal hatır sorulur, ikramlar yapılarak sıcak bir sohbet edilir.
- Görüşmeye başlamadan önce görüşmeyi yapan kişi kendisini tanıtır. Görüşmeyi yapan kişi kendisini şu şekilde tanıtır: “MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim öğretmeni olarak çalışıyorum. On dört yıldır bu işi yapıyorum, özel gereksinimi olan çocuklarla farklı alanlarda çalışmalar yürütüyorum. Kendi tezim kapsamında siz değerli öğrencilerimden/ebeveynlerden sizin/çocuğunuzun serbest zamana katılım ve serbest zamanlarını işlevsel şekilde değerlendirme konusundaki gereksinimlerinizi/gereksinimlerini belirlemek üzere görüş ve önerilerinizi almak istiyorum. Vereceğiniz görüş ve öneriler ışığında serbest zamanla ilgili becerileri içeren bir serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketi (SEZİDEP) oluşturacağım. Bu programın oluşturulması sürecinde sizin çok değerli görüşlerinize ihtiyacım var. Görüşmeyi kabul edip buraya kadar geldiğiniz için çok teşekkür ederim. Daha önce görüşmemizi kayıt altına alacağımı belirtmiştim. Birazdan ses kaydı için telefonu/ses kayıt cihazını açacağım. Ardından da görüşmeye başlayacağız. Daha önce de açıkladığım gibi bu kaydı benden başka kimse dinlemeyecek, sizlerin söylediğiniz her şeyi yazamayacağım için bu kaydı

alıyorum. İzninizle size şimdi görüşme yönergesini okuyorum. (Okunur). O halde başlayalım mı?”

Görüşmeye Başlama

- Jenerik Bilgisi Verme: “..... 2021, saat:..... , ... Hanım / Bey ile(ortam) görüşmedeyiz.”
- Ses Kaydı İçin Sözlü Olarak İzni Teyit Etme: “Hoşgeldiniz.....hanım/bey, nasılsınız?
Önceki görüşmelerimizde de belirttiğim gibi görüşmede bana vereceğiniz bilgiler tezim için çok kıymetli olduğundan görüşmemizin ses kaydını alma konusunda sizden yazılı izin almıştım. Bir de sözlü olarak ses kaydına izin verdiğinizizi ifade edebilir misiniz?
- Soruların Soruş Sırası: Herhangi bir beklenmeyen durum yaşanmadığı sürece sorular formda belirtilen sırayla sorulacaktır. Ancak görüşme sırasında katılımcının sorulara verdiği yanıtlara göre soru sırası değişebilecektir. Soruların sırasında esneklik yapılabilir.
- Veri Kayıt Yöntemi: Tüm görüşme ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınacaktır.
- Risk Yönetimi: Katılımcının görüşme esnasında yanıtlamak istemediği soru olabileceği düşünülerek görüşmenin önemi katılımcıya detaylı bir şekilde açıklanmalıdır. Ayrıca katılımcının anlayamadığı sorular mutlaka örnekler verilerek açıklanmalıdır.

Görüşmeyi Bitirme

Görüşme “Ben sorularımı tamamladım, eksik bir konu aolursa sizinle tekrar görüşme talebinde bulunabilirim. Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı? Görüşmeye samimiyetle katılımınız beni çok mutlu etti, çok teşekkür ederim” denilerek bitirilir.

EK-4. OSB Olan Gençler İçin Görüşme Onam Formları

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMLARI

Araştırmanın I. Aşaması: Gereksinim Belirleme

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Gönüllü Katılım Formu (OSB Olan Genç)

BİLGİLENDİRME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu bilgilendirme gönüllü katılım formu “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı doktora tez araştırmasına katılan OSB olan gençler için hazırlanmıştır.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Yürütücü : Seniha KURTOĞLU

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Çalışmanın Türü : Doktora Tezi

Bu form iki bölümden oluşmaktadır:

- Bilgilendirme Bölümü: Bu bölümde sizlerle araştırma hakkındaki bilgiler paylaşılmaktadır.
- Gönüllü Katılım Belgesi Bölümü : Bu bölümde katılmayı kabul ederseniz imzalı onayınız istenecektir.

Katılımcılara bilgilendirme gönüllü katılım formunun doldurulmuş ve imzalı bir kopyası verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: Bilgilendirme

Giriş: “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim sınıf öğretmenini olarak çalışmakta olan Seniha KURTOĞLU’nun Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğü doktora tez çalışmasıdır. Formun amacı, “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya sizleri davet etmek ve araştırma hakkında sizlere bilgi sunmaktır. Çalışmaya ilişkin anlamadığınız bir kısım ya da sormak istediğiniz bir soru olursa aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacı Seniha KURTOĞLU’na ya da doktora tez danışmanı Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON’a istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmanın amacı: OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketinin (SEZİDEP) etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmada sizden beklenenler: Araştırmanın müdahale aşamasında çalışmaya düzenli olarak katılmanız, SEZİDEP'in içeriğini oluşturmak amaçlı gereksinim belirleme ve SEZİDEP sonrası serbest zamanlarınızı değerlendirmeye yönelik yapacağımız görüşmelerde sorulara samimiyetle yanıt vermenizi sizden talep etmekteyiz. Bunların dışında sizden herhangi bir isteğimiz bulunmamaktadır.

Katılımcı seçimi: Bu araştırmaya seçilmenizin nedeni OSB tanısına sahip bir genç olmanızdır. Yaşantınızı ve serbest zamana katılım sürecinizi bizlere aktararak çalışmaya büyük katkı sunacağınızı düşünmekteyiz.

Gönüllülük esası ve haklar: Sizlerin bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında size rahatsızlık verebilecek herhangi bir olası durumla karşılaşmayacaksınız. Herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz de soruları yanıtlamama ya da istediğiniz zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir.

Araştırmaya katılım süreci: Bu çalışma yaklaşık 12 ay sürmesi planlanan bir çalışmadır. Çalışmada önce sizlerle serbest zamanlarınıza ilişkin gereksinimlerinizi belirlemek üzere görüşmeler yapılacaktır. Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda bir SEZİDEP hazırlanacaktır. Ardından SEZİDEP içeriği kapsamında belirlenen beceri/davranışların öğretilmesine geçilecektir. Öğretim sona erdikten sonra sizlerle tekrar görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmelerden ilki sizinle gerçekleştirilen öğretim sürecine ilişkin görüşlerinizi belirlemek üzere yapılacaktır. İkinci görüşme ise program sonrasında serbest zamanlarınızı değerlendirmeniz konusundaki görüşlerinizi almak üzere gerçekleştirilecektir. Bu süreçte araştırmaya devam etmeyi uygun bulmamanız durumunda araştırmadan çekilme hakkına sahipsiniz.

Araştırma için gerekli süre: Araştırma süresi yaklaşık 12 ay olarak planlanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz durumunda sizinle bu süre içerisinde yaklaşık üç kez görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme süresi ortalama yarım saat olarak

düşünülmektedir. Bu çalışmalar sizlerin öğretim etkinliklerini ve/veya sizlerin eğitim kurumlarından almış olduğunuz hizmetleri etkilemeyecektir.

Araştırma için gerekli olabilecek bilgi/belge talebi: Araştırma sürecinde sizden demografik özelliklerinize (yaş, cinsiyet, mezun olunan okul/program vb.) ilişkin bilgileri talep edebiliriz. Size ait bilgiler gerçek isimlerinize yer verilmeden yalnızca araştırma raporunda katılımcıların demografik bilgileri başlığı altında kullanılması söz konusu olabilir. Bunun dışında sizlerin hoşunuza gidecek şeyleri belirlerken size sorular sormamız gerekebilir.

Uygulama sürecinin tanıtımı: Araştırmanın ilk aşaması, SEZİDEP hazırlanmadan önce OSB olan gençlerin serbest zamanlarına ilişkin gereksinimlerini belirlemektir. Bu doğrultuda sizlerle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılacaktır. Görüşme süresince sizden 11 açık uçlu soruyu yanıtlamanız istenecektir. Sorular, sizin serbest zamanlarınızı işlevsel olarak değerlendirmenizde gereksinim duyduğunuz bilgileri belirlemek üzere hazırlanmıştır. Görüşme sırasında size kişisel bilgileriniz ve paylaşmak istemediğiniz herhangi bir konuya ilişkin soru sorulmayacaktır. Görüşme başladığında size araştırma amacı ve süreci özetlenecek, ardından sorular sırayla yöneltilecektir. Anlamadığınız sorular örneklendirilerek daha açık şekilde tekrar sorulacaktır. Dilediğiniz zaman siz de sormak istediğiniz bir konuda araştırmacıya danışabileceksiniz. Görüşmeler sizin istediğiniz tarih ve saatte, isteğiniz halinde evlerinizde, devam ettiğiniz eğitim merkezlerinde ya da dilediğiniz başka bir ortamda, Covid-19 pandemisinin sürmesi halinde ise çevrimiçi platformlar olan Zoom, Skype vb. üzerinden gerçekleştirilecektir. Sizlerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isimler verilecektir. Sizden toplanan veriler, gizlilik yöntemiyle korunacak ve araştırma bitiminde beş yıl süreyle araştırmacı tarafından arşivlenecek, sonrasında ise imha edilecektir. Gizliliğe ilişkin tüm koşulların sağlanması araştırmacının sorumluluğundadır.

Olası riskler ve beklenen yararlar: Bu araştırmaya katılmanın sizin için herhangi bir psikolojik ya da fiziksel riski bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde sizlerin güvenliğini riske atacak durum/lar söz konusu olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir şüphe duymanız durumunda bizlere bildirmeniz son derece önemlidir. Daha önce de vurguladığımız gibi araştırmada herhangi bir noktada olası çekilme talebiniz olursa bu talep koşulsuz kabul edilecektir. Araştırmaya katılımınız OSB olan gençler için bir “serbest zaman eğitimi

paketi” hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda çalışma, sizin serbest zaman etkinliklerini işlevsel olarak değerlendirebilmenize destek olacaktır.

Gizlilik: Araştırmada gizlilik çok önemlidir. Bu çalışmada sizinle ilgili hiçbir bilgi kimliğinizi açıklayıcı bir şekilde kullanılmayacaktır. Görüşme yalnızca siz ve araştırmacının olduğu bir odada gerçekleştirilecektir. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırma verileri üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Sizden elde edilen bilgilerle sizlerin serbest zamana ilişkin gereksinimleriniz belirlenecektir. Bu bilgilerin yalnızca araştırma amaçlı kullanılacağından kesinlikle emin olabilirsiniz. İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bulgu paylaşımı: Araştırma sonlandırıldıktan sonra araştırmanın bulguları bilimsel amaçlı olarak kişisel bilgiler ve ayrıntılar verilmeksizin topluma açık bir şekilde paylaşılacaktır. Örneğin araştırma verileri bilimsel toplantılarda sunulabilir ya da hekemli dergilerde makale olarak yayımlanabilir. Katılımcıların her biri araştırma bulgularının tümüne ayrıntılı olarak erişme hakkına sahiptir.

Gönüllü katılım: Bu araştırmaya katılım için gönüllü olmak bir önkoşuldur. Ancak araştırma başladıktan sonra herhangi bir aşamada katılımdan vazgeçmeniz durumunda size hiçbir olumsuz durum yansıtılmayacaktır.

Çalışmadan çekilme hakkı: Çalışmadan dilediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu kararınız sizin kurumunuzdan almakta olduğunuz hizmeti hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Çalışmayla ilgili olası sorularınız için iletişim bilgisi: Herhangi bir sorunuz olursa dilediğiniz zaman çekinmeden sorabilirsiniz. Sorularınız olursa aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacı olarak bana her zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı : Seniha KURTOĞLU

XXXXXXXXXXXX Okulu

Merkez/KASTAMONU

Tel : 0 XXX XXX XX XX

Bu çalışma katılımcıları herhangi bir zarardan korumak adına Tez İzleme Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bilgilendirme Gönüllü Katılım Formu hakkında daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON ile iletişime geçebilirsiniz.

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

İKİNCİ BÖLÜM: Genç Bireyi Bilgilendirme Gönüllü Katılım Belgesi

Bu araştırmaya katılmak ve benim için hazırlanan çalışmalara ve eğitim uygulamalarına katılmak üzere çalışmaya davet edildim. Bilgilendirme yazısı bana okundu. Sorduğum sorulara yanıt verildi. Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Bu gönüllü katılım formunun bir kopyası katılımcıya verilmiştir.

Araştırmacının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Araştırmanın II. Aşaması: Serbest Zamanı İşlevsel Değerlendirme Eğitim Paketi
(SEZİDEP) Uygulama Gönüllü Katılım Formu (OSB Olan Genç)

BİLGİLENDİRME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu bilgilendirme gönüllü katılım formu “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı doktora tez araştırmasına katılan OSB olan gençler için hazırlanmıştır.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Yürütücü : Seniha KURTOĞLU

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Çalışma Türü : Doktora Tezi

Bu form iki bölümden oluşmaktadır:

- Bilgilendirme Bölümü: Bu bölümde sizlerle araştırma hakkındaki bilgiler paylaşılmaktadır.
- Gönüllü Katılım Belgesi Bölümü: Bu bölümde katılmayı kabul ederseniz imzalı onayınız istenecektir.

Katılımcılara bilgilendirme gönüllü katılım formunun doldurulmuş ve imzalı bir kopyası verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: Bilgilendirme

Giriş: “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim sınıf öğretmeni olarak çalışmakta olan Seniha KURTOĞLU’nun Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğü doktora tez çalışmasıdır. Formun amacı, “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya sizleri davet etmek ve araştırma hakkında sizlere bilgi sunmaktır. Çalışmaya ilişkin anlamadığınız bir kısım ya da sormak istediğiniz bir soru olursa aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacı Seniha KURTOĞLU’na ya da doktora tez danışmanı Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON’a istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmanın amacı: OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP’in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP’in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmada sizden beklenenler: Araştırmada müdahale aşamasında çalışmaya düzenli olarak katılmanız, SEZİDEP’in içeriğini oluşturmak amaçlı gereksinim belirleme ve SEZİDEP sonrası serbest zamanlarınızı değerlendirmelerinize ilişkin yapacağımız görüşmelerde sorulara samimiyetle yanıt vermenizi sizden talep etmekteyiz. Bunların dışında sizden herhangi bir isteğimiz bulunmamaktadır.

Katılımcı seçimi: Bu araştırmaya seçilmenizin nedeni OSB tanısına sahip bir genç olmanızdır. Yaşantınızı ve serbest zamana katılım sürecinizi bizlere aktararak çalışmaya büyük katkı sunacağınızı düşünmekteyiz.

Gönüllülük esası ve haklar: Sizlerin bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında size rahatsızlık verebilecek herhangi bir

olası durumla karşılaşmayacaksınız. Herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz de soruları yanıtlamama ya da istediğiniz zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir.

Araştırmaya katılım süreci: Bu çalışma yaklaşık 12 ay sürmesi planlanan bir çalışmadır. Çalışmada önce sizlerle serbest zamanlarınıza ilişkin gereksinimlerinizi belirlemek üzere görüşmeler yapılacaktır. Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda SEZİDEP hazırlanacaktır. Ardından SEZİDEP içeriği kapsamında belirlenen beceri/davranışların öğretime geçilecektir. Öğretim sona erdikten sonra sizlerle tekrar görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmelerden ilki sizinle gerçekleştirilen öğretim sürecine ilişkin görüşlerinizi belirlemek üzere yapılacaktır. İkinci görüşme ise program sonrasında serbest zamanlarınızı değerlendirmeniz konusundaki görüşlerinizi almak üzere gerçekleştirilecektir. Bu süreçte araştırmaya devam etmeyi uygun bulmamanız durumunda araştırmadan çekilme hakkına sahipsiniz.

Araştırma için gerekli süre: Araştırma süresi yaklaşık 12 ay olarak planlanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz durumunda sizinle bu süre içerisinde yaklaşık üç kez görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme süresi ortalama yarım saat olarak düşünülmektedir. Araştırmanın müdahale aşamasında sizinle gerçekleştirilecek çalışmalar kurumlardan aldığınız öğretim etkinliklerini ve/veya hizmetleri etkilemeyecektir.

Araştırma için gerekli olabilecek bilgi/belge talebi: Araştırma sürecinde sizden demografik özelliklerinize (yaş, cinsiyet, mezun olunan okul/program vb.) ilişkin bilgileri talep edebiliriz. Size ait bilgiler gerçek isimlerinize yer verilmeden yalnızca araştırma raporunda katılımcıların demografik bilgileri başlığı altında kullanılması söz konusu olabilir. Bunun dışında sizlerin hoşunuza gidecek şeyleri belirlerken size sorular sormamız gerekmektedir.

Uygulama sürecinin tanıtımı: Araştırmanın ikinci aşaması, OSB olan gençlerin serbest zamanlarına ilişkin alanyazın ve gereksinimler doğrultusunda oluşturulan SEZİDEP'in uygulanarak etkililiğinin sınanmasıdır. İlk aşamada sizlerle yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz verilerden gereksinimler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda sizlere gereksinim duyduğunuz becerilerin öğretimi yapılacaktır. Öğretim sırasında size kişisel bilgileriniz ve paylaşmak istemediğiniz herhangi bir konuya ilişkin talep olmayacaktır. Öğretim uygulaması başladığında araştırma amacı ve süreci size özetlenecek, ardından

uygulamaya geçilecektir. Anlamadığınız kısımlarda ya da yanlış ve tepkisiz kaldığınız durumlarda size destek sunulacaktır. Dilediğiniz zaman siz de sormak istediğiniz bir konuda araştırmacıya danışabileceksiniz. Öğretim oturumları önceden sizlerle birlikte belirlediğimiz tarih ve saatte, isteğiniz halinde evlerinizde, devam ettiğiniz eğitim merkezlerinde ya da dilediğiniz başka bir ortamda, gerçekleştirilecektir. Sizlerle yapılan öğretim oturumları video kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isimler verilecektir. Sizden toplanan veriler, gizlilik yöntemiyle korunacak ve araştırma bitiminde beş yıl süreyle araştırmacı tarafından arşivlenecek, sonrasında ise imha edilecektir. Gizliliğe ilişkin tüm koşulların sağlanması araştırmacının sorumluluğundadır.

Olası riskler ve beklenen yararlar: Bu araştırmaya katılmanın sizin için herhangi bir psikolojik ya da fiziksel riski bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde sizlerin güvenliğini riske atacak durum/lar söz konusu olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir şüphe duymanız durumunda bizlere bildirmeniz son derece önemlidir. Daha önce de vurguladığımız gibi araştırmada herhangi bir noktada olası çekilme talebiniz olursa bu talep koşulsuz kabul edilecektir. Araştırmaya katılımınız OSB olan gençler için bir “serbest zaman eğitimi paketi” hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda çalışma, sizin serbest zamanlara katılarak bu zamanlarınızı işlevsel olarak değerlendirebilmenize destek olacaktır.

Gizlilik: Araştırmada gizlilik çok önemlidir. Bu çalışmada sizinle ilgili hiçbir bilgi kimliğinizi açıklayıcı bir şekilde kullanılmayacaktır. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırma verileri üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Sizden elde edilen bilgilerle sizlerin serbest zaman eğitimi programının etkililiği değerlendirilecektir. Bu bilgilerin yalnızca araştırma amaçlı kullanılacağından kesinlikle emin olabilirsiniz. İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bulgu paylaşımı: Araştırma sonlandırıldıktan sonra araştırmanın bulguları bilimsel amaçlı olarak kişisel bilgiler ve ayrıntılar verilmeksizin topluma açık bir şekilde paylaşılacaktır. Örneğin araştırma verileri bilimsel toplantılarda sunulabilir ya da hekemli dergilerde makale olarak yayımlanabilir. Katılımcıların her biri araştırma bulgularının tümüne ayrıntılı olarak erişme hakkına sahiptir.

Gönüllü katılım: Bu araştırmaya katılım için gönüllü olmak bir önkoşuldur. Ancak araştırma başladıktan sonra herhangi bir aşamada katılımdan vazgeçmeniz durumunda size hiçbir olumsuz durum yansıtılmayacaktır.

Çalışmadan çekilme hakkı: Çalışmadan dilediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu kararınız sizin kurumunuzdan almakta olduğunuz hizmeti hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Çalışmayla ilgili olası sorularınız için iletişim bilgisi: Herhangi bir sorunuz olursa dilediğiniz zaman çekinmeden sorabilirsiniz. Sorularınız olursa aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacı olarak bana her zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı : Seniha KURTOĞLU

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX Okulu

Merkez/KASTAMONU

Tel : 0 XXX XXX XX XX

Bu çalışma katılımcıları herhangi bir zarardan korumak adına Tez İzleme Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bilgilendirme Gönüllü Katılım Formu hakkında daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON ile iletişime geçebilirsiniz.

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

İKİNCİ BÖLÜM: Genç Bireyi Bilgilendirme Gönüllü Katılım Belgesi

Bu araştırmaya katılmak ve benim için hazırlanan çalışmalara ve eğitim uygulamalarına katılmak üzere çalışmaya davet edildim. Bilgilendirme yazısı bana okundu. Sorduğum sorulara yanıt verildi. Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Bu gönüllü katılım formunun bir kopyası katılımcıya verilmiştir.

Araştırmacının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Araştırmanın III. Aşaması: Serbest Zamanı Değerlendirme Yarı-Yapılandırılmış
Görüşme Gönüllü Katılım Formu (OSB Olan Genç)

BİLGİLENDİRME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu bilgilendirme gönüllü katılım formu “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı doktora tez araştırmasına katılan OSB olan gençler için hazırlanmıştır.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Yürütücü : Seniha KURTOĞLU

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Çalışma Türü : Doktora Tezi

Bu form iki bölümden oluşmaktadır:

- Bilgilendirme Bölümü: Bu bölümde sizlerle araştırma hakkındaki bilgiler paylaşılmaktadır.
- Gönüllü Katılım Belgesi Bölümü: Bu bölümde katılmayı kabul ederseniz imzalı onayınız istenecektir.

Katılımcılara bilgilendirme gönüllü katılım formunun doldurulmuş ve imzalı bir kopyası verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: Bilgilendirme

Giriş: “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim sınıf öğretmeni olarak çalışmakta olan Seniha

KURTOĞLU'nun Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğü doktora tez çalışmasıdır. Formun amacı, "Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması" başlıklı araştırmaya sizleri davet etmek ve araştırma hakkında sizlere bilgi sunmaktır. Çalışmaya ilişkin anlamadığınız bir kısım ya da sormak istediğiniz bir soru olursa aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacı Seniha KURTOĞLU'na ya da doktora tez danışmanı Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON'a istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmanın amacı: OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmada sizden beklenenler: Araştırmada müdahale aşamasında çalışmaya düzenli olarak katılmanız, SEZİDEP'in içeriğini oluşturmak amaçlı gereksinim belirleme ve SEZİDEP sonrası serbest zamanlarınızı değerlendirmelerinize ilişkin yapacağımız görüşmelerde sorulara samimiyetle yanıt vermenizi sizden talep etmekteyiz. Bunların dışında sizden herhangi bir isteğimiz bulunmamaktadır.

Katılımcı seçimi: Bu araştırmaya seçilmenizin nedeni OSB tanısına sahip bir genç olmanızdır. Yaşantınızı ve serbest zamana katılım sürecinizi bizlere aktararak çalışmaya büyük katkı sunacağınızı düşünmekteyiz.

Gönüllülük esası ve haklar: Sizlerin bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında size rahatsızlık verebilecek herhangi bir olası durumla karşılaşmayacaksınız. Herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz de soruları yanıtlamama ya da istediğiniz zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir.

Araştırmaya katılım süreci: Bu çalışma yaklaşık 12 ay sürmesi planlanan bir çalışmadır. Çalışmada önce sizlerle serbest zamanlarınıza ilişkin gereksinimlerinizi belirlemek üzere görüşmeler yapılacaktır. Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda SEZİDEP hazırlanacaktır. Ardından SEZİDEP içeriği kapsamında belirlenen beceri/davranışların öğretilmesine geçilecektir. Öğretim sona erdikten sonra sizlerle tekrar görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmelerden ilki sizinle gerçekleştirilen öğretim sürecine ilişkin görüşlerinizi belirlemek üzere yapılacaktır. İkinci görüşme ise program

sonrasında serbest zamanlarınızı değerlendirmeniz konusundaki görüşlerinizi almak üzere gerçekleştirilecektir. Bu süreçte araştırmaya devam etmeyi uygun bulmamanız durumunda araştırmadan çekilme hakkına sahiptir.

Araştırma için gerekli süre: Araştırma süresi yaklaşık 12 ay olarak planlanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz durumunda sizinle bu süre içerisinde yaklaşık üç kez görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme süresi ortalama yarım saat olarak düşünülmektedir. Bu alışmalar sizlerin öğretimini etkilemeyecek biçimde planlanacaktır.

Araştırma için gerekli olabilecek bilgi/belge talebi: Araştırma sürecinde sizden demografik özelliklerinize (yaş, cinsiyet, mezun olunan okul/program vb.) ilişkin bilgileri talep edebiliriz. Size ait bilgiler gerçek isimlerinize yer verilmeden yalnızca araştırma raporunda katılımcıların demografik bilgileri başlığı altında kullanılması söz konusu olabilir. Bunun dışında sizlerin hoşunuza gidecek şeyleri belirlerken size sorular sormamız gerekmektedir.

Uygulama sürecinin tanıtımı: Araştırmanın nc aşaması, serbest zaman eğitimi paketi (SEZİDEP) sonrasında OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu doğrultuda sizlerle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılacaktır. Görüşme süresince sizden beş açık uçlu soruyu yanıtlamanız istenecektir. Sorular, serbest zaman eğitimi sonrası sizin serbest zamanlarınızı işlevsel olarak değerlendirebilmeniz konusundaki görüşlerinizi belirlemek üzere hazırlanmıştır. Görüşme sırasında size kişisel bilgileriniz ve paylaşmak istemediğiniz herhangi bir konuya ilişkin soru sorulmayacaktır. Görüşme başladığında araştırma amacı ve süreci size özetlenecek, ardından sorular sırayla size yöneltilecektir. Anlamadığınız sorular örneklendirilerek daha açık şekilde tekrar sorulacaktır. Dilediğiniz zaman siz de sormak istediğiniz bir konuda araştırmacıya danışabileceksiniz. Görüşmeler sizin istediğiniz tarih, saatte, isteğiniz üzerine evlerinizde/devam ettiğiniz eğitim merkezlerinde gerçekleştirilecektir. Sizlerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara kod isimler verilecektir. Sizden toplanan veriler, gizlilik yöntemiyle korunacak ve araştırma bitiminde beş yıl süreyle araştırmacı tarafından arşivlenecek, sonrasında ise imha edilecektir. Tüm gizlilik koşullarının sağlanması araştırmacının sorumluluğundadır.

Olası riskler ve beklenen yararlar: Bu araştırmaya katılmanın sizin için herhangi bir psikolojik ya da fiziksel riski bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde sizlerin güvenliğini riske atacak durum/lar söz konusu olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir şüphe duymanız durumunda bizlere bildirmeniz son derece önemlidir. Daha önce de vurguladığımız gibi araştırmada herhangi bir noktada olası çekilme talebiniz olursa bu talep koşulsuz kabul edilecektir. Araştırmaya katılımınız OSB olan gençler için bir “serbest zaman eğitimi paketi” hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda çalışma, sizin serbest zaman etkinliklerini işlevsel olarak değerlendirebilmenize destek olacaktır.

Gizlilik: Görüşme yalnızca siz ve araştırmacının olduğu bir odada gerçekleştirilecektir. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırma verileri üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Sizden elde edilen bilgilerle sizlerin serbest zamana ilişkin gereksinimleriniz belirlenecektir. Bu bilgilerin yalnızca araştırma amaçlı kullanılacağından kesinlikle emin olabilirsiniz. İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bulgu paylaşımı: Araştırma sonlandırıldıktan sonra araştırmanın bulguları bilimsel amaçlı olarak kişisel bilgiler ve ayrıntılar verilmeksizin topluma açık bir şekilde paylaşılacaktır. Örneğin araştırma verileri bilimsel toplantılarda sunulabilir ya da hekemli dergilerde makale olarak yayımlanabilir. Katılımcıların her biri araştırma bulgularının tümüne ayrıntılı olarak erişme hakkına sahiptir.

Gönüllü katılım: Bu araştırmaya katılım için gönüllü olmak bir önkoşuldur. Ancak araştırma başladıktan sonra herhangi bir aşamada katılımdan vazgeçmeniz durumunda size hiçbir olumsuz durum yansıtılmayacaktır.

Çalışmadan çekilme hakkı: Çalışmadan dilediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu kararınız sizin kurumunuzdan almakta olduğunuz hizmeti hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Çalışmayla ilgili olası sorularınız için iletişim bilgisi: Herhangi bir sorunuz olursa dilediğiniz zaman çekinmeden sorabilirsiniz. Sorularınız olursa aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacı olarak bana her zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı : Seniha KURTOĞLU
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX Okulu
Merkez/KASTAMONU
Tel : 0 XXX XXX XX XX

Bu çalışma katılımcıları herhangi bir zarardan korumak adına Tez İzleme Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bilgilendirme Gönüllü Katılım Formu hakkında daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON ile iletişime geçebilirsiniz.

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

İKİNCİ BÖLÜM: Genç Bireyi Bilgilendirme Gönüllü Katılım Belgesi

Bu araştırmaya katılmak ve benim için hazırlanan çalışmalara ve eğitim uygulamalarına katılmak üzere çalışmaya davet edildim. Bilgilendirme yazısı bana okundu. Sorduğum sorulara yanıt verildi. Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Bu gönüllü katılım formunun bir kopyası katılımcıya verilmiştir.

Araştırmacının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

EK-5. Ebeveynler İçin Görüşme Onam Formları

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMLARI

Araştırmanın I. Aşaması: Gereksinim Belirleme

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Gönüllü Katılım Formu (Ebeveyn)

BİLGİLENDİRME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu bilgilendirme gönüllü katılım formu “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı doktora tez araştırmasına katılan OSB olan gençlerin ebeveynleri için hazırlanmıştır.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Yürütücü : Seniha KURTOĞLU

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Çalışma Türü : Doktora Tezi

Bu form iki bölümden oluşmaktadır:

- Bilgilendirme Bölümü: Bu bölümde sizlerle araştırma hakkındaki bilgiler paylaşılmaktadır.
- Gönüllü Katılım Belgesi Bölümü: Bu bölümde eğer katılmayı kabul ederseniz imzalı onayınız istenecektir.

Katılımcılara bilgilendirme gönüllü katılım formunun doldurulmuş ve imzalı bir kopyası verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: Bilgilendirme

Giriş: “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim sınıf öğretmeni olarak çalışmakta olan Seniha KURTOĞLU’nun Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğü doktora tez çalışmasıdır. Formun amacı, “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya sizleri davet etmek ve araştırma hakkında sizlere bilgi sunmaktır. Çalışmaya ilişkin anlamadığınız bir kısım ya da sormak istediğiniz bir soru olursa aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacı Seniha KURTOĞLU’na ya da doktora tez danışmanı Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON’a istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmanın amacı: OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP'in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmada sizden beklenenler: Araştırmanın müdahale aşamasında çocuğunuzun çalışmaya düzenli olarak katılmasına destek vermeniz, SEZİDEP'in içeriğini oluşturmak amaçlı gereksinim belirleme ve SEZİDEP sonrası çocuğunuzun serbest zamanlarınızı değerlendirmelerine ilişkin yapacağımız görüşmelerde sorulara samimiyetle yanıt vermenizi sizden talep etmekteyiz. Bunların dışında sizden herhangi bir isteğimiz bulunmamaktadır.

Katılımcı seçimi: Bu araştırmaya seçilmenizin nedeni OSB olan bir genç bireyin anne/babası olmanızdır. Çocuğunu en iyi tanıyan, çocuğunun yaşantısını ve serbest zamana katılım sürecini en yakından deneyimleyen kişiler olarak sizlerin çalışmaya büyük katkı sunacağınızı ve çalışmanın yönünü belirleyeceğinizi düşünmekteyiz.

Gönüllülük esası ve haklar: Sizlerin bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında size rahatsızlık verebilecek herhangi bir olası durumla karşılaşmayacaksınız. Herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz de soruları yanıtlamama ya da istediğiniz zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir.

Araştırmaya katılım süreci: Bu çalışma yaklaşık 12 ay sürebileceği düşünülen bir çalışmadır. Çalışmada önce sizlerle çocuklarınızın serbest zamanlarına ilişkin gereksinimlerini belirlemek üzere görüşmeler yapılacaktır. Ardından, gereksinimler doğrultusunda belirlenen davranışların çocuğunuza öğretimine geçilecektir. Öğretim sona erdikten sonra sizlerle tekrar görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmelerden ilki çocuğunuzla gerçekleştirilen öğretim sürecine ilişkin görüşlerinizi belirlemek üzere yapılacaktır. İkinci görüşme ise program sonrasında çocuklarınızın serbest zamanlarını değerlendirmeleri konusundaki görüşlerinizi almak üzere gerçekleştirilecektir. Bu süreçte araştırmaya devam etmeyi uygun bulmamanız durumunda araştırmadan çekilme hakkına sahipsiniz.

Araştırma için gerekli süre: Araştırma süresi 12 ay olarak planlanmıştır. Bu süre içerisinde sizinle üç kez görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme süresinin ortalama yarım

saat olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmalar çocuğunuzun öğretim etkinliklerini ya da eğitim kurumlarından aldığı hizmetleri etkilemeyecek biçimde planlanacaktır.

Araştırma için gerekli olabilecek bilgi/belge talebi: Araştırma sürecinde sizden demografik özelliklerinize (yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek vb.) ilişkin bilgileri talep edebiliriz. Ayrıca çocuğunuza ilişkin değerlendirme raporunu talep edebiliriz. Size ve çocuğunuza ilişkin bilgiler gerçek isimlerinize yer verilmeden yalnızca araştırma raporunda kullanılması söz konusu olabilir. Bunların yanı sıra çocuğunuz için pekiştireç belirlerken size sorular sormamız da gerekebilir.

Uygulama sürecinin tanıtımı: Araştırmanın ilk aşaması, SEZİDEP hazırlanmadan önce OSB olan gençlerin serbest zamanlara ilişkin gereksinimlerini belirlemektir. Bu doğrultuda sizlerle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılacaktır. Görüşme süresince sizden 11 açık uçlu soruyu yanıtlamanız istenecektir. Sorular çocuğunuzun serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerinde gereksinim duyduğu bilgileri belirlemek üzere hazırlanmıştır. Görüşme sırasında size kişisel bilgileriniz ve paylaşmak istemediğiniz herhangi bir konuya ilişkin soru sorulmayacaktır. Görüşme başladığında araştırma amacı ve süreci size özetlenecek, ardından sorular sırayla size yöneltilenektir. Anlamadığınız sorular örneklendirilerek daha açık şekilde tekrar sorulacaktır. Dilediğiniz zaman siz de sormak istediğiniz bir konuda araştırmacıya danışabileceksiniz. Görüşmeler sizin istediğiniz tarih ve saatte, isteğiniz doğrultusunda evlerinizde ve/veya çocuğunuzun devam ettiği eğitim merkezlerinde, Covid-19 pandemisinin sürmesi halinde ise çevrimiçi platformlar olan Zoom, Skype vb. üzerinden gerçekleştirilecektir. Sizlerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara gerçek isimlerini çağrıştırmayacak kod isimler verilecektir. Sizden toplanan veriler, gizlilik yöntemiyle korunacak ve araştırma bitiminde beş yıl süreyle araştırmacı tarafından arşivlenecek, sonrasında ise imha edilecektir. Gizlilik koşullarının sağlanması araştırmacının sorumluluğundadır.

Olası riskler ve beklenen yararlar: Bu araştırmaya katılmanın çocuğunuz ya da sizin için herhangi bir psikolojik ya da fiziksel riski bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde çocuğunuzun güvenliğini riske atacak durum/lar söz konusu olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir şüphe duymanız durumunda bizlere bildirmanız son derece önemlidir. Daha önce de vurguladığımız gibi araştırmada herhangi bir noktada olası çekilme talebiniz koşulsuz kabul edilecektir. Araştırmaya katılımınız OSB olan gençler için bir “serbest

zaman eğitimi paketi” hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda katılımınız çocuğunuzun serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmelerine destek olacaktır. Bu eğitim uygulamalarına erişim, araştırmanın en istenilen yararını oluşturmaktadır.

Gizlilik: Araştırmada gizlilik çok önemlidir. Bu çalışmada sizinle ilgili hiçbir bilgi kimliğinizi açıklayıcı bir şekilde kullanılmayacaktır. Görüşme yalnızca siz ve araştırmacının olduğu bir odada gerçekleştirilecektir. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırma verileri ve ses kayıtları araştırmacı ve tez danışmanı dışındaki üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Sizden elde edilen bilgilerle OSB olan gençlerin gereksinimleri belirlenecektir. Bu bilgilerin sadece araştırma amaçlı kullanılacağından emin olabilirsiniz. İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bulgu Paylaşımı: Araştırma sona erdikten sonra araştırmanın bulguları, bilimsel amaçlı olarak kişisel bilgiler ve ayrıntılar verilmeksizin topluma açık olarak paylaşılacaktır. Örneğin araştırma verileri bilimsel toplantılarda sunulabilir ya da hekemli dergilerde makale olarak yayımlanabilir. Her katılımcı araştırma bulgularının tümüne ayrıntılı olarak erişme hakkına sahiptir.

Gönüllü katılım: Bu araştırmaya katılım için gönüllü olmak bir önkoşuldur. Ancak araştırma başladıktan sonra herhangi bir aşamada katılımdan vazgeçmeniz durumunda size hiçbir olumsuz durum yansıtılmayacaktır.

Çalışmadan çekilme hakkı: Çalışmadan dilediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu kararınız çocuğunuzun almış olduğu hizmeti hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Çalışmayla ilgili olası sorularınız için iletişim bilgisi: Herhangi bir sorunuz olursa dilediğiniz zaman çekinmeden sorabilirsiniz. Araştırmanın ilerleyen zamanlarında sorularınız olursa aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacı olarak bana her zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı : Seniha KURTOĞLU

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX Okulu

Merkez/KASTAMONU

Tel : 0 XXX XXX XX XX

Bu çalışma katılımcıları herhangi bir zarardan korumak adına Tez İzleme Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bilgilendirme Gönüllü Katılım Formu

hakkında daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON ile iletişime geçebilirsiniz.

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

İKİNCİ BÖLÜM: Ebeveyn Bilgilendirme Gönüllü Katılım Belgesi

“Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya katılmak ve geliştirilecek programın içeriğinin oluşturulması aşamasında OSB olan gençlerin bağımsız yaşam gereksinimlerinin belirlenmesi için görüş ve önerilerimi sunmak üzere çalışmaya davet edildim.

Yapılan bilgilendirmeyi okudum. Bana soru sorma fırsatı sunuldu ve sorduğum sorulara tatmin edici yanıtlar verildi. Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilceğimi ve araştırma kapsamında elde edilen bilgilerin sadece bilimsel amaçlarla kullanılmasını bilerek kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Bu gönüllü katılım formunun bir kopyası katılımcıya verilmiştir.

Araştırmacının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Araştırmanın III. Aşaması: Serbest Zamanı Değerlendirme Yarı-Yapılandırılmış
Görüşme Gönüllü Katılım Formu (Ebeveyn)

BİLGİLENDİRME GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu bilgilendirme gönüllü katılım formu “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı doktora tez araştırmasına katılan OSB olan gençlerin ebeveynleri için hazırlanmıştır.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Yürütücü : Seniha KURTOĞLU

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Çalışma Türü : Doktora Tezi

Bu form iki bölümden oluşmaktadır:

- Bilgilendirme Bölümü: Bu bölümde sizlerle araştırma hakkındaki bilgiler paylaşılmaktadır.
- Gönüllü Katılım Belgesi Bölümü: Bu bölümde eğer katılmayı kabul ederseniz imzalı onayınız istenecektir.

Katılımcılara bilgilendirme gönüllü katılım formunun doldurulmuş ve imzalı bir kopyası verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: Bilgilendirme

Giriş: “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırma, MEB’e bağlı bir özel eğitim meslek okulunda özel eğitim sınıf öğretmeni olarak çalışmakta olan Seniha KURTOĞLU’nun Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğü doktora tez çalışmasıdır. Formun amacı, “Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya sizleri davet etmek ve araştırma hakkında sizlere bilgi sunmaktır. Çalışmaya ilişkin anlamadığınız bir kısım ya da sormak istediğiniz bir soru olursa aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacı Seniha KURTOĞLU’na ya da doktora tez danışmanı Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON’a istediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmanın amacı: OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan SEZİDEP’in etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP’in uygulamasının

sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Araştırmada sizden beklenenler: Araştırmada müdahale aşamasında çocuklarınızın çalışmaya düzenli olarak katılmasını sağlamanız, SEZİDEP'nin içeriğini oluşturmak amaçlı gereksinim belirleme ve SEZİDEP sonrası serbest zamanlarınızı değerlendirmelerinize ilişkin yapacağımız görüşmelerde sorulara samimiyetle yanıt vermenizi sizden talep etmekteyiz. Bunların dışında sizden herhangi bir isteğimiz bulunmamaktadır.

Katılımcı seçimi: Bu araştırmaya seçilmenizin nedeni OSB olan bir genç bireyin anne-babası olmanızdır. Çocuğunu en iyi tanıyan, çocuğunun yaşantısını ve serbest zamana katılım sürecini en yakından deneyimleyen kişiler olarak sizlerin çalışmaya büyük katkı sunacağınızı ve çalışmanın yönünü belirleyeceğinizi düşünmekteyiz.

Gönüllülük esası ve haklar: Sizlerin bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama aşamasında size rahatsızlık verebilecek herhangi bir olası durumla karşılaşmayacaksınız. Herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz de soruları yanıtlamama ya da istediğiniz zaman çalışmadan ayrılma hakkına sahiptir. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler ve ses kayıtları araştırma kapsamından çıkarılacak ve imha edilecektir.

Araştırmaya katılım süreci: Bu çalışma yaklaşık 12 ay sürebileceği düşünülen bir çalışmadır. Çalışmada önce sizlerle çocuklarınızın serbest zamanlarına ilişkin gereksinimlerini belirlemek üzere görüşmeler yapılacaktır. Ardından gereksinimler doğrultusunda belirlenen davranışların çocuğunuza öğretilmesine geçilecektir. Öğretim sona erdikten sonra sizlerle tekrar görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu görüşmelerden ilki çocuğunuzla gerçekleştirilen öğretim sürecine ilişkin görüşlerinizi belirlemek üzere yapılacaktır. İkinci görüşme ise program sonrasında çocuklarınızın serbest zamanlarını değerlendirmeleri konusundaki görüşlerinizi almak üzere gerçekleştirilecektir. Bu süreçte araştırmaya devam etmeyi uygun bulmamanız durumunda araştırmadan çekilme hakkına sahiptir.

Araştırma için gerekli süre: Araştırma süresi 12 ay olarak planlanmıştır. Bu süre içerisinde sizinle üç kez görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme süresinin ortalama yarım saat olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmalar çocuğunuzun öğretimini etkilemeyecek biçimde planlanacaktır.

Araştırma için gerekli olabilecek bilgi/belge talebi: Araştırma sürecinde sizden demografik özelliklerinize (yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek vb.) ilişkin bilgileri talep edebiliriz. Ayrıca çocuğunuza ilişkin değerlendirme raporunu talep edebiliriz. Size ve çocuğunuza ilişkin bilgiler gerçek isimlerinize yer verilmeden yalnızca araştırma raporunda kullanılması söz konusu olabilir. Bunların yanı sıra çocuğunuz için pekiştireç belirlerken size sorular sormamız da gerekebilir.

Uygulama sürecinin tanıtımı: Araştırmanın üçüncü aşaması, SEZİDEP sonrasında OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirmelerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu doğrultuda sizlerle yarı-yapılandırılmış görüşme yapılacaktır. Görüşme süresince sizden sekiz açık uçlu soruyu yanıtlamanız istenecektir. Sorular, serbest zaman eğitimi sonrası sizin serbest zamanlarınızı işlevsel olarak değerlendirebilmeniz konusundaki görüşlerinizi belirlemek üzere hazırlanmıştır. Görüşme sırasında size kişisel bilgileriniz ve paylaşmak istemediğiniz herhangi bir konuya ilişkin soru sorulmayacaktır. Görüşme başladığında araştırma amacı ve süreci size özetlenecek, ardından sorular sırayla size yöneltililecektir. Anlamadığınız sorular örneklendirilerek daha açık şekilde tekrar sorulacaktır. Dilediğiniz zaman siz de sormak istediğiniz bir konuda araştırmacıya danışabileceksiniz. Görüşmeler sizin istediğiniz tarih, saatte, isteğiniz üzerine evlerinizde/devam ettiğiniz eğitim merkezlerinde gerçekleştirilecektir. Sizlerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Çalışmada tüm katılımcılara kod isimler verilecektir. Sizden toplanan veriler, gizlilik yöntemiyle korunacak ve araştırma bitiminde beş yıl süreyle araştırmacı tarafından arşivlenecek, sonrasında ise imha edilecektir. Tüm gizlilik koşullarının sağlanması araştırmacının sorumluluğundadır.

Olası riskler ve beklenen yararlar: Bu araştırmaya katılmanın çocuğunuz ya da sizin için herhangi bir psikolojik ya da fiziksel riski bulunmamaktadır. Araştırma sürecinde çocuğunuzun güvenliğini riske atacak durum/lar söz konusu olmayacaktır. Bu konuda herhangi bir şüphe duymanız durumunda bizlere bildirmeniz son derece önemlidir. Daha önce de vurguladığımız gibi araştırmada herhangi bir noktada olası çekilme talebiniz koşulsuz kabul edilecektir. Araştırmaya katılımınız OSB olan gençler için bir “serbest zaman eğitimi paketi” hazırlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda katılımınız çocuğunuzun serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmelerine destek olacaktır. Bu eğitim uygulamalarına erişim, araştırmanın en istenilen yararını oluşturmaktadır.

Gizlilik: Görüşme yalnızca siz ve araştırmacının olduğu bir odada gerçekleştirilecektir. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırma verileri ve ses kayıtları araştırmacı ve tez danışmanı dışındaki üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Sizden elde edilen bilgilerle OSB olan gençlerin gereksinimleri belirlenecektir. Bu bilgilerin sadece araştırma amaçlı kullanılacağından emin olabilirsiniz. İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bulgu paylaşımı: Araştırma sona erdikten sonra araştırmacının bulguları, bilimsel amaçlı olarak kişisel bilgiler ve ayrıntılar verilmeksizin topluma açık olarak paylaşılacaktır. Örneğin araştırma verileri bilimsel toplantılarda sunulabilir ya da hakemli dergilerde makale olarak yayımlanabilir. Her katılımcı araştırma bulgularının tümüne ayrıntılı olarak erişme hakkına sahiptir.

Gönüllü katılım: Bu araştırmaya katılım için gönüllü olmak bir önkoşuldur. Ancak araştırma başladıktan sonra herhangi bir aşamada katılımdan vazgeçmeniz durumunda size hiçbir olumsuz durum yansıtılmayacaktır.

Çalışmadan çekilme hakkı: Çalışmadan dilediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu kararınız çocuğunuzun almış olduğu hizmeti hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Çalışmayla ilgili olası sorularınız için iletişim bilgisi: Herhangi bir sorunuz olursa dilediğiniz zaman çekinmeden sorabilirsiniz. Araştırmanın ilerleyen zamanlarında sorularınız olursa aşağıdaki iletişim bilgilerinden araştırmacı olarak bana her zaman ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı : Seniha KURTOĞLU

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX Okulu

Merkez/KASTAMONU

Tel : 0 XXX XXX XX XX

Bu çalışma katılımcıları herhangi bir zarardan korumak adına Tez İzleme Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bilgilendirme Gönüllü Katılım Formu hakkında daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON ile iletişime geçebilirsiniz.

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü
26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

İKİNCİ BÖLÜM: Ebeveyn Bilgilendirme Gönüllü Katılım Belgesi

“Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması” başlıklı araştırmaya katılmak ve geliştirilecek programın içeriğinin oluşturulması aşamasında OSB olan gençlerin bağımsız yaşam gereksinimlerinin belirlenmesi için görüş ve önerilerimi sunmak üzere çalışmaya davet edildim.

Yapılan bilgilendirmeyi okudum. Bana soru sorma fırsatı sunuldu ve sorduğum sorulara tatmin edici yanıtlar verildi. Bu çalışmaya kendi isteğimle gönüllü olarak katılmayı, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilceğimi ve araştırma kapsamında elde edilen bilgilerin sadece bilimsel amaçlarla kullanılmasını bilerek kabul ediyorum.

Katılımcının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

Bu gönüllü katılım formunun bir kopyası katılımcıya verilmiştir.

Araştırmacının;

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmzası :

VELİ İZİN FORMLARI

Araştırmanın I. Aşaması: Gereksinim Belirleme

Veli İzin Formu

Gönüllü katılım formlarında yer alan bilgileri okudum ve anladım. Araştırmanın ilk aşaması olan gereksinim belirleme aşamasında çocuğumla görüşme yapılarak veri toplanacağı konusunda araştırmacı tarafından ayrıntılı şekilde bilgilendirildim. Araştırmanın bu aşamasına çocuğumun katılımını gönüllü olarak kabul ediyorum. Bu belgenin bir kopyasının bana teslim edileceğini anlamış bulunuyorum. Ayrıca araştırmanın gereksinim belirleme aşamasında çocuğumla görüşme yapılacağını, yapılacak görüşmenin ses kaydının alınacağını ve alınan ses kaydının tez danışmanı tarafından dinleneceğini anlamış bulunuyorum.

Ebeveynin

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Araştırmacının

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Bu belgeyi doldurarak imzalamış olmanız çalışmaya gönüllü olarak katılma konusunda olumlu görüş sahibi olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmanın II. Aşaması: SEZİDEP' in Uygulanması Aşaması

Veli İzin Formu

Gönüllü katılım formlarında yer alan bilgileri okudum. Araştırmanın ikinci aşamasında serbest zamana ilişkin öğretim yapılarak verilerin toplanacağı konusunda araştırmacı tarafından ayrıntılı şekilde bilgilendirildim. Araştırmanın bu aşamasına çocuğumun katılımını gönüllü olarak kabul ediyorum. Bu belgenin bir kopyasının bana teslim edileceğini anlamış bulunuyorum. Ayrıca araştırmanın ikinci aşamasının deneysel bir çalışma olduğunu, bu aşamada çocuğuma serbest zamana ilişkin araştırmacı tarafından öğretim yapılacağını, çocuğumla yapılacak öğretimin araştırmacı tarafından

video kaydının alınacağını ve alınan video kaydının tez danışmanı tarafından izleneceğini anlamış bulunuyorum.

Ebeveynin

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Araştırmacının

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Bu belgeyi doldurarak imzalamış olmanız çalışmaya gönüllü olarak katılma konusunda olumlu görüş sahibi olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmanın III. Aşaması: SEZİDEP Sonrası Görüşlerin Belirlenmesi

Veli İzin Formu

Gönüllü katılım formlarında yer alan bilgileri okudum. Araştırmanın üçüncü aşaması olan SEZİDEP sonrası görüş belirleme aşamasında çocuğumla görüşme yapılarak veri toplanacağı konusunda araştırmacı tarafından ayrıntılı şekilde bilgilendirildim. Araştırmanın bu aşamasına çocuğumun katılımını gönüllü olarak kabul ediyorum. Bu belgenin bir kopyasının bana teslim edileceğini anlamış bulunuyorum. Ayrıca çocuğuma serbest zamana ilişkin öğretim yapıldıktan sonra görüşlerini belirlemek üzere çocuğumla tekrar görüşme yapılacağını, görüşmenin ses kaydının alınacağını ve alınan ses kaydının tez danışmanı tarafından dinleneceğini anlamış bulunuyorum.

Ebeveynin

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Araştırmacının

Adı-Soyadı :

Tarih :

İmza :

Bu belgeyi doldurarak imzalamış olmanız çalışmaya gönüllü olarak katılma konusunda olumlu görüş sahibi olduğunu ifade etmektedir.

EK-7. Görüşme Takvimi

Pilot Görüşmeler			
Kod İsim (Genç Yetişkin /Ebeveyn)	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Seda	04.05.2021	11dk, 03 sn.	WhatsApp
Aynur Hanım	04.05.2021	38dk, 45 sn.	Görüşmesi
Ferhan	06.05.2021	31dk, 34.sn.	WhatsApp
Fatma Hanım	06.05.2021	26dk, 15 sn.	Görüşmesi
Derya	08.05.2021	34dk, 13 sn.	WhatsApp
Zeynep Hanım	08.05.2021	42dk, 49 sn.	Görüşmesi

Gereksinim Belirleme Aşaması			
Kod İsim (Genç Yetişkin /Ebeveyn)	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Berkay	16.05.2021	54 dk.	WhatsApp
Şaziye Hanım	16.05.2021	1 saat, 04dk.	Görüşmesi
Toprak	18.05.2021	27dk, 35 sn.	WhatsApp
Duygu Hanım	18.05.2021	24dk, 41 sn.	Görüşmesi
Selin	19.05.2021	31dk, 08 sn.	WhatsApp
Nursel Hanım	19.05.2021	33 dk, 29 sn.	Görüşmesi
Serkan	19.05.2021	21dk, 51 sn.	WhatsApp
Ahmet Bey	19.05.2021	26dk, 01 sn.	Görüşmesi
Eray	20.05.2021	12dk, 21 sn.	WhatsApp
Melahat Hanım	20.05.2021	34dk, 54 sn.	Görüşmesi
Cenk	21.05.2021	21 dk.	WhatsApp
Mehmet Bey	21.05.2021	22dk, 25 sn.	Görüşmesi
Çağrı	23.05.2021	15dk, 45 sn.	WhatsApp
Tarık Bey	23.05.2021	23dk, 13 sn.	Görüşmesi
Engin	23.05.2021	21dk, 50 sn.	WhatsApp
Hatice H.	23.05.2021	14dk, 10 sn.	Görüşmesi

Yağız	25.05.2021	28 dk, 06 sn.	WhatsApp
Sadık Bey	25.05.2021	22 dk., 55 sn.	Görüşmesi
İrem	23.05.2021	27dk, 16 sn.	WhatsApp
Şerife H.	23.05.2021	36dk., 12 sn.	Görüşmesi

SEZİDEP Sonrası Görüş Belirleme Aşaması			
Kod İsim (Genç Yetişkin /Ebeveyn)	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Selin	27.06.2022	09dk, 17 sn.	Katılımcıların evleri
Nursel Hanım	27.06.2022	25dk, 56 sn.	
Toprak	30.06.2022	11dk, 13 sn.	Katılımcıların evleri
Duygu Hanım	30.06.2022	17dk, 09 sn.	
Berkay	31.06.2022	21 dk, 26 sn.	Katılımcıların evleri
Şaziye Hanım	31.06.2022	19 dk, 24 sn.	

EK-8. Ön Koşul Becerileri Değerlendirme Formu

Katılımcı Adı-Soyadı:		Değerlendiren Kişi:		
Ortam:		Tarih:		
No	Ön Koşul Beceriler	Evet	Hayır	Açıklama
1	Hastanelerden alınmış OSB olduğuna ilişkin bir rapora sahip olma			
2	Katılımcıların yaşlarının 14-24 yaş aralığında olması			
3	Öğretilecek olan serbest zamanı yönetme becerilerine (ör., serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) ilişkin önceden ya da halihazırda bir öğretim almamış olma ve öğretilmesi hedeflenen ilgili becerileri yerine getiremiyor olma			
4	Beş ya da daha fazla sözcükten oluşan yönergeleri anlama ve yerine getirme			
5	Beş ya da daha fazla sözcükten oluşan cümleler kurarak kendini ifade etme			
6	İletişim başlatma			
7	İletişimi en az beş dk. sürdürme			
8	Küçük ve büyük kas becerilerine sahip olma			
9	Okuma-yazma becerilerine sahip olma			
10	Verilen metinle ilgili 5N1K sorularını yanıtlama			
11	Resimde gördüğü etkinliği sözel olarak ifade edip etkinliği sergileme			
12	Pekiştireç belirleyebilme ve seçebilme			
13	Taklit becerilerine sahip olma			
14	Ayırt etme becerisine sahip olma			
15	Toplum kaynaklarını kullanma			

16	Karar verme			
17	Sosyal becerilere sahip olma			

10. madde için hazırlanan örnek okuma parçası

MAVİ BALONLAR

Kerem mevsimlerden en çok sonbaharı, renklerden de maviyi seviyordu. Çünkü Kerem sonbaharın aylarından olan ekim ayında doğmuştu. Doğum gününde Kerem'in annesi Kerem'e sürpriz bir doğum günü partisi düzenledi ve evin salonunu mavi balonlarla süsledi. Kerem salonu gördüğünde şaşırdı ve çok mutlu oldu. Kerem'in pek çok arkadaşı doğum günü partisine katılmıştı. Kerem'in arkadaşlarından Can oyun oynarken Kerem'in balonlarından iki tanesini patlattı. Kerem bu duruma çok üzüldü ve ağladı. Can Kerem'in yanına gitti ve istemeden palonun patlattığını söyledi. Kerem'den özür diledi. Kerem de arkadaşını anlayışla karşıladı.

SORULAR

1. Parçadaki kişiler kimlerdir?

.....

.....

2. Kerem'in en sevdiği renk hangisidir?

.....

.....

3. Kerem'e yapılan sürpriz nedir?

.....

.....

4. Kerem neden üzüldü?

.....

.....

5. Can Kerem'den nasıl özür dilemiştir?

.....

.....

EK-9. Pekiştireç Belirleme Formu

Pekiştireç Belirleme Formu

Uygulama Tarihi:

Uygulayıcının Adı-Soyadı:

Formu Doldurma Biçimi:

Öğrencinin Kendisine Sorma:

Görüşülen Kişiler ve Yakınlığı:

Öğrencinin

Adı-Soyadı:

Yaşı:

Cinsiyeti:

Sınıfı:

Formun Amacı

Bu form OSB olan gençlerle başarılı ve verimli bir şekilde öğretim yapabilmek için çalışma sonunda kullanılacak pekiştireçleri belirlemek amacıyla, öğrencinin yiyecek ve içecek, nesne, sosyal ve etkinlik pekiştirelerinden hangilerini tercih ettiğini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen bilgilerle katılımcı gençlerin gösterdikleri olumlu davranışların etkili bir şekilde pekiştirilmesi hedeflenmektedir.

Formun Kullanım Yönergesi

Form doldurulurken, eğer katılımcı genç seçeneğı seviyorsa ‘+/-’ sütununa artı (+) işareti, seçeneğı sevmiyorsa eksi (-) işareti konulacaktır.

AÇIKLAMA:

Aşağıda bazı seçenekler yer almaktadır. Seçenekleri okuduktan sonra senin için uygun olan seçenekte:

İstemediklerin için “-” işareti koy.

İstediklerin için “+” işareti koy.

Formda yazılanları daha iyi anlamak için formdaki açıklamaları dikkatli bir şekilde okuman gerekmektedir.

PEKİŞTİREÇLER	+/-
Yiyecek ve İçecek Pekiştireçleri	
Çikolata	
Kek	
Meyve	
Meyve suyu/Çay	
Cips	
Nesne Pekiştireçleri	
Cep telefonu	
Stiker	
Kalem, not defteri vb.	
Sosyal Pekiştireçler	
Süpersin	
Harikasin	
Çok güzel çalıştın	
Bravo sana	
Aferin sana	
Çok güzel	
Çak yapma	
Etkinlik Pekiştireçleri	
Müzik dinleme	
Dans etme	
Öğretmenin arabasıyla gezme	
Öğretmenle sohbet etme	
Öğretmenle birlikte bir şeyler içme	
Bilgisayarda ya da tablette oynama	
İstedğin çizgi film/filmin bölümünü izlemek	
Resim yapmak	
DİĞER	
Bu seçeneğe yukarıda yer alan etkinlikler dışında sevdiğin etkinlikleri yaz.	

Yukarıda yer alanlar dışında (varsa) istediklerini ya da istemediklerini aşağıya yaz.

İsterim	İstemem

Formu dikkatli bir şekilde okuyup doldurduğun için teşekkür ederim.

Seniha KURTOĞLU

Adres:

İş Tel:

Cep Tel: 0 XXX XXX XX XX

EK-10. Gözlemci Bilgilendirme Formu

Sayın Uzman/Hocam

Bu formda bilişsel edinim ve toplumsal ortam aşamaları başlama düzeyi, öğretim, toplu yoklama ve izleme oturumlarına ilişkin genel bilgi, gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verilerini toplamamız için ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır. Gözlemci bilgilendirme formu; genel bilgilerin yer aldığı 1. Tanıtıcı bölüm, 2. Bilişsel edinim oturumları, 3. Toplumsal ortam oturumları, 4. Yoklama Oturumları, 5. Öğretim oturumları, 6. Gözlemciler arası güvenilirlik, 7. Uygulama güvenilirliği olmak üzere yedi farklı bölümden oluşmaktadır. Bölümlere ilişkin her başlık altında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Araştırma sürecine ilişkin sorularınızı Bilim Uzmanı Seniha KURTOĞLU'na sorabilirsiniz.

Son olarak yoklama ve öğretim oturumlarına ilişkin güvenilirlik verilerini toplamaya ayırdığınız vakit için çok teşekkür ederiz.

Seniha KURTOĞLU

Adres:

İş Tel:

GSM: 0 XXX XXX XX XX

E-posta:

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Adres:

İş Tel:

GSM: 0 XXX XXX XX XX

E-posta:

1. Tanıtıcı Bölüm

Ben Seniha KURTOĞLU. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı'nda doktora öğrencisiyim. Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON'un danışmanlığında "Otizm spektrum bozukluğu olan gençlere serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretimi: Karma yöntem araştırması" başlıklı bir doktora tez çalışması gerçekleştirmekteyim.

Doktora tez çalışmamın amacı, OSB olan gençlerin serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirme konusundaki gereksinimlerinin belirlenerek gereksinimler doğrultusunda hazırlanan serbest zamanı işlevsel değerlendirme eğitim paketinin (SEZİDEP) etkililiğinin sınanması ve SEZİDEP'in uygulamasının sonrasında OSB olan gençlerin serbest zaman katılımlarına yönelik olarak kendilerinin ve ebeveynlerinin görüşlerinin belirlenmesidir.

Bu amaçla araştırmada OSB olan gençlere serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme gibi serbest zamanı yönetme becerilerinin öğretilmesi hedeflenmiştir. Bu öğretim sonucunda OSB olan gençler serbest zamanı yönetme becerilerini edinebilirlerse serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilecekler ve daha kaliteli vakit geçirebileceklerdir.

Araştırma doğrultusunda katılımcılara serbest zamanları işlevsel olarak değerlendirebilmek için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerinin (serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme) öğretilmesi bilişsel edinim aşamasında öğretilmiş, ardından da edinilen becerilerin toplumsal ortamlarda beceri olarak sergilenmesi için katılımcılara fırsatlar sağlanmıştır.

Araştırma katılımcılarının serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini öğrenebilmelerinde tek-denekli araştırma modellerinden katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Bu model doğrultusunda uygulama sürecinde başlama düzeyi, uygulama, günlük ve toplu yoklama, izleme gibi çeşitli oturumlar yer almıştır. Bilişsel edinim aşamasında oturumlarının tamamı video kamerayla kayıt altına alınmıştır. Toplumsal ortam aşamasında oturumlar video kamerayla kayıt altına alınmamış, ortamda kayıt almak için bir gözlemci bulunmuştur. Yansız atama yoluyla belirlenen videolar harici belleğe aktarılmış olarak size teslim edilmiştir. Toplumsal ortam oturumlarında da verilerin toplandığı veri kayıt formları yansız atama yoluyla belirlenmiş ve size teslim edilmiştir. Aşağıda videoyu izlerken ve izledikten sonra/veri kayıt formlarını okurken dikkat etmeniz gereken açıklamalar yer almaktadır. Size verilen veri kayıt formlarını doldurmadan önce aşağıdaki bölümleri dikkatlice okuyunuz ve (varsa) soru/sorularınızı Bilim Uzmanı Seniha KURTOĞLU'na iletiniz.

2. Bilişsel Edinim Oturumları

Bilişsel edinim oturumları nedir?

Bilişsel edinim oturumları, katılımcılara öğretilmesi hedeflenen “Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde

bulunma ve problem çözüme” gibi serbest zamanı yönetme becerilerinin bilişsel düzeyde öğretiminin yapıldığı oturumlardır. Katılımcıların serbest zamanı yönetme becerilerini beceri düzeyinde değil de bilişsel olarak edinip edinmediğini öğrenmek için bu oturumlar düzenlenmiştir. Başka bir deyişle katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini yerine getirmek için sorulan soruları bilişsel olarak, bilgi düzeyinde herhangi bir öğretim yapılmadan beceri düzeyinde edindikleriyle yanıtlamalarına bakılmıştır. Bu araştırmadaki hedef beceri serbest zamanı yönetme tüm katılımcılar için son derece önemli olan bir beceriyi kapsadığı için bilişsel edinim oturumları düzenlenmiştir.

3. Toplumsal ortam oturumları

Toplumsal ortam oturumları nedir?

Toplumsal ortam oturumları, katılımcıların bilişsel edinim aşamasında öğrendikleri serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme gibi serbest zamanı yönetme becerilerini toplumsal ortamlarda da (ör., AVM, park, orman, müze, lokanta, oyun salonu, spor salonu vb.) sergiledikleri oturumlardır. Bu oturumlar katılımcıların söz konusu becerileri beceri düzeyinde edinip edinmediğini öğrenmek için düzenlenmiştir. Başka bir deyişle katılımcıların serbest zamanlarını işlevsel olarak değerlendirebilmeleri için gerekli olan serbest zamanı yönetme becerilerini beceri düzeyinde sergileyip sergilemediğine bakılmıştır. Bu araştırmadaki hedef beceri olan serbest zamanı yönetme tüm bireylerin serbest zamanlarına işlevsel olarak katılabilmeleri için son derece önemli olan bir beceriyi kapsamaması, katılımcıların öğrendiklerini gerçek ortama transfer edebilmelerini sağlamak için toplumsal ortam oturumları düzenlenmiştir.

4. Yoklama Oturumları

Yoklama oturumları, başlama düzeyi, günlük yoklama ve toplu yoklama, izleme oturumları olarak düzenlenmektedir.

Başlama düzeyi oturumları nedir?

Başlama düzeyi oturumları katılımcıların öğretilmesi hedeflenen becerilere ilişkin var olan performanslarını ortaya koymak için bağımsız değişken uygulanmadan önce düzenlenen oturumlardır.

Günlük yoklama oturumları nedir?

Günlük yoklama oturumları, katılımcıların her öğretim oturumu sonunda öğretimi hedeflenen beceriye ilişkin performanslarını belirlemek amacı taşımaktadır. Bağımsız değişken uygulandıktan sonra bağımlı değişkendeki değişikliği görebilmek için düzenlenmektedir. Öğretim oturumlarının öncesinde veya sonrasında düzenlenebilmektedir. Bu araştırmada birinci öğretim oturumu hariç diğer öğretim oturumlarının başında düzenlenmiştir.

Toplu yoklama oturumları nedir?

Öğretim oturumu sonucu katılımcıların ulaştığı başarı düzeyini koruyup korumadığını, öğretim oturumu sürecine katılmayan katılımcıların başlama düzeyi aşamasında gösterdikleri performansları gösterip gösteremediklerini ortaya koymak için düzenlenen oturumlardır.

İzleme oturumları nedir?

Öğretim sona erdikten sonra katılımcıların edindikleri becerileri devam ettirip ettirmediklerini görebilmek için düzenlenen oturumlardır. Bu araştırmada izleme oturumları öğretimden 1, 5 ve 12 hafta sonra olmak üzere üç oturumda düzenlenmiştir. Başlama düzeyi, yoklama ve izleme oturumlarını gerçekleştirmek için neler hazırlanmıştır?

Bu oturumlarda veri toplamak için tek fırsat yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemde katılımcının beceri basamaklarında ilk eksi (-) aldığı basamakta değerlendirilmenin sonlandırılması söz konusudur. Bilişsel edinim yoklama oturumlarında toplanan verilerin “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu”; toplumsal ortam yoklama oturumlarında toplanan verilerin ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu” kullanılarak kayıt edilmesi gerekmektedir. Tek fırsat yöntemiyle performans alımına örnek aşağıdaki şekildedir:

Araştırmacı katılımcının adını söyleyerek yapılacak çalışma hakkında katılımcıya bilgi vermiştir. Araştırmacı belirlenen ortamda katılımcının karşısında/yanında ve ayakta/oturarak kalarak “Hoşgeldin (katılımcının adını söyleyerek). Bugün seninle serbest zamanlarını değerlendirebilmen için bir çalışma yapacağız. Hazır mısın?” diyerek katılımcının dikkatini çekmiştir. Araştırmacı katılımcının jest ve mimikler (ör., kafa sallama, parmakla ok işareti yapma vb.), sözel ifadeyle (ör., “Evet.”, “Hazırım.” vb.)

çalışmaya hazır olduğu geribildirimini aldıktan sonra “Harika, hazırsan başlayalım o halde.” diyerek katılımcının davranışını pekiştirmiş ve ardından beceri yönergesini (Hadi serbest zaman değerlendir.) sunmuştur. Araştırmacı katılımcıdan o an serbest zamanı yönetme becerilerini sergileyerek serbest zamanını değerlendirmesini beklemiştir. Araştırmacı, katılımcının belirlenen yanıt aralığı (5sn) içerisindeki tepkilerini ilgili veri kayıt formuna kayıt etmiştir. Araştırmacı tek fırsat yöntemine göre katılımcı beceri basamaklarına doğru tepki vermişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepki vermemişse bu yanıtların her ikisini de yanlış tepki olarak kabul etmiş ve eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru tepkilerini “Harikasın sen, ne güzel yaptın.” gibi sözel ifadelerle pekiştirirken yanlış tepkileri ve tepkide bulunmaması karşısında herhangi bir pekiştirme yapmamış ya da ipucu sunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Bu sürecin ardından araştırmacı katılımcıya dönerek “Evet, çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur.

5. Öğretim oturumları

Bu oturumlarda katılımcıların hedef beceriyi öğrenebilmesi için bağımsız değişken (SEZİDEP) uygulanmıştır. Bilişsel edinim öğretim oturumları tüm katılımcılar için belirlenen ölçüt (üç oturum üst üste %80) karşılanıncaya kadar devam etmiştir. Bilişsel edinim öğretim oturumlarında %80 ölçüt karşılandığında ise toplumsal ortam öğretim oturumlarına geçilmiştir.

Bilişsel edinim oturumlarında doğrudan öğretim yönteminin basamakları olan gereksinim oluşturma, model olma, rehberli uygulamalar, bağımsız uygulamalar basamakları; toplumsal ortam oturumlarında doğrudan öğretim yönteminin basamağı olan bağımsız uygulamalar basamağı takip edilerek süreç yürütülmüştür.

Gereksinim oluşturma aşamasında araştırmacı katılımcıya öğretilecek becerilerin tanımını yapmıştır. Bu beceriler üzerinde neden çalışıldığı, bu becerileri öğrenmenin kendisine neler kazandıracığı konularını katılımcıya açıklamıştır. Model olma aşamasında araştırmacı katılımcıya öğretilen beceriyi sergileme konusunda model olmuştur. Rehberli uygulamalar aşamasında ise araştırmacı katılımcının beceriyi doğru şekilde sergilemesi için katılımcıya rehberlik etmiştir. Bağımsız uygulamalar aşamasında

ise katılımcının beceriyi hem bilişsel edinim hem de toplumsal ortamlarda bağımsız olarak sergilemesi beklenmiştir.

Öğretim oturumlarında araştırmacı tarafından katılımcıya doğru sergilediği basamaklarda pekiştirme yapılırken yanlış sergilediği ya da sergilemediği basamaklarda ipucu sunulmuştur. Öğretim oturumlarına ilişkin veriler günlük yoklama olarak toplanmıştır. Bu veriler kayıt edilirken günlük yoklama verisi olarak kayıt edilmesi gerekmektedir.

6. Gözlemciler Arası Güvenirlik

Gözlemciler arası güvenirlilik araştırmacının veri kayıt formlarında işaretlediği basamakları/beceriye oturumlarda belirtilen açıklamalara uygun şekilde kodlayıp kodlamadığını değerlendirmek için yapılmaktadır. Gözlemciler arası güvenirlilik için yukarıda açıklanan bölümlerle birlikte bilişsel edinim aşaması için size verilen videoyu izlemelisiniz. Videoları izlerken ve izledikten sonra verileri “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu”nu kullanarak yukarıda açıklandığı şekilde işaretleme yaparak doldurmalısınız. Toplumsal ortam aşamasında ise araştırmacı tarafından size verilen “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu”nu kullanarak yukarıda açıklandığı şekilde işaretleme yaparak doldurmalısınız.

7. Uygulama Güvenirliği

Uygulama güvenirliliği araştırmacının belirlenen noktalarda uygulamasını söylediği şekilde gerçekleştirip gerçekleştirmediğini değerlendirmek için yapılmaktadır. Bu araştırmada bilişsel edinim öğretim oturumlarındaki uygulama güvenirliliği aşamasında öğretime hazırlık, model olma, rehberli uygulamalar aşaması için beceriye göre değişen farklı adımlarda davranışa bakmanız gerekmektedir. Bu aşamada yoklama oturumları için “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu”nu, öğretim oturumları için ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliliği Veri Kayıt Formu”nu kullanmanız gerekmektedir. Bu süreçte yukarıda açıklanan bölümleri okumalı ve size verilen videoları izlemelisiniz. Videoları izlerken ve izledikten sonra yukarıda açıklandığı haliyle veri kayıt formlarında belirtilen

noktalara işaretleme yapmalısınız. Verileri daha doğru şekilde toplayabilmeniz için uygulama güvenilirliğinde dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmacı tarafından yapılması gereken davranışlar ilerleyen paragraflarda açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

Toplumsal ortam serbest zamanı yönetme yoklama oturumları için altı farklı davranışa bakmanız gerekmektedir. Bu aşamada yoklama oturumları için “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu”nu, öğretim oturumları için ise “Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu”nu kullanmanız gerekmektedir. Bu süreçte yukarıda açıklanan bölümleri okumalı ve size verilen kayıt formlarını incelemelisiniz. Veri kayıt formlarını inceledikten sonra yukarıda açıklandığı haliyle veri kayıt formlarında belirtilen noktalara işaretleme yapmalısınız. Verileri daha doğru şekilde toplayabilmeniz için uygulama güvenilirliğinde dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmacı tarafından yapılması gereken davranışlar ilerleyen paragraflarda açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

Çalışmada kullanılacak araç-gereçlerin hazır bulundurulması

Araştırmacının oturumlar öncesinde serbest zamanı yönetme becerilerini öğretmek için araç-gereçlerini (öğretim sunusu, veri kayıt formu, kalem, silgi, etkinlik malzemeleri, çalışma sayfaları), cihaz ve kurulumlarını tamamlaması, ortamdaki masa, sandalye, kamera ayağı ve kamerayı hazırlamasıdır.

Araştırmacının katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunması

Katılımcıların dikkatini çalışmaya çekmek için sergilenen davranışlardır. Katılımcıya bilişsel edinim oturumlarında araştırmacı tarafından “Birazdan seninle serbest zamanını işlevsel bir şekilde nasıl değerlendireceğini öğreneceğiz. Senden beni dikkatli bir şekilde dinlemeni istiyorum. Beni dinledikten sonra senden dinlediklerinin benzeri şekilde açıklama yapmanı istiyorum. Anlaştık mı?” yönergesinin sunulmasıdır. Toplumsal ortam oturumlarında ise “Şimdi seninle serbest zamanını işlevsel bir şekilde nasıl değerlendireceğini öğreneceğiz. Öğrendiğin gibi serbest zamanını değerlendireceksin. Anlaştık mı? yönergesinin sunulmasıdır.

Araştırmacının katılımcıya beceri yönergesini sunması

Katılımcıya “soruları dikkatlice oku ve yanıtla/hadi serbest zamanını değerlendir” yönergesinin sunulmasıdır.

Araştırmacının katılımcıya pekiştireci açıklaması

Yoklama verisi toplarken katılımcının doğru tepkileri sözel olarak (örn.,aferim, çok güzel, harikası vb.) pekiştirilir, yanlış tepkileri ya da tepkide bulunmaması durumunda herhangi bir müdahalede bulunulmaz. Araştırmacının katılımcıya “Benimle güzel çalışarak soruları dikkatlice okuyup yanıtlarsan/öğrendiğin becerileri burada sergilersen çalışmamızın sonunda kazanacaksın” şeklinde açıklamada bulunmasıdır.

Araştırmacının katılımcıya çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorması

Araştırmacı katılımcılara bilişsel edinim aşamasında “Evet, şimdi sana bir form vereceğim. Senden bu formda yer alan soruları yanıtlamanı istiyorum. Soruları okumakta veya anlamakta zorlanırsan ben sana soruları açıklayacağım. Senden soruları dikkatlice okumanı, beni dikkatlice dinleyip sorulara yanıt vermeni istiyorum. Soruları dikkatlice okuduğunda ve çalışmayı tamamladığında (oturum sonunda verilecek pekiştireç) alabilirsin. Çalışmak için hazır mısın?” diyerek katılımcıların çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sormuştur. Doğal ortam aşamasında ise “Evet, ... beni arayarak serbest zamanın olduğunu söyledin. Bunun için senin belirttiğin yerde buluştuk. Şimdi senden serbest zamanında istediğin etkinliği yapmanı istiyorum. Bu etkinliği gerçekleştirdiğinde seninle çalışmamızı tamamlamış olacağız ve bunun sonunda (oturum sonunda verilecek pekiştireç) kazanacaksın. Hazır mısın?” diyerek katılımcıların çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sormuştur. Araştırmacının yukarıda açıklandığı şekliyle soruları sorması ve katılımcıdan tepki alması katılımcının çalışmaya başlamak için için hazır olup olmadığını göstermektedir.

Araştırmacının formda yer alan soruları katılımcının yanıtlamasını, beceri basamaklarını sergilemesini sağlaması

Araştırmacı katılımcının formda yer alan soruları dikkatlice okumasını ve tek tek yanıtlamasını/kendisini dinleyip beceri basamaklarındaki davranışları sergilemesini 5 sn. beklemiştir. Gözlemci katılımcı 5sn içinde sorulara doğru tepki vermişse/beceri basamağındaki davranışı sergilemişse forma artı (+), yanlış tepki vermişse ya da tepkide bulunmamışsa eksi (-) işareti koyarak değerlendirmesini yapmıştır. Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru ve yanlış tepkilerine hiçbir şekilde tepkide bulunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir.

Araştırmacının katılımcının anlamadığı soruları açıklaması

Araştırmacı yoklama ya da öğretim oturumlarında katılımcılara verilen soru formunda katılımcıların anlayamadığı sorular olduysa o soruları açıklamıştır. Örneğin, serbest zaman etkinliği seçtin ya, bu etkinliği yapmaya nasıl gidersin? gibi açıklamalar yaparak sorunun anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Araştırmacının çalışmaya teşvik etmek amacıyla katılımcıyı ara sıra pekiştirmesi

Uygulama verisi toplanırken bireyin doğru tepkileri sözel olarak (örn.,afetir, çok güzel, harikasin vb.) pekiştirilir, yanlış tepkileri ya da tepkide bulunmaması durumunda ipucu sunularak doğru davranış gösterilir. Katılımcının beceri analizindeki basamakları doğru tepki tanımına uygun şekilde gerçekleştirmesi durumunda “Harika”, “Çok güzel gidiyorsun” vb. ifadeler kullanılarak pekiştirilmesidir.

Araştırmacının oturumu herhangi bir ipucu veya destek sunmadan son soru/son basamak tamamlanana kadar sürdürmesi halinde katılımcının pekiştirilmesi

Katılımcıya çalışmaya katıldığı için “Teşekkür ederim.” “Benimle çok güzel çalıştığın için teşekkür ederim.” vb. ifadeler kullanılarak oturumun sonlandırılmasıdır.

Öğretim sunularının ve slayt gösterisinin hazırlanması

Araştırmacı serbest zamanı yönetme becerilerinden olan “Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma, seçim yapma, serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma, etkinliği başlatma, sosyal etkileşimde bulunma ve problem çözme” becerilerinin her birinin nasıl sunulacağını planlamış ve her bir beceri için power point programında slayt hazırlamıştır.

Araştırmacının amacının katılımcı gence açıklanması

Katılımcıya “Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zamanın ve sana uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma vb.)” şeklinde açıklama yapılmasıdır.

Araştırmacının katılımcıya model olması

Araştırmacı serbest zamanın ne olduğunu ve ne olmadığını, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşanan ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu açıklayarak katılımcıya model olmuştur. Örneğin araştırmacı “Evet, şimdi hangi zamanlar bizim serbest zamanlarımız söyleyelim. Önce ben hangi zamanların serbest zamanlarımız olduğunu söyleyeceğim. Ben söylerken beni dikkatlice dinlemeni istiyorum. Ardından sen söyleyeceksin. Gerekirse sayarken sana yardımcı olacağım. Hazır mısın? Hadi bakalım şimdi serbest zamanlarımızın hangi zamanlar olduğunu söyleyelim.” açıklamasını yapmış ve “Serbest zaman, kendi ilgi ve tercihlerimiz

doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlardır.” diyerek katılımcıya model olmuştur.

Araştırmacının katılımcıyla birlikte becerileri sergilemesi

Ardından model olma sürecinde yaptığı gibi katılımcıya serbest zamanın ne olduğunu ve ne olmadığını, serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu, yaşanan ildeki serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu açıklamış ve her bir açıklamasından sonra açıklama yaptığı konuya ilişkin katılımcıya soru sormuştur. Örneğin araştırmacı serbest zamanın “kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlar” olduğunu açıklamış, ardından katılımcıya “Serbest zaman nedir?” diye sormuştur. Araştırmacı katılımcının tepkide bulunması için 5 sn. beklemiştir. Katılımcı 5 sn. içinde doğru tepkide bulunmuşsa “Harikasin. Evet, serbest zaman kendi ilgi ve tercihlerimiz doğrultusunda özgürce kararlar alıp seçimler yaptığımız, gönüllü olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerini içeren zamandır. Bu zamanlar mutlu olduğumuz, yaşamdan keyif aldığımız zamanlardır.” diyerek katılımcıyı pekiştirmiştir. Katılımcı yanlış tepkide bulunmuşsa ya da tepkide bulunmamışsa araştırmacı katılımcıya serbest zamanın ne olduğunu tekrar söylemesi için model olmuş, katılımcının atladığı kısımları tekrar söyleyeyerek ona ipucu sunmuştur.

Araştırmacının oturumu herhangi bir ipucu veya destek sunmadan beceri sergileme tamamlanana kadar sürdürmesi

Bu oturumlarda araştırmacı, katılımcıların doğru ve yanlış tepkilerine hiçbir şekilde tepkide bulunmamış, sadece katılımcının çalışmaya katılım davranışlarını pekiştirmiştir. Araştırmacı katılımcının formda yer alan tüm soruları yanıtlamasının ardından katılımcıya dönerek “Evet, çalışmamızı tamamladık. Benimle süper çalıştın, bravo sana! Benimle çok güzel çalıştığın için alabilirsin.” diyerek uygulama bitiminde katılımcıyı pekiştirmiş ve oturum sonunda verilmesi planlanan pekiştireci katılımcıya sunmuştur.

“Size yapacağım açıklamalar bu kadardı. Sizin sormak istediğiniz bir şey var mı? Beni dikkatlice dinlediğiniz ve bu çalışmaya katıldığınız için çok teşekkür ederim.”

EK-11. Öğretim Materyalleri (SEZİDEP içeriği, SEZİDEP el kitabı, PowerPoint sunusu)
Örnek Sayfalar

SEZİDEP İÇERİĞİ
Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu açıklar. Kazanımlar 1. Serbest zamanın ne olduğunu ifade eder. 2. Serbest zamanın ne olmadığını ifade eder. 3. Serbest zamanlarda yapılabilecek kendisine uygun (ör., yaş, beceriler, olanaklar vb.) etkinliklerin neler olduğunu ifade eder. 4. Yaşadığı ilde (Kastamonu) dışarıda yapılabilecek kendisine uygun (ör., yaş, beceriler, olanaklar vb.) serbest zaman etkinliklerinin neler olduğunu ifade eder.
Seçim yapmanın ne olduğunu ve bunu nasıl yapacağımızı açıklar, seçim yapar. Kazanımlar 1. Seçim yapmanın ne olduğunu ifade eder. 2. Seçim fırsatlarının nasıl değerlendirildiğini ifade eder. 3. Kendi tercihlerimizi nasıl ifade ettiğimizi açıklar. 4. Serbest zaman etkinlikleri arasında seçim yapar.
Serbest zaman kaynaklarının farkında olarak bunları nasıl kullanacağını açıklar ve kullanır. Kazanımlar 1. Serbest zaman kaynaklarının (Örn., ortam, zaman, materyal, kişi, planlar vb.) farkında olur. 2. Serbest zaman etkinliklerinin nerede yapıldığını ifade eder. 3. Serbest zaman etkinliklerinin ne zaman yapıldığını ifade eder. 4. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için ulaşımın nasıl sağlandığını ifade eder. 5. Serbest zaman etkinlikleri için gerekli araç-gereçler, materyallerin (ör., para, kıyafet, etkinliği yapabilmek için gerekli araç-gereçler vb.) neler olduğunu ifade eder. 6. Serbest zaman etkinliklerine kimlerle katılım sağlandığını ifade eder.

7. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli araştırmanın nasıl yapıldığını ifade eder. 8. Serbest zaman kaynaklarını kullanır.
Serbest zaman etkinliğini nasıl başlatacağını açıklar ve etkinliği başlatır. Kazanımlar 1. Etkinliğin yapılacağı ortama nasıl gidileceğini ifade eder. 2. Etkinlikte kullanılacak araç-gereçlerin nasıl hazırlandığını ifade eder. 3. Kullanılacak araç-gereçler uygun yere nasıl taşındığını ifade eder. 4. Etkinliği yapmak için kişileri nasıl davet edebileceğini ifade eder. 5. Etkinliğin nasıl gerçekleştirileceğini ifade eder. 6. Etkinliği gerçekleştirir.
Serbest zamanlarını değerlendirirken nasıl sosyal etkileşimde bulunacağını açıklar, sosyal etkileşimde bulunur. Kazanımlar 1. Serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken sosyal becerilerin (ör., sıra bekleme, sıra alma, materyal paylaşma, kurallara uyma, sosyal mesafe kurallarına uyma) neler olduğunu ifade eder. 2. Serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken iletişim becerilerinin (ör., konuşma becerileri) neler olduğunu ifade eder. 3. Serbest zaman etkinliği sırasında çevresindeki bireylerle sosyal etkileşimde bulunur.
Serbest zamanlarını değerlendirirken bir problemle karşılaştığında nasıl çözeceğini açıklar, problemi çözer. Kazanımlar 1. Serbest zaman etkinliği için olası problemin/problemlerin nasıl tanımlandığını ifade eder. 2. Problem için çözüm yollarının nasıl üretildiğini ifade eder. 3. Problem için en uygun çözüm yolunun nasıl seçildiğini ifade eder. 4. Problemin nasıl çözüldüğünü ifade eder. 5. Problem durumuyla karşı karşıya kaldığında problemi çözer.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BÖLÜM 1: SERBEST ZAMANIN VE KENDİSİNE UYGUN SERBEST ZAMAN

ETKİNLİKLERİNİN FARKINA VARMA	4
Serbest zaman nedir?	4
Serbest zaman ne değildir?	6
Serbest zamanlarda yapılabilecek etkinlikler nelerdir?	8
Yaşanılan dışarıda yapılabilecek uygun serbest zaman etkinlikleri nelerdir?	31

BÖLÜM 2: SEÇİM YAPMA

Seçim yapma nedir?	35
Seçim fırsatlarını nasıl değerlendiririz?	37
Tercihlerimizi nasıl ifade ederiz?	41

BÖLÜM 3: SERBEST ZAMAN KAYNAKLARININ FARKINA VARMA VE

KULLANMA	43
Serbest zaman etkinlikleri nerede yapılır?	43
Serbest zaman etkinlikleri ne zaman yapılır?	49
Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirmek için ulaşım nasıl sağlanır?	51
Serbest zaman etkinlikleri için gerekli materyaller (ör., para, özel kıyafet, ...	56
etkinliği yapabilmek için gerekli araç-gereçler vb.) nelerdir?	64
Serbest zaman etkinliklerine kimlerle katılabilirim?	65
Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli planlama nasıl yapılır?	65

BÖLÜM 4: ETKİNLİĞİ BAŞLATMA

Etkinliğin yapılacağı ortama nasıl gidilir?	69
Etkinlikte kullanılacak araç-gereçler nasıl hazırlanır?	70
Kullanılacak araç-gereçler ya da materyaller uygun yere nasıl taşınır?	71
Etkinliği yapmak için kişiler nasıl davet edilir?	72
Etkinlik nasıl gerçekleştirilir?	73

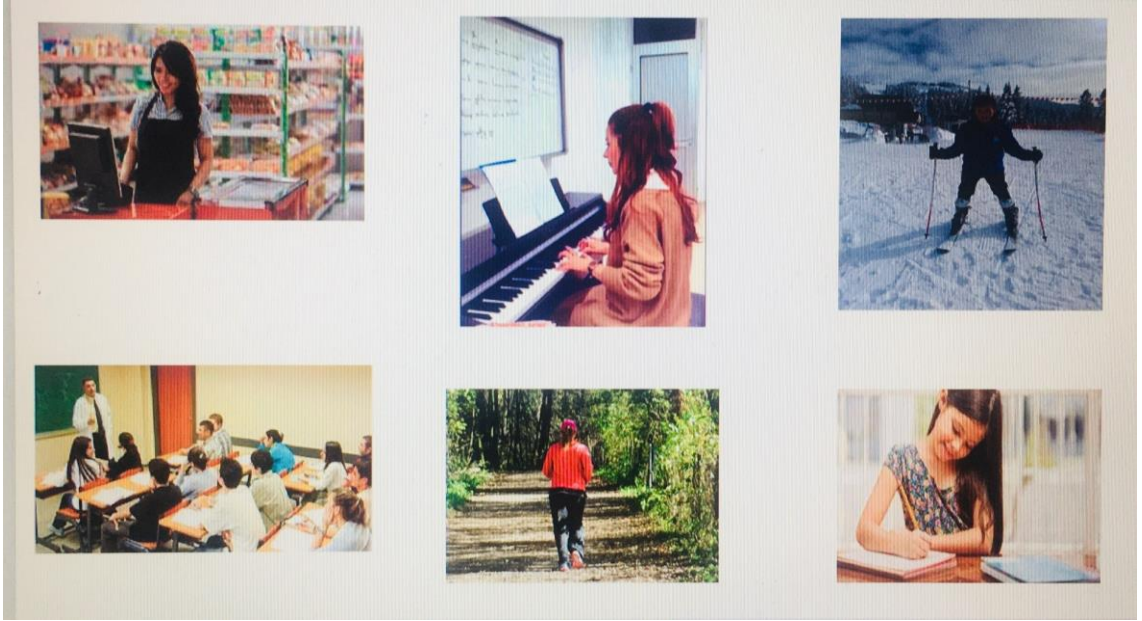
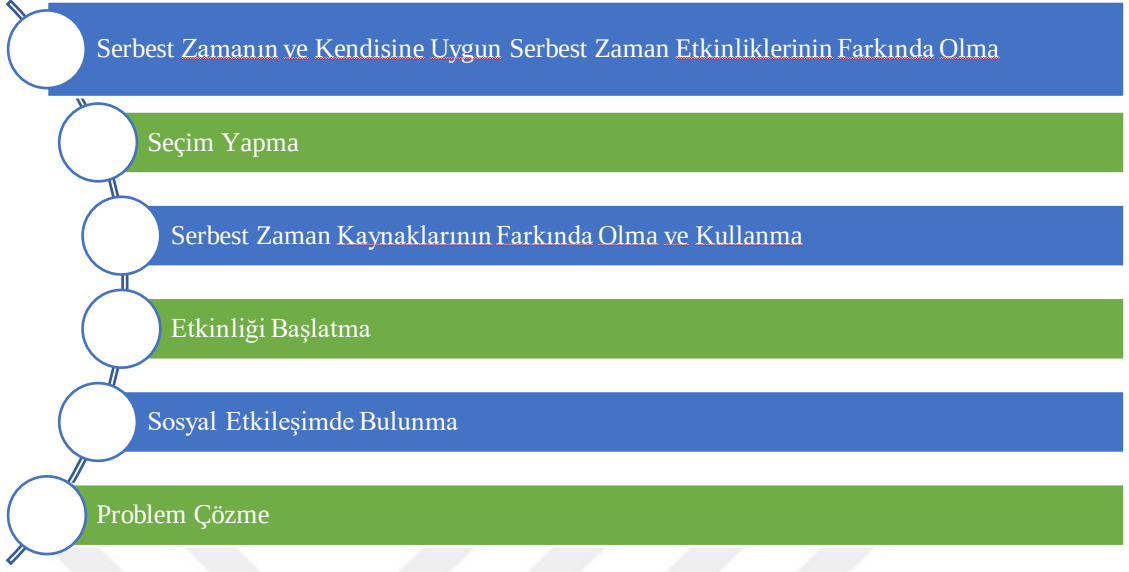
BÖLÜM 5: SOSYAL ETKİLEŞİMDE BULUNMA

Sahip olman gereken sosyal beceriler nelerdir?	75
Sahip olman gereken iletişim becerileri nelerdir?	77

BÖLÜM 6: PROBLEM ÇÖZME

Etkinlik için olası problem/problemler nasıl tanımlanır?	79
Problem için çözüm yolları nasıl üretilir?	82
Problem için en uygun çözüm yolu nasıl seçilir?	84
Çözüm yolu uygulanarak problem nasıl çözülür?	86

SEZİDEP'in Öğretimine İlişkin Sunular

DİKKAT!

Seçtiğimiz etkinlik için gerekli olan kaynakları (ör., futbol oynamak için arkadaşlarının müsait zamanını öğrenme, sahaya nasıl ulaşacağını belirleme, oynayacağı topu yanına alma, giyeceği kıyafetleri hazırlama, ücretli bir sahaya gidiyorsa yanına para alma vb.) önceden planlamamız gerekmektedir.

Seçtiğimiz etkinlik için gerekli olan araç-gereçleri ya da materyalleri önceden hazırlamamız (ör., sinemaya gitmek için bilet alma, kayak yapmak için kayak kıyafetlerini, batonları hazırlama, el sanatları kursu için gerekli malzemeleri satın alma vb.) gerekmektedir.

Problem Çözme Stratejileri

Problem Çözme Stratejileri		
Serbest zamanlarımda bir problemle karşılaştığımda ne yapabilirim?		
Problem	Ne yapacağım?	Ne söyleyeceğim?
Etkinliği yapmak zor.	Dene. Diğerlerinin yaptığını yap.	Yardım edebilir misiniz lütfen? Bunu nasıl yapabilirim?
Etkinlik için araç-gereç yok.	Aile bireyleri ya da arkadaşlarından ödünç al.	Bunu kullanabilir miyim?
Araç-gereçler yetersiz.	Aile bireyleri ya da arkadaşlarından ödünç al.	Bunu kullanabilir miyim?
Yer yok.	Farklı alan bul.	Bu alanı paylaşabilir miyim?

EK-12. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :

Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu :

Beceriler	Sorular	+/-
Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma	1. Aşağıda kutucukların yanında gün içinde yaptığımız etkinliklerin isimleri yazıyor. Senden yazılanları çok dikkatli okumanı istiyorum. Okuduğun ifade serbest zamanlarımızda yaptığımız bir etkinlik ise kutucuğa “+”, değil ise kutucuğa “-” koymanı istiyorum. Okumak ve işaretlemek için hazır mısın? ☐ Ödev yapma ☐ Verilen görevi/ işi yapma ☐ Telefonda oyun oynama ☐ Yüzme ☐ Sınava hazırlık kursuna katılma 2. Aşağıda gördüğün etkinlik resimlerinden <u>serbest zamanı anlatan</u> resimlerin altındaki kutucuğu işaretle. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ 3. Serbest zamanlarımızda yapabileceğimiz çeşitli etkinlikleri konuşmuştuk. Şimdi senden istediğim konuştuğumuz etkinliklerin içinden en çok ilgini çeken beş tane etkinliğin ismini yazman. Haydi öyleyse düşünelim ve yazmaya başlayalım.	

	- - - - - 4. Aşağıya yaşadığın ilde yapabileceğin beş tane serbest zaman etkinliği yaz. - - - - - 5. Aşağıdaki seçeneklerden hangileri yaşadığın ildeki serbest zaman imkanları arasında yer alır? a. Ziraat bankasına fatura ödemek b. Kastamonu Halk Eğitim Merkezi'nin açmış olduğu okuma-yazma kurslarına katılma c. Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğü'nün açtığı sınava hazırlık kurslarına katılma d. Kastamonu Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı olan Gençlik Merkezi'nin açmış olduğu spor kurslarına katılma e. Şehir hastanesine gitmek	
Seçim yapma	6. Seçim yapmak nedir, açıkla. ⇒ 7. Hangi konularda seçimler yaparız? 5 tane örnek yaz. - - - - - 8. Serbest zaman etkinlikleri arasından seçim yaparken nelere dikkat etmemiz gerekir? Açıkla.	

	⇒ 9. Aşağıda verilmiş olan serbest zaman etkinlik seçimini tercih ediyorsan neden tercih ettiğini yaz. Tercih etmiyorsan neden tercih etmediğini yaz. 1. Kış mevsiminde pazar günü sabah 07.30'da arkadaş grubuyla doğa yürüyüşüne katılmak. ⇒ 2. Gece saat 3.00'da arkadaşlarla futbol oynamak. ⇒ 3. Annemle Salı akşamı restorana yemek yemeğe gitmek. ⇒ 4. Kuzenimle Pazar sabahı yürüyüş yapmak. ⇒ 5. Arkadaşım Arda ile matematik dersinde telefonla oyun oynamak. ⇒ 10. Aşağıda serbest zaman etkinliklerini içeren fotoğraflar var. Bu fotoğraflar arasından seçimini yap. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma	11. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirdiğimiz ortamlara beş tane örnek yazalım. - - - -	

	- 12. Serbest zamanların hangi zamanlar? Beş tane örnek yaz. - - - - - - 13. Serbest zaman etkinliklerine katılırken hangi ulaşım araçlarını kullanabilirim? Beş tanesini yazalım. - - - - - - 14. Ulaşım araçlarını kullanabilmem için nelere ihtiyaç duyarım? Beş tanesini yazalım. - - - - - 15. Yaşadığımız şehirde ulaşım araçlarını kullanabilmemiz için nelere ihtiyaç duyarız? Yaz. ⇒	
Etkinliği başlatma	16. Sinema salonunda arkadaşlarınla sinemaya gideceksin. Nasıl gidersin? Düşün ve yaz. ⇒ 17. Arkadaşlarınla sizin evinizde cam kavanoz boyama etkinliği yapmayı planladın. Cam boyama araç-gereçlerini nasıl hazırlarsın? ⇒	

	18. Aşağıda verilen etkinliklerde kullanılacağınız araç-gereçleri ya da materyalleri etkinlik ortamına götürmek için ne yaparsın? - Evde anne ile kek yapma - Arkadaşlarla apartman bahçesinde resim çizme - Spor salonunda spor yapma - Arkadaşlarla sinmaya gitme - Babayla yürüyüş yapma 19. Arkadaşlarınla pazar günü piknik yapmak istiyorsun. Piknik yapmaya arkadaşlarını nasıl davet edersin? ⇒ 20. Serbest zamanlarda yapmak istediğiniz bir etkinliği başlatacaksın. Bunun için neler yapman gerekiyor? Şimdi bir etkinlik seçip o etkinliği nasıl başlattığını sırasıyla yazarak açıkla. ⇒	
Sosyal etkileşimde bulunma	21. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken kullandığımız sosyal becerilerden beş tanesini yazınız. - - - - - 22. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken kullandığımız iletişim becerilerden beş tanesini yazınız. - - - - - 23. Arkadaşlarınızla sinemaya gideceksiniz. Bunun için onlarla ve sinemada karşılaştığınız kişilerle nasıl sosyal etkileşim kurarsın? Açıkla.	

	⇒ 24. Arkadaşınla kahvaltıya gideceksiniz. Bunun için arkadaşınla ve restoranda karşılaştığın kişilerle nasıl sosyal etkileşim kurarsın? Açıkla. ⇒ 25. Bazı serbest zaman etkinlikleri için sosyal etkileşim içinde bulunmak gerekmemektedir. Bu etkinliklere beş tane örnek yaz. - - - - -	
Problem çözme	26. Serbest zamanlarınızda bir enstürman/müzik aleti çalmayı çok istiyorsunuz. Ancak bunu yapamıyorsunuz. Serbest zamanlarınızda bir enstürman/müzik aleti çalabilmeniz için neler yapmanız gerekir? Aşağıdaki alana sıralayalım. ⇒ 27. Aşağıda yer alan serbest zaman etkinliklerine katılımı ilgili ifadelerin her birindeki serbest zaman etkinliğini bulun. Ardından etkinliği gerçekleştirmeye engel olan problem durumunu (serbest zaman etkinliğini gerçekleştirememesi nedeni) bulun. Etkinlikleri yuvarlak içine alarak, gerçekleştirememesi sebeplerini kelimelerin altına çizerek gösterin. ⇒ Tan bilgisayarda oyun oynarken elektrikler gitti. ⇒ Gizem iş çıkışı arkadaşlarıyla kahve içmeye gitmeyi planladı. Yola çıktığında Gizem'i annesi aradı ve acilen eve gelmesi gerektiğini söyledi. Gizem arkadaşlarıyla kahve içmeye gitmekten vazgeçti. ⇒ Murat gitar çalmayı çok istiyordu ama gitar çalmayı bilmiyordu.	

	⇒ Seda ve ailesinin maddi durumları çok iyi değil. Ancak Seda yaz tatilinde beş yıldızlı otelde tatil yapmayı çok istiyor. ⇒ Hakan doğa fotoğrafları ya da bir ürünün fotoğraflarını çekmekten çok hoşlanıyor. Hakan'ın fotoğraf makinesi yok. Fotoğrafçılık kursunda eğitim alarak bu beceriyi öğrenmiş. Şu an ise fotoğraf çekemiyor. 28. Lokantada yemek yemeyi hepimiz seviyoruz. Arkadaşlarımızla lokantada yemek yemeyle ilgili bir plan yaptık. Ancak o lokanta o gün kapalıymış. Problemi nasıl çözelim? Aşağıdaki alana yazalım. ⇒ 29. Alper pazar günü babasıyla sinemaya gitmek için plan yaptı. Ancak izlemek istediği film planladığı saatte gösterimde değildi. Problemi en uygun şekilde nasıl çözebiliriz? Aşağıdaki alana yazalım. ⇒ 30. Ece piyano çalmak istiyor. Babası ona piyano almış ancak Ece piyano çalmayı bilmiyor. Buradaki problemi nasıl çözelim? Aşağıdaki alana yazalım. ⇒	

EK-13. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :
Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu :

Davranışlar	+/-
1. Serbest zamanı olduğunda araştırmacıya ses kaydı göndererek serbest zamanı olduğunu söyler.	
2. Serbest zaman etkinlikleri arasından belirlediği serbest zaman etkinliğini araştırmacıya söyler.	
3. Seçtiği serbest zaman etkinliği için gerekli olan serbest zaman kaynaklarını hazırlayarak etkinliği gerçekleştirirken kullanır.	
4. Seçtiği serbest zaman etkinliğini başlatır.	
5. Seçtiği serbest zaman etkinliğini gerçekleştirirken gerekli olan sosyal beceriler ve iletişim becerilerini sergiler.	
6. Seçtiği serbest zaman etkinliğini gerçekleştirirken olası problemleri çözerek etkinliği tamamlar.	

EK-14. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :
Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu :

Planlanan Uygulayıcı Davranışları	(+/-)
1. Çalışmada kullanılacak araç-gereçlerin hazır bulundurulması (ör., kalem, silgi, soru formu vb.)	
2. Araştırmacının katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunması	
3. Araştırmacının katılımcıya pekiştireci açıklaması (Benimle güzel çalışırsan, soruları dikkatlice okuyup yanıtlarsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
4. Araştırmacının katılımcıya çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorması	
5. Araştırmacının katılımcıya beceri yönergesini sunması	
6. Araştırmacının formda yer alan soruları katılımcının yanıtlamasını sağlaması	
7. Araştırmacının katılımcının anlamadığı soruları açıklaması	
8. Araştırmacının çalışmaya teşvik etmek amacıyla katılımcıyı ara sıra pekiştirmesi (ör., çok güzel gidiyorsun, harikasın vb.)	
9. Araştırmacının oturumu herhangi bir ipucu veya destek sunmadan son soru tamamlanana kadar sürdürmesi	
10. Araştırmacının oturum bittikten sonra katılımcıyı pekiştirmesi (ör., benimle çok güzel çalıştın, aferin sana vb.)	

Gözlenen Uygulamacı Davranışı		
Planlanan Uygulamacı Davranışı		

Uygulama Güvenirliği Katsayısı: %.....

(Uygulama güvenirliliği katsayısı= Gözlenen uygulamacı davranışı sayısı / Planlanan uygulamacı davranış sayısı X 100)

EK-15. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Başlama Düzeyi, Toplu Yoklama ve İzleme Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :
Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu Video Numarası:

Planlanan Uygulayıcı Davranışları	(+/-)
1. Çalışmada kullanılacak araç-gereçlerin hazır bulundurulması (ör., kalem, silgi, soru formu vb.)	
2. Araştırmacının katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunması	
3. Araştırmacının katılımcıya pekiştireci açıklaması (Benimle güzel çalışırsan, soruları dikkatlice okuyup yanıtlarsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
4. Araştırmacının katılımcıya çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorması	
5. Araştırmacının katılımcıya beceri yönergesini sunması	
6. Araştırmacının çalışmaya teşvik etmek amacıyla katılımcıyı ara sıra pekiştirmesi (ör., çok güzel gidiyorsun, harikasın vb.)	
7. Araştırmacının oturumu herhangi bir ipucu veya destek sunmadan beceri sergileme tamamlanana kadar sürdürmesi	
8. Araştırmacının oturum bittikten sonra katılımcıyı pekiştirmesi (ör., benimle çok güzel çalıştın, aferin sana vb.)	

Gözlenen Uygulamacı Davranışı		
Planlanan Uygulamacı Davranışı		

Uygulama Güvenirliği Katsayısı: %.....

(Uygulama güvenirligi katsayısı= Gözlenen uygulamacı davranışı sayısı / Planlanan uygulamacı davranış sayısı X 100)

EK-16. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Bilişsel Edinim Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :
Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu :

Planlanan Uygulamacı Davranışları	(+/-)
Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma	
Hazırlık aşaması	
1. Öğretimde kullanılacak ortam ve araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, kalemtraş, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunularını ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Araştırmanın amacını katılımcı gence açıklar (ör., Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zamanın ve sana uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma vb.).	
4. Katılımcı gence dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Hangi zamanların serbest zamanlar olduğunu söyler.	
2. Bilgisayarda bulunan fotoğraflar arasından serbest zamanları anlatan fotoğrafları gösterir.	
3. Hangi zamanların serbest zamanlar olmadığını söyler.	
4. Bilgisayarda bulunan fotoğraflar arasından serbest zamanları anlatmayan fotoğrafları gösterir.	
5. Serbest zaman etkinliklerini sınıflandırır.	
6. Yaşanılan ildeki serbest zaman etkinliklerini sayar.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	

2. Katılımcı gencin hangi zamanların serbest zamanlar olduğunu söylemesini bekler.	
3. Katılımcı gencin bilgisayarda bulunan fotoğraflar arasından serbest zamanları anlatan fotoğrafları göstermesini bekler.	
4. Katılımcı gencin hangi zamanların serbest zamanlar olmadığını söylemesini bekler.	
5. Katılımcı gencin bilgisayarda bulunan fotoğraflar arasından serbest zamanları anlatmayan fotoğrafları göstermesini bekler.	
6. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerini sınıflandırmasını bekler.	
7. Katılımcı gencin yaşanılan ildeki serbest zaman etkinliklerini saymasını bekler.	
8. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
9. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Seçim yapma	
Hazırlık aşaması	
1. Öğretimde kullanılacak ortam ve araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunularını ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Araştırmanın amacını katılımcı gence açıklar (Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz seçim yapma vb.).	
4. Katılımcı gence dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Seçim yapmanın ne olduğunu söyler.	

2. Seçim fırsatlarının nasıl değerlendirildiğini açıkla ve seçim fırsatlarını değerlendirir.	
3. Seçim fırsatlarını değerlendirme etkinliğine katılır.	
4. Tercihlerimizi nasıl ifade ettiğimizi açıkla.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	
2. Katılımcı gencin seçim yapmanın ne olduğunu söylemesini bekler.	
3. Katılımcı gencin seçim fırsatlarının nasıl değerlendirildiğini açıklamasını ve seçim fırsatlarını değerlendirmesini bekler.	
4. Katılımcı gencin seçim fırsatlarını değerlendirme etkinliğine katılmasını bekler.	
5. Katılımcı gencin tercihlerimizi nasıl ifade ettiğimizi açıklamasını bekler.	
6. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
7. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma	
Hazırlık aşaması	
1. Öğretimde kullanılacak ortam ve araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunularını ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Araştırmanın amacını katılımcıya açıklar (Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma vb.).	
4. Katılımcı gence dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Serbest zaman etkinliklerinin nerede yapıldığını söyler.	

2. Bilgisayardaki fotoğraflar arasından yaşanılan ildeki serbest zaman etkinlik ortamlarını bulur.	
3. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştireceği ortamları yazar.	
4. Serbest zaman etkinliklerinin ne zaman yapıldığını söyler.	
5. Serbest zaman etkinliklerine katılabilmek için hangi ulaşım araçlarını kullanabileceğimizi sayar.	
6. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli materyalleri sayar.	
7. Serbest zaman etkinliklerine kimlerle katılacağını söyler.	
8. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli araştırmanın nasıl yapıldığını söyler.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	
2. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerinin nerede yapıldığını söylemesini bekler.	
3. Katılımcı gencin bilgisayardaki fotoğraflar arasından yaşanılan ildeki serbest zaman etkinlik ortamlarını bulmasını bekler.	
4. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştireceği ortamları yazmasını bekler.	
5. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerini evde ve dışarıda yapılanlar olarak ayırmasını bekler.	
6. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerinin ne zaman yapıldığını söylemesini bekler.	
7. Katılımcı gencin tabloya serbest zamanlarını yazmasını bekler.	
8. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerine katılabilmek için hangi ulaşım araçlarını kullanabileceğimizi saymasını bekler.	
9. Katılımcı gencin toplu taşıma aracı kullanmadan gerçekleştirebileceğimiz serbest zaman etkinlikleri saymasını bekler.	
10. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerine katılmak için şehrinde bulunan ulaşım araçlarından hangilerini kullandığını yazmasını bekler.	
11. Katılımcı gencin kendi evinin bulunduğu yere yakın olan ortamları, etkinlik alanlarını google haritalar üzerinden bulmasını bekler.	

12. Katılımcı gencin yaşadığı şehirdeki var olan ulaşım araçlarını bulup ve kutucuğu yuvarlak içine almasını bekler.	
13. Katılımcı gencin toplu taşıma araçlarını kullanabilmek için neye ihtiyacı olduğunu düşünüp ve söylemesini bekler.	
14. Katılımcı gencin yaşadığı şehirdeki toplu taşıma araçlarını kullanabilmek için neye ihtiyacı olduğunu düşünüp tabloya yazmasını bekler.	
15. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirebilmek için gerekli materyalleri saymasını bekler.	
16. Katılımcı gencin restoranda yemek yeme ardından da sinemada film izleme etkinliklerini gerçekleştirmek için gerekli olan kaynakları (ör., ulaşım, para, araç-gereç, materyal) nasıl temin edebileceğini düşünüp tabloya yazmasını bekler.	
17. Katılımcı gencin kendisine söylenen serbest zaman etkinliği için gerekli olan araç-gereçler ya da materyalleri söylemesini bekler.	
18. Katılımcı gencin kendisine söylenen serbest zaman etkinliği için gerekli olan araç-gereçler ya da materyalleri söylemesini bekler.	
19. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliklerine kimlerle katılacağını söylemesini bekler.	
20. Katılımcı gencin serbest zaman etkinlikleri için planlama yaparken neleri belirlemesi gerektiğini söylemesini bekler.	
21. Katılımcı gencin serbest zamanı planlama programında hangi başlıkların olması gerektiğini düşünüp yazmasını bekler.	
22. Katılımcı gencin “Serbest Zaman Etkinlik Programını” tablosunu doldurmasını bekler.	
23. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
24. Katılımcı gencin iş birliği içinde çalışma davranışını pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Etkinliği başlatma	
Hazırlık aşaması	

1. Öğretimde kullanılacak ortam ve araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunularını ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Çalışmanın amacının katılımcı gence açıklar (Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma vb.).	
4. Katılımcı gence dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Etkinliğin yapılacağı ortama nasıl gidileceğini açıklar.	
2. Etkinlikte kullanılan araç-gereçlerin nasıl hazırlandığını açıklar.	
3. Etkinlikte kullanılan araç-gereçlerin nasıl taşındığını açıklar.	
4. Etkinliği gerçekleştirmek için kişileri nasıl davet ettiğini açıklar.	
5. Etkinliğin nasıl gerçekleştirileceğini ifade eder.	
6. Etkinliği gerçekleştirir.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	
2. Katılımcı gencin etkinliğin yapılacağı ortama giderken nasıl davranılacağını açıklamasını bekler.	
3. Katılımcı gencin etkinlikte kullanılan araç-gereçlerin nasıl hazırlandığını ifade etmesini bekler.	
4. Katılımcı gencin etkinlikte kullanılan araç-gereçlerin nasıl taşındığını ifade etmesini bekler.	
5. Katılımcı gencin etkinliği gerçekleştirmek için kişileri nasıl davet ettiğini açıklamasını bekler.	
6. Katılımcı gencin söylenen etkinliğe bir kişiyi davet etmesini bekler.	
7. Katılımcı gencin sinema salonunda film izleme etkinliğini nasıl gerçekleştireceğini anlatmasını bekler.	
8. Katılımcı gencin seçtiği serbest zaman etkinliğini başlatmasını bekler.	

9. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
10. Katılımcı gencin iş birliği içinde çalışma davranışını pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Sosyal etkileşimde bulunma	
Hazırlık aşaması	
1. Öğretimde kullanılacak ortam ve araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunuları ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Çalışmanın amacının katılımcı gence açıklar (Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma vb.).	
4. Katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken sosyal becerilerin (ör., sıra bekleme, sıra alma, materyal paylaşma, kurallara uyma, sosyal mesafe kurallarına uyma) neler olduğunu açıklar.	
2. Serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken iletişim becerilerinin (ör., konuşma becerileri) neler olduğunu ifade eder.	
3. Serbest zaman etkinliği sırasında çevresindeki bireylerle sosyal etkileşimde bulunur.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	
2. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken sosyal becerilerin (ör., sıra bekleme, sıra alma, materyal paylaşma, kurallara uyma, sosyal mesafe kurallarına uyma) neler olduğunu açıklamasını bekler.	
3. Katılımcı gencin senaryoyu canlandırmasını bekler.	

4. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliği için sahip olması gereken iletişim becerilerinin (ör., konuşma becerileri) neler olduğunu açıklamasını bekler.	
5. Katılımcı gencin çevresindeki kişilerle nasıl iletişim kuracağını açıklamasını bekler.	
6. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
7. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Problem çözme	
Hazırlık aşaması	
1. Öğretimde kullanılacak araç-gereçleri hazır bulundurur (ör., kalem, silgi, çalışma kağıtları, bilgisayar, veri toplama formu vb.).	
2. Öğretim sunularını ve slayt gösterisini hazırlar.	
3. Çalışmanın amacını katılımcıya açıklar (Biz bugün seninle serbest zamanını işlevsel olarak değerlendirebilmenle ilgili çalışacağız. Bugünkü konumuz serbest zaman kaynaklarının farkında olma ve kullanma vb.).	
4. Katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunar.	
5. Katılımcı gence pekiştireci açıklar (Benimle güzel çalışırsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
6. Katılımcı gence çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorar ve katılımcı genç hazır olduğunu belirttiğinde katılımcı genci pekiştirir.	
Model olma aşaması	
1. Serbest zaman etkinliği için olası problemin/problemlerin nasıl tanımlandığını açıklar.	
2. Problem için çözüm yollarının nasıl üretildiğini açıklar.	
3. Problem için en uygun çözüm yolunun nasıl seçildiğini açıklar.	
4. Problemin nasıl çözüldüğünü açıklar.	
5. Problem durumuyla karşı karşıya kaldığında problemi çözer.	
Rehberli uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri birlikte yapacaklarını söyler.	

2. Katılımcı gencin serbest zaman etkinliği için olası problemin/problemlerin nasıl tanımlandığını açıklamasını bekler.	
3. Katılımcı gencin planlanan sinema etkinliğine gidememe nedenlerine ilişkin etkinliği tamamlamasını bekler.	
4. Katılımcı gencin etkinlik ve yapılamama nedenleriyle ilişkili etkinliği tamamlamasını bekler.	
5. Katılımcı gencin problem için çözüm yollarının nasıl üretildiğini açıklamasını bekler.	
6. Katılımcı gencin problem için en uygun çözüm yolunun nasıl seçildiğini açıklamasını bekler.	
7. Katılımcı gencin “Deniz pazar günü arkadaşlarıyla doğa yürüyüşüne gitme planı yapmıştır. Ancak Deniz’in yürüyüş için uygun ayakkabısı yoktur. Bu nedenle yürüyüşe katılamayacaktır.” Örneğindeki problem ve çözüm yollarını açıklamasını bekler.	
8. Katılımcı gencin olası problemlere çözüm yolları bulmasını bekler.	
9. Katılımcı gencin problem için en uygun çözüm yolunun nasıl seçildiğini açıklamasını bekler.	
10. Katılımcı gencin problem durumuyla karşı karşıya kaldığında problemi nasıl çözmesi gerektiğini açıklamasını bekler.	
11. Katılımcı gencin tepkilerine uygun geri bildirimde bulunur.	
12. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	
Bağımsız uygulamalar aşaması	
1. Katılımcı gence etkinlikleri bağımsız olarak yapması gerektiğini söyler.	
2. Katılımcı genci iş birliği içinde çalışma davranışı için pekiştirir.	

Uygulama Güvenirliği Katsayısı: %.....

(Uygulama güvenirligi katsayısı= Gözlenen uygulamacı davranışı sayısı / Planlanan uygulamacı davranış sayısı X 100)

EK-17. Serbest Zamanı Yönetmek İçin Sergilenmesi Gereken Becerilere İlişkin Toplumsal Ortam Öğretim Oturumları Uygulama Güvenirliği Veri Kayıt Formu

Gözlemcinin Adı-Soyadı : Gözlenen Oturum :

Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu Video Numarası :

Planlanan Uygulayıcı Davranışları	(+/-)
1. Çalışmada kullanılacak araç-gereçlerin hazır bulundurulması (ör., kalem, silgi, soru formu vb.)	
2. Araştırmacının katılımcıya dikkat sağlayıcı ipucunu sunması	
3. Araştırmacının katılımcıya pekiştireci açıklaması (Benimle güzel çalışırsan, soruları dikkatlice okuyup yanıtlarsan çalışmamızın sonunda kazanacaksın.).	
4. Araştırmacının katılımcıya çalışmaya başlamak için hazır olup olmadığını sorması	
5. Araştırmacının katılımcıya beceri yönergesini sunması	
6. Araştırmacının çalışmaya teşvik etmek amacıyla katılımcıyı ara sıra pekiştirmesi (ör., çok güzel gidiyorsun, bravo vb.)	
7. Araştırmacının oturumu herhangi bir ipucu veya destek sunmadan beceri sergileme tamamlanana kadar sürdürmesi	
8. Araştırmacının oturum bittikten sonra katılımcıyı pekiştirmesi (Benimle çok güzel çalıştın, aferin sana vb.)	

Gözlenen Uygulamacı Davranışı		
Planlanan Uygulamacı Davranışı		

Uygulama Güvenirliği Katsayısı: %.....

(Uygulama güvenirligi katsayısı= Gözlenen uygulamacı davranışı sayısı / Planlanan uygulamacı davranış sayısı X 100)

EK-18. Gereksinim Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlere Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

Tema, Alt-tema ve Kodlar
Serbest Zaman Tanımları
• Boş zaman • Kişinin istediği etkinlikleri yapabildiği zaman • Eğitim, iş gibi zorunlu yapılacakların dışında kalan zaman • Kişinin kendine ayırdığı zaman • Özgür kalınan zaman • Kafa dağıtılan zaman • Dinlenilen zaman • Haftasonu • Müsait olunan zaman
OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlarında Tek Başlarına Yaptıkları Etkinlikler
Digital medyada yapılan etkinlikler • YouTube'dan müzik dinleme • Facebook, Instagram, TikTok uygulamalarında zaman geçirme • İnternette oyun oynama • Haber dinleme ya da okuma • Öğretici videolar izleme • İnternette film izleme • İnternette bir şeyler araştırma Ev içi etkinliklerHobiler • Bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama vb.) • Evcil hayvanlarla ilgilenme Mutfak işleri • Yiyecek-içecek hazırlama Rahatlama etkinlikleri • Dinlenme Eğlence ve oyun etkinlikleri

• Salıncağa binme • Oyuncaklarla oynama • Şarkı dinleme • Yap boz yapma Sanatsal etkinlikler • Örgü, panç gibi el işleri yapma • Dokuma, sehpa, sepet gibi ürünler yapma • Resim yapma • Fotoğraf çekme • Şarkı söyleme Sportif etkinlikler • Bisiklete binme • Koşma
OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlarında Aile Üyeleriyle ya da Arkadaşlarıyla Birlikte Yaptıkları Etkinlikler
Sosyal etkinlikler • Arkadaşlarla buluşma • Ailesiyle ve arkadaşlarıyla alışveriş yapma • Ailesiyle akrabalarını ve komşularını ziyaret etme • Arkadaşlarıyla sohbet etme • Arkadaşlarıyla internet kafeye gitme Eğlence ve oyun etkinlikleri • Parkta arkadaşlarıyla oynama • Bilgisayar oyunları (ör., play station, ateri vb.) oynama • Kardeşiyle oyuncaklarla oynama Sportif etkinlikler • Arkadaşlarıyla futbol, basketbol gibi top oyunları oynama Sanatsal etkinlikler • Annesiyle örgü, panç gibi el işleri yapma
OSB Olan Gençlerin Serbest Zaman Etkinliklerini Hangi Amaçla Yaptıkları

• Eğlenme • Yapmaktan hoşlanma • Yapmayı isteme • Vakit geçirme • Yaptığı rnleri satarak ekonomik kazanç elde etme • Gününü güzel geçirme • Can sıkıntısını nleme
En ok Tercih Edilen Etkinlik
• Gezme • Resim izme • İnternette zaman geçirme • Restoranda yemek yeme • El işi yapma • Arkadaşlarla buluşma • Futbol oynama • Oyuncakla oynama
Gerçekleştirilecek Etkinliğe Nasıl Karar Verildiği
• Aileden destek alarak • Düşünerek • Sevdėđi etkinlikten başlayarak • Zamana ve programa uygun olanı yaparak • nem sırasına koyarak
Etkinliklerin Nasıl Planlandığı
• Herhangi bir plan yapmadan • Zamana ve günlük programına göre plan yapma • Kardeşinin isteklerine göre plan yapma
Etkinliklerin Kimlerle Gerçekleştirileceği ve Tercih Nedeni
• Etkinlikleri kimlerle gerekleřtirdėđi • Kendi başına gerçekleştirme • Ailesiyle birlikte gerçekleştirme • Arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirme

Etkinlikleri kendi başına gerçekleştirmesinin nedenleri • Kendi başınayken rahat hissetmesi • Kendi başınayken özgüvenli hissetmesi • Başkaları tarafından kabul görmemesi Etkinlikleri ailesiyle birlikte gerçekleştirmesinin nedenleri • Aileyle vakit geçirmeyi sevmesi • Zorunlu olması Etkinlikleri arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmesinin nedenleri • Rahat olması
Yapamadığı Ama Yapmak İsteddiği Etkinlikler
Sportif etkinlikler • Yüzmek • Kay kayla kaymak • Takla atmak • Kayak yapmak • Basketbol oynamak • Profesyonel futbol oynamak Sanatsal etkinlikler • Gitar çalmak • İnternette tasarım işleri yapmak • Şarkı söylemek • İnternette gördüğü değişik örgü işlerini yapmak • Resim yapmak Ekonomik kazanç elde etmeye yönelik etkinlikler • İnternette satış yapmak Gezi-seyahat • Şehir dışına çıkmak • Tatile gitmek
OSB Olan Gence Göre Serbest Zamana Katılımını Engelleyen Durumlar
• Beceri yetersizlikleri • Etkinliği gerçekleştirmek için gerekli becerilere sahip olmaması Sunulan hizmetlerin yetersizliği

- Kendisine rehberlik edecek kimsenin olmaması
- Yüz yüze eğitime katılamaması
- Serbest zaman etkinliklerinin sınırlı olması
- Pandemi nedeniyle kursların kapanması

Ekonomik nedenler

- İstenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli ekonomik güce sahip olmaması
- İstenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli araç-gerece sahip olmaması
- Etkinlik araç-gereçlerinin bozulması

Psikolojik nedenler

- Toplum tarafından kabul görmemesi
- Mutsuzken etkinliklere katılmak istememesi
- Sıkılması
- Korkularının olması
- Telefona-tablete bağımlı olması

Davranış sorunları

- Kişi, yer, araç-gerece bağı olma gibi takıntılı davranışlara sahip olması
- Öfkesini kontrol edememesi

EK-19. Gereksinim Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlerin Ebeveynlerine Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

Tema, Alt-tema ve Kodlar
Serbest Zaman Tanımları
• Boş zaman • Kişinin istediği etkinlikleri yapabildiği zaman • Eğitim, iş gibi zorunlu yapılacakların dışında kalan zaman • Kişinin kendine ayırdığı zaman • Özgür kalınan zaman • Kafa dağıtılan zaman • Dinlenilen zaman • Haftasonu • Müsait olunan zaman
OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlarında Tek Başlarına Yaptıkları Etkinlikler
Digital medyada yapılan etkinlikler • YouTube'dan müzik dinleme • Facebook, Instagram, TikTok uygulamalarında zaman geçirme • İnternette oyun oynama • Haber dinleme ya da okuma • Öğretici videolar izleme • İnternette film izleme • İnternette bir şeyler araştırma Ev içi etkinlikler • Hobiler -Bağ-bahçe işleri yapma (ör., sebze-meyve toplama, sulama vb.) -Evcil hayvanlarla ilgilenme • Mutfak işleri -Yiyecek-içecek hazırlama • Rahatlama etkinlikleri -Dinlenme Eğlence ve oyun etkinlikleri

• Salıncağa binme • Oyuncaklarla oynama • Şarkı dinleme • Yap boz yapma Sanatsal etkinlikler • Örgü, panç gibi el işleri yapma • Dokuma, sehpa, sepet gibi ürünler yapma • Resim yapma • Fotoğraf çekme • Şarkı söyleme Sportif etkinlikler • Bisiklete binme • Koşma
OSB Olan Gençlerin Serbest Zamanlarında Aile Üyeleriyle ya da Arkadaşlarıyla Birlikte Yaptıkları Etkinlikler
Sosyal etkinlikler • Arkadaşlarla buluşma • Ailesiyle ve arkadaşlarıyla alışveriş yapma • Ailesiyle akrabalarını ve komşularını ziyaret etme • Arkadaşlarıyla sohbet etme • Arkadaşlarıyla internet kafeye gitme Eğlence ve oyun etkinlikleri • Parkta arkadaşlarıyla oynama • Bilgisayar oyunları (play station, ateri vb.) oynama • Kardeşiyle oyuncaklarla oynama Sportif etkinlikler • Arkadaşlarıyla futbol, basketbol gibi top oyunları oynama Sanatsal etkinlikler • Annesiyle örgü, panç gibi el işleri yapma
OSB Olan Gençlerin Serbest Zaman Etkinliklerini Hangi Amaçla Yaptıkları

• Eğlenme • Yapmaktan hoşlanma • Yapmayı isteme • Vakit geçirme • Yaptığı rnleri satarak ekonomik kazanç elde etme • Gününü güzel geçirme • Can sıkıntısını nleme
En ok Tercih Edilen Etkinlik
• Gezme • Resim izme • İnternette zaman geçirme • Restoranda yemek yeme • El işi yapma • Arkadaşlarla buluşma • Futbol oynama • Oyuncakla oynama
Gerçekleştirilecek Etkinliğe Nasıl Karar Verildiği
• Aileden destek alarak • Düşünerek • Sevdėđi etkinlikten başlayarak • Zamana ve programa uygun olanı yaparak • nem sırasına koyarak
Etkinliklerin Nasıl Planlandėđı
• Herhangi bir plan yapmadan • Zamana ve günlük programına göre plan yapma • Kardeşinin isteklerine göre plan yapma
Etkinliklerin Kimlerle Gerçekleştirileceği ve Tercih Nedeni
Etkinlikleri kimlerle gerekleřtirdėđi • Kendi başına gerçekleştirme • Ailesiyle birlikte gerçekleştirme • Arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirme

Etkinlikleri kendi başına gerçekleştirmesinin nedenleri • Kendi başınayken rahat hissetmesi • Kendi başınayken özgüvenli hissetmesi • Başkaları tarafından kabul görmemesi Etkinlikleri ailesiyle birlikte gerçekleştirmesinin nedenleri • Aileyle vakit geçirmeyi sevmesi • Zorunlu olması Etkinlikleri arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmesinin nedenleri • Rahat olması
Yapamadığı Ama Yapmak İsteddiği Etkinlikler
Sportif etkinlikler • Yüzmek • Kay kayla kaymak • Takla atmak • Kayak yapmak • Basketbol oynamak • Profosyonel futbol oynamak Sanatsal etkinlikler • Gitar çalmak • İnternette tasarım işleri yapmak • Şarkı söylemek • İnternette gördüğü değişik örgü işlerini yapmak • Resim yapmak Ekonomik kazanç elde etmeye yönelik etkinlikler • İnternette satış yapmak Gezi-seyahat • Şehir dışına çıkmak • Tatile gitmek
OSB Olan Gence Göre Serbest Zamana Katılımını Engelleyen Durumlar
Beceri yetersizlikleri • Etkinliği gerçekleştirmek için gerekli becerilere sahip olmaması Sunulan hizmetlerin yetersizliği

- Kendisine rehberlik edecek kimsenin olmaması
- Yüz yüze eğitime katılamaması

Serbest zaman etkinliklerinin sınırlı olması

- Pandemi nedeniyle kursların kapanması

Ekonomik nedenler

- İstenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli ekonomik güce sahip olmaması
- İstenilen etkinliği gerçekleştirmek için gerekli araç-gerece sahip olmaması
- Etkinlik araç-gereçlerinin bozulması

Psikolojik nedenler

- Toplum tarafından kabul görmemesi
- Mutsuzken etkinliklere katılmak istememesi
- Sıkılması
- Korkularının olması
- Telefona-tablete bağımlı olması

Davranış sorunları

- Kişi, yer, araç-gerece bağı olma gibi takıntılı davranışlara sahip olması
- Öfkesini kontrol edememesi

EK-20. Serbest Zaman Eğitimi Soruları Yanıt Anahtarı

GözlemcininAdı-Soyadı : Gözlenen Oturum :

Gözlem Tarihi : İzlenilen Öğretim Oturumu :

Beceriler	Sorular	Tam Puan	0 Puan
Serbest zamanın ve kendisine uygun serbest zaman etkinliklerinin farkında olma	1. Aşağıda kutucukların yanında gün içinde yaptığımız etkinliklerin isimleri yazıyor. Senden yazılanları çok dikkatli okumanı istiyorum. Okuduğun ifade serbest zamanlarımızda yaptığımız bir etkinlik ise kutucuğa “+”, değil ise kutucuğa “-” koymanı istiyorum. Okumak ve işaretlemek için hazır mısın? - Ödev yapma - Verilen görevi/ işi yapma + Telefonda oyun oynama + Yüzme . - Sınava hazırlık kursuna katılma 2. Aşağıda gördüğün etkinlik resimlerinden <u>serbest zamanı anlatan</u> resimleri işaretle. ☒ ☐ ☐ ☒		

3. Serbest zamanlarımızda yapabileceğimiz çeşitli etkinlikleri konuşmuştuk. Şimdi senden istediğim konuştuğumuz etkinliklerin içinden en çok ilgini çeken beş tane etkinliğin ismini yazman. Haydi öyleyse düşünelim ve yazmaya başlayalım.

(Ders çalışmak, okula gitmek, başkasının verdiği görevi yapmak, çalışmak, kişisel bakımını yapmak, sınava hazırlık kursuna gitmek dışında kalan tüm etkinlikler)

Örnek cevap: Tabletle oynamak, TV izlemek, bisiklete binmek, kitap okumak, çizim yapmak.

4. Aşağıya yaşadığın ilde yapabileceğin beş tane serbest zaman etkinliği yaz.

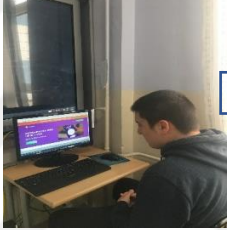
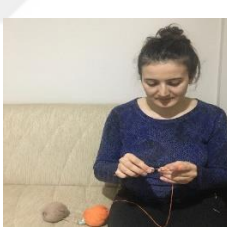
(Ders çalışmak, okula gitmek, başkasının verdiği görevi yapmak, çalışmak, kişisel bakımını yapmak, sınava hazırlık kursuna gitmek dışında kalan ve Kastamonu'da yapılabilecek tüm etkinlikler)

Örnek cevap: Parka oturmak, AVM'ye gitmek, müzeye gitmek, bisiklet binmek, ata binmek

5. Aşağıdaki seçeneklerden hangileri yaşadığın ildeki serbest zaman imkanları arasında yer alır?

- a) Ziraat bankasına fatura ödemek
- b) Kastamonu Halk Eğitim Merkezi'nin açmış olduğu okuma-yazma kurslarına katılma
- c) Kastamonu Milli Eğitim Müdürlüğü'nün açtığı sınava hazırlık kurslarına katılma

	d) Kastamonu Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı olan Gençlik Merkezi'nin açmış olduğu spor kurslarına katılma e) Şehir hastanesine gitmek		
Seçim yapma	6. Seçim yapmak nedir, açıkla. Önceden bildiğimiz birden çok seçenek (ör., etkinlik, eşya, nesne, kıyafet vb.) arasından bir tanesini seçmektir). 7. Hangi konularda seçimler yaparız? 5 tane örnek yaz. Etkinlik, eşya, tv programı, nesne, gezilecek yerler, ulaşım araçları, spor, takım vb. 8. Serbest zaman etkinlikleri arasından seçim yaparken nelere dikkat etmemiz gerekir? Açıkla. Ekonomik durumumuza, bireysel özelliklerimize, yaşımıza, performansımıza, bireysel özelliklerimize, ilgilerimize uygun olmasına dikkat etmeliyiz. 9. Aşağıda verilmiş olan serbest zaman etkinlik seçimini tercih ediyorsan neden tercih ettiğini yaz. Tercih etmiyorsan neden tercih etmediğini yaz. Kış mevsiminde pazar günü sabah 07.30'da arkadaş grubuyla doğa yürüyüşüne katılmak ⇒ Gece saat 3.00'da arkadaşlarla futbol oynamak ⇒ Annemle Salı akşamı restorana yemek yemeğe gitmek ⇒ Kuzenimle Pazar sabahı yürüyüş yapmak ⇒		

	Arkadaşım Arda ile matematik dersinde telefonla oyun oynamak ⇒ Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Evet tercih ederim çünkü annemle restoranda yemek yemek hoşuma gider. Hayır tercih etmem çünkü gece futbol oynamak güvenli değildir, insanları rahatsız ederiz vb. 10. Aşağıda serbest zaman etkinliklerini içeren fotoğraflar var. Bu fotoğraflar arasından seçimini yap. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Not: Bu sorunun yanıtı olarak şıklardan hepsi seçilebilir, bir tane seçilebilir ya da hiçbirini seçilmeyebilir. Önemli olan tercih yapılmasıdır.		
Serbest zaman kaynaklarının	11. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirdiğimiz ortamlara beş tane örnek yazalım. Not: Bunlar göreceli cevaplardır.		

farkında olma ve kullanma	Örnek cevap: Ev, spor salonu, stadyum, dağ, köy, park, AVM, sahil vb. 12. Serbest zamanların hangi zamanlar? Beş tane örnek yaz. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Salı akşam 17.00, cumartesi ve Pazar, yaz tatili, uykudan önceki zamanlar vb. 13. Serbest zaman etkinliklerine katılırken hangi ulaşım araçlarını kullanabilirim? Beş tanesini yazalım. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Araba, uçak, minibüs, otobüs, tren, taksi, gemi, vapur vb. 14. Ulaşım araçlarını kullanabilmem için nelere ihtiyaç duyarım? Beş tanesini yazalım. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Para, kent kart, öğrenci kartı, jeton, şehirler arası bilet vb. 15. Yaşadığımız şehirde ulaşım araçlarını kullanabilmemiz için nelere ihtiyaç duyarız? Yaz. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Para, kent kart, öğrenci kartı, kredi kartı, şehirler arası bilet vb.		
Etkinliği başlatma	16. Sinema salonunda arkadaşlarınla sinemaya gideceksin. Nasıl gidersin? Düşün ve yaz. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Otobüsle, yürüyerek vb. 17. Arkadaşlarınla sizin evinizde cam kavanoz boyama etkinliği yapmayı planladın. Cam boyama araç-gereçlerini nasıl hazırlarsın? Cam kavanoz, boya, fırça vb. araçları alır, salondaki masaya koyarım.		

	18. Aşağıda verilen etkinliklerde kullanılacağınız araç-gereçleri ya da materyalleri etkinlik ortamına götürmek için ne yaparsın? -Evde anne ile kek yapma Kek yapma malzemelerini mutfak tezgahının üzerine hazırlarım. -Arkadaşlarla apartman bahçesinde resim çizme Kalem, silgi, boya, resim kağıdını alır, bahçedeki masaya götürürüm. -Spor salonunda spor yapma Spor kıyafetlerimi, havlumu, suyumu çantama koyar. Çantamı alarak spor salonuna giderim. -Arkadaşlarla sinmaya gitme Yanıma para, bilet alırım. -Babayla yürüyüş yapma Spor ayakkabılarımı giyerim. 19. Arkadaşlarınla pazar günü piknik yapmak istiyorsun. Piknik yapmaya arkadaşlarını nasıl davet edersin? Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Arkadaşlarımı ararım/yanlarına gidip söylerim. 20. Serbest zamanlarda yapmak istediğiniz bir etkinliği başlatacaksın. Bunun için neler yapman gerekiyor? Şimdi bir etkinlik seçip o etkinliği nasıl başlattığını sırasıyla yazarak açıkla. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: AVM'ye gitmek. -Hazırlanırım -Evden çıkarım -Arabaya binerim -AVM'ye geçerim -AVM'de vakit geçirmeye başlarım.)		

Sosyal etkileşimde bulunma	21. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken kullandığımız sosyal becerilerden beş tanesini yazınız. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Sıra alma, selamlaşma, özür dileme, yardım etme, ricada bulunma, istek belirtme vb. 22. Serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirirken kullandığımız iletişim becerilerden beş tanesini yazınız. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: İletişim başlatma, sürdürme, sonlandırma, konuşma/sohbet etme, dinleme vb. 23. Arkadaşlarınızla sinemaya gideceksiniz. Bunun için onlarla ve sinemada karşılaştığınız kişilerle nasıl sosyal etkileşim kurarsın? Açıkla. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Selamlaşırım, sohbet ederim, sıraya girerim, istek belirtirim, soru sorarım, ricada bulunurum, teşekkür ederim, vedalaşırım vb 24. Arkadaşınla kahvaltıya gideceksiniz. Bunun için arkadaşınla ve restoranda karşılaştığın kişilerle nasıl sosyal etkileşim kurarsın? Açıkla. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Selamlaşırım, sohbet ederim, sıraya girerim, istek belirtirim, soru sorarım, ricada bulunurum, teşekkür ederim, vedalaşırım vb. 25. Bazı serbest zaman etkinlikleri için sosyal etkileşim içinde bulunmak gerekmemektedir. Bu etkinliklere beş tane örnek yaz. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Tek başına gezmek, kitap okumak, yürümek, telefonla oynamak, TV izlemek, salıncakta sallanmak vb.		

Problem çözme	26. Serbest zamanlarınızda bir enstürman/müzik aleti çalmayı çok istiyorsunuz. Ancak bunu yapamıyorsunuz. Serbest zamanlarınızda bir enstürman/müzik aleti çalabilmeniz için neler yapmanız gerekir? Aşağıdaki alana sıralayalım. Müzik aleti almamız lazım. Müzik aleti çalmayı öğrenmemiz lazım. 27. Aşağıda yer alan serbest zaman etkinliklerine katılımla ilgili ifadelerin her birindeki serbest zaman etkinliğini bulun. Ardından etkinliği gerçekleştirmeye engel olan problem durumunu (serbest zaman etkinliğini gerçekleştirememeye nedeni) bulun. ⇒ Tan bilgisayarda oyun oynarken <u>elektrikler gitti.</u> ⇒ Gizem iş çıkışı arkadaşlarıyla kahve içmeye gitmeyi <u>planladı.</u> Yola çıktığında <u>Gizem'i annesi aradı ve acilen eve gelmesi gerektiğini söyledi.</u> Gizem arkadaşlarıyla kahve içmeye gitmekten vazgeçti. ⇒ Murat gitar çalmayı çok istiyordu ama <u>gitar çalmayı bilmiyordu.</u> ⇒ Seda ve ailesinin <u>maddi durumları çok iyi değil.</u> Ancak Seda yaz tatilinde beş yıldızlı otelde tatil yapmayı çok istiyor. ⇒ Hakan doğa fotoğrafları ya da bir ürünün fotoğraflarını çekmekten çok hoşlanıyor. Hakan'ın <u>fotoğraf makinesi yok.</u> Fotoğrafçılık kursunda eğitim alarak bu beceriyi öğrenmiş. Şu an ise fotoğraf çekemiyor.		

	28. Lokantada yemek yemeyi hepimiz seviyoruz. Arkadaşlarımızla lokantada yemek yemeyle ilgili bir plan yaptık. Ancak o lokanta o gün kapalıymış. Problemi nasıl çözelim? Aşağıdaki alana yazalım. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Başka restoranda gidip orada yeriz. Evde pişirip evde yeriz vb. 29. Alper pazar günü babasıyla sinemaya gitmek için plan yaptı. Ancak izlemek istediği film planladığı saatte gösterimde değildi. Problemi en uygun şekilde nasıl çözebiliriz? Aşağıdaki alana yazalım. Not: Bunlar göreceli cevaplardır. Örnek cevap: Başka sinema salonunda izlerler. Filmin başka gösterimde olduğu zaman izlerler. Evde film izlerler. 30. Ece piyano çalmak istiyor. Babası ona piyano almış ancak Ece piyano çalmayı bilmiyor. Buradaki problemi nasıl çözelim? Aşağıdaki alana yazalım. Ece'nin piyana çalmayı öğrenmesi gerekir.		

EK-21. SEZİDEP Sonrası Görüş Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlere Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

Tema, Alt-tema ve Kodlar
Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı
Etkinlikleri çeşitlendirebilme • Farklı etkinliklere katılma • Etkinliklere farklı kişilerle katılma Etkinlikleri planlayabilme • Farkında olarak seçim yapma • Program oluşturma Öğrenilenleri uygulama • Seçim yapma • Karar verme • Problem çözme • Toplum kaynaklarını kullanma • Becerileri sınıflama • Dışarıya keyifle çıkma
Eğitimin OSB olan gence katkısı
Sosyal etkileşimde bulunma • Sosyal becerileri kullanma • Sosyalleşme Eğitimden memnun kalma • Derslerden keyif alma

EK-22. SEZİDEP Sonrası Görüş Belirleme Aşamasında OSB Olan Gençlerin Ebeveynlerine Yönelik Tema, Alt-tema ve Kod Listesi

Tema, Alt-tema ve Kodlar
Serbest zamanı işlevsel değerlendirmede eğitimin katkısı
Etkinlikleri çeşitlendirebilme • Etkinlik önerme • Farklı etkinliklere katılma • Etkinliklere farklı kişileri davet etme • Serbest zaman kaynakları konusunda araştırma yapma Etkinlikleri planlayabilme • Kendine uygun olan etkinlikleri seçme • Plan yapma • Günlük yaşam programı oluşturma Öğrenilenleri uygulama • Seçim yapma • Karar verme • Problem çözme • Toplum kaynaklarını kullanma • Becerileri sınıflama • Araştırma yapma Etkinlikleri dışarıda gerçekleştirme • Dışarıdaki etkinliklere katılmayı isteme • Dışarıya keyifle çıkma • Tek başına dışarıya çıkma
Eğitimin OSB olan gence katkısı
Sosyal etkileşim • Sosyal becerileri kullanma • Arkadaşlık ilişkisi geliştirme Eğitimden memnun kalma • Derslerden keyif alma Kişisel gelişimini arttırma

• Özgüvenini geliştirme • Bağımsız yaşam becerilerini sergileme • Cesaretli olma Sorumluluklarını yerine getirme
Eğitimin ebeveyne katkısı
Çocuğundaki değişime sevinme • Cesaretli olma • Çocuğuna güvenme Çocuğundan yeni bilgi edinme
Farklı eğitim programlarına katılma konusundaki düşünceler
İleriki eğitim programlarının içerikleri konusundaki istekler • Sosyal etkileşim • Toplum kaynaklarını kullanma • Günlük yaşam becerileri Farklı eğitimlere katılma konusunda ebeveyn tutumları • Mutlu olma • Çocuğunu destekleme

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Seniha KURTOĞLU
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2018-2023 Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engellilerin Eğitimi Doktora Programı, Eskişehir
- 2013-2015 Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Zihin Engellilerin Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı, Bolu
- 2005-2009 Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı, Eskişehir
- 1998-2003 Anadolu Kız Meslek Lisesi, Kastamonu
- 2020- Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni, İhsan Ozanoğlu Özel Eğitim Meslek Okulu, Kastamonu
- 2014-2020 Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni, Ataşehir Özel Eğitim Meslek Okulu, İstanbul
- 2011-2014 Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni, Toki İlkokulu, Kastamonu
- 2011-2009 Özel Eğitim Öğretmeni, Özel Cesur Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Kastamonu

Yayınları ve Bilimsel Faaliyetleri:

Makaleler

- Erbaş, E., Kurtoğlu, S., ve Vuran, S. (2022). Ağır yetersizliği olan bireyler ve olumlu davranış desteği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 61, 329-349.
- Kurtoğlu, S., ve Cavkaytar, A. (2022). Zihin yetersizliği olan bireylere kişisel bakım becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 53-83.
<https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.756223>
- Yıkılmış, A., Kurtoğlu, S., ve Toprak, Ö. (2021). Okuma güçlüğüne sahip öğrencilere sunulan öğretimde video teknoloji ve bilgisayar destekli uygulamaların kullanıldığı

Çalışmaların incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11(2) , 881-897 . Doi: 10.18039/ajesi.748664

Yıkımsı, A., Toprak, Ö., ve Kurtoğlu, S. (2020). Examination of teachers' opinions about homeschooling service. *Near East University Journal of Education Faculty*, 3(1), 1-11. [Doi: 10.32955/neuje.v3i1.186](https://doi.org/10.32955/neuje.v3i1.186)

Kurtoğlu, S., Tekinarslan, E., ve ifti-Tekinarslan, İ. (2017). Zihinsel yetersizliği olan bireylere bankamatikten para çekme becerisinin öğretiminde bilgisayar destekli video öğretimnin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 185-208. Doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.321627

Bildiriler

Kurtoğlu, S. (2022). Zihin yetersizliği olan bireylere toplum kaynaklarını kullanma becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretimin etkililiği. *Eğitimde Bütünleştirme Zirvesi'nde sunulan sözlü bildiri. Bütünleştirici Eğitim Fuarı, Ankara.*

Kurtoğlu, S., ve Ergenekon, Y. (2020). Özel eğitim meslek okullarındaki gelişimsel yetersizliği olan bireylerin atölye tercihlerini etkileyen etmenlere ilişkin paydaş görüşlerinin belirlenmesi. 30. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri. Uludağ Üniversitesi, Bursa.*

Erbaş, E., Kurtoğlu, S., Keser, F., ve Vuran, S. (2019). Olumlu davranış desteğinde ağır yetersizliği olan bireyler. 29. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.*

Kurtoğlu, S., ve Cavkaytar, A. (2019). Özel gereksinimi olan bireylere kişisel bakım becerilerinin öğretiminde bir aile eğitim programının etkililiği. 29. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.*

Toprak, Ö., Kurtoğlu, S., ve Yıkımsı, A. (2019). Öğretmenlerin evde eğitim hizmeti hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. 29. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.*

Yıkımsı, A., Toprak, Ö., ve Kurtoğlu, S. (2018). Okuma güçlüğüne sahip bireylere sunulan eğitimde video teknoloji ve bilgisayar desteğinin kullanıldığı çalışmaların incelenmesi. 28. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.*

- Kurtoğlu, S., ve Sazak-Pınar E. (2018). Ayrımlı pekiştirme kullanılarak problem davranışların azaltıldığı çalışmaların incelenmesi. 28. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Kurtoğlu, S., ve Yıldız, M. (2016). Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylere mum yapma becerisinin öğretiminde kişisel görüş noktası tekniğinin etkililiğinin incelenmesi. 26. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kurtoğlu, S., Çalışkan, İ. G., ve Yıkılmaz, A. (2015). zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere doğal öğretim yöntemiyle tek basamaklı 3 sayıyı toplama becerisinin öğretiminde touch-math tekniğinin etkililiği. 25. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri*. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kurtoğlu, S., Tekinarslan, E., ve Çiftçi-Tekinarslan, İ. (2015). Zihinsel yetersizliği olan bireylere bankamatikten para çekme becerisinin öğretiminde bilgisayar destekli video öğretiminin etkililiği. 25. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri*. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Eratay, E., Keser, F., Kurtoğlu, S., Kançeşme, C., Özlü, Ö., Küçük, Ö., Çıkkılı, D., Tekcan, S., ve Tümeğ, S. (2014). Kaynaştırma öğretmenlerinin bütünleştirme yaklaşımlarıyla ilgili düşünceleri. 24. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan poster bildiri*. Edirne, Trakya Üniversitesi.
- Kurtoğlu, S., ve Eldeniz-Çetin, M. (2014). Ebeveynlerin ergenlik döneminde zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının cinsel eğitimlerine yönelik görüşlerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi. 24. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan poster bildiri*. Edirne, Trakya Üniversitesi.
- Kurtoğlu, S., ve Sazak-Pınar, E. (2014). Zihin yetersizliği olan öğrencilere fotoğraf çekme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. 24. *Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sunulan bildiri*. Edirne, Trakya Üniversitesi.
- Sazak-Pınar, E., Eratay, E., Merdan, F., ve Kurtoğlu, S. (2014). Ergenlik döneminde otizmlili çocuğa sahip annelerin geleceğe yönelik kaygılarının incelenmesi (investigation of the anxiety of mothers of adolescents with autism regarding future). Uluslararası Otizm Konferansında sunulan poster bildiri